BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ

UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI

FREUD

Bir Önsöz ve Çözümlemeler ile Çeviren:
Aziz Yardımlı

idea

Uygarlık kavramı 'Hoşnutsuzluk' kavramını zorunlu olarak dışlar: *Uygarlık* Güzelliktir, Sevgidir, Bilgidir. 'Uygar' olmanın ve 'hoşnutsuz' olmanın o geçersiz bileşimi olsa olsa Tarihin *ussal İstenç* ile değil ama İçgüdü ile işlediğini varsayan patolojik nihilizme, ya da ussal İstenci değil ama bir 'altyapı' terminolojisinin örtüsü altında Açlık İçgüdüsünü ilke yapan tarihsel materyalizme aittir. Bu ruhçözümleme kuramının bakış açısı değildir. Ruhçözümleme kuramının ussal ilkesi İçgüdü değil, ama Eros'tur, ve Eros onu yaratan klasik dönemin mitolojisinin kendisinde de bir dürtü değil ama duygudur, barbarlaştırıcı değil ama tam tersine uygarlaştırıcı olan Sevginin kendisidir.

Ruhçözümleme kuramı bütün bir Tarihi saçmalaştıracak evrensel bir patolojiyi değil ama özel olarak baskıcı koşulların kitlesel boyutlara yükselttiği ruhsal rahatsızlığı çözümler. Hiç kuşkusuz doğası gereği insan varoluşu yokedicilik ile lekelidir. Hiçbir kültür, hiçbir ulus, hiçbir birey bu doğal ve genel saldırganlığa bağışık değildir. Ama ruhçözümlemenin işi ⇨

İDEA YAYINEVİNDE FREUD
Çeviriler: Aziz Yardımlı

Metapsikoloji

Bir Yanılsamanın Geleceği / Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları

Eşeysellik Üzerine Üç Deneme

Sigmund

Freud

Bir Yanılsamanın Geleceği

Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları

Eros, Modernlik ve Ruhçözümleme
üzerine bir Önsözle çeviren Aziz Yardımlı

SIGMUND FREUD

♦

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ

♦

UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI

Sigmund Freud

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ

•

UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI

Bir Önsöz ile çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

Bilim ve Felsefe Metinleri
yayın tasarı ve redaksiyon
AZİZ YARDIMLI • DENİZ CANEFE
İDEA YAYINEVİ, Ankara Cad. 74/56 Cağaloğlu, İstanbul
www.idea-tr.com
Bu çeviri ve Önsöz için © 2000 AZİZ YARDIMLI

SIGMUND FREUD
Bir Yanılsamanın Geleceği
Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları
Birinci Basım 2000
Die Zukunft einer Illusion
(1927)
Das Unbehagen in der Kultur
(1930)

Tüm hakları saklıdır.
Bu kitaptaki metinlerin hiçbir bölümü
İdea Yayınevi'nin izni olmaksızın herhangi
bir biçimde yeniden üretilemez.
Baskı: ETAM Eskişehir
Printed in Türkiye
ISBN 975 397 079 X

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: Ruhçözümleme ve Modernlik İlkesi (Aziz Yardımlı) — VII
Freud'un Yaşamı ve Yapıtları İçin Kısa Bir Zamandizin — XLVIII

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ — 1
UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI — 51

Çözümleme — **125**
Sözlük — **137**
Bir Yanılsamanın Geleceği için Dizin — **142**
Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları için Dizin — **144**

Eros, Modernlik, Ruhçözümleme

AZİZ YARDIMLI

—◆—

Doğam sevgiye katılmaktır, nefrete değil.
ANTİGONE

En sonunda sevmesi ya da kendini yoketmesi gerektiğini anladıktan sonra, insan her zaman yaptığı gibi bunun için bir bilim geliştirmeye geçer Kendine özgü semantiği bir yana bırakıldığında, ruhçözümlemenin en son amacı insanı sinircelerinden kurtarmak ve böylece ona sevme yeteneğini kazandırmaktır. İnsanın sevme sığası içeriye kendi üzerine dönen itkilerden özgürlüğünün derecesi ile ölçülür. Tıpkı bir mantarın suyun derinlerine batırılabilmesi gibi, sevgi de Ben tarafından hapsedilebilir: Beni uzaklaştırın, sevgi insanın varlığının yüzeyine yükselir.

Sevgi ile herşey olanaklıdır.
HARPER LEE

FREUD'UN ÇALIŞMASININ bu ülkede de ilgi görmeye başlaması olgusu Ruhçözümleme kuramının yalnızca uzay ve zaman koşullarına bağımlı ya da göreli bir paradigma olmadığını, tersine *insan doğası* konusunda Hıristiyan Batının dışında da anlamlı olan birşeyler söylediğini gösterir. Ama bir sağaltım yöntemi olarak önem kazanması aynı zamanda sağaltılması gereken hastalığın kendisinin de ağırlaşmaya başladığı anlamına gelir. Söz konusu hastalık değerlerde bir atrofi olarak *modernlik*, ve ona yakalanan ise tüm yetileri ile insan ruhudur — kitlesel ölçekte. Eğer ruhsal hastalıklar bulaşıcı ise, bunun etmeni olsa olsa ekinsel viruslar olabilir: Ekonomik modernizmin küresel örgütlenişi için ekinsel taşıyıcılar *felsefesiz akademizm, duyunçsuz nihilizm,* ve *güzelliksiz sanatçılık*tır. Her biri kendi tarzında modern kitle toplumunu usun değerlerine, erotik değerlere, ve estetik değerlere duyarsız kılar, ruhu onda insan yaratısı olmayan, onda tanrısal olan, ona insan büyüklüğünü kazandıran herşeyden soyutlamaya başlar: Bilme sevgisinden, İnsanlık sevgisinden, Güzellik sevgisinden. Sonuçta, yaşama ancak yokluğu ile anlam ve değer kazandıran bilinçsiz öğe güçlenir, hemen hemen bir içgüdü

temsilcisine pıhtılaşan 'Ben' modern varoluşun onda saçma olan herşeyden sorumlu tiranı olur. Modernizm sağlıklı bir gelişme değil ama gelenekselin bozunma ürünüdür. Tarihin bir yanlışlığıdır. Yaşamı anlama bürüyen değerlerin bir büyümesi değil ama bir küçülmesi olduğu düzeye dek, uygarlıkta bir ilerleme değil ama bir gerileme, tarihsel sürekliden bir kopuştur. 'Biz'in baskılanışı, evrenselini unutan 'Ben'in yükselişidir.

Gene de, küreselleşen salgının ruhçözümlemeyi de yanısıra sürüklemesini kuramın *tam evrenselliğinin* kanıtı olarak, *tüm tarihsel dönemler ve tüm yerler* için eşit ölçüde geçerli olduğunun bir doğrulanışı olarak alamayız. Uygarlık başından sonuna her noktasında yanlış gitmiş, her yerde ve tüm zamanlarda bencillik, kıskançlık ve sevgisizliğe yenik düşmüş derme çatma bir tasar değildir. Tanrılara ilk meyvaları adak sunan bir Klasik çağ yurttaşı ona herşeyden güçlü özerk bir 'Ölüm İçgüdüsü'nden söz eden bir çözümlemeciye kutsal Göğün ilksiz-sonsuz törel yasalarını anlatır ve yaşamı ve sevinci yaratan Eros'un Zorunluktan (Ananke) da güçlü olduğunu öğretirdi. Kelebeklerde ve çiçeklerde Tanrının kendisini bulan Hintli panteist ona 'Doğuştan Saldırganlık İçgüdüsü'nün denetimi altında olduğunu söyleyen çözümlemeciye bir demet çiçek sunardı. 'Ben'in despotluğuna karşı savaşımı yeryüzündeki türesizliğe karşı savaşımın da ilkesi sayan Sufi 'bilinçsiz bir suçluluk ve nefret duygusu'nun pençesine düşmekten yakınan çözümlemeciye biliminin kendisinin Sevgiden doğmuş olması gerektiğini anımsatırdı. Buna karşı Naziler, Bolşevikler ve Kapitalistler ruhçözümlemeden doğrudan doğruya insanlık değerlerine bağışık kişiliklerinin bilinç-dışı, us-dışı, uygarlık-dışı etmenler tarafından belirlendiğini ve güdüldüğünü öğreneceklerdir ('Bolşevikler' ve 'Kapitalistler' birarada, çünkü bu her iki *karakter* için de başka her değeri *değersizleştiren* ve bilinçsiz nefretlerine konu yapan 'değer' *kapital* ilkesidir—*özel* ya da *ortak*). Ruhçözümleme kuramı baskının da kitleselleşmeye geçtiği bir küreselleşme çağında yalnızca romantik genç kızların ve erkeklerin histerilerini iyileştirmeye ayarlanmış bir girişim değildir. Temel kavramının, *Eros*'un güdümünde *modern toplumun* ruhsal bir çözümlemesi için yollar açar, ve bunu *modern* bilinçaltının korku-nefret dinamiğini tanımlayarak yapar. Eros'unu yitiren *modern* yaşamın yalnızca *saçma* değil ama *tehlikeli* de olduğunu, ve Avrupalıyı uygarlaştırmak üzere tasarlanan sözde Aydınlanma ve Reformasyon girişimlerinin niçin beklenenin tam tersi sonuçlara götürdüğünü açıklar. Ruhçözümleme kuramı modern dönemin asıl ruhbilimini sunmanın yanısıra, değer ve olguyu ayırdeden modernist tarihçiyi uyurgezer olarak gösterecek bir tarih çözümlemesi de üretir.*

***Yöntem Üzerine.** Bir kuramın değeri ne olursa olsun, doğrulanması için olduğu gibi yanlışlanması için de yaşamda sınırsız bir olgular bolluğu bulunabilir çünkü olgular onları *olgular* yapan bakış açıları ile görelidirler. *Kendinde* olguyu, *gerçekten varolan* olguyu ancak kendi iç mantığında eksiksiz olarak tutarlı bir *kurgul* çözüm-

Bilinçli Nefret; Bilinçsiz Nefret. Toplumsal ölçekte, ruhçözümleme kuramı *bütün* bir tarihi saçmalaştıracak bir patolojiyi değil ama özel olarak *modern koşulların* kitlesel boyutlara yükselttiği ruhsal rahatsızlığı konu alır ve çözümler. Kuramın tarihsel eriminin böyle daraltılması ancak *baskının* (kendine ya da başkasına yönelik *bilinçsiz nefretin*) *modern* dönemde bu dönemi tarihin *bütününden* ayıracak bir yeğinliğe ve yaygınlığa yükselmesi ölçüsünde geçerli olabilir. Hiç kuşkusuz, doğası gereği insan varoluşu *nefret* ile lekelidir. Hiçbir uygarlık, hiçbir ulus, hiçbir birey bu yokedicilik *duygusuna* yabancı ya da bağışık değildir. Ama ruhçözümlemenin işi *genel olarak* nefret ile değil, özel olarak *bilinçsiz* nefret iledir. Ve tam olarak bu çok-şekilli bilinçsiz saldırganlık dürtüsünün *evrensel* bir kişilik bileşeni olması modern dönemin *ayırdedici* ruhsal özelliğidir.

Bugün de insan doğasına *özünlü* değil ama *kazanılmış* bir suçluluk-saldır-

---

leme tanımlayabilir. Kavramları yalnızca mantıksal anahatlarda ele alan bir çözümlemede reel yaşamın ideal kuram ile bire bir çakışma göstermesini beklemeyiz. Bunun dışında, doğal *zorunluk* ile karşıtlık içinde *özgürlük* tarafından belirlenen tinsel dünya kendini yeni ilkelerine, yeni kavramlarına *dolaysızca* uyarlamaz, ama bunu zamansal bir oluş sürecinde aşamalı olarak yapar. Ve çözümlenecek olanın bir oluş sürecinde olması kuramın olgularla ilişkisini kavrama güçlüğünü biraz daha arttırır, yaşamın tüm ayrıntıda örgütlenişini eksiksiz kuramsal izdüşümünde yeniden yakalamak insanüstü bir iş olarak görünür. Buna göre, ilkin kavramlarımızı en temel ve en belirleyici olanlara sınırlar ve daha uzak kavramları soyutlarız. Böylece, örneğin *reel modernliğin* kendisi *ideal modernliğe* bir *yaklaşıklıktan* daha çoğu değildir, ve olguda 'ideal modernleşme'den değil ama ancak *şu ya da bu ölçüde* modernleşmiş ama bunun dışında geleneksel doku artıklarını henüz içinde barındıran toplumlardan söz edebiliriz. Örneğin *yaşamda anlam ve değer yitimi* modern toplumun ayırdedici ruhsal-duygusal özelliğidir dediğimiz zaman, bu önerme reel olarak ilkin Batıda tüm toplumun değil ama nüfusun ancak %2 gibi bir oranının intihar etmesi olgusu tarafından daraltılır (insanlık için kötümserlikten başka bir duygu taşıyamayan Camus'nün kendisi bile ona tutarlı görünen bu seçeneği reddetmişti). Ruhsal çöküntü sevgisiz çocukluğun yetişkin bireydeki *zorunlu ve evrensel* sonucudur dediğimiz zaman, bu bağıntı tüm toplumun ya da her bir bireyin değil ama söz gelimi bir Aydınlanma ve Reformasyon başyapıtı olan ABD'de her yıl yalnızca 10.000.000 kadar bireyin reçeteli Prozac kullanması olgusu tarafından sınırlanır, ve daha başka düzinelerce ruhsal uyarıcının ve tonlarca yasal ve yasadışı uyuşturucunun insan ruhları üzerine boşaltılması gibi ek veriler biraraya eklendiğinde bile kuramsal ilkenin olgunun kendisi ile tam çakışmasını sağlamayı başaramazlar. Modernizmi reddetmek, sevgiye ve idealizme, güzelliğe ve romantizme sarılmak her durumda insan doğasının sığası içindedir. Buna göre tam olarak nihilist, tam olarak sadistik, tam olarak materyalist, tam olarak *modernleşmiş* toplumun bir olgu olarak varolamayacağını ama bunun yalnızca bir soyutlama olduğunu, insan özünün ussal ve ruhsal savunma düzeneklerinin böyle yokedici bir reel-ideal çakışmasına izin vermeyecek denli sağlam olduğunu kabul ederiz. Has-

ganlık eğilimi olan bu duyguya yabancı ekin alanları vardır. Bu ülkede insan ruhlarını didik didik etsek ve girilmemiş tek bir köşelerini bırakmasak bile, şurada ya da burada ulaşılamayan bir bilinçaltı bölgesine gizlenmiş bir *suçluluk duygusu* gibi birşey bulamayız: Türkler ruhsal doğalarında böyle bilinçsiz bir saldırganlık eğilimine yeteneksizdirler — son onyıllarda aralarına sızmış *materyalist, nihilist* ve *pozitivist* birkaç modern mutant dışında. Her zaman bilinçsiz bir nefretin sıçrama noktasında duran Batı 'uygarlığı' ile karşıtlık içinde, başından bu yana Tanrılarla birarada büyüyen bu uygarlık alanında bugün de doğal olan, normal olan, ve yaşama *anlam ve değer* vermeyi sürdüren duygu kim olursa olsun, ne olursa olsun hiçbir insandan esirgenmeyeceğine söz verilen Sevgidir. Hiç kuşkusuz Türkler de nefrete yeteneklidir, ama bu nefret insanlara inançlarından, renklerinden, ya da değerlerinden ötürü duyulan türden değil, tersine haksızlık olarak, türesizlik olarak, duyunçsuzluk olarak görülen şeylere karşı duyulan türdendir. *Bilinçsiz* değil ama tam tersine baştan sona *bilinçli*dir.*

---

talık sağaltım olanağını içerdiği için hastalıktır: Modern toplumu yalnızca akademik dokusunda yakalayan iletişimsiz ve dolayısıyla iyileştirilemez şizofrenik postmodernizmin tersine, paranoid modernizm insanın us ve duygu yeteneğinde *tersinir olmayan* bir bozuluşa yol açmaz ve *ruhsal çözümleme* için, iyileşme için gerekli olan kavramsal iletişimin henüz açık kalan kanallar aracılığıyla kurulmasına izin verir. Tinin yaraları her durumda ve geride hiçbir iz bırakmadan iyileşmeye açıktırlar.

Geçerken belirtebiliriz ki, *olgu* ve *kavram* ilişkisi söz konusu olduğunda sözde 'mantıklı' ya da 'mantıksız' pozitivist eleştiri (Popper ve başkaları) kendi 'duyusal' ölçütleriyle hiçbir zaman *mantıksal çıkarsama* üzerine dayalı kuramı vurmayı başaramaz. Pozitivizmin *görgül* sınama dediği şeyin gerçekte tekil *duyumlar* değil ama *evrensel düşünceler* tarafından belirlendiğinde direttiği düzeye dek, açıktır ki pozitivist eleştirinin beş duyunun sınavına soktuğu *baştan sona* kavramsal yapı böyle bir sınamanın kendisini sınar. Ve bu aptalca girişimi çürütüp atar. Mantıksal bir yapı ancak mantıksal sınamaya açıktır, ve kuramın sınanması aynı zamanda *onun tarafından belirlenen* olgunun ya da görüngünün de sınanması, kuramın yanlışlığı olgunun da yanlışlığı, değişmesi aynı zamanda olgunun da değişmesidir. 'Duyusal-görgül sınama' tekerlemesi varoluşunu ancak pozitivistin doğal, saf, tasarımsal bilincinde bulur, ve bir tasarım alanı olarak bu bilincin altında pozitivist direncin baskıladığı engin bir ussal yapı, ruhçözümlemeye de tüm içeriğini veren bütün bir kavramlar evreni yatar. (Biraz daha ayrıntı için bkz. yazmın sonunda 'Yöntem Üzerine: Ek.')

***Sofokles'ten Özür.** Uygarlığı nihilist yokoluştan kurtarmanın ruhçözümsel yolu uygarlığın temelinde *baskının yatmadığını*, uygarlığın bilinçsizlik ile bir olmadığını tanıtlamaktır. Freud'a göre bu eşeysel kökenli ve içerikli *baskı* Ödipus sürecinin *evrensel* kalıtıdır ve bireysel hastalığın olduğu gibi tarihteki biricik yanlışlığın, aslında tarihin kendisinin bir yanlışlık olmasının nedenidir. Bu *bilinçsiz* öğenin varlığı

Eros ve Erek. Ruhçözümleme kuramının kendi *mantığının* terimlerinde, Eros uygarlığın *ereksel* güvencesidir çünkü Sevgi ile herşey olanaklıdır. Erek özgürlüktür. Ama Özgürlük belirlenimsizlik ya da kaos değil, tersine olanaklı dünyaların en iyisi olan bu dünyada insan *özünün* tüm güzelliği, tüm duygusu ve tüm gerçekliği içinde yaşamın kendisine biçimlenmesidir. Eğer bilinçle ilgisini arıyorsak, Özgürlük *saltık olarak* bilinçli olmaktır, aslında İstenç kavramının kendisidir. Ancak bu uygarlık öğelerinin, insanın bu özünün eksiksiz açınımı koşulunda *istenç* tüm istençte yalnızca kendini bulur, ki Özgürlüktür, ve ancak bu eksiksiz açınımda Benin bireyseli Bizin evrenseli ile bir ve aynı olur, ki Sevgidir. Özgürlük ve Sevgi bir ve aynıdır.

Özgürlük hiç kuşkusuz ancak onun değer, anlam ve önemini *bilen* insanlık tarafından istenebilir ve kazanılabilir. Başka bir deyişle, *uygarlık* kör düzeneksel nedenselliğin bir etkisi değil ama *ereğe* yönelik ussal, törel, ve estetik eylemin *bilinçli* yaratısıdır. İçgüdülerin baskılanışının beklenmedik bir yanürünü değil, ama tam tersine insan içgüdülerinin kendilerini de *bilinçli duyguya* yükselten bir ereksellik, bir özgürlük, bir bilinçlilik ürünüdür. Eros insanı kaba gücün hak olduğu doğa durumunun barbarlığından kurtarır, tüm kişiliği tekil, bireysel bir noktaya indirgeyen kör tutkunun zorunluğu ile karşıtlık içinde topluluk yaşamını olanaklı kılan *duyunç özgürlüğünü* güçlendirir, insanlığı bilinçsiz değil ama bütünüyle özbilinçli ussal birleşmelere doğru yönlendirir: "*İnsanlık insan doğasının ereğidir.*" Eros tüm biçimlenişlerinde *bilinçsiz* olana en uzak, *bilinçli* olana en yakın olan duygudur. Nefretin

---

özgür istenci bir mite indirger, tarihi ussallığından sıyırır, ve böyle arkatasarda insan ne yaptığını bilmeyen bir otomat düzeyine düşerken özgürlük, erek, değer, mutluluk gibi kavramlar birer kuruntu olurlar. Bu tabloyu böyle betimleyen *baskıcı-bilinçsiz* ruhsal içeriğin kendini anlatmasının biricik yolunun *saldırganlık eğilimi* olması ölçüsünde, ölüm içgüdüsü yokedici özerk bir güç olarak insan varoluşunun yazgısını ele geçirir. Varoluş saçmalaşır. Ama Ödipus sürecinin bireysel *eşeysel karakter belirlenimini* bir baskı düzeneği yoluyla kurduğu önsavı bu belirlenimin bilinçsiz değil ama *bilinçli* olduğu ilkesi ile düzeltildiğinde, içgüdünün yeri *istenç* tarafından alındığında, ereği eksiksiz uygarlık kurmak olan bütün bir Tarih *o nihilist ilk ve sondan* kurtulur, uygarlığın kendisi erotik bir süreç olarak gerçek anlam ve değerini kazanır. Ve ek bir kazanım olarak, ama Klasik Trajedinin sanatsal arılığı açısından sonsuz önemi olan bir düzeltme olarak, onurlu Ödipus onu öz-bilinçsiz bir yaratığa indirgeyen, kişiliğini ve yazgısını bir itkinin, bir içgüdünün eklentisi gibi gösteren uygunsuz bir andırımdan kurtulur. (Aynı şey Klasik Eros'un bir *duygu* değil ama bir 'içgüdü' olarak görülmesi için de geçerlidir. Klasik mitolojide bir 'içgüdü' tanrısı gibi birşey yoktur. Eros bir yandan Kaos'tan sonra gelir, ve kendisi ölümsüzlerin soyunun nedenidir. Bir başka geleneğe göre, Afrodit'in oğlu ve tanrıların en gençlerinden biridir. Ve kimilerine göre Eros kendisi Zeus'tan da güçlü olan tanrı Ananke'den daha güçlüdür.)

bilincin en altına itilmesi gibi, Sevgi de her zaman bilincin yüzeyine eğilimlidir. Tam olarak sevginin bilinçle bu ayrılmazlığı nedeniyledir ki, tüm bilinçsize karşı biricik çare sevginin kendisinden başka birşey değildir. Eros'un olduğu yerde gerçeklik, güzellik ve özgürlük de vardır. Olmadığı yerde uygarlık da yoktur. Bu düzeye dek, *hoşnutsuzluk* ya da *hastalık* koşulunu Uygarlığın bir yüklemi yapmak açıkçası *uygarlık* kavramının henüz yeterince iyi anlaşılmadığını gösterir.*

Batıda Varoluş 'İlkesi' Olarak İçgüdü. Freud Eros'tan ayrı olarak çıplak *içgüdüyü* bir 'varoluş ilkesi' olmanın değer ve onuruna yükselttiği ve onu 'üst-ben' dediği nefret öğesi ile taçlandırdığı zaman, gerçekte hiçbir biçimde bütünüyle haksız değildir. Tam tersine, toplumsal endişe ile esinlenen modern dönem için önemli, ama trajik olarak önemli bir anlamda bütünüyle haklıdır. Freud Batı 'uygarlığı' dediği yapıda Eros'un değil ama karşıtının, yoketme içgüdüsünün ağır bastığını ileri sürdü: Orada egemen olan yabanıl güçler topluluğu düşman uluslara, toplumu çatışan sınıflara, aileyi yabancılaşmış bireylere dağıtmaya ayarlanmış içgüdüsel eğilimlerdir. Ruhçözümlemenin terimlerinde, bu 'uygarlık' genel olarak *bilinçsiz*dir. Eş deyişle, bu 'uygarlık'taki saldırganlık öğesi yalnızca sözde modern toplumları yöneten mini mini ve beyinsiz egemen sınıflara değil, ya da toplumsal yapının dibine çöken talihsiz tortulara da değil, ama *genel* kişilik yapısına ait bir yüklemdir.

***İçgüdü Üzerine.** İnsan Yaşama İçgüdüsü ile, örgensel eksikliği, uyarıyı, hazsızlığı hazza yükseltme eğilimi ile doğar. Onu öğrenmez. Tersine, Yaşama bağlılık eğilimi doğuştandır, *a priori*dir. Ve içgüdüde doğuştan bir bozukluk, doğuştan bir kötülük, kendi ile *a priori* bir çelişki yoktur. Böyle birşey—örneğin özerk bir Ölüm İçgüdüsü varsayımı gibi birşey—usdışı olurdu, 'saçma' olurdu, aslında varolmazdı.

İnsanlar içgüdüleri üzerine uygarlık kuramasalar da, kuşlar içgüdüsel olarak pekala bir yuva kurabilirler. Hayvanlar içgüdüsel olarak insanlardan çok daha yeteneklidir. *Doğal* olarak. Ama insanın belirlenimi *doğal* zorunluğun üzerine, tinsel özgürlüğe, düşüncenin *evrenseline* yükselmektir. İçgüdünün en belirgin yanı *duyusal*, böylece *bireysel*, böylece *tekil*, özel, dışlayıcı, kapalı, iletişimsiz bir soyutluk noktası olmasıdır: İçgüdü en gözüpek analitik düşünürden de daha analitiktir: İçgüdü *evrensele* yeteneksiz bir *bireysellik* yeğinleşmesidir. Bu aynı zamanda bireysel içgüdünün evrensellerin yetisi olan usun kendisinden uzaklığının bir ölçüsünü ve anlamını verir. Klasik tarih, modern tarihin tersine, bileşiminde içgüdü kavramı *olmaksızın* işleyen bir süreçtir. Ve Klasik ruhbilim de. David J. Murray'a göre, 'içgüdü' kavramı ruhbilime ilkin Farabi tarafından ve hiç kuşkusuz hayvanlar bağlamında kazandırıldı (*A History of Western Psychology*, 1983, s. 50). İçgüdü toplumsal-tarihsel bir etmen olmasını, giderek uygarlığın kendisi için ciddi bir gözdağı olarak önem kazanmasını Avrupa'ya borçludur.

Kökenlerini biraz aşağıda çözümleyeceğimiz *sürekli bir bilinçaltı* öğesi tarafından güdülen ve buna göre kendi öz belirlenimi üzerine olduğu gibi insanlığın evrensel doğası üzerine de bilinçsiz kalmayı sürdüren bir ruhsal yapı 'Batı' uygarlığının *ayırdedici* özelliğidir. Bu ayırdedicilik onu kendi gerçek doğasından ayırdığı gibi *insanlık* bütününe de yabancılaştırır. Onu barbarlaştırır. Bu bilinçsiz güdünün bir etkisi olarak, modern kişilik insan olmanın önemli bir bileşenine, insan ilişkilerinde *duygu* etmeninin bulunuşuna yabancı kalmayı sürdürür. Bu onu inanç ve değere olanaklı en büyük kuşkuyla yaklaşmaya götüren, böylece tüm modernist sonuçlarıyla Reformasyon ve Aydınlanma deizmini olanaklı kılan tarihsel-ruhsal koşuldur. Ama böylece aynı zamanda zorunlu olarak onu sinirceye yazgılayan, ve sevgi ve özgürlük kavramlarını gerçek değerleri içinde tanımasını ve yaşamasını saltık olarak olanaksızlaştıran koşuldur. Böyle bir ruhsallıkta uygarlık kavramının kendisini çürüten nefret yaratıları, *Nazizm ve Bolşevizm, pozitivizm ve kübizm, ve bankalar ve nükleer bombalar* gibi canavarlıklar serpilmek için gereksindikleri biricik uygun zemini bulurlar.

Avrupa'nın Modernleşmesi. Avrupa'nın modern dönemine doğru tarihte daha önce hiç yaşanmamış yeğinlikte bir nefret dalgasının kabarmakta olduğunu, bunun insanlığın sözde 'en ileri' bölümü için yöntemli, sürekli ve kitlesel bir varoluş koşuluna doğru evrimlendiğini gözden kaçırmak güçtür. Bunun mini mini çocukları bile bağışlamayan acımasız bir sömürü üzerine dayalı *işleyim devrimi* ve despotik *Aydınlanma* ile, duyunçsuz *anamalcılık* ve *sömürgecilik* ile, paranoid *uluslaşma* ve *dünya savaşları* ile eşzamanlı olduğunu gördüğümüzde, bu süreçleri sarmalayan 'duyguların' nasıl bir *ruhsal* yapıdan kaynaklanabileceklerini gözden kaçırmamız da eşit ölçüde güçtür. Ruhçözümleme bu olguları ruhsal tözlerinde yakalar ve kavramsallaştırır, onlarda insan doğasının *kökensel* bir bozukluğunu ya da yetersizliğini değil ama *kazanılmış* bir bozulmayı saptar. Eros'un bakış açısı modern 'ilerleme'nin insan doğasında bir büyüme ve özgürleşme olmaktan çok, insanlığın göreli olarak küçük bir bölümünün ruhsal yapısında insan doğasının kendisine aykırı ve yabancı bir başkalaşım olduğunu gösterir. Saldırganlık ile açıkça sıkı sıkıya ilişkili olan *güç dürtüsü* bu insanlık bölümünün 'ilerleme' için *asıl* güdüsünü oluştururken, bilimler bu türesiz süreç için ussallıklarından vazgeçerek pozitivist indirgenişe boyun eğerler, din ve törellik kuramları dizginsiz bir bencilliğin gereklerine ve aklanmasına ayarlanırlar, seçim dizgelerinden yasama süreçlerine dek bütün devlet yapıları ve bürokrasiler modern türesizliğin dinamik işleyişine uyarlanırlar. Böyle 'modern ussallaşma' süreçleri birkaç yüz milyonluk bir nüfusu küçüklüğü ile ters orantılı bir yolda bütün bir dünya için dikkate değer, biraz ürkütücü, aslında oldukça rahatsız edici bir *güç* yapar. İnsan usunun tarih boyunca

bilimlerde elde ettiği kazanımlarm tümünün bayağı kapitalistik ve yabanıl militaristik hedeflere altgüdümlü kılınmaları yarışmacı yaratıcılığı yalnızca bir türesizlik ve paranoya düzeninde cisimselleşmeye götürür. İnsanlığın ekinsel kazanımları insanlığın kendisine karşı birer gözdağına çevrildiği zaman, bunun yarattığı *hoşnutsuzluklar* hiç kuşkusuz uygarlıktan bir uzaklaşmanın, barbarlığa ciddi bir yaklaşmanın sonucu sayılmalıdırlar.

Baskıcı 'Uygarlık' = Barbarlık. Bu böyleyse, açıktır ki uygarlık için bir *baskı* düzeneği yalnızca gereksiz olmakla kalmaz, ama tam tersine onu ilke alan toplumsal yapıyı kaçınılmaz olarak kendi içinde hastalıklı ve bütün bir dünya için tehlikeli kılar: Modern sinirce insanlık dışı bir bedensel ve ruhsal sömürü sürecinin ve en sonunda nükleer yokoluş gözdağının bilincini karartır. İnsanın elindeki değersiz, anlamsız, ve mutsuz varoluşun nasıl olup da gerçek değer, anlam ve mutluluk ile değiş tokuş edilebildiğinin, bu sonsuz aptallığın nasıl yer alabildiğinin anlaşılmasını engeller. Böyle uygarlık varoluşu için en sağlam temelleri hiç kuşkusuz bu *bilinçsizliğin* kendisinde bulur. Hiçbir egemen sınıfın, hiçbir ideolojinin, hiçbir propagandanın gücü böylesine yaygın ve sürekli bir yanılsamayı yaratamaz. Bütün bir insanlığa 400 yıldır yaşattığı ardı arkası gelmez yıkımlarla, Batı 'uygarlığı' tarihin beklenmedik bir yan-etkisi gibidir. Ve kendinde amaçlı olarak kurulu bir yapı değil ama ereksiz bir saçmalık ürününe benzediği düzeye dek, böyle 'uygarlık' tüm kurumlarında gerçekten de olsa olsa sözde 'uygarlık' kurma işine yöneltilen *yokedici içgüdünün* elinden çıkmış olma izlenimini verir. Sigmund Freud'un Batı 'uygarlığı' için çözümlemesi, tıpkı ondan yüz yıl kadar önceki Alman Romantik ve İdealistlerinin eleştirileri gibi, modern dönemde bu uygarlığın kendi içinden üretilen biricik gerçek çözümlemeler sınıfına aittir. Ve insan doğasının gerçek değerleri karşısında yapıldığı düzeye dek, en küçük-düşürücü çözümlemedir. Değer diye bildikleri şeylerin gerçekte birer bayağılık olduklarının ileri sürüldüğünü duyan ve bilinçaltlarının en derinlerinde incinenlerin tepkisi kaçınılmazdır. Freud'a karşı bu 'uygarlığın' ya da 'Batı değerlerinin' en tutkulu savunusunu yapanların bugün de insanlık *değerleri ve hakları* konusunda da *özellikle* bilgisiz ve *özellikle* duyarsız olan *pozitivistler* olmaları hiç de hayret edilecek birşey değildir. Ruhçözümleme öz-saygılarını incittiği bu entellektüellerin önüne kuramlarında açıkça *bilinçsiz* oldukları vargısını bırakır, onlara düşüncelerinin özgür olmadığını, dürtüsel bir ton taşıdığını duyumsatır.*

***Anglo-Saxon Görgücüler ve İnsan Hakları.** Tüm varlığın ussallığını tanımaktan başka birşey olmayan idealizm doğal yasayı, Göğün ilksiz-sonsuz yasalarını, evrensel insan haklarını a priori doğrular. Tüm pozitif yasanın, tüm yazılı yasanın insan doğasının gerçek değerlerine, *duyuncun* kendisine uygun ve böylece *özgürlüğün*

Batıyı *insanlığın* bütününden ayıran ve ayırdeden modernist *değişimin* usdışı belirtileri 'Batı değerleri'nin bakış açısından 'usdışı' olarak algılanamazlar. Normal olarak algılanırlar. Ve bu bilinç için algılanamayan olmayandır. Batının engin bilinçaltı bölgelerinin sonu gelmek bilmez bir insanlık suçları dizisi ile yüklü olmasına karşın, bunları böyle algılamak ve böyle yargılamak Batı değerlerinin üstünde ve ötesinde *sağlıklı* ruhsal ve ussal ölçütlerin, *gerçek* insan değerlerinin usun gümüşığına çıkmış olmalarını ve doğrulanmalarını gerektirir. Belirli bir moral büyümeyi gerektirir. Bu ise *Batılı* olmaya son vermekten başka bir anlama gelmez. Başka bir deyişle, hem *Batılı* olmak hem de insan haklarını tanımak olanaksızdır.

— Dün *Naziler* on milyonlarca insanın yokoluşuna neden oldular.
— Bugün *Demokratlar* yüz milyonlarca insanı yoketmeye hazırdırlar.

Batılı *birey* için herşeyden önce insan yaşamının kendisi henüz bir *değer* düzeyine yükselmiş görünmez. İnsan aşağı yukarı bir 'şey' gibidir—kulla-

---

kendisinin anlatımı olması gerektiğinde diretir. Buna karşı irrasyonalist kamp da kendi mantığını izler ve görgül olmayan, yasa kitaplarına 'yazılı' olmayan 'doğal yasa' gibi, 'insan hakları' gibi saçma sapan İdeaları çürütür. Sözde 'duyunç özgürlüğü' gibi bir değer üzerine kurulu olan Protestan Batının *duyunçsuzluğu* ile demek istediğimiz şey yalnızca ve yalnızca budur. Bu duyunç yadsıması ilineksel değildir. Hıristiyanlığın pozitif doğasından gelir, ve halksal moral bilincin olduğu gibi halk felsefecilerinin moral çözümlemelerinin de ilkesini oluşturur. 'Özgürlüğün' en coşkulu savunucularından olan ve değeri modern 'özgürlüğü' tanımlamasına bağlı olan büyük İngiliz düşünürü J. S. Mill "haklar en sonunda yararlık üzerine kuruludurlar" der (ve bizi büyük olmayan İngiliz düşünürlerinin nasıl düşünebilecekleri konusunda meraka düşmekten kurtarır). İngiliz yararcısı Bentham "Rights (hak) is the child of the law," diye yazar; "from real law come real rights; but from imaginary laws, from 'law of nature,' come imaginary rights." "Natural rights is simple nonsense." Bu kişilikte idealizmin, insanlığın en küçük bir kırıntısı bile bulunmaz. Kuşkucu Hume elbette Bentham ile anlaşma içindedir: "Natural law and natural rights are unreal metaphysical phenomena." Modern entellerden örneğin Wittgenstein ve Austin için *yasa*nın gerçek anlamı yine aynı Anglo-Saxon 'felsefe'nin bir başka sözcüsünün, Thomas Hobbes'un bir deyiminde özetlenir: "The command of the sovereign." (İng. alıntılar: *Enc. Britannica*, 1986, **20**, 715). Bakış açılarında görülen böylesine tam bir uyum ve birlik neredeyse bu türdeşliğin kalıtımsal bir entellektüel özellik olabileceğini düşündürür. Kuzey Carolina'nın köleci anayasasının yazarı da olan John Locke'a göre mülk iyesi olmayan insanların politikada ya da hükümette rolleri olmamalıdır. Kant için "insanın yamuk tahtasından doğru hiçbirşey yapılamaz." Vb. Bir kuşkucunun, bir irrasyonalistin insana değer vermesi a priori mantıksızdır. Ve bu düşünürlerin işi 'mantıklı' olmaktır.

nılabilir, yararlanılabilir, ve sonra bir yana atılabilir. Çok kısa bir süre önce yaşanan Bosna trajedisi İkinci Dünya Savaşından bu yana *insan hakları* Kavramının anlamını ve önemini daha iyi kavramaya başladığı söylenen 'uygar' Avrupa'nın *gözetimi* altında olanaklı oldu. Ama olgulardan genelleme geçerli değildir. Tersine, her durumda *tikel* olguyu *evrensel* ilkeden türetmemiz gerekir. Buna göre, örneğin a priori biliriz ki *insan hakları kavramına* yabancı bir ekinde sözde bu hakları savunmak üzere kurulan derneklerin *kendileri* insan haklarını çiğnemeye ayarlanmış olmalıdırlar. Bu tüm ruhçözümsel 'suçluluk duygusu' kuramının *gerçekliğini* sınayacak bir tümdengelimdir. Olguya egemen ve onu belirleyici olmalıdır. Ve öyledir. Bugün bile *Human Rights Watch* ve *Amnesty International* gibi Batılı *insan hakları* örgütleri binlerce sivili yokeden terör çetelerini 'terör çeteleri' olarak algılayamaz, tersine onları *meşru politik örgütler* olarak tanır ve kendileri *ideolojik* konum üstlenerek nefretin doğrudan, açık ve edimsel *işbirlikçileri* olurlar. Böyle 'insan hakları' örgütleri için de nefretin çağrısı kendinde *türe*den çok daha güçlüdür. Nihilizme taze kan katarlar.

Dünyayı değiştirmek için ilkin onu *yoketmek* isteyen *ideolojinin* şiddet ve nefret ile manıksal ilişkisi verildiğinde, bu tür olgular şaşırtıcı olmaya bütünüyle son verirler. Yalnızca ve yalnızca a priorinin olgu üzerindeki gücünü doğrulayan ek kanıtlar olmaya indirgenirler. Batı bilinçaltını belirleyen suçluluk duygusu ve ona bağlı saldırganlık eğiliminin dinamiği bu bilincin insan hakları alanında da haktanır olmasına izin vermez. Freud salt bilinçsiz bir saldırganlık eğilimini simgeleyen 'üst-ben' kurgusunu 'uygar' *duyuncun kendisi* ile özdeşleştirdiği zaman, gerçekte yalnızca işlerin bu kötü durumuna anlatım vermektedir.*

Buna göre, modern Batı ussallığı ruhsal sağlığının durumunu en iyisinden Nietzsche'den, Marx'tan ve Hitler'den gelen öz-eleştirileri püskürtebilmenin

---

***İdeoloji ve Nefret.** Dünyayı değiştirmek isteyen sol-sağ ideolojinin *vazgeçilmez* bileşeni olarak *şiddet* ideolojinin modern topluma özünlü bir ve aynı *nefret* öğesine bağımlılığını dolaysızca gösterir. Modern hoşnutsuzluğa özdekçi ya da ırkçı *toplumcu* tepkilerin kararlı oldukları düzeye dek, modernizmi yenme izlencelerinde gerçekten tutarlı oldukları düzeye dek, şiddet hedefe ulaşmanın yalnızca aracı olmakla kalmaz, ama *amacın kendisi* olur: Yokedicilik birincildir. Daha açık bir deyişle, özdekçi ideolog için bir kişilik güdüsü olan şiddet aynı zamanda kendinde bir erektir, kendisi nihilist-materyalist bir ideolog olan Sartre'ın belirttiği gibi 'çekici' bir yanı, giderek belki de 'eşeysel' bir imlemi vardır, ve yalnızca tiranlığı kurmak için değil ama onu sürdürmek için de, yalnızca dışa yönelik saldırganlık olarak değil ama iç baskıyı sağlamak için de vazgeçilmez araçtır. Bu özdekçi inak biçimi herhangi bir *tinsel* değer tarafından belirlenmediği için, saldırganlık ya da yokedicilik içgüdüsü eyleminde hiçbir sınır tanımaz.

terimlerinde ölçer. Hastalıklı üst-ego ilkel alt-egonun önünde, sapık değerler bencil bayağılıklar karşısında gerilediği zaman, böyle başarının gizi kapitalizm ve demokrasi arasında işleyen, ideolojinin hakkından gelen, ve giderek tarihin sonunu tanıtladığı ileri sürülen modern 'uyum' etmeniyle açıklanır. Bu masalın üstünde ve ötesinde, dizgenin ona özünlü sadizmi sürekli denetlemek zorunda olması Ölüm İçgüdüsü ve Eros arasındaki savaşımın modern 'uygarlık' için raslantısal değil ama zorunlu olduğu görüşünü dikkate almaya zorlar. Ama Batı terimi Doğu terimi ile görelidir, ve tablo saldırganlığın *içe* mi yoksa *dışa* mı çevrileceği konusunda da tam olarak Freud'un öngördüğü gibidir. Göreli de olsalar, 'Batı değerlerinin' hiç olmazsa demokratik ve ekonomik işlerliklerinden duyulan gurur ve kibirle, bu 'uygarlık' alanı 'dışarıya' karşı solundan sağına dek bir iç bütünlük sergiler ve dünyayı *West and the Rest* olarak algılamayı sürdürür.

Freud'un 'Uygarlığımız, genel olarak konuşursak, içgüdülerin bastırılması üzerine kurulmuştur' önermesi modern dönemin başlarında moda olan ilksel *Doğa Durumu* miti ile aynı öncülden doğar: Uygarlığı önceleyen durum bir özgürlük, engelsiz doyum, sınırsız mutluluk durumudur — insanlığın suçsuz Altın Çağı. Ama bu Aydınlanma yanılsamasının tam tersine, *arı içgüdü* durumu bir yabanıllık, acımasızlık, yokedicilik durumudur ve orada güç haktır. İnsan için böyle soyut bir durumun varolmaması olgusu bir yana, analitik bir paradigma olarak, tinselliğin bütünüyle dışlanması olarak, bu durum dolaysızca hayvanın durumudur. Ve hayvanın varoluşunda baskı olanaklı en anlamsız, en saçma kavramdır. Giderek bu anlamda içgüdünün hiçbir zaman *baskılanmadığını* söylemek gerekir: "Bilinçaltında bile bir içgüdü tasarım yoluyla olmaksızın temsil edilemez" (1915*e*, III.2). Ve gene de içgüdülerin, özellikle yokedicilik içgüdüsünün bastırılması, denetlenmesi, bir kendini-yoketme noktasına erişmesinin engellenmesi diye birşeyden söz etmek hiçbir biçimde bütünüyle saçma olmayacaktır: Bu çözümleme *doğal* durumun olmasa da *modern* durumun kendi olgularının bir vargısıdır.

Sevgi bireyin dışlayıcı öz-duygusundan, bencilliğinden vazgeçmesi, kendi benliğinin duygusunu başkasında bulmasıdır. Bir duygu olarak, arı içgüdü ekininin aşılmasını, uygarlığa girişi anlatır. Açıktır ki, uygarlığı tanımlamak için içgüdü değil ama duygu terimini kullanırız. Bilinçli istenç bilinçsiz içgüdüden güçlüdür, ve onu hasta etmeden güder. Bu düzeye dek, uygarlık ve içgüdü arasındaki ilişki bir baskılama olarak değil ama içgüdünün duyguya yükselmesi olarak işler. Ve uygarlık süreci eğer bir süreçse, eğer tinselliğin gelişmesi, insanın büyümesi ise, genelde uygarlığın değil ama modern uygarlığın bastırdığı şey tam olarak bu duygudur, eşeysellik değil. Freud'un önermesinin tam tersine, 'modern uygarlık' eşeyselliği bastırmaktan bütünüyle vazgeçmiş, sevgisizleştirilmiş içgüdü hiçbir zaman

doyuma ulaşamayan biçimlerinde *modern ekinin temel direklerinden biri* olmuştur.*

Uygarlığın içgüdülerin baskılanması ve böylelikle *mutluluktan* özveri pahasına gerçekleştiği savı ile karşıtlık içinde, ve uygarlık kavramının gerçek anlamı ile uyum içinde, Eros'un yaratıcı yetenekleri hiç kuşkusuz sözde uygarlık kurmaya yöneltilmiş Yokedici İçgüdünün tehlikeli yeteneklerinden sonsuz ölçüde daha güçlüdürler, yoketme değil ama yalnızca varetme uğruna etkindirler, ve acı ve baskı yoluyla değil ama sevinç ve özgürlük yoluyla sonsuzluk ölçeğinde yaratırlar. Bu *ussal* yol varolan *usdışı* yol karşısında hiç kuşkusuz henüz yalnızca bir *olanaktır*. Ama şimdi varolanın kalıcı, değerli, anlamlı birşey olmaması ölçüsünde, bu olanak *mantıksal zorunluğun* gücünü taşır. Ve içgüdünün değil ama duygunun bir doyumu olarak mutluluğun gerçek olanağını hazırlar. Ama bu durum Batı 'uygarlığı'nın Eros'u yokedici bir güç olarak, bir gözdağı olarak algılayacak olması olgusunu değiştirmez.

Modern Toplumun Tutarlı Yapısı Ruhçözümlemeyi Dışlar. Modern Batı 'uygarlığının' yalnızca *değersiz* değil ama *tehlikeli* de olduğunu tanıtladığına inanan Freud *modern* toplumda daha başından bu yana demodedir. Yaşamının sonlarına doğru en yakın dostlarını da incitme pahasına açıkça vurguladığı kişisel nihilizmi bile onu modernist söylemin parçası yapmaya yetmez, ve ait olduğu ekinin dokusundan dışlanır — neredeyse bir şair gibi, romantik bir sevgili gibi, bir dost gibi. En ileri, en açık, en demokratik toplumlarda ruhçözümlemecilerin sayısı böcek uzmanlarının sayısından daha azdır (Fransa yaklaşık 20 bölüngü ile bir iç savaş durumundaki 5000 kadar etkin ruhçözümlemecisi ile en yüksek yüzdeyi temsil eder.) Durumun böyle

***Freud İçin İçgüdü.** Freud yalnızca Eros'u değil, ama insanla ilgili *herşeyi, tüm insan etkinliğini* tutarlı olarak içgüdüye indirgemekle suçlanamaz. Tutarsızdır. Zaman zaman tersini yapar, içgüdülerin kendilerini yükseltir, onlara *bilginin*, tam olarak özbilinçli olanın kendisinin değerini yükler. *Eşeysellik Üzerine Üç Deneme*'sinde (§ 129) *Wißtrieb* ve *Forschertrieb* gibi 'içgüdüleri' açıklar. Bu *bilme içgüdüsü* ya da *araştırma içgüdüsü* gibi 'yetiler' Freud'un içgüdüden genellikle onu eleştirirken denmek istenenden nasıl ayrı birşey anladığını gösterirler. Yine aynı yerde (§ 139), bu kez insanı doğal olanın yakınına getiren 'beslenme' gibi doğal bir işlevi *eşeysel etkinlik* olarak kabul eder. Her dizgesel düşünür gibi, Freud da tüm kuramsal yapısını *tek bir ilke* üzerine kurmaya çalışır. Bunda haklıdır. Ama bu mantıksal pekinlikle *içgüdü ilkesini* Sanat, Din, Felsefe gibi etkinliklerin, giderek bütün bir Uygarlığın kökensel kavramı olarak uyguladığı zaman, yanlış bir noktadan yola çıkan doğru uslamlamalar yalnızca usdışı vargılara götürürler. Açıktır ki, Freud *O, Ben* ve *Üstben* gibi kendi buluşu olan yetileri yine kendisinin içgüdüyü ussal ve moral boyutlara büyütmesini ya da genişletmesini anlatmak için kaçınılmaz olarak yaratmak zorundadır.

olmaması, tıkır tıkır işleyen modern toplumsal yapının bir işlevi olan akademik ruhbilimde ve ruhsağaltımı işleyiminde Freudculuğun onur yerini doldurması çok, ama çok ilginç olurdu. Aslında, açıkça tutarsız olurdu. Kuşkucu, göreci, pozitivist Einstein'ın 'bilim'ini model alan bir akademizmin ruhbilimde de o aynı kuşkucu tinden doğan *davranışçılıktan* daha iyisini istemesi postmodernist genişliğe bile sığmayacak bir uygunsuzluk olurdu. Modern toplum *özsel olarak* hastalıklı bir toplumdur, ve modern kalabilmek için iyileşmek değil ama tam tersine sağlıksız durumunu sürdürmek zorundadır: Hiçbir *gerçek* değere dayanamayan yapısıyla modern yaşam ereksiz bir değişim süreci, amaçsız bir yineleme, *bir saplantı sinircesidir*. Sağlıklı insanlar her gün yeniden başlayan ama her gün yalnızca dünkü hiçliğin üzerine bir yenisini eklemekten çoğunu yapamayan modernist tempoya uyarlanamazlar, böyle bir düzeneksel yapıda kendileri için belirlenen salt yinelemeli işlev ve kişilik biçimlerine katlanamazlar. Onu reddederler. Modern *toplum* gündelik akışında da içine iki kez girilemeyen ırmak gibidir: orada kalıcı, değerli, dayanıklı hiçbir ilişki, hiçbir duygu, hiçbir sevgi yoktur, yalnızca ortaya çıkar çıkmaz eskiyen yalancı yeniliklerin bitimsiz bir dizemi vardır. Düşünebilen ve duygularına özgürlük verebilen insanlar, ruhçözümlemenin ve çözümlediği öznenin kendisinin bütün bir yapısının dayanağı ve köşetaşı olan baskı düzeneğinin nasıl işlediğini kavrayan insanlar yalnızca klinik sinirceden kurtulmakla kalmazlar. Aynı duygusuzluk temeli üzerinde sürebilen anamalcılık, bankacılık, sınıf, sömürü, savaş, türesizlik, eşitsizlik, bilgisizlik, çirkinlik, saldırganlık vb. gibi tüm modern donatımı da doğrudan doğruya başlarından atıverirler. Modern bütünlük özgür ruhta yalnızca kendi için bir gözdağı görür. Onun varoluşu uğruna, insanlık bilinçsizin denetiminden kurtulmamalıdır.

Modern Toplum Zayıflatılmış, Küçültülmüş, Baskılanmış Ruhsal Yapıya Gereksinir. Modern kişilik — ya da, yurttaş toplumunun sözde özgür *bireyselliği* — kendini sözde *evrenseline* uyarlayabilmek için küçülmek zorundadır. Usunda ve Duygusunda. Ama kesinlikle İçgüdülerinde değil. Modern kitle toplumu bir hırs, yarışma ve saldırganlık, bir güç, özdeksel gönenç ve eşeysel itki arenasıdır. Sevgiyi ütopik, öte-dünyasal, aşkınsal, düşlemsel bir değer olarak olgusallıktan dışlayan bu içgüdüler krallığında bilinç küçülmeli, bilinçaltı büyümelidir. Bilinçte duyusal, duygusal ve ussal içerik bir enaza indirgenmeli, güzellik, sevgi ve bilginin karşıtları yeğlenmelidir yoksa bireyin yıkımı hazırlanır. O toplumda insan özünün dayanamayacağı, bilincin yadsımayı, unutmayı, o olmamayı yeğleyeceği modern ekinsel içerik bilince tıka basa doldurulur, ve haz ilkesi kan ter içinde çabalayarak hazsızlık verici anıların, tasarımların, tortuların bilinci boğmasına izin vermez. Onları normal çağrışım süreçlerinden dışlar, ama bunu ruhun özgürlük alanını, var-

oluşa anlam kazandıran duygu dünyasını küçülterek yapar. Bireyin ruhsal incinmeleriyle ve acılarıyla beslenip büyümüş çocuksu bilinçaltı olgusallığı bir paranoya perspektifinden algılamanın dinamiği olur: Bilinçsiz olgusallık çıkarcı, bencil, açgözlü kişilik biçimleri tarafından tanımlanan bir kitleye biçimlenir. Bireyin dünyasını ancak yetenekli olduğu kategoriler yoluyla algıladığı düzeye dek, toplumda yalnızca kendi bilinçaltının *olumsuz, yasaklayıcı, engelleyici, kısıtlayıcı* dinamiğinin yansımasını algılar, ve bireyin yoksul iç, öznel dünyası dışsal nesnelliğin eşit ölçüde yoksul doğası ile salt *onun için* değil ama *kendi için* de bağdaşır: Ruhsal yanında, modern toplum *kendinde* bilinçsiz öğelerin tanımladığı bir olgusallıktır. Bunun için Nietzsche'yi beklememiş, tam tersine kendisi bir Nietzscheler çokluğu yaratmıştır.

Nihilizm ve İçgüdüler. Nihilizmin içgüdüsel saldırganlığı yüceltmede — *güç istenci, üst-insan, kan ilkesi vb.* — sonlanması *kavramsal* bir zorunluktur: Nihilizmin yoksaydığı değerlerin kendileri içgüdülere insan niteliği kazandıran etmenlerdir. Bunun dışında, nihilizm hiç de nihilizm değildir, bir tür pozitivizm gibidir, ve özel göreli değerler (ırk, kan, güç, şiddet) *konutlamanın* önüne geçemez. Buna ek olarak ve bununla tutarlı olarak, modern toplumsal yapıyı belirleyen genel 'ussal' öğenin kendisi yine Freud'un 'ben-içgüdüleri' dediği şeyden daha iyi, daha soylu, daha yüksek bir etmen değildir: *Açlık İçgüdüsü* ya da 'öz-sakınım içgüdüleri.' Gerçekliğin *yararcılık ve pragmatizmin* terimlerinde belirlenmesi, bilimin *uygulayım*-'bilim'e indirgenmesi çıplak Açlık İçgüdüsünün modern entellektüel yüksekliklerde uğradığı başkalaşımı anlatırlar. Böylece modern kitle bilinci (1) ona kapalı, bilinçsiz bir *saldırganlık dürtüsü* tarafından belirlenir (**Üst-Ben ya da Üst-İnsan**). Bu (2) eşit ölçüde bilinçsiz bir *gönenç istenci* tarafından tamamlanır (**Ben ya da Aç-İnsan**). Güç İstenci ve Gönenç İstenci modern toplumun başlıca iki ilkesidir. Bu *içgüdüsel* belirlenimlere *kaynaklık* eden (3) *duyusal haz itkisi* Eros'a bütünüyle yabancı birşey olan duygusuz eşeysel dürtüdür (**O ya da Alt-İnsan**). Freud'un ben, üst-ben ve 'o' dediği etmenler arasındaki sınırların bütünüyle bulanık olduğunu ileri sürmesi, aslında hem benin, hem de üst-benin o'dan *türediğini* ileri sürmesi, böyle şeyler bütünüyle yanlış olsalar da hiçbir biçimde zeminsiz değildirler. O üç 'ruhbilimsel' etmen, uyumlu ve geçişli birliktelikleri ile, anahatlarda bir içgüdü ekini olan modernizmi eksiksiz olarak tanımlarlar. Ve ancak tanımladıkları şeyin kendisi denli yanlıştırlar.

Süper-Güç İstenci = Herkesin İstenci = Modern Bilinçaltı. Açıkça *Güç İstenci* ya da — daha da iyisi — *Süper Güç İstenci* terimlerinde tanımlanan modern paranoya tablosunda cisimselleşen şey doğrudan doğruya bilinçsiz *saldırganlık dürtüsü* olmalıdır. Ve dahası, modern yaşamın sözde 'uygar' belirlenimlerini içgüdü temsilcilerinin terimlerine çevirirsek, bu 'içgüdü' *demokratik*

bir içgüdü olmalıdır. Halksal ekin için, *pop kültür* için değerin ussal olanın değil ama usdışınm terimlerinde tanımlandığını modern nihilistin kendisi öğretir: *Alles Gute ist Instikt*. Usun tutkuların kölesi olduğunu ileri süren nihilist görüşteki *görgül* doğruluğu kesinlikle yadsıyamayız. Modern toplumun baskıcı ruhsal yapısı onun egemen sınıfların ya da güçlerin denetlediği totaliter bir yapı olmasını bütünüyle gereksizleştirir: Modern tutku sağduyuya baskın çıkar, ve bütün bir baskı düzeneği içgüdülerinde bütünüyle özgür olan modern kitlenin ruhunda öz-edimlidir. Dışsal katkı yalnızca herkesin istencine ya da kitlesel bilinçaltına kurallı, düzenli, pürüzsüz bir politik işleyişin cilasını vermek için gereklidir. Barış, türe, güvenlik için kaygısızlığında ve beceriksizliğinde, bu politik uzmanlık alanı yalnızca popülerliğini tanıtlar: Modern kitle toplumunun politikası ancak modern kitle toplumunun kendisi denli erdemli olabilir. Modern kitle demokrasisi *geriye* doğru değil ama *ileriye* doğru bir önlemdir.

Herkesin İstencinin Güç-İstencine, ya da daha tam olarak Süper-Güç İstencine yükselişi modern dönemde saldırganlık dürtüsünün yeğinliğinde artışın demokratikleşme süreci ile doğru orantılı gittiğini gösterir. Bu ironik değil ama trajik anlamda böyle görünür: Ulusalcılık modern bireyin her zaman etkinleştirilmeye hazır narsissizmini, megalomanyasını, paranoyasını soğuran 'değeri'dir. Ama gene de sıradan gücü *süper-güce* çeviren şey egoyu süper-egoya çeviren süreçte hiç de önemsiz olmayan bir anlamda koşutunu bulur: Süper-egonun dışa yönelik saldırganlığı anonimdir, evrenseldir, kitleseldir, ve gücünü süper-güce çeviren etmen *kitle yoketme* silahlarından başka birşey değildir. Modern demokrasi aynı zamanda nükleer demokrasidir.

Evrensel İstençten Evrensel Dürtüye. Ölüm İçgüdüsünün egemenliği varsayımı altında Rousseau'nun 'evrensel istenç' kuramının geçerli olduğunu ileri sürmek mantıksızdır. Evrensel İstenç kavramı yalnızca istencin özgür olduğu değil ama özgürlüğün istencin *kendisi* olduğu anlamına gelir: Özgür olmayan bir İstenç başka birşey, aşağı yukarı bir itki gibi birşeydir. Dinamik bir *bilinçaltı* kavramı, bilinçten gizlenen ve davranışı belirleyen *özerk* bir saldırganlık dürtüsü istenç kavramının kendisini geçersiz kılar. Demokratik bir ülkenin, örneğin bir A.B.D.'nin durumunda, yabancı bir ülkenin, örneğin bir Vietnam'ın baştan sona yakılıp yıkılmasına, nüfusunun yokedilmesine karar veren ve eylemi yerine getiren güç şu ya da bu egemen sınıf, şu ya da bu çokuluslu tekel, şu ya da bu despot değil ama 'evrensel istenç' olmalıdır. Ama Freud'un tüm modernlik dönemini ve alanını kaplayan *Ölüm İçgüdüsü* varsayımı altında bu Büyük Ulusun 'ussal' ve 'evrensel' olması gereken istencinden söz etmek olanaksızlaşır. Büyüklük yerini Küçüklüğe bırakır. Irksal arılık uğruna kendi içinde *zorla* kitlesel kısırlaştırma politikası uygulayan bir İsveç, çıplak terörü görmezden gelen ve bir de Nobel Barış ödülüyle

taçlandırmak isteyen Norveç parlamento çoğunluğu, bir kural olarak insan haklarının çiğnenmesi koşulu üzerine kurulu bir bankerler devleti görünümünde olan ve kadınlar için oy hakkını 1971'de tanıyan İsviçre vb., tümü de bu toplumlarda 'evrensel istenç' kavramının değil ama *evrensel dürtü* kavramının ne düzeye dek ağır bastığını gösterirler. Böyle ülkelerde ya demokrasi erdemden soyutlanmış beş para etmeyen bir yalandır, ya da bu uluslar ruhsal yapılarının derinliklerinde demokrasinin erdemsiz olamayacağını algılayamayacak bir düzeyde hastalıklıdırlar. Freud'un kötümser görgül ilkesi hiçbir biçimde görgül temellerden yoksun değildir.

'Batı': Yön mü, Din mi? 'Batı' sözcüğü modern kitle toplumunun örgütlenişinin dinsel kökenlerini, daha tam olarak *Protestan* inanç türü tarafından belirlenmişliğini gizleyen örtmeceli bir terimdir. Laiklik görünüşü altında, tam olarak Protestan değerlerin yaşama geçirilişini anlatır. Ve bu 'uygarlık' tarihte Kapitalizme ve Nazizme, Irkçılık ve Ayrımcılığa, ve en sonunda Nükleer Yokoluşa yetenekli biricik 'uygarlık' biçimidir. Tüm bu üstyapısal donatımı ile 'Batı' hiçbir biçimde *insan hakları* kavramının altyapısı üzerine dayanmadığını, gerçekte *insan hak ve değerlerinin* yadsınması olan bir nihilizmden daha başka bir temeli olmadığını tanıtlar. Bununla modern ekin Klasik, Romantik, İdealist herhangi bir uygarlık biçimine bağlı olmaktan çok Haçlı Seferleri ile, Pogromları ile, Soykırımları ile Orta Çağların karanlık Avrupasına bağlı olduğunu gösterir. Ruhçözümleme bu toplumsal yapılanışı *saldırganlık içgüdüsünün* terimlerinde çözümlerken böyle olgulara dayanmaz. Böyle olgular *kendilerinde* ne olduklarını gösterebilmeleri için ruhçözümlemeye gereksinirler.

Bilinçsizin Büyümesi. Modern toplumun tözünü tanımlayan us-dışı, duygudışı algının normalleştirilmesi ancak bilinçsizleştirilmesi yoluyla olanaklıdır: Bilinç doğası gereği acı ve nefret, korku ve saldırganlık duyguları ile, bu gerçek-dışı, bu yalan, bu yanlış öğelerle yüklü kalmaya yetenekli değildir. Haz ilkesinin düzeneği yoluyla onları yüzeyinden uzaklaştırır. Ama bu bilinçsizleşmiş içerik negatif bir dinamiktir ve bireyi her biri birer acı kaynağı olarak işleyen anlam ve değer verme yetilerinden vazgeçerek modern toplumun aşağı yukarı mekanik bir işlevi olmaya ayarlar. Anlamsızı doğrulamak anlamsız bir dünyaya uyarlanmanın en kestirme yolunu sağlar. İnsan bir makine, ve duygusuzluk modern ilişkinin tözü olur. Uyarlanmanın mantığı böyle buyurur. Uygarlık değerleri ile iletişimi koparılmış birey değersiz olanı, kaba saba olanı, çirkin olanı sapık bir haz duyarak doğrulayabilir, ve pekala gizemli olana, boşinanca, grotesk olana, uyuşturucuya ve tablete, giderek çılgınlığın kendisine dönerek gizilliğini hiç olmazsa ruhun ve usun karanlık bölgelerinde gerçekleştirme çabasına girişebilir. Ve girişir. Öz-belirlenimsiz seçme özgür-

lüğü modernist bireyin erdemidir: Onun için bir peygamber olmak ya da bir tiran olmak arasında hiçbir ayrım yoktur. Böyle bireylerin toplumunun usdışı temellerinin pekiştirilmesinde varoluşçuluk ve pop ekin, postmodernizm ve medya bilinçsiz ama etkili bir işbirliği içindedirler. İnsanı yalnızca kullanan, yalnızca sömüren, onu *yararlı* bir insan posasına çeviren modern toplumsallık kendi mantığı gereği ona ve bireye ruhsal sağlamlık ve sağlık sunabilecek, onu büyütebilecek herşeyi reddetmelidir. Küresel özgür tecim için, herşeyin yazgısını ekonomik determinizme bağlayan aydınlık bir 'uygarlık' için, sözde 'us çağı'nın kalıtı olan bir toplum için kendinde bir sonsuzluk özlemi olan ruh mini mini bir yurttaş kişiliğine sığdırılmalıdır. Bütün bir evrenle birlikteliği isteyen Okyanus Duygusu bir yağmur damlasına küçülmelidir. Orada bu kişiliğin yapısını kurcalayan, onu çözümlemeye, anlamaya çalışan Ruhçözümleme elbette reddedilmelidir çünkü modern toplumda politik özgürlük ve erotik baskı arasında bir bağlılaşım olduğunu, uygarlığın gerçekte doğaya ve insan doğasına karşı işleyen bir barbarlığa bozulduğunu, yalancı gönencin artışının gerçek değerlerden vazgeçme ile elele gittiğini gösterir. Dahası, Ruhçözümleme kişiyi eylemlerinin güdüleri konusunda öz-bilinçli yapar. Ona onların *bilinçsiz* olduğunu, aslında modern *kişiliğin* ne yaptığını bilmeyen, onu niçin yaptığını bilmeyen, giderek niçin *varolduğunu* bile bilmeyen özgürlükten yoksun bir bilinçsizlik tortusu olduğunu açıklar. Bu yüzden dayanılacak gibi değildir.

Negatif Büyüme. Böyle toplumun mantığında ilerlemenin yönü tinsel olandan özdeksel olana, doğal olandan yapay olana, ussal ruhçözümlemeden ruh-dışı ve us-dışı kemoterapiye, usun özgürce gelişiminden denetimci bilinç biçimlerini üstlenmeye, kısaca *sevgiden nefrete* doğrudur. *Kuşkuculuğun* en etkili Darwinci uyarlanım koşulu olduğu böyle bir yabancılar toplumunda, özgürlük bireyi küçük düşüren, onu güvenilmez, yalancı, her tür kötülüğe eğilimli, giderek gizil bir suçlu sayan yasama düzenlerini hep birlikte demokratik olarak onaylamaktan oluşur. Modern çağda ekinsel ilerleme kitlesel güvensizliğin ve değersizliğin yeğinleşmesi ve yaygınlaşması anlamına gelir: Onurlu olma, güvenilirlik, doğallık, insancıllık çağın buyrumu olan soğuk, yabancı, yalancı, yapay kişiliğe ayak bağı olacak değerlerdir. Modern ruh varoluşu hafife almayı öğrenmeli, bir yarışmacılar toplumunda yabancılaşmanın biricik çıkar yol olduğunu kabul etmelidir. İnsanlar çok fazla düşünmemeli, çok fazla bilmemeli, mini mini işlerini, düzeneksel ve özelleşmiş işlevlerini ve rollerini yerine getirmelidirler. Çatışma acılıdır. Yalnızca acı verici kişisel yaşantılarını değil ama *bütün* bir duygu yetisinin kendisini baskılamayı öğrenmeli, bütününde insan özlerini baskının unutturucu gücüne teslim etmelidirler. Bu konuda nihilizmleri ve pozitivizmleri en etkili yardımcılarıdır. Ruhlarını ekinsel bilinçaltına uyarlarken, bilincin kendisini yararsız bilgiden,

duygudan ve güzellikten özgürleştirmeli, onun eğitimini felsefeden, varoluşu anlama ve onu anlamlı kılma girişiminden bağışık tutmalıdırlar. Yaşam anlamsızdır çünkü değersizdir, pekala küçülerek de yaşanabilir. Ve o zaman Freud *kitle ekinine* düşman bir elitist olarak görülür çünkü tek-boyutlu, içgüdüsel-boyutlu atrofik bilinç ve kişilik için onun kendine esirgediği ruhsal ve ussal büyümenin öneminde diretir. Ve bir tüketim çıldırısına kapılmış duyarsız, duygusuz ve düşüncesiz kitle toplumunu çözümlemesi can sıkıcıdır çünkü ona demokratik baskısının dışındaki egemen güçlerden değil ama kendi içinden, bir bilinçaltı pıhtısı olan modern kişiliğinden kaynaklandığını anımsatır.

Batı 'Uygarlığının' Parametreleri: Güç, Özdeksel Gönenç ve Duyusal Haz. Batı bilincinin *kendinde gerçeklikleri* içinde, *saltık anlamları* içinde anlaşılmaları açıkça sarsıcı, incitici, yaralayıcı olacak bir tarihsel anılar dizisini baskılamayı sürdürmesi tarihsel olarak *asıl* uygarlık ölçütlerinin bilinçsizi kalmasını da güvenceye alır: Bu tinde *uygarlık* Güzellik, Sevgi ve Bilgi değerlerinde değil ama *Güç, Özdeksel Gönenç ve Duyusal Haz* terimlerinde tanımlanır. Batı tininin *kendine özgü* karakterini özetleyen bu *nihilist* 'değerlerin' bakış açısından Bilgi güçtür, İyi herşey içgüdüdür, ve Güzellik kübizmdir. Bu özgünlüğü ile, ve modern dönemdeki gelişimine eşlik eden pek onur verici olmayan olaylar ve olgular yoluyla, Batı uygarlığının kökenleri bir erdem dönemi olan Klasik uygarlığa değil, ama Kıtada bir zifiri karanlık dönemi olarak yaşanan Orta Çağlara bağlanır.

Batı 'Uygarlığının' Dinsel Temeli. Bir uygarlığın dinsel-moral değerler üzerine kurulu olduğu düzeye dek, Batı 'uygarlığı' İsa'nın, Tanrı-insanın öldürülmesini doğrulayan bir *inancı* duygusal yapısının temeline alır, ve tarihsel bir bilinç biçiminin tutarlı bir yapı olması ölçüsünde, bilincin böylesine *önemli* bir olgu ile çelişen öğeleri dışlanır, içeriğin arta kalanı baştan sona ona uyarlanır, ortaya az çok tutarlı ve baştan sona pozitif bir içerik çıkar. (Ateizmin saçma, us-dışı, giderek inanç-dışı bulduğu şey bu tasarımsal yapıdır, ve salt özdekçi-pozitif yöntemler bu içeriğin yüzeyinde dolaşmaktan ötesini yapamazlar.) Hıristiyan inancın özsel bir bileşeni olarak kabul edilen eylem şu ya da bu birey tarafından değil, tersine *insan* tarafından, *bütününde* insanlık tarafından işlenen saltık suç olarak görülür. Bu inanan yüreğin öz-sevgisini olanaksızlaştırır, aslında ona bir öz-nefret biçimini verir. Buna göre, insan *doğal* olarak kötüdür, *bu* dünyada iyileşemeyecek denli umutsuzdur. İnanan bilincin böylesine acı verici bir anıya tutarlı içeriğinde yer vermesi ancak suça hakkını verecek bir cezanın da doğrulanması ile olanaklıdır. Ama ceza da suç denli ağır olmalıdır, ve böyle cezanın *olanaksızlığı* duyuncun sakatlanma düzeyinin bir ölçüsünü verir. Suç örtülmelidir. Saltık cezadan bağış-

lanmanın, kefaretin güvencesi baskı düzeneği, ve bedeli ise bilinçsiz suçluluk duygusudur. Bu duygunun bilincin örgütlenmesinde oynadığı rolün önemi Hıristiyanlığın dünya tarihindeki etkisinin önemi ile koşut olmalıdır.

Tam olarak böyle *bilinçaltına* sürülen süreçlerle ilgilenen ruhçözümleme klinik sağaltımın ötesine geçtiği düzeye dek, modern varoluşta yalnızca yitirilen Tanrının temelsiz bıraktığı moral değerin (*üst-ben*) ruhsal kökenlerini araştırmakla kalmaz, ama açıkça kendisi moral yükümlülükler üstlenmeye zorlanır.

Pozitif Hıristiyanlıkta Saldırganlık Duygusunun Kökeni. Ruhçözümleme baskılanan suçluluk duygusunun bilinçsiz bir saldırganlık eğilimi belirtisinde anlatım bulacağını söyler. Hıristiyan duyunç, daha doğrusu bu dine başından bu yana eşlik eden *suçluluk duygusu* (hem dinsel hem de nihilist anlamlarda) mantıksal olarak ve ruhçözümsel olarak *bir saldırganlık eğilimi* ile eşdeğerli ya da eşkonumludur: İnanan yürek bu bağışlanması olanaksız suçu kaldıramaz, onu bilinçten uzaklaştırır, bilinçsiz bir cezalandırılma dileğine, ilkin *içe yönelik* bir saldırganlık duygusuna çevirir. Ruhçözümleme bu noktada *pozitif* Hıristiyan inağı en duyarlı sinir telinden yakalar. Ve ilgi olguların mantığının daha öte açınımında da eşit ölçüde görünürde yatar. Suç ve cezanın a priori birlikteliği cezalandırılma dileğinin keyfi değil ama zorunlu olması anlamına gelir, ve içe yönelik saldırganlık pekala dışa da çevrilebilir. Hıristiyan ulusların bütün bir tarih boyunca içsel olarak öylesine kan dökücü ve dışsal olarak küresel ölçekte uygarlaştırıcı değil ama yokedici olmaları olgusu ile ruhçözümlemenin bilinçaltı düzeneğinden türettiği *saldırganlık eğilimi* arasında bir bağıntının olduğunu düşünmek usun başarabileceği en güç işlerden biri değildir. Ama ruhsallık ve davranış arasındaki bu tür dolaysız bağıntıları çürütmek için, böyle şeylerin de olsa olsa birer *dil* sorunu olabileceklerini tanıtlamak için bütün bir 'felsefe' okulu yaratılmış, ve *analitik* dil 'felsefecileri' yapısızlaştırma işine yeni yetme postmodernistlerden onyıllar önce başlamışlardı. Ama saldırganlığın doğuştan değil, tersine kazanılmış bir eğilim olması ölçüsünde, Freud'un insanın düzeltilemez kötülüğü ya da ölüm içgüdüsü olarak gördüğü şey ruhçözümleme kuramının kendi mantığının bir vargısı değil ama ona *dışardan* yapılan tutarsız bir katkı olur.*

*Güneyin varolan ekini olumsuzlayan nihilizminden ayrı olarak, Kuzeyin pozitivizmi aynı ekinsel gereç üzerine olumlu bir uslamlama çizgisi izler. Görgücü düşünme okulunun sözcüleri modern dönemin başından bu yana kuramsal olarak usun kendisini karalamada nihilizm ile anlaşırlar. Ama kılgısal-törel olarak nihilizmin reddettiği bayağı burjuva değerleri aklamada üst-insanı değil ama alt-insanı yeğlerler. Eğer gene de üst-insan ve alt-insan arasında bir ayrım olmadığında diretirsek, insanı değersizleştirmede bir ve aynı olan bu iki eğilimin yine insanı değersizleştiren başat dinsel tasarımlarla nasıl uyum içinde olduğunu görürüz:

Ruhçözümlemenin Moral İlgisi Dinin Pozitif Yanı İledir. Freud bütünüyle tutarlı olarak eşeysellik ilkesi üzerine işleyen bir ruhçözümleme *türüne* yetkinliğini aşan bir alana girme iznini vermez. Freud'un bu kısıtlamaya kişisel bir ateizm görünüşü vermesi bu noktada ilgisizdir çünkü ruhçözümleme özsel olarak *görgül* bir bilimdir. Böylece ruhçözümlemenin kendine özgü kavramsal alanı aşan dinsel bilinçle ilgili olarak söyleyeceği herşeyin yalnızca *pozitif* yana kısıtlanması ruhçözümlemenin kendi sorumluluğuna düşer.

Eğer özel olarak Hıristiyanlığı din kavramının dar anlamında *değerler* üzerine, insan *duygusu ve duyuncu* (ya da sözde *'üstben'*) üzerine dayalı bir törellik, bir kurumsallık olarak alırsak, bunun *Okyanus Duygusu* ile bir ilgisini kurmanın güçlüğü ile karşı karşıya kalırız. Avrupalının, özel olarak Protestan Avrupalının ruhunda modernist dönüşümün nasıl ilerlediğini Reformasyondan bu yana tüm evrelerinde saptamak olanaklıdır: Çürüyen Katolik Kilisenin ve dinsel topluluğun dağılması, kabilecilik ya da ulusalcılığın güçlenmesi, bireycileşme, sevgisizleşme, duyunçsuzlaşma, ve sonunda moral kaygılarını büyük ölçüde yatıştırmış kitlesel bir pazar bilincinin yükselişi. Tüm bu etmenler *modern* tarihsel töze katılırlar ve insanlığın bilgi birikiminin ve dünyanın doğal ve insansal kaynaklarının talan edilmesi yoluyla daha önce benzeri görülmemiş bir özdeksel gönencin ve saldırganlık yeteneğinin gelişiminde cisimselleşirler. Aydınlanmadan bu yana popüler 'ilerleme' tasarımının içeriği böyle oluşur. Tüm bu sürecin güdüsü elbette idealizm değil ama en yabanıl, en bayağı, en değersiz tutkulardan türetilen realizmdir. Uygarlığın çok uzaklarında, tarihin kendisinin dışında kalarak *duyarlık, duyunç ve düşünme* yeteneklerinde büyümemiş Avrupalı kabilelerin ödünç inançlar yoluyla bir çırpıda uygarlaşamamaları, ödünç pozitif bilgiyi öncelikle türesizliğin ve saldırganlığın hizmetine uyarlamaları, ve dünyayı yalnızca talan edilecek bir nesne olarak görmeleri Freud'u bütün bir tarihin anlamı ve ereği konusunda endişelendiren ve onu bir arı içgüdü ilkesini uygarlığın temeline

---

Bilinç tutarlı bir yapıdır. Modern dönemde Tanrının ölümü bir kez daha bildirildiği zaman, bu da tıpkı kuşkucu irrasyonalistler durumunda olduğu gibi Tanrının saltık olarak yokluğunu imlemez. Bir nihilist olarak, Nietzsche "Tanrı yoktur," demez. "Tanrı öldü," der. Nietzsche de ateist değildir. *Kendinde* varoluşun değil ama yalnızca *belirli* bir kipinin saçma ya da usdışı olduğunu ileri sürer. Ve böyle kötü bir varoluşta yitmemenin yolu üst-insanın güç istencinin doğrulanışından geçer: İçgüdü değersiz insanın sarılacağı biricik değer olur. Bu grotesk çıkarsamaların dışında, *saçmalık, anlamsızlık* gibi değerlendirmelerin kendileri saçma-olmayanın, anlamlı-olanın varsayıldığım imler. Us-dışından söz eden bilinç bunu usu varsaydığı için yapar. Bu durumda herşey Usun kendisinin bir yanılsama olup olmadığına, varoluşun *özgürlük, değer ve anlam ereğinin* bir kuruntu mu yoksa gerçek bir olanak mı olduğunun kavranmasına dayanır. Ama bu bile usun kendi sorunudur. Ve Ruhçözümleme us adına girişilen bir üstenimdir.

yerleştirmeye götüren olgulardır. Ve gene de ruhçözümleme usun içgüdüler üzerindeki güç olduğunu varsayar.

Modernizmin bir kez daha Tanrının öldüğünü bildiren nihilizmde tamamlandığı, bir sona ulaştığı, giderek bu olgu ile tarihin kendisinin kapandığı ileri sürülür: Tarihsel hiçbir açık kapı bırakmıyor görünen bu nihilistik 'erek'te bundan böyle bir yeniden-diriliş söz konusu değildir. Böyle tablolarda usun kendisinden gizlenen, aslında bilincin kendisinden dışlanan çok şeyin, pekçok şeyin olması gerektiği açıktır. İnsan sağduyusu apaçık çelişkilere dayanamaz. Çözemediğini bilinçsizleştirir. Saçma olduğunu düşünmekten kaçamadığını inanca çevirir, ve us ve duygu çatıştıklarında, pekala duygunun usun üzerinde bir güç olduğunu savunabilir, usu susturan bir baskı düzeneğini işletebilir. Pozitif inanç neredeyse göz kamaştırıcı bir Aydınlanmaya gereksinir.

Ruhçözümleme ve Moral. Ruhçözümleme kuramı Eros'u bir arı eşeysellik dürtüsüne bozmayı kabul etmediği düzeye dek, tam olarak moral *duygunun,* iyi ve kötünün, doğru ve eğrinin *duygusunun* da ilgili olduğu aynı *değerler* alanı ile ilişkiye yükselir. Kuram bu özsel ilgiyi başlangıçta *ego-ideali* ile ve daha sonra *üst-ben* ile anlatmaya çalıştığı *duyunç* kavramını *baskıcı bilinçaltı* kavramının özeğine alarak geliştirir. Bütün bir *baskı* olgusu özsel olarak bir *duyunç/duygu* sorunu olarak belirlenir: Suçluluk duygusu, ceza gereksinimi, doğal saldırganlık eğilimi ya da en sonunda ölüm ya da yokedicilik içgüdüsü terimleriyle anlatılan *bilinçsiz nefret duygusu* bütün bir modern ruhsal karmaşanın üzerine kurulduğu temel olur. Ruhçözümleme bireyin algıladığı olgusallığı tanımlayan bu bilinçsiz katkıyı ve ürkütücü belirtilerini ortadan kaldırmayı, bunu bilinçaltını çözündürerek yapmayı üstlenir, ve böylelikle en azından *ilkede* modern 'uygarlığı' her nasılsa bir 'id/içgüdü ürünü' olarak çıkarsanan *duyunç* yapısının kendisinde iyileştirmeyi ve sağlamlaştırmayı amaçlar. Hedef açıkça moraldir, ve klinik düzlemde bile birey ruhçözümlemeden bir ahlak dersi almasa da, bir yaşam öpücüğü alır, özgür çağrışım yöntemiyle, daha açık olarak, korkudan, endişeden, kınama ve kısıtlamadan özgür baskısız yalın bir *konuşma* eylemi yoluyla onu güdüleyen, duygusunun niteliğini belirleyen saldırgan bilinçaltı artığından arınır, içgüdü bağlandığı kötü tasarımı yitmeye bırakır, ruh normalleşir.

Okyanus Duygusu. Freud *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nda (I.2) Romain Rolland'ın bir mektubundan söz eder. Rolland Freud'un din üzerine yargılarının tümü ile anlaştığını, ama dinselliğin asıl kaynaklarına değer vermediği için üzüldüğünü yazar. Rolland'ın sözünü ettiği 'dinsel duygu'nun bir başka adı Sevgidir — Mevlana'nın, Platon'un, Stoacıların 'Bir'i, varoluşu yüreğin gözleriyle de gören her insanın duyumsadığı sonsuz gerçeklik, Eros, ya da

Okyanus Duygusu. Freud böyle bir duyguyu taşımadığını söyler.*

Freud'a göre dinsel duygu, hiç duyamadığı Okyanus Duygusu bir sinirce belirtisidir ve nedeni görgüldür, *çocuk çaresizliği*dir. Ya da daha genel bir kavramla, *korku*dur. Freud'un yanısıra, başkaları da *korku* kavramını uygarlık kurumlarını açıklamada kullanırlar. Örneğin düşünce yeteneğinin gelişiminde daha da gerilerde takılan, tinselin varoluşunu tasarlamayı bile başaramayan ve tinsel varlıkları da birer 'cisim' olarak gören özdekçi İngiliz düşünürü Thomas Hobbes politik bir 'cisim' olan bütün bir devleti benzer olarak *korkudan* türetir. Ama bir duygu olarak korku boyuneğmenin olduğu gibi başkaldırının, nefretin de mantıksal ön adımıdır: Korkulan varlık *kendinde* Düşmandır. Bu düzeye dek, 'korku'dan Tanrı kavramına (ya da Devlet kavramına) çıkarsama *mantıksal* bir çıkarsama değil ama olsa olsa David Hume'un çağrışımcı 'çıkarsama' yöntemi yoluyla olanaklı *dışsal* bir bağıntıdır. Bir *alışkanlıktır*. Din ve korku, Tanrı ve korku, ceza korkusu vb. gibi düşünceleri sürekli olarak birarada işiten bilinç bu dışsal ilişkiyi zorunlu ya da 'mantıksal' bir ilişki olarak görmeye başlar. Özdekçi bilinç tüm bilgeliğini buradan türetir. Ama ne denli mantıksal çözümleme yaparsak yapalım, çocuk çaresizliğinden ya da korkudan Okyanus Duygusunu, Bengilik duygusunu, Tanrı kavramını, Bir kavramını çıkarsayamayız. Korku böyle bir içeriğe yetenekli değildir. Herder özel olarak Freud'un *dinsel duygu* üzerine çözümlemesini daha o doğmadan, daha onsekizinci yüzyıl gibi erken bir tarihte çürütmüştü: "Korku pekçok halkın tanrılarını yarattı demek hiçbirşey söylememektir. Çünkü korku, korku olarak düşünüldüğünde, hiçbirşey yaratmaz; yalnızca anlağı uyandırır." (aktaran F. Copleston).**

*Romain Rolland Freud'a şunları yazmıştı: "Dini çözümlemeniz doğru. Ama 'kendiliğinden dinsel duygu'yu, ya da, daha tam olarak, onunla yalın ve doğrudan 'Bengilik duygusu' gibi bir olguyu anlatmak istediğim dinsel duyguyu çözümlemiş olmanızı görmeyi isterdim."

**Herder. Dünyaya bütünüyle gerçek dışı bir tarih bilinci aşılama çabasını bıkıp usanmadan sürdüren modern Anglo-Saxon propaganda Herder'i de (1744-1803) bir 'ulusalcı' olarak, ve böylece İngiliz uygarlığı ile karşıtlık içinde Alman barbarlığının bir başka temsilcisi olarak gösterir. Böyle ulusal çekişmelerden bütünüyle ayrı olarak, Herder'in bir Alman olmanın üstünde ve ötesinde gördüğü değerler vardı: 18'inci yüzyıl gibi erken bir tarihte Batı ya da Doğu gibi 'uygarlık' tasarımlarının geçiciliğini ve geçersizliğini anlatan Herder, "*İnsanlık insan doğasının ereğidir* :: *Humanität ist der Zweck der Menschennatur*" diyordu. Herder'in idealizmi ulusalcılığı henüz serpilmekte olduğu modern dönemin başlarında tanımış ve durdurmaya çalışmıştı: "Kişi herşeyden önce insanlığın dehası konusunda yansız olmalı, yeryüzündeki şu ya da bu kabileyi yeğlememeli, şu ya da bu halkı kayırmamalıdır. Böyle bir yeğleme kişiyi kolayca kayırılan halka çok fazla iyilik, başkalarına çok fazla kötülük yükleme yanılgısına düşürür. Ve kayırılan halk yalnızca ortak bir adı

Freud'un dinin doğası üzerine çözümlemesi ne önemli ne de kavramsal olarak geçerlidir çünkü içgüdüyü başlangıç noktası yapan bir bakış açısından ne din, ne sanat, ne de uygarlığın bir çözümlemesi olanaklıdır. Herkesin herkesten nefret etmesi (*UH*, V.8), tarihin bir ölüm içgüdüsü tarafından boşa çıkarılması, uygarlığın varlığını baskıya borçlu olması, eşeyselliğin giderek güzel sanatın da yaratıcı güdüsü olması gibi önesürümler inanan insanın bir ruh hastası olduğu görüşünden hiçbir biçimde ayrı değildirler. Tümü de usu, istenci, duyguyu değil ama tümünün yerine içgüdüyü temel alan ve insanı özgürlükten bağışlayıp zorunluğa belirleyen bir bakış açısının tutarlı sonuçlarıdırlar. Ve Freud içgüdünün us üzerindeki egemenliğinin tanrısal bir tasarda sonlanamayacağını ileri sürmede hiç kuşkusuz bütünüyle haklıdır. Bu düzeye dek eleştirdiği uygarlık biçimi yalnızca ve yalnızca kendi kurgusunda ürettiği bir öznellikten (ya da bir 'dilek'ten) daha öte birşey değildir. Ve açıktır ki bu bakış açısının kendisi özgür değil ama patolojiktir, ya da baskıcıdır, ve Freud'un özçözümlemesi açıkça başarısız olmuştur. Ama kendisinin ruhçözümlemeyi geliştirebilmiş olması olgusu usun bu baskıya baskın çıkabileceğinin ironik tanıtıdır.

Özgürlük ve Sevginin Bir ve Aynılığı. Ruhçözümleme her durumda içgüdülerin kendinde mekanik-moleküler süreçlerinin üzerine *düşüncenin* ve *duygunun* tinsel gücüyle etkide bulunmayı hedefler. Ruhun bedenin biçimi olduğu düzeye dek, ilkede ancak Eros ile başlayabileceği ve gerçekten de onunla başlattığı bu işi yine Eros'a dönerek tamamlar çünkü bireye yeniden kazandırdığı öz-belirlenim hakkı *özgürlüğün* kendisidir. Ama özgürlük gerçek kavramında sevgiden başka birşey değildir. Özgürlük *kendini başkasında* yitirmek ya da *başkasında* yalnızca *kendini* kazanmak, onunla sınırlanmamak, tersine onda sınırın kendisinin ortadan kalkışını yaşamaktır. Bu ise duygu olarak Sevgiden başka birşey değildir. Bu düzeye dek, özgürlük ve sevgi *kavramlarında* bir ve aynı sonsuzluk duygusunu, aynı tanrısal duyguyu, aynı Okyanus Duygusunu anlatırlar. Buna karşı, ruhçözümleme eşeysel içgüdüyü birincil varoluş belirlenimi yaptığı düzeye dek, bir 'id' türevi olarak gördüğü 'ego'dan elbette Okyanus Duygusunu çıkarsamayı başaramaz, ve kuramın mantığı içersinde konutlayamadığını tutarlı olarak yoksayar.

Dünyayı Değiştirmek: Moral Değişim. Hangi biçimde olursa olsun, moral eğitim insanları *iyilik* uğruna değiştirmeyi ve böylece ekinsel yaşamın nite-

---

tanıtladığı zaman (Keltler, Samiler, vb.), ki bu belki de hiçbir zaman varolmamıştır ve köken ve sürekliliği tanıtlanamaz, o zaman kişi gerçekte düşüncelerini kuma yazmış olur." Ve bu dileğinde de Herder çağdaşı olan Romantikler ve İdealistler gibi yalnızca nereye ait olamadığını tanıtladı.

liğini yükseltmeyi, uygarlığın kendisinin sağlıklı gelişimini amaçlar. Ama ruhun modernist sakatlanmasının şu ya da bu yeğinlikte toplumsal ölçeğe yayılmasına bağlı olarak, modern uygarlığı *moral* yapısında iyileştirmeyi amaçlayan her tasar bununla onu *bütününde* başka birşey yapmayı amaçlamış olur. Bu düzeye dek toplumsal törelliğin ruhbilimsel izlenceler tarafından değiştirilmesi istemi düşsel bir doyumdan daha iyisini sağlamayı başaramaz. Topluma tüm bileşenleri şu ya da bu ölçüde uyum içinde işleyen bir örgütleniş kazandıran moral duygu toplumsal yapının geri kalan belirlenimlerinden soyutlanabilecek eytişimsiz bir öğe değildir. Kendisi tikel ekinin *bütününe* katılan, onu belirleyen ve kendisi onun tarafından belirlenmeye açık plastik, pozitif bir kıpıdır. Buna göre, duyunç yaşamının bütünü üzerine ne olursa olsun herhangi bir *ruhbilimsel* izlence getirmeyi istemek o yaşam biçiminin doğrulanan iç işleyiş ve tutarlığına karşı bir gözdağı olarak görünür. Moral özde yalın bir ilkenin değişimi bile dolaysızca toplumsal yapının kendisinde bir sarsıntıyı ve şeylerin ve insanların ilişkilerinin bir yeniden düzenlenişini imler. Bu çok dramatik bir görünüş kazanabilir. Duyunca kendi eytişimsel gelişiminin dışında yeni bir belirli biçim verme, ona kendi doğasına aykırı yeni değerleri doğrulatma girişimi ancak politik terör (Nazi, Bolşevik) ya da klinik koşullandırma (Skinner) yoluyla *davranışlar* üzerinde ayarlama yapılarak başarılabilir. Böyle tüm 'bilimsel' toplumsal izlencelerin istenci ve duyuncu sindirici yöntemlere başvurmak zorunda olmalarının nedeni *özgürlük* ruhun asıl kavramı iken buna karşı böyle 'bilimsel'-denetimci izlencelerin insanı bir makine olarak görmeleri, özdeksel *nedenselliği*, doğal *zorunluğu* yaşamın ilkesi yapmalarıdır.

Ruhçözümleme bilinçaltını çözme yoluyla insanı *bilinmeyen* bir etmenin tiranlığından kurtarır, onu yeniden usunun özbilinçli sorumluluğuna teslim eder. Sürecin bu doğası ruhçözümlemeye yapılan 'tüm-eşeyselcilik' karalamasına, herşeyi 'eşeysellik yoluyla açıklama' suçlamasına Freud'un yanıtını kendi mantığıyla doğrular: Us bilinçsizin de üzerindeki güçtür. Ama kuramın bu mantığı 'özerk' Ölüm İçgüdüsü gibi korkutucu bir adla da anılan içgüdünün gerçekte *özerk* filan olamayacağını, sözde yokediciliğinin kendisinin yokolmaya direnemediğini de tanıtlar. Ruhçözümleme büyük tasarlardan vazgeçerek kendini mini mini çözümler önermeye indirgeyen davranışçılık ve türevleri ile karşıtlık içinde, yalnızca küçük şeylerle değil ama ayrıca *büyük şeylerle* de ilgilenir. Çünkü küçük insan, ruhçözümlemenin bakış açısından, gerçekte çok büyüktür, sonsuz ölçüde değerli ve anlamlıdır. Özgürdür. Sevme yeteneğindedir.

Ruhçözümleme Yapay Ahlak Önermez. İster patolojik isterse normal bilinçaltının çözümlemesi olsun, ruhçözümsel sağaltımın hedefi hiçbir durumda bilinç denetimi gibi birşey değil ama bütünüyle açık ve seçik olarak *özgür-*

*lük*tür: Ruhsal yetilerin kendilerini tam olarak doğalarına göre açındırmaları için, sevme yeteneğinin bilinçaltının karanlık derinliklerinden yeniden yüzeye çıkışı için gerekli baskı çözülüşünün sağlanışı. Bilinçsiz öğenin bütün bir ruh üzerindeki bu tiranlığından kurtuluş bir denetim olmaktan sonsuz ölçüde uzakta duran *öz-belirlenim* olanağı anlamına gelir. Davranışın dışsal olarak ayarlanmış yönetimi değil, ama varoluşu us ve duygu yoluyla belirleme şansını yeniden kazanma anlamına gelir. Bu yüzden ruhçözümleme *davranışçılık* ile olanaklı en büyük karşıtlık içinde, özgürlüğün *kölelik* ile karşıtlığı denli açıkta yatan bir karşıtlık içinde durur, çünkü davranışı güdüsünden soyutlayan o denetimci yöntem bir bilinçsiz güdü kaynağına bir başka bilinçsiz güdü kaynağının eklenmesiyle ruhun kendi öz kaynaklarından biraz daha uzaklaştırılmasında sonlanırken, ruhçözümleme ruhu tam olarak böyle yabancı içerikten kurtarmayı, ona kendi doğasının belirlenimini, öz-belirlenimi yeniden kazandırmak için gereken koşulu yaratmayı hedefler. Biricik katkısı ruha yabancı dışsal katkının giderilmesidir. Bu düzeye dek, ruhçözümlemenin ruhu özgürlüğü olanaksızlaştıran bilinçsiz öğeden kurtarması *bütün insan* doğasının ne olduğunu tam olarak ortaya koyabilmesi için vazgeçilmezdir. Bununla ruhçözümleme insanı usun ve duygunun birliğine doğru gerçek büyüme sürecinde güçlendirir, onu bütün bir ansal ve ruhsal yapısının tam açınımının heyecanına, özgürlük ve sevgi ile bir olan idealizme hazırlar.

Moral Altyapı. Görgül yöntem ya da olgulardan, gözlemlerden vb. genelleme görgücülüğün kendisinin de gördüğü gibi elbette geçersizdir. Modern dönem bir politik şiddet, terör, iç savaşlar, ulusal savaşlar, dünya savaşları, sömürge savaşları, soğuk ve sıcak sayısız savaş vb. dizisi ile dışa dönük saldırganlık denebilecek olan şeyin tarihin tanık olduğu en ağır edimselleşmelerini sergiler. Ama böyle bir tekil örnekler dizisinden yapılacak genelleme bu *Açık Toplum biçimini* yargılamanın zemini olarak geçerli ve yeterli değildir. Tüm bu sonu gelmez eylemleri uygarlık için sürekli bir gözdağına çeviren ve böylelikle dünya tarihini saçmalaştıran şey güçlü bir *bilinçsiz* nefret öğesi tarafından güdülmeleri olgusudur, ve buna göre sorgulanacak nokta bu öğenin kökenidir. Bütün bir Batı ekinini tanımlayan bu evrensel öğe modern tarihteki sürekli şiddet zincirini olanaklı ve anlaşılır kılan yandır ve ruhçözümleme kuramının kendi kavramsal kaynaklarından, kendi mantığından türeyen bir çıkarsamadır. Yokedici eğilimlerin bir türevi olarak görülen uygulayımbilimsel ilerlemenin yararlı olmak yerine insanlık ölçeğinde tehlikeli ve zararlı olabileceğini ileri süren ve bununla *yararcılık* ve *ekonomik determinizm* gibi ilkel törellik öğretilerini geçersiz kılan ruhçözümleme insan sorununun iyileşmesinin bir pozitif bilgi sorunu olmadığını ama ilkin *yürekten* başlaması gerektiğini de doğrular. Gönenç ne denli büyürse büyüsün, yürek küçük kaldıkça türesizliğin artışından başka birşeyde sonuçlanamaz. Modern

'uygarlığın' sorununu özsel olarak ruhsal bir sorun olarak, teist-nihilist kökenleri olan ciddi bir ruhsal rahatsızlık olarak tanımlayan ruhçözümleme son onyıllarda bu 'Açık Toplum'un savunusu adına ona karşı bir tür kitle saldırısı başlatan modernizmin kavramsız, duygusal ve sinirceli tonu tarafından yalnızca bir kez daha doğrulanır.

Batının Öz-Bilinci. Değersiz ve anlamsız ve tılsımsız kalan ve her gününü yeni değerler aramakla ve bulduğunu ertesi gün yeniden yitirmekle geçiren bir modernist tinin ussal idealizme olduğu gibi ruhçözümlemeye de, gerçekte tüm değerlere ve uygarlığın bütününe gösterdiği nihilist (*bilinçsiz*) tepki bu tinde Eros'u yitirişin hiçbir durumda tersinir olmadığının görgül doğrulanışıdır. Başka bir deyişle, Eros'un yeniden-doğuşu bildiğimiz biçimiyle modern toplum yapısının sonunu imler. Ama sürekli değersizlik, anlamsızlık, saçmalıkta anlatım bulan aynı iyileşme güçlüğü pekala eski uygarlıktan çok uzaklarda şekillenen modern toplumlarda değerlerin hiçbir zaman kazanılamadığını da gösteriyor olabilir. Heine Kuzeyli Hıristiyan ulusların yarı vaftiz edildiklerini söyler. Bir *insan özü* kavramının ışığında, bunun anlamı tarihsel köklerini ortaçağın boşinanç Avrupasında geliştiren modern uygarlığın *asıl* tarihsel sürekliye, insanın asıl büyüme, gelişme, özgürleşme sürecine ait olmadığıdır; özgürlük bilincinde bir ilerleme olan tarihin kendisindeki bir *sapmadan* daha öte bir anlamının olmadığıdır.

İşlerin bu durumunun bir öz-bilince dönüşmesinin olanaklı olduğu düzeye dek, nihilist vargı, ya da varoluşçu vargı, ya da materyalist vargı modern topluma dışardan getirilen bir çözümleme değil ama yapının kendi entellektüel kaynaklarından türetilen bir yargıdır. Modern toplumda felsefenin yerini kuşkucu irrasyonalizme bırakması zeminsiz değildir. Batı ekini Descartes ve Hegel, Bougereau ve Mozart, Kepler ve Maxwell, Schiller ve Goethe gibi idealistlerin, romantiklerin, klasiklerin, ussalcıların tinleri tarafından tanımlanmaz. Onlar ne Batının kendi kaynaklarından doğmuş, ne de gökten inmişlerdir: Etkinliklerinde, yaratılarında, değerlerinde uygarlık süreklisine aittirler. Batı ekini Voltaire'den Nietzsche'ye, Locke'dan Picasso'ya, Matisse'ye, Einstein ve Heisenberg'e başlıca fobileri gerçeklik, iyilik ve güzellik olan kişilikler tarafından tanımlanır. Bu düzeye dek, *nihilist-pozitivist vargı modern Batı toplumları için bütünüyle doğrudur,* modernizmin kendi mantığından türetilir ve doğrulanır, ve onun öz-bilincinin en duru anlatımını sunar.

Popüler-Demokratik Şiddet. Bugün bütün bir yeryüzünü sarsabilecek, tarihi gerçekten de bir sona getirebilecek olan nükleer güçlerde cisimselleşmiş şiddet Eros'u yadsıyan modern varoluşun *normal* bir bileşenidir. Başka bir deyişle, bu gizil şiddet öğesi birkaç fizikçinin, ya da egemen sınıfların, ya da

despotik devletlerin insanlığa karşı bir komploları değildir. Modern toplumda ona 'Açık Toplum' denmesini geçersiz kılacak hiçbir yüklem eksik değildir: Modern şiddet *demokratik* olarak doğrulanan ve üstlenilen bir olgudur. Modern 'evrensel istencin' onayını alır. Ruhçözümleme kendi yolunda *ussal istencin* bu işle bir ilgisinin olmadığını, modern kitle toplumunda tutkunun sağduyunun sesini kolayca bastırdığını, ve bunun için popüler dürtüleri, halksal eğilimleri izlemekten ve güçlendirmekten daha elverişli bir yol olmadığını gösterir. Bu patolojinin modern kitle toplumundaki ruhsal kökenlerini çıkarsar ve birer savunma önlemi olarak görünen şeylerin gerçekte saldırganlık eğiliminin belirtileri olduğunu saptar.

Modernist Herşeyin Ortak Kökeni. Boşinancın çıldırılarından sıyrılan varoluşun kitlesel tüketim çıldırısı tarafından belirlenir olduğu düzeye dek, modern toplum duyuncun kendisine karşı bağışıklığını pekiştirir, *moral* bireyin içe yönelik saldırganlığı *duyunçsuz* bireyin dışa yönelik saldırganlığında kitlesel boyuta yükselir. Karşılıklı yarar ve çıkar bağları ile biraraya tutturulan toplumsal yapı açıkça saldırganlık içgüdüsü terimi ile tanımlanmayı hakeden bir bencillik ve paranoya ekinine pıhtılaşır. Kuramın çıkarsamasını doğrulamak için insan duygusunun bastırılışını ve baskılanışını anlatan ve pekiştiren nihilizmi, pozitivizmi, materyalizmi, genel olarak ideolojileri tanık olarak çağırmak gereksiz, daha doğrusu geçersizdir. Çağın tinsel rahatsızlığını tanımlayan bu ekinsel bileşenlerin kendileri ortaya çıkışlarını aynı modernist bozunmaya borçludurlar. Tümü de pozitifin negatife bağımlı olması gibi yadsıdıkları şeye bağımlı, onunla koşulludurlar. Modern bilince özgü tüm bu karşıtlar türlülüğü sonunda kökeni olarak aynı *baskı* düzeneğine, aynı *bilinçsiz nefret* yoğunlaşmasına doğru odaklaşır. Ruhsal olarak modernizmin en son ilkesi olan temel *sevgisizlik* öğesi bir kez bilinçaltına yerleşir yerleşmez, bir kez insan ruhunda nefretin dinamiği engelsizce işlemeye başlar başlamaz, militarizmden nihilizme, kapitalizmden kübizme tüm kitlesel semptomlar onları başat varoluş olguları yapacak ruhsal zeminlerine kavuşurlar.*

Tarihsel ilerleme *göreli* dinsel inançlar çevresine örülü tutucu geleneği yıkarak yolunu açar. Bir süre için toplumları enerjikleştiren, giderek onları tarihsel uygarlıklar ve güçler düzeyine yükselten yeni ilkeler ve inançlar insan

*Freud şöyle bir genel gözlemde bulunur: İnsan için "komşusu yalnızca olanaklı bir yardımcı ve eşeysel nesne değil, ama tersine üzerinde saldırganlığını doyurmak için, hiçbir ödence olmaksızın işgücünü sömürmek için, onayı olmaksızın eşeysel olarak kullanmak için, iyeliklerini ele geçirmek için, onu küçük düşürmek için, ona acı çektirmek için ve onu öldürmek için bir kışkırtmadır. *Homo homini lupus.*" (*Uyg. ve Hoşnutsuzlukları*, V.8). Bu nihilizm, insan doğasının sevmeye değil ama nefret etmeye belirlendiğini doğrulayan bu kötümser bakış açısı *modern* ruh durumunun en doğrudan anlatımıdır.

özüne tam özgürlüğü içinde anlatım vermedikleri düzeye dek o özü engelleyici, daha öte gelişimi durdurucu, tutucu olmaya başlarlar. Baskıcılaşırlar. İnançtan gelen bu baskıyı kırmak kendinde gelişmenin, insanın büyümesinin yolunu açar, sözcüğün ilkin kafamızda uyandırdığı *iyi, ussal, gerçek* anlamda Aydınlanma için önkoşul olur. Yine, *yenileşmek* ya da *modernleşmek* kendisi değersizleşmiş bir gelenekçilik karşısında tutulması gereken biricik doğru yol olarak, iyi ve gerçek olarak, ussallık ve özgürlük olarak görünür. Ama modern Avrupa'da yer alan dönüşüm sorunun biraz daha karmaşık olduğunu gösterir. Yeni olanın *içeriğinin* ne olduğunun hiç olmazsa *yenileşmenin* kendisi denli belirleyici olduğunu, *yenilik uğruna yenilikçiliğin*, *modernizmin* toplumları öngörülmeyen yerlere, giderek bütününde amaca aykırı yönlere sürüklediğini gösterir. İçeriğin bir *bilmeme* durumundan çok bir *bilinçsizlik* etmeni tarafından belirlendiğini gösterir. Bu içeriğin belirlenimini doğal *eşeysel güdüye* dek izlemek inandırıcı olmasa da, *duygusal* etmenler tarafından belirlenmesi olanağı bütünüyle açık kalır: Tutku gündelik kullanımda bile usu, sağduyuyu yenebilen neredeyse denetimi olanaksız, neredeyse bilinçsiz bir gücü temsil eder. Ve eğer içeriğin özbilinçli usun kendisi tarafından belirlenmediğini doğrularsak, bilinçsiz eğilimler tarafından, bilinçaltında yatan güçler tarafından belirlendiğini, bilinçsizin insanın özgür istencini, kendi yaşamına egemenliğini, özerkliğini ondan çaldığını kabul etmeye zorlanırız. Modern tarihin dönüşümleri kararlı bir uygarlığın büyümesinden çok *bilinmeyen* bir gücün denetiminde ileri geri atılan kitlelerin bütün bir dünyayı ve tarihini altüst eden belirlenimsiz, ereksiz, kaotik, usdışı devimleri olarak görünür. Modern dönemde bilinçaltının gücü tarih sezgisinin kendisini bastırır. Kaos, belirlenimsizlik, görelilik, ereksizlik tıpkı anlamsızlık ve değersizlik gibi bu dönemi tanımlayan terimlerdir.

Modern özgürlük *evrensel insan değerlerinin* değil ama yalnızca *yararcı, pragmatik, özdekçi* bireysellik ilkesinin edimselleşmesi olarak, 'Ben'in despotizmi olarak belirlenir. Dinsel duyguyu yokeden Aydınlanmacı özbilinç bunu eytişimsel olarak, yadsıdığını saklayarak yapmaz: Derme çatma da olsa, varolan *Topluluk* tini tecimsel-tüzel *Toplum* biçimine bozulurken, Okyanus Duygusu bireysel ruhun sınırları içersine hapsolur: Dirimli varlığın her bir gözeciğinde işleyen, bireyleri ailelere, toplulukları evrensel insanlığa büyütmeyi isteyen Eros modern yaşamdan tüm tinsel donatımı ile birlikte ayrılır. Sevgiyi silip atan aynı nihilistik dürtü Güzel ve Gerçek olanı saklayamaz çünkü sevgi güzele olduğu gibi gerçeğe de yaşam veren tılsımdır: Güzel Sanat ve Felsefe modern Batı duyarlığından ve düşüncesinden sürülürler, yerleri karşıtları tarafından doldurulur. Bireyi evrensel sevgi yoluyla iyileştirmenin almaşığı kemoterapi ve davranışçılık kipinde ortaya çıkarken, gerçeklik fobisine yenik düşen bir kuşkuculuk Batıyı ortaçağların görgücü 'felsefecilik' yollarına geri döndürür, güzelin kendisinden nefret eden modern sanat

çağın grotesk beğenisine yanıt veren 'estetik' biçim olduğunu tanıtlar. Herşey kitleselleşir, halksallaşır, ve *kitle* ve *halk* gibi kavramları yüceltmenin anlamı gözler önüne serilir. Böyle 'uygarlık' gene de gelenekten özgürleşmiştir, ve tüm 'libido'sunu, tüm ruhsal enerjisini engelsizce *bilinçsiz, baskılanmış* güdülerinin buyruğuna bırakır, bir sömürü ve sömürge, militarizm ve kapitalizm 'uygarlığı' olarak biçimlenir. Yapmayı en iyi bildiği şeyin, uğruna kaynaklarının en büyük dilimini, uygulayımbilimsel becerisinin en iyisini ayırdığı şeyin nükleer bombaların üretimi olması ruhçözümleme kuramının a priori vargısının görgül doğrulanışıdır. Böyle toplumlarda çocukların moral yaşamlarının aile sevgisinden eğitsel davranışçı ruhbilimin duygusuz, denetimci, pragmatik yöntemlerine terkedilmesi, yetişkin kişiliklerin insan ruhunu moleküler bir düzenek olarak alan ilaç sağaltımına sığınmaları da tutarsız değildir. Bunlar olduğunda, Eros'un güçlerinin neyi diriltmeleri gerektiği bütünüyle açığa çıkar. Şiddetin şiddetle, nefretin nefretle yenilemeyeceğini ruhçözümlemenin *bilinçaltı* kavramı dolaysızca gösterir: Eros'un bildiği biricik yöntem sevgi, bilgi ve güzelliğin yöntemidir.

Modern Toplumun Ruhsal Zemini Olarak Sinirce. Ruhçözümleme kuramının modern toplumlara özünlü ruhsal bozukluğa bir tepki olarak doğmuş olması modern (ve yarı-modern) tüm toplumlarda sağaltıcı etkisinin kendinde olumsuz ve *yıkıcı* olacağını imler. Tüm modern kurumsallık *baskıcı bilinçsiz* öğeleri bütününe ait bileşenler olarak taşır: Modern tüketim toplumunun *temel* ilişki biçimi neredeyse erotik bir heyecanla yerine getirilen *alış-veriş ilişkisi*dir ve bütün bir modern toplumun iç-bağı olma düzeyine yükselen bu 'ilişki' gelenek bağlarından özgürleşmiş ve insanı yalnızca *yararcı ve çıkarcı* bakış açısından algılayabilen güvensiz, kuşkucu, göreci bir ruhsal yapı üzerinde işleyebilir. Başlıca çatışma, çekişme, yarışma gibi 'ilişkilere' yetenekli kişilik biçimi üzerine dayalı toplumda bir olgu olarak paranoyanın kendisi tecimsel başarının gizi olarak kutlanır. Böyle bir tinsellikte *anamal* kavramının uğrayacağı değişimin mantığı açıktır: Anamal yarışmacı toplumda başlıca geçerli, anlamlı, ve istenebilir *değer* düzeyine yükselir. Modern evreye dek, *anamal* tüm tarih boyunca her toplumsal yapıda *altgüdümlü* bir yeri olan bir bileşendir, ve belirleyici değil, ilke değil, ama bir bütünün daha yüksek değerleri karşısında küçümsenen bir parçasıdır. Ancak Reformasyon ve Aydınlanmanın eğitiminden geçen insan kişiliği anamalı bir *varoluş ilkesi* yapacak bir bencillik yeğinliğine yükselebilir. Bu ayartıcı ekonomik öğeyi *ilke* yapmak, bir *araç* olarak anamaldan bir *amaç* olarak anamal belirlenimine geçmek iyinin ve kötünün üzerine yükselebilen bir karakterin kitleselleşmesine bağlıdır. Bütününde insan haklarını *yeni* ilke karşısında bir yana itmeye yetenekli bir duyarsızlığın gelişmesine bağlıdır. Modern döneme dek tarih böyle bir karakterden yoksundur. Bunun için gerekli olan duyunç

aşmımı deist Aydınlanmanın ve tam olarak duyuncu içselleştirmesinde daha şimdiden zayıf olan topluluk tinini bir kez daha yokeden Protestanlığın işidir. Modern toplumun yabancılaşma, nihilizm, pozitivizm, pragmatizm, yararcılık, kapitalizm, militarizm, sadizm, dadaizm, kübizm, paranoya, liberalizm, varoluşçuluk, postmodernizm vb. gibi terimlerde tanımlanması, bu değersiz kategoriler türlülüğü gerçekte bir ve aynı *yalnız* karakteri yalnızca değişik yanlarından belirleyen bakış açılarının türlülüğünü yansıtır. Tümüne ortak olan yan *bilinçsiz nefret* öğesidir. Modern *bankacılık* ve *para kurumları* bireyler arasında bir sevgi, öz-veri, ya da şefkat ilişkisinin işlemekte olduğuna tanıklık etmezler. Temsil ettikleri sömürü biçiminin kabalaşması ve çirkinleşmesi yalnızca birey-birey ilişkisinde *nefret* öğesinin *bilinçsiz* işleyişinin dozunu gösterebilir. Toplumsal gereksinim uğruna değil ama kâr uğruna ve pazar mantığı tarafından örgütlenen *işleyim* süreci benzer olarak özneler-arası denilen ilişkilerde insan etmeninin bütünüyle gözardı edilmesine olanak veren bir moral ekini, duyunçsuzlaştırılmış bir bürokrasi tarafından yönetilen bir yasa düzenini öngerektirir. Bu özsel olarak türesiz yapıya ayarlanmış üniversitenin modernist ussallığı insan hak ve değerlerini hafife alan bir pragmatizmin kuralları içinde kalır. Bu sözde bilimsel pozitivizme karşı postmodernist özgür çağrışım ya da yapısızlaştırma yalnızca akademik parodinin bir biçim değişimidir, ve Us düşmanlığında, Gerçeklik düşmanlığında, Bilgelik nefretinde entellektüel *bilinçaltının* öz-çözümlemesinin dışavurduğu duygular postmodern hafifliğin aslında cansıkıcı bir ağırlık olduğuna tanıklık eder.

Ruhçözümlemenin Tehlikesi: Özgürlük Bilinci Acı Vericidir. Ruhçözümlemenin içtenliği modern kitle ekini için, pazar kurallarını ekinsel değerler yapan, açıkça eğri olanı doğrulamak ve yanlış olanı gerçeklemek zorunda kalan bilinç biçimleri için rahatsız edicidir. Biraz daha yakından bakıldığında, modern toplumun politik sağlığı için sakıncalı, aslında tehlikelidir. Kesinlikle. Ruhçözümleme yalnızca bireyi onu hasta eden toplumuna geri göndermekten, onu kimyasallarla duyarsızlaştırarak ve davranışçı yöntemlerle koşullandırarak uyarlanmış kılmaktan daha çoğunu öğretir. Modern toplumsal yapıyı geçmişin geleneğinden kurtarılmış bir tabu olarak görmez ama insan usunun ve ruhunun geleceğe özgürlüğe bakan gerçek gizillikleri karşısında değersiz ve anlamsız olarak yargılar. Bireyin içinde yaşamak zorunda olduğu bilinçsiz olgusallığın ona dışardan dayatılmadığını, ama onun iç dünyasının kendisi olduğunu, ve beynindeki moleküllerde değil ama tam olarak ruhsal doğasında, bencilliğinde, uyuşumculuğunda, bireyciliğinin kendisinde sürekli olarak yeniden üretilmekte olduğunu tanıtlar. Bireye bilincinin altında ondan çok daha büyük bir bilinçaltı canavarının yattığını, özgürlüğünün bir yanılsama olduğunu, gerçekte yalnızca belirlendiğini ve

belirleniminin ona bütünüyle dışsal, yapay ve baskıcı olduğunu, görgül benliğini onaylamasında yalnızca kendini aldatmayı sürdürdüğünü öğretir. Onu *ben* dediği şeyin kendisinde nihilize eder. Tüm bunlarla o denli de bireysel bilinci alıştığı *bilinçsiz* olgusallıktan koparma gözdağını verir.

Kitlesel ölçekte bir bilinçaltı *yıkımının* nasıl bir tabloda sonuçlanabileceği olumlu ve *yapıcı* terimlerde kavranamaz çünkü ruhçözümleme kuramı şimdiki kavramsal belirsizliği ve felsefeden uzaklığı ile *sağlıklı* ruhu ve bilinci çözümleyebilecek yetkinlikte değildir: Sorunu yalnızca patolojik bilinçaltının çözündürülüp yokedilmesidir, yerine olumlu olarak neyin kurulacağı değil. Aslında işin bu son parçası *insan doğasının* kendisine düşer, ve tam bu noktada başarısızlık ruhçözümlemenin kendisinden çok iyileşmede patolojik belirtinin kalkışından daha çoğunu göze alamayan modern kişiliğin sorumluluğundadır.

Ruhçözümleme *bilinçsiz* nefreti yenmeyi, sevgiyi etkinleştirmeyi hedeflese de, sevgi *modern* bireyi tüm yaşamında ölesiye korkutmuş, onu ruhunda hasta yapacak denli tüketmiş olan duygudur. Başka bir deyişle, *modern* bireysellik, modern olduğu düzeye dek, henüz 'ben'inden vazgeçme anlamında sevmeye ve sevilmeye yetenekli değildir. Tersine, sevgi olarak yaşanan duygunun kendisi bencilliğin doruğu olarak işlediği ölçüde nefret ile birlikte gider. *Modernleştiği* düzeye dek, yaşadığı toplumsal ilişkiler bireye ruhunu koruyan ve küçülten bir duygusuzluk sınırının nasıl önemli, nasıl gerekli olduğunu öğretmiş, bir güvenlik önlemi olarak sevgi yeteneğinin önüne bir baskı perdesi çekmiş ve insanı bu perdenin çarpıttığı duyguların terimlerinde tanır olmuştur. Kendinde bir özgürlük ve sevgi olanağı anlamına gelen bir bilinçaltı çözülüşü böyle karaktere bir tür yeniden doğum yaralanması olarak, kuşku götürmez bir endişe kaynağı olarak, 'normal' benliğin yitişi olarak görünür, ki gerçekten de öyledir. Böyle bir toplumsal dinamikte, sonuçlarında ruhu daha da zorlu bir çatışmaya itiyor görünen bir sağaltım olanağı karşısında, modernizmin denetlediği ve yararlandığı *normal* histeri ve paranoyanın kendileri pekala yeğlenebilir hastalıklar olarak görünebilirler. Ve anormallik düzeyine yükseldikleri ve önlemlerin zorunlu görünmeye başladığı yerde, yararlı kitlesel kemoterapi pragmatik ekinin göreli sağlık istemlerine çok daha iyi yanıt verir.*

***Prozac Diary.** Ağır bir kronik çöküntüden sonra saplantı sinircesi belirtileri de göstermeye başlayan Lauren Slater sonunda Prozac sağaltımı görmeye başlar. İlacın ilk kullanıcılarından olur ve on yıl süren Prozac yaşantısını *Prozac Diary*'de (1998) anlatır. "Hastalığa verdiğimiz anlamlar konusunda çok şey söylendi," diye yazar, "ama sağaltımdan çıkardığımız anlamlar konusunda? Sağaltım benliğin karmaşık, yön bozucu bir düzeltilmesidir ve ince ya da kaba saba olabilir." Prozac ilkin onu kullananların pek çoğuna yaptığı gibi ondan eşeysellik itkisini alır. Ve belli bir noktada daha az etkili olmaya başlar. Beyin görünürde kendini ayarlayarak

Prozac da tıpkı nihilist yazın gibi modern ekinin ruha kendi yolunda yapmayı başaramadığını yapar, ondaki doğallığı bütünüyle silmeye, bireyi us-dışı, ruh-dışı bir toplumda ayakta kalmaya, anlamsızlığa ve değersizliğe dayanmaya uyarlar. İkisi de bunu onu duyarsızlaştırarak yaparlar. Modern toplumsal yaşam yaratıcılıkla, idealizm ve romantizm ile, Tanrı inancı ile, doğallık ve erotizm ile birlikte gitmez. Ruhçözümleme bir *insan özü* kavramını varsayarak sağaltım yoluyla bu özün yeniden kazanılmasını amaçlar. Buna karşı hem yazınsal hem de kimyasal nihilist uyarlanım durumunda elde edilen çözüm insanı *kendi doğasından* kurtarmaya dayanır. Modern toplum bu yolla iyileştirilen parçasında *doğallığını* yitirir, insan-olmayan birşeye doğru, yabancı, anlaşılmaz, tanınmaz bir ruhsal belirlenime doğru ilerler.

Uyarlanmanın çok daha yaygın, uygun ve eski yöntemleri bugün bile böyle kimyasal sağaltım girişimleri ile yarışırlar. Sartre ve Camus, Kierkegaard ve Nietzsche gibi varoluşçu yazarlar ruhu yatıştırmada tam olarak Prozac gibi etkilidirler, ve duyarlığı daha ucuz, daha ince, üstelik daha az utanılabilir, giderek onurlu bile denebilecek yöntemlerle zayıflatırlar. Böyle hastalanmaların kendilerinin sağaltım olarak doğrulanması modern toplumun gizlerinden biridir. Ama bu ultra-modernist kesimde eğilim ussal iletişime tam kapanma yönündedir, ve deliliğin kendisini bir 'bilgi' kipi olarak doğrulamasında (Foucault) postmodernist us-yarılması kavramsal-duygusal iyileşmeye karşı direncin en kararlı biçimine yükselir.

Her durumda, nihilizmin kitlesel doğrulanışı insan ruhunda yaşanan küçülmenin yaygınlığının doğru bir ölçüsünü verir, ve sanki iyileşmenin kötüleşme olacağı endişesini yansıtır. Sağduyuya ve gerçeklik bilincini kazanmaya karşı direnç, tıpkı ruhçözümleme altındaki bireyin durumunda olduğu gibi, doğrulanmaları yeniden yaşanmaları olacak, dolaysızca acı verecek olan idealleri baskılama eğiliminin gücüne tanıklık eder. Bir zamanlar modern toplumsal ekine yenik düşmemiş diri bir ruha varoluşun sonsuz değer ve anlamı için söz vermiş olan, insanın en gerçek doğasına özgü olan idealizme karşı direnci temsil eder. İyileşmeyi ve kurtuluşu elde etmenin bedeli olan ruhsal zahmet ve acı bundan böyle gerçeklik, sevgi ve güzellik kavramlarına erişemeyen bir çökmüşlüğün göze alamayacağı kadar masraflı görünür. Uyuşum çok daha istenebilirdir. Modern ekinin sindirdiği çökün-

---

eski yollarına dönmeye çalışmaktadır. Slater'in durumunda Prozac iyi kötü yaratıcı benliğini de bastırır. Çocukluğundan bu yana kalemi ne zaman eline alsa düşüncelerini yakalayan, onu çılgınlar gibi yazmaya götüren sesler Prozac tarafından susturulur. Son olarak Prozac elinden Tanrıya inancını alır. Pozitivist eleştiri bunlardan şöyle bir ders çıkarır: "Eğer 80 miligram fluoxetine hydrochloride siz olan şeyi değiştirmek için yeterliyse, o zaman hepimiz açıktır ki kimyasal bileşiklerden başka birşey değiliz."

tülü ruhun düşlemselden öte bir anlam veremediği insanlık değerleri için beklentisi, bu dünyanın ötesi gibi görünen bir gelecek için özlemi modern hastalığın ve değersizliğin yeğlenmesini aklayacak denli umutsuz görünür. Kendi başına bırakıldığında, başka türlü görmesi olanaksızdır.

Modern Toplum ('Sivil Toplum' ya da 'Yurttaş Toplumu') Usu ve Duyguyu Reddetmek Zorundadır. Eros'u sindirerek ve bir yabanıl saldırganlık içgüdüsüne indirgeyerek varolabilen 'Açık Toplum' için Freud en gerçek, en ciddi, en kalıcı gözdağlarından biridir. Aslında saltık *Düşman*lardan biridir. Tıpkı Hegel gibi. Ve tıpkı Platon gibi. Çünkü onun eleştirisi — ve genel olarak *idealist-felsefi* eleştiri — dışardan değil ama içerden, sapık ideolojilerden değil ama insanın en sağlıklı doğasından, onun usundan ve duygusundan kaynaklanır. Modern kuşkuculuk başından bu yana her ussal eleştiriye usun kendisini karalayarak, insanın *ussal ve duygusal özü* kavramını reddederek karşılık verir. İnsan haklarının ve değerlerinin *pozitif* olmadıklarını, bilinçaltının bilinmesi 'uygunsuz' bir nesne olduğunu, aslında pozitif olmayan herşeyin anlamsız olduğunu ileri sürer. Ve her durumda bunu insana yönelik özsel bir güvensizlik ve kuşkuculuk adına, bir kötümserlik adına yapar. Bilgiyi ve değeri, gerçekliği ve özgürlüğü görelileştirerek, insan varoluşuna *ereksselliği* yadsıyarak, o varoluşu bütününde anlamsızlaştırarak yapar. Bir yarışmacılık, saldırganlık ve yokedicilik yapısı olan modern toplumda doğallık, sevgi, güven, güzellik, içtenlik, barış ve dostluk demode değerler olmalıdırlar çünkü insana daha iyisinin olabileceğini anımsatırlar, çünkü bir değersizlik toplumunda dolaysızca yalım doğalarında eleştireldirler. Bu toplumda moda olan şey İdealizm ve Romantizm değil ama tam karşıtlarıdır, Pozitivizm, Nihilizm, ve Materyalizmdir — ve bu pop felsefeler uyarlanmanın, uyuşumculuğun bedelini insanın usundan ve ruhundan ödediğini dolaysızca kavramlarında anlatırlar. Modern kitle ekinine katlanabilmenin yolu duyarsızlık ve duyunçsuzluğu, anlamsızlık ve değersizliği, güvensizlik ve nefreti öğrenmekten ve doğrulamaktan geçer.

Ruhçözümleme, Modernizm, Demokrasi . Böylesine riskli destekler üzerine dayanan modern toplumsal yapı için hiçbirşey insanın *ussal ve ruhsal* doğasının bilincinden daha büyük bir gözdağı olamaz. Bu değişmez, ilksiz-sonsuz, saltık olarak değerli ve anlamlı gizillik karşısında, insan duyarlığının, duygusunun ve düşüncesinin tam gerçekleşmesi olanağı karşısında modern ekinin tüm savunma düzeneği insanın *içgüdüsel* doğasını bastırmadaki değil ama tam tersine *etkinleştirmedeki* başarısına bağlıdır: Erotizmden soyutlanmış eşeysellik, denetimsiz küresel pazar ekonomisi ve bir savurganlık olarak tüketim, sadistik bir nükleer silahlanma yarışı —, tümü de tutkuların us üzerindeki utkusuna tanıklık ederler, modern toplumu bir *hırs* ilkesinin

cisimselleşmesi olarak gösterirler, ve insanlığın uyum ve birlik, barış ve güvenlik gibi en ilk ve en son, en doğal ve en uygar, en gerçekçi ve en haklı özlemlerinin kendilerini ütopyaya sürerler.

Böyle usdışı yapılaşmayı güvence altına alma ve meşrulaştırma aracı olarak hizmet eden *modern demokrasi* usun tutkulara boyuneğişinin kutlanışı olur: Totaliter geçmişe karşı bir önlem olma görünüşü altında, uygarlaşmanın kendisini önlemenin aracı olur. Hiç kuşkusuz modern devlette politik eşitlik ilkesi uygulanır, yasalar gerçekten de 'evrensel istenç' tarafından belirlenir, ve hak ve ödevler dizgesi iyi kötü işler. Ama gene de bu 'demokrasi' Klasik dönem demokrasisi ile karşılaştırıldığında bir soysuzluk kurumu olarak, yalanın egemenliği olarak görünür çünkü göğün ilksiz-sonsuz değerlerine ayarlanmış *Klasik* yasama ile tam karşıtlık içinde, *modern* yasama *yararcılık* göz önüne alınarak işlev görür, *insan hakları* ile bağdaşmaya değil ama onları içerde ve dışarda, ulusal ve küresel ölçekte çiğnemeye ayarlanır: En 'uygar' ülkelerde işkence yöntemli, meşru, ve süreklidir; sağlık ve eğitim yoksullara kısıtlı olarak sunulur; en bayağı itkiler özgürlük istenci olarak yüceltilir; ve bu İleri Dünya karşısında dünyanın geri kalan %85'i Üçüncü Dünyadır — bugün bile Batılı demokrasilerin, sözcüğün gerçek anlamında *halk egemenliklerinin* acımasız talan alanları.

Daha da kötüsü, bu 'uygarlığın' kendi içinde onu yatıştırmak için hiçbir eğilim yok gibi görünmektedir. Modern kişilikler bebeklik aşamasında belirlenen tutkuların, baskıların, ve fobilerin daha ötesine büyümeyi reddetmektedirler. Son zamanların kart taşıyan postmodernist sosyalistlerinden biri olan Richard Rorty başka herşey arasında bütün bir tıbbı, giderek aspirini de keşfeden modern Batı uygarlığı adına konuşarak Batının Üçüncü Dünyaya bu ilacı zorla içirmeyeceğini yazar. Eğer Üçüncü Dünyanın ilaca bir gereksinimi varsa, bunun yüzyıllar boyunca moral ve fiziksel hijyenden hiçbir haberi olmayan aynı Batı 'uygarlığı' tarafından yaratılan yalancı bir gereksinim olduğunu hiç olmazsa Batı bilincinin terimlerinin ötesinde düşünebilme yeteneğinde olduğuna inanan biri başarabilmeliydi. Ve eğer dünyanın geri kalanı Batının modern iyiliklerini 'ekinsel nedenlerle' geri çevirecekse, bunun gerçekte Batının yüzyıllardır süren iyiliklerinden artık bıkılmış olması nedeniyle olacağını hiç olmazsa düşüncelerine biraz çeki düzen vermeye çalışan bir akademik anlayabilmeliydi. Ama Rorty'nin gençlere Star Wars gibi Amerikan klasiklerini 'Batı idealizminin' örnekleri olarak salık verdiğini okuduğumuz zaman, bir şaşkınlık değil ama tutarlık karşısında olduğumuzu kabul etmek zorunda kalırız.*

*Rorty'nin yazısı şu anahtar sözcüklerle internette bulunabilir: "The Communitarian Impulse," Colorado College's 125th Anniversary Symposium. Cultures in the 21st Century: Conflicts and Convergences.

Batı 'uygarlığını' çözümlemesi ya da eleştirisi ya da yadsıması nedeniyle Freud'un gördüğü şeyden ötürü karamsarlıkla suçlamak geçersizdir çünkü Ölüm İçgüdüsü dediği şey bugün de aynı Batı uygarlığında neredeyse özerk bir güç gibi işlemeyi sürdürmektedir. Böyle demokrasileri ruhsal zeminlerinde anlamak için hiçbir terim *bilinçsiz saldırganlık eğiliminden* daha uygun değildir. Ve böyle demokrasilerin değerlerini saptamak için hiçbirşey onları sözde kökenleri olan Klasik demokrasi ile karşılaştırmaktan daha uygun değildir. Klasik demokrasi bilinçli olarak *erdem* üzerine kuruludur. Modern demokrasi bilinçli olarak *erdemsizlik*. Klasik tinin *saltık değerler* olarak saydığı duyunç yasaları modern dönemde utanmaz bir pragmatizmin önünde geriler. Ama bu devletin egemeni *modern kitle toplumunun* kendisinden başkası değildir. Modern dönemde meşru hükümetler devrildiği, ya da savunmasız kentler bombalandığı ve siviller kitleler olarak yokedildiği zaman bile, bunlar modern demokratik 'üst-ben'in anlatımları olarak yer alırlar.

İnsan Haklarının Çiğnenmesi = Bilinçsiz Nefret Duygusu. Modern demokrasi *insan hakları* kavramını Freud'un bir saldırganlık eğilimleri pıhtısı olarak tanımladığı 'duyuncun' perspektifinden algılar. Başka bir deyişle, böyle bir kavramın yalnızca adını algılar. Dinamik bir bilinçaltı tortusu, bir saldırganlık ya da nefret kaynağı demokratik duyuncu küçültür, onun varoluşu *kendinde* olduğu gibi, bir haksızlık ve türesizlik düzeni olarak yargılamasını engeller. Hak kavramını bilincin özgür çağrışım süreçlerinden uzaklaştıran bu dinamik baskıcı öğe bütün toplumsal arenayı Güç İstencinin denetimine bırakır, ve modern paranoya geleneğin direncini Güç = Hak denklemine göre kolayca kırar. Böyle ruh hiç kuşkusuz içgüdülerin denetimindedir, ve böyle us hiç kuşkusuz tutkuların kölesidir. Asıl kavramında bir us ve ruh yıkımı olan nihilizm duyuncun hak kavramını tanımasına izin vermez. Ve hiçbirşey hak kavramına kapalı bir bilincin özsel olarak yalnızca tarihin *ereksel liğine* anlatım veren *özgürlük, eşitlik ve kardeşlik* kavramlarının karşıtlarını doğrulamasından daha tutarlı olamaz.

Ruhçözümlemenin dilinde *bilinçsiz suçluluk duygusunun* eyleme çevrilişi olan şey bir başka bakış açısından *insan haklarının* çiğnenmesi dediğimiz *modern* olgu ile çakışır ve elde edilen pozitif bilimsel gelişme düzeyinde, uygarlığın kendisi için *saltık gözdağını* oluşturur. Modern Batıyı insanlık bütününden ayıran ve ona düşmanlaştıran bu ruhbilimsel ayrım aynı zamanda modern tarihi ussal, ereksel bir özgürleşme süreci olarak işleyen bütün bir Dünya Tarihinden de ayıran başlıca etmen olarak görünür.

Bütün bir insan hakları sorunu ile bilinçsiz saldırganlık dürtüsü denilen şey arasındaki ilgi açık olmalıdır. Ussal insan da hiç kuşkusuz haksızlık olarak gördüğü şey karşısında nefret duyar ve eyleme itilir. Ama bu nefretin usunu karartmasına, bilincini yitirmesine izin vermez. Delirmez. Kendini denetler,

düşünür, bilerek, özgür istenciyle karar verir. Ancak tutkusunu denetleyemeyen insan hak kavramının bilincine ulaşmasına izin vermeyi başaramaz. Davranışı ne yaptığını bilmeyen birinin eylemi olarak, yoketme uğruna yoketme olarak, insanlık-dışı bir güdünün, bir iç-güdünün boşalması gibi görünür. Ve gerçekten de öyledir.

Duyunç Üst-Ben Değildir. Duyunç hiç kuşkusuz bir suçluluk duygusundan, cezalandırıcı, saldırgan, sadistik vb. bir üst-ben imgesinden daha başka birşeydir. Ne de içgüdüden türer. Dünyanın tüm sofizmi biraraya toplansa böyle bir çıkarsamayı yapamaz. Ne de 'ego' 'id'den, us içgüdüden türetilebilir. Freud böyle *dilbilgisi* terimlerini, kişi adıllarını vb. *us, duyunç, değer, sevgi* gibi modern tabuları örten simgeler olarak, açıkça alegorik olarak, çağının pozitivist modasına uygun düşen örtmeceli sözcükler olarak kullanır. Yine aynı dilbilgisi ve mitoloji terimleri klinik ruhçözümlemeyi bir uzmanlık alanı olarak çevreye karşı soyutlamada, politik olarak yüksüzleştirmede, önyargılara karşı daha az rahatsız edici yapmada, ve bireysel uygulamalara kaçınılmaz olarak eşlik eden bir yanılgılar okyanusunu örtmede yararlıdır. Duyunç bilinçaltının *iç zorunluğu* ile karşıtlık içinde bilinçli *iç özgürlüğün* sesidir: Onu dinleyebilir, iyiyi ve doğruyu, kötüyü ve eğriyi *bilme* tehlikesini göze alabilirim. Ama modern kitle toplumu pürüzsüzce işleyen bir yalanlar düzeneğine gereksindiği için, değer yargıları ondan uzak tutulmalı, duyuncun *nesnel* özgürlüğü dış dünyayı terkederek yalnız yüreğin içselliğine, suskun bir öznelliğin karanlığına gömülmelidir. Orada dış dünyayı yabancılayabilir, ondan korkabilir ve onu düşman olarak algılayabilir, ve bu korku-nefret eytişimi yüreğinde güçlü bir suçluluk duygusu olarak belirebilir. Bu duygu da içgüdünün anonim düzleminde insanın *ilk suçu* ile aynı etkiyi yaratır. Protestan patentli modern duyuncun *bu* dünya ile bir işi, *orada* bir söz hakkı yoktur. Duyuncunu nesnel dünyanın, törellik alanının kaygılarından özgürleştiren modern yurttaş orada 'özgür'dür, e.d. *dürtüsel*dir, iyinin ve kötünün ötesindedir. Modern özgürlük bilinçsizin özgürlüğüdür: İçe doğru bir saldırganlık ve dışa doğru bir başka saldırganlık olarak. Böylece ruhçözümlemenin duyunç dediği cezalandırıcı 'üst-ben' ve modern ekinin insan ruhunda duyunca indirgediği şey, Eros'tan soyutlanan ruhun içgüdüsel eğilimleri çakışırlar ve modern Batı 'duyuncu' kendini bilinçsiz bir saldırganlık eğiliminin çok-şekilli belirişi olarak gösterir.

Ruhçözümleme Geç Mi Kalmıştır? Ruhun hastalığı insanın uygarlaşmış doğasının bir sorunudur. Bir uygarlık sorunu ancak uygarca yöntemler yoluyla çözülebilir. Türkler ruh hastalarını Güzel Sanat yoluyla sağaltırlardı. Batı böyle sevgiye yabancıydı. Bu ekinin kendinde *her zaman* gereksindiği ruhçözümlemenin bilimsel ve yöntemli bir kuram ve bir sağaltım yolu olarak

geç bir dönemde, modern dönemde ortaya çıkması *baskı* olgusunun Batıda geç bir dönemde kitleselleşmiş olduğunu göstermez. Avrupa'da yüzyıllarca hapsedilerek, cezalandırılarak, işkence edilerek, yokedilerek 'sağaltılan' histeriklerin sorunlarına insanca bir çözüm için gerekli olan ekinsel ve bilimsel koşulların ortaya çıkışındaki gecikmeyi gösterir.* Ama bir başka yandaki, iç tutarlılık yanındaki gecikme bütünüyle ruhçözümlemenin kendi sorumluluğunda olan bir gecikmedir, ve düşünce yönteminde kuşkucu, görgücü, pozitivist, e.d. asıl *Batı* ölçünleri içinde büyümeye çalıştığı sürece ruhçözümleme kavramsal ve kuramsal yapısını tamamlama olanağından vazgeçmek zorundadır.

Ruhçözümlemede Pozitif Öğe. Henüz bulanık kavramlarla işleyen her görgül bilim durumunda olduğu gibi, ruhçözümleme de bir çelişkiler, tutarsızlıklar, mantıksız bağıntılar yumağı gibi görünür ve bu aşamada ondan insanın ruhsal belirlenimi üzerine duru bir kavrayış edinmek henüz olanaksızdır. Bugünkü durumuyla, her ülkede ruhçözümleme topluluğu aşağı yukarı her biri kendi 'paradigmaları' ile tanımlanan sayısız bölüngülerin bir türlülüğünü sergiler. Kişisel ve öznel dağınıklık kurumsal sertleşmeye karşı bütünüyle istenebilir birşey olsa da, bu kaçınılmaz iç kavgan ruhçözümlemeyi anlamlı kılan, onu heyecanlı, tılsımlı, iyileştirici bir konuşma yapan erotik öğeden birşeyler çalar, onun genel kuramsal çabasına sızan ve bir ölçüde orada yerleşen bilinçsiz pozitivist öğeyi güçlendirir. Metapsikoloji ruh-

***Histeri ve Cadılık.** Histeriyi bedenin değil ama ruhun bir hastalığı olarak gören ve 9'uncu yüzyıl gibi erken bir tarihte özelleşmiş hastahanelerde ilk ruhsal sağaltım yöntemlerini geliştirmeye ve uygulamaya başlayan İslamik tıp ile karşıtlık içinde, Hıristiyan Avrupa yüzyıllarca ruhsal bozuklukları demonoloji ile açıkladı. Bir histeri olayı keşişler için kadının şeytanla ilişki içinde olduğu anlamına geliyor ve bu öncülden kadınların ahlaksal ilkelerine bir gözdağı olduğu sonucunu çıkarıyorlardı. İncil'deki buyrukları (Çıkış/Exodus 22:18 (Afsuncu kadını yaşatmıyacaksın); Levililer/Leviticus 20:27 (Ve cinci ya da bakıcı olan erkek veya kadın mutlaka öldürülecektir; onları taşla taşlayacaklardır); Paul'den Galatyalılara/Galatians 5:20-21 (Ve bedenin işleri bellidir: ... sihirbazlık ...)) izleyen Kilise cadılık olarak gördüğü ruhsal rahatsızlıklara karşı bir kampanya başlattı. Cadıların saptanması ve cezalandırılması için bir elkitabı olan *Malleus Maleficarum* (1487-1489) ile cadı avcılığına resmi Katolik onay verildi. Yalnızca duygusal rahatsızlık geçiren kadınlar yüzyıllarca dinsel buyruklara uygun olarak yakıldılar. Kendisi bir histeriden başka birşey olmayan bu çılgınlık kampanyası Fransa'da 1682'de XIV'üncü Louis'nin histerik kadınlar için ölüm cezasını kaldırmasıyla yavaşlamaya başladı. Gene de ruh hastalıklarına ayrılan hastaheneler birer yabanıllık ve ilgisizlik kurumları olarak kalmayı sürdürdüler. Charcot'nun müdürlüğünü yaptığı Salpêtrière'de 1800'lerin ortalarında 5000 kadar kadın hastaya bakılıyordu.

çözümlemenin kendisini ortadan kaldıracak 'Eros'un ölümü' gibi bir çıkarsamayı yasaklasa da, pozitifyan Eros'u *arı eşeysel içgüdüye indirgeme* eğilimine yenik düşer, kuram Duyguyu anlamsız ve değersiz bulan, bilim-dışı sayan kendi iç pozitivizmi ile etkerliğini zayıflatır. Bu uyarlanmanın görgül ruhçözümleme uygulayımında başat eğilimi temsil ettiği düzeye dek, sonuç bir zamanlar dinsel duygunun denetleme savında olduğu ruhsallık alanının en ileri ülkelerde akademik-kurumsal ruhçözümleme ve kitlesel Prozac arasındaki kısır çarpışmaya terkedilmesi olarak görünür. Bunun her bir toplum için ne ölçüde geçerli olduğu bir görgül olgu sorunudur. Ama modernizmin mantığı felsefesiz her bilimi hizaya çekmede oldukça etkilidir, ve yerleşik olgusallık ilkesinin en sonunda güvenlik verici olanı yeğlemesi ölçüsünde ruhçözümleme uygulayımının kendisi Eros'u terketmeye, kendini koşullara uyarlamaya zorlanır. Salt eşeyselliğe erotizmden daha fazla önem ve anlam veren küçük bir kesimin ayrıcalığı olma, modernizmin bir bileşenine bozulma gözdağı altına düşer.

Ruhçözümlemeyi Eleştirmek? Ruhçözümleme kuramını onun eleştirel özünü sağlamlaştırmak için değil ama etkisizleştirmek için eleştirmek içtenliği ve değeri su götürmez bir eleştiri karşısında geçersiz bir olgusallığı savunmaktır. Açıkça işbirliği etmektir. Freud'a saldırısında mantıksal-kuramsal bir çürütme sunamayan ama yalnızca *kişisel eğilimlere* anlatım veren davranışçılık ruhçözümleme kuramının eleştirisini türesiz, duyunçsuz, sevgisiz bir toplumsal yapının ayakta kalması uğruna savuşturmaya hizmet eder.

Duyunç yitiminin evrenselliği karşısında, 'patoloji' terimi *modern* ekinde genel olarak ruhsallığın 'normal' durumu ile eşanlamlı olur. Bu düzeye dek, iyileşme olanağı bu ekin alanının kendi eğilimlerinden ancak direnç görebilir: Sağaltım zorunlu olarak *dışardan* gelmelidir. Ve ruhçözümleme Freud'un ona yaptığı bütünüyle ilgisiz, tutarsız ve gereksiz bir dizi dışsal pozitivist-nihilist eklentiden bağışlandığında, kendini özsel olarak Klasik felsefenin Eros ve Ruh öğretilerinden yola çıkan, Romantik yazın tarafından desteklenen, ve kurgul düşüncede kökleşmeye çabalayan bir değer-bilim bileşimi olarak gösterir. Böylece, ruhçözümlemenin hem ilkesinde hem de açınımında insanlığın evrensel deneyim birikimine ait olması olgusu onun sağaltımının aynı zamanda evrensel insan doğasına bir yeniden yöneliş olanağı olduğunu gösterir. Ruhçözümlemenin henüz belli belirsiz göstermeye çalıştığı *ideal ruhsal ölçünler* karşısında kendi baskıcı gerçekliğinin bir ölçüsünü çıkaran modern bilinç hiç kuşkusuz *kendini bilme* sürecinde önemli bir ilerleme yapmış olur. Bu bilinçaltı pıhtısının gerçek 'kendisi' olmadığını gördüğü ve böyle dış güdümlü benliği kabul edemeyeceğini anladığı zaman, insan hiç kuşkusuz edimsel olarak kendi doğasına daha da yaklaşmış, daha da ilerlemiş, gelişmiş, büyümüş olur. Ruhçözümleme uygarlaştırıcıdır.

Kuram ve Kişisellik. Sigmund Freud Avrupa'da 18 ve 19'uncu yüzyıllardaki cılız idealist, romantik ve neo-klasik atılımlarının sona ermekte olduğu, nihilizmin, pozitivizmin ve materyalizmin aşağı yukarı bütün bir Hıristiyan dünyanın başat eğilimleri olarak karşıtlığı etkisizleştirdikleri bir dönemde yaşadı. Tarihsel Materyalizmin on milyonlarca insanı yokettiğini algılama şansı olmasa da, kitapları yakıldı, bir Gestapo deneyimini kişisel olarak yaşadı, Auschwitz, Dresden, Hiroşima, My Lai, Bosna ve Çeçenistan gibi ardı arkası gelmeyen *modern* soykırımların bir ön ürpertisini duydu. Onun kötümserliğini bile iyimserlik olarak gösteren bir gelecek olaylar dizisi dikkate alındığında, onu kendi geliştirdiği kuramın bütünü ile tutarsızlığa düşüren vargılara yönelmesini kınamamız olanaksızdır.

Ama başından sonuna dek her on yılı, her yılı, her günü türesizlik, acımasızlık ve yokedicilik terimlerinde yaşanan bir modern tarihsel dönemin *bütün* bir tarihi temsil ettiği görüşü yine Freud'un kendisine ait olan *usun birincilliği* savı ile bağdaşmaz.

Hıristiyan ulusların bilinçlerinde ve bilinçaltlarında cisimselleşen soygelişimsel nefretin bütün bir insanlığın doğasındaki düzeltilmesi olanaksız bir bozukluktan kaynaklandığı savı bütün bir modern tarihin tüm insanlık dışı olgularının bile aklamayı başaramayacakları nihilistik bir varsayımdır.

Salt modern Batı ekinine özünlü yabanıllık nedeniyle Uygarlığın kendisinden umudu kesmek inandırıcı değildir. İnsanın doğası sevgiye katılmaktır, nefrete değil.

Freud hiç kuşkusuz dört dörtlük bir kuram sunduğunu ileri sürmedi. Hiçbir zaman böylesine kibirli olmadı. Kendi açıkça *baskıcı* kişilik yapısının kavrayış gücünü çok çok aşan bir erotik-ussal karmaşa karşısında yetersizliklerini, eksikliklerini, yanlışlıklarını örtmeye çalışmadı. Onları gidermek için, düzeltmek için, kuramını daha güçlü ve etkili bir yapıya kavuşturmak için neredeyse ölçüsüz bir tutkuyla bıkmadan, usanmadan yaşamı boyunca didinip durdu. Durdurulması, duraksaması, düşkırıklığına uğraması olanaklı değildi. Bencildi, zaman zaman çocuksuydu, ele aldığı konuya daha büyük bir çözümleme gücüyle yaklaşmasını sağlayacak felsefi deneyimden yoksundu. Uslamlamalarında açıkça el yordamıyla düşe kalka ilerledi, ve zaman zaman geriledi. Ama kendi bilinçsiz güdülerinin etkisi altında da olsa, bunların üstüne ve ötesine yükselen bir Freud imgesi yarattı ve sözcüğün en idealist anlamında insanlığa adanmış bir ruhun yaşamı anlamla doldurduğuna inandı. Freud ne bilimde sürekliliği yadsıyan mızmız bir pozitivistti, ne de varoluşun anlamsız, insanın değersiz, ve bilimin masal olduğunu düşünen çatlak bir nihilist. Ruhçözümleme kuramını evrensel insan bilgeliğinin bir *bölümü* olarak gördü. Bu yüzden ona bir felsefe dizgesinin **sağın**

bütünlüğünü vermeyi başaramamış olmasına karşın, gene de onu bireysel klinik sağaltımın ötesinde evrensel insanlığın ruhsal dünyasını, duygu dünyasını iyileştirmenin bir yöntemi olarak biçimlendirmeye çalıştı. Onu olguların ruhsuz bir gözlemi olmanın ötesine, doğrudan doğruya *değer* konutlayan bir varoluş çözümlemesine yükseltmeye çabaladı.

2000, Fenerbahçe

Yöntem Üzerine: Ek. (Bkz. yukarıda s. 8.) Eğer *gerçekliğin* modern dönemde ilk kez Hegel'in belirttiği, açımladığı ve uyguladığı anlamda *dizgesel, tanıtlı ve yöntemli* olması gerektiği düşünülüyorsa, bu koşulla saltık olarak anlaşıyorum. Ama bu koşul dizgesel yapısını ya da yöntemsel aygıtını belirtik olarak sergilemeyen hiçbir yazının yazılmaması gerektiği anlamına gelmez. Ve ayrıca kendisi tanıtlama idealinin ne olduğunu kavramış bir bakış açısı tarafından değerlendirilme isteminde diretir. Böyle girişimlerin yine herşeyden önce Hegel'in *Ansiklopedi*'si durumunda görüldüğü gibi iyileştirmeye her zaman açık olduklarını dikkate almamız gerekir. Bu çözümleme girişiminin kendisi idealizmi tüm ilgili anaçizgilerinde dikkate alan bir düzlemde üretildi. Yalından karmaşığa doğru bir ilerleme yöntemi izlenmedi. Böyle bir yöntem henüz felsefe tarihinin kendisinde de denenmiş değildir. Tam tersine, Hegel'in kendisi de *Mantık Bilimi*'ne 'Varlık kendinde Kavramdır' önermesiyle, mantığın *ilkesini ve ereğini* birlikte içeren ve ancak dizgenin *bütün* kapsamının düzleminde anlaşılabilecek bir önermeyle başlar. Bu Aristoteles'in 'Bütün parçayı önceler' ilkesi ile aynı şeydir. Burada da daha genel kavramlar açısından olduğu gibi Freud'un ele aldığı görgül içerik açısından da yükselen bir hiyerarşi ya da didaktik bir ton izlemek yerine, uslamlamalar baştan sona bir ve aynı *bütünün* düzleminde açılırlar: O bütünde her kavram başkalarıyla daha şimdiden ilişkisini kurmuş, kendini daha şimdiden onlar karşısında ve onlar yoluyla belirlemiştir.

Freud ruhçözümlemenin kuramsal temeli olarak tasarladığı metapsikolojik denemeleri üzerine çalışırken 1915'te Lou Andreas-Salomé'ye şunları yazdı (1966*a*): "Gereç üzerinde dizgesel olarak çalışma benim için olanaksız görünüyor; gözlemlerimin parçalı doğası ve düşüncelerimin dağınık özellikleri buna izin vermiyor. Ama eğer bir on yıl daha yaşarsam, ve o zaman boyunca çalışma yeteneğimi koruyabilirsem, açlık çekmezsem, öldürülmezsem, ailemin ya da çevremdekilerin sefaleti tarafından çok derinden engellenmezsem — tüm bunlar koşullar olarak biraz fazla olsalar bile —, o zaman ona daha öte katkılarda bulunacağıma söz veriyorum."

Ruhsal yapının, ama sağlıksız bir ruhsal yapının modern dönemde kuşkuculuk olarak bütün bir felsefe tarihinin kendisinde de benzer bir sapmaya yol açması, bütün bir modern görgücülüğün bir felsefecilik olmaktan çok bir felsefesizlik, ruhbilimsel bir sapınç sergiliyor olması hiç kuşkusuz tarihsel sürecin üstlendiği modernist biçime uygun düşmeyen raslantısal bir olay değildir. Bilme nefretine, sevme nefretine, bütünüyle tutarlı olarak, güzellik nefreti eşlik eder: Modern Sanatın dolaysızca patolojik yapıtları yalnızca yaygın bir ruhsal ve buna bağlı estetik bir çöküntüye anlatım vermekle kalmazlar, ama koşutunu bilgisizlik/kuşkuculuk ve nefret/güç-istenci eğilimlerinde bulan bir biçimsizliğin yeğlenmesinden doğarlar.

Son olarak, Ruhçözümleme kuramı açısından burada temel alınan başlıca öncüller şunlardır:

1) Eşeysel belirlenim sürecinin (Freud'un *yanlışlıkla* ve *kabalıkla* 'Ödipus karmaşası' dediği süreç) bilinçsiz değil ama *bilinçli* olması uygarlığın saldırganlık ya da yokedicilik içgüdüsünün yan-ürünü olduğu görüşünü gereksiz ve geçersiz kılar (İçgüdü yerine İstenç).
2) Bilinçsiz etmenden *bütününde* bağışık olan uygarlık süreci "Tanrının ölümü" mitolojisi üzerine bir "a) suçluluk duygusu → b) bilinçaltı oluşumu → c) saldırganlık eğilimi" tepkimesinin etkisi altına girer ve modernlik niteliğini kazanır. Her 'modern' olgu bu bilinçsiz etmenle tutarlıdır.

FREUD'UN YAŞAMI VE YAPITLARI İÇİN

KISA BİR ZAMANDİZİN

—♦—

1856 Sigismund Schlomo Freud 6 Mayıs 1856'da Freiberg'de, Moravia, bir Yahudi ailede doğdu.

1859 Freud ailesi parasal nedenlerle Freiberg'den ayrılarak Leipzig'e, ve ertesi yıl Viyana'ya yerleşti. Freud 78 yıl sonra Avusturya'nın Naziler tarafından ilhak edilmesine dek yaşamını Habsburg imparatorluğunun anti-Semitik başkentinde geçirdi.

1865 İlk okulu olan Leopoldstaedter Realgymnasium'a başladı.

1873 Sperl Gymnasium'u bitiren Freud Goethe'nin doğa üzerine bir denemesinden esinlenerek Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Carl Claus'un hayvanbilim, Ernst von Brücke'nin fizyoloji, ve Franz Brentano'nun felsefe derslerine katıldı. (Brücke Hermann von Helmholtz'un özdekçi, karşı-dirimselci biliminin bir sözcüsüydü.)

1876 — 82 Ernst Brücke tarafından yönetilen Fizyoloji Kurumunda yardımcı olarak çalışmaya başladı.

1877 İlk yayımlar: anatomi ve fizyoloji üzerine denemeler.

1881 Tıp doktoru olarak okulu bitirdi.

1882 Martha Beynars ile nişanlandı.

1882 — 85 Viyana Genel Hastanesinde çalıştı. Ona "konuşma sağaltımı" ile iyileştirdiği bir hastadan söz eden Dr. Josef Breuer ile dostluğu bu dönemde başladı. Söz konusu hasta *Histeri Üzerine İncelemeler*'de "Anna O." olarak bilinen kişidir.

1884 — 87 Kokain kullanımının klinik etkilerini araştırdı.

1885 Viyana üniversitesinde Nöropatolojide *Privatdozent* (üniversite öğretmeni) olarak atandı.

1885 (Ekim) — **1886** (Şubat) Paris'te Salpêtriére'de (sinir hastalıkları hastanesi) Jean-Martin Charcot'nun yanında 19 hafta çalıştı. İlgisi ilkin histeriye, daha sonra hipnoza kaydı.

1886 13 Eylülde, dört yıllık nişanlılık döneminden sonra, Martha Beynars ile evlendi. Seçkin bir Yahudi aileden gelen Martha'nın ataları arasında Heinrich Heine de bulunuyordu. Martha oldukça zorlu bir meslek yaşamına yazgılanmış kocası için önemli bir destek oldu.
Viyana'da sinir hastalıkları için özel çalışmasına başladı.

1886 — 93 Viyana'da Kassowitz Kurumunda nöroloji üzerine çalışmalarını sürdürdü

1887 İlk kızı Mathilde doğdu.

1887 — 02 Wilhelm Fliess ile dostluk ve yazışma. Freud'un ölümünden sonra 1950'de yayımlanan dönem mektupları görüşlerinin gelişimi üzerine önemli ışık düşürür.

1887 Çalışmasında hipnotik telkinin kullanımına başladı.

1888 Histerinin boşaltıcı sağaltımı için hipnozu kullanmada Breuer'i izlemeye geçti. Yavaş yavaş hipnozu bırakarak özgür çağrışıma döndü.

1889 Telkin uygulayımını incelemek için Nancy'de Bernheim'ı ziyaret etti.

1889 İlk oğlu Martin doğdu.

1891 Afazi ya da sözyitimi üzerine monograf. İkinci oğlu Oliver doğdu. Eylül ayında Freud Berggasse 19'daki apartmana taşındı, ve 1938'de İngiltere'ye göç edinceye dek aile orada kaldı.

1892 Üçüncü oğlu Ernst doğdu.

1893 Breuer ve Freud'un 'Ön İleti'lerinin yayımı: yaralanma histeri kuramının ve boşaltıcı sağaltımın açımlaması. İkinci kızı Sophie doğdu.

1893 — 8 Histeri, saplantılar ve endişe üzerine araştırma ve kısa denemeler.

1895 Breuer ile birlikte *Histeri Üzerine İncelemeler*: Freud tarafından olay öyküleri ve uygulayımının betimlemesi, aktarımın ilk açıklaması.

1893 — 96 Freud ve Breuer'in görüşleri arasında aşamalı bir kopuş. Freud ego ve libido arasındaki bir çatışmanın sonucu olarak savunma ve baskı ve sinirce kavramlarını getirir.

1895 Üçüncü kızı Anna doğdu. *Bilimsel Bir Ruhbilim İçin Tasar* (ilk kez 1950'de yayımlandı); ruhu düzenekçi-fizyolojik ve özdeksel terimlerde çözümlemeye, ve ruhbilimi nörolojik terimlerde bildirmeye yönelik başarısız bir girişim; ama Freud'un sonraki kuramlarından çoğunun öncelemelerini kapsar.

1896 'Ruhçözümleme' terimini ilk kullanışı.

1897 Freud'un öz-çözümlemesi; yaralanma kuramının terkedilmesine ve çocuk eşeyselliğinin ve Ödipus karmaşasının kabulüne götürdü.

1900 *Düşlerin Yorumu*: Son bölüm Freud'un dinamik ansal süreçler görüşünün, bilinçaltının, ve 'haz ilkesi'nin egemenliğinin ilk tam açıklamasını verir.

1901 *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*. Bu, düşler üzerine kitapla birlikte, Freud'un kuramlarının yalnızca patolojik durumlara değil ama normal ruhsal duruma da uygulanabilir olduğunu açıkça ortaya koydu. 18 yaşındaki Dora'nın ruhçözümlemesine başladı.

1902 Ekstraordinarius profesörlüğe atandı.
'Çarşamba Ruhbilim Topluluğu'nun kuruluşu. Topluluk daha sonra 'Viyana Ruh-çözümleme Toplumu' adını aldı.

1903 Wilhelm Fliess ve Freud Viyana'da son kez buluştular.

1904 Kardeşi Alexander ile birlikte ilk kez Atina'ya yolculuk.

1905 *Eşeysellik Üzerine Üç Deneme*: İlk kez insanlarda eşeysel içgüdünün çocukluktan olgunluğa gelişim yolunu izledi. *Şakalar ve Bilinçaltı İle İlişkileri, Bir Histeri Olayının Çözümlemesinden Parçalar* ('Dora') çıktı.

1906 Jung ruhçözümlemenin savunucuları arasına katıldı ve Freud ile mektuplaşmaya başladı.

1908 İlk uluslararası ruhçözümleme toplantısı (Salzburg).

1909 Freud ve Jung konferanslar vermek üzere Birleşik Devletler'e çağrıldılar.

1910 'Narsissizm' kuramının getirilişi. Uluslararası Ruhçözümleme Derneği kuruldu.

1911 — 15 *Totem ve Tabu*: Ruhçözümlemenin insanbilimsel gerece uygulaması. Alfred Adler Viyana Ruhçözümleme Toplumundan ayrıldı.

1912 Ruhçözümleme dergisi *Imago* yayına başladı.

1914 Jung ile kopuş. 'Ruhçözümleme Deviminin Tarihi üzerine.' Adler ve Jung üzerine bir polemik bölümü kapsar.
'Kurt Adam' üzerine son önemli olay öyküsünü yazdı (1918'e dek yayımlanmadı.)
Rainer Maria Rilke'nin ziyareti. Birinci Dünya Savaşı patlak verdi.

1915 Temel kuramsal sorular üzerine oniki 'metapsikolojik' denemeden oluşan dizisini yazdı ve bunlardan yalnızca beşi saklandı.

1915 — 17 *Ruhçözümleme Üzerine Giriş Dersleri.* Freud'un Birinci Dünya Savaşına dek geliştirdiği görüşlerin kapsamlı bir genel açıklamasını verir; ilk bölüm 1916'da yayımlandı.

1917 Georg Groddeck ruhçözümleme devimine katıldı.

1919 Narsissizm kuramının savaş sinircelerine uygulaması.

1920 İkinci kızı öldü. *Haz İlkesinin Ötesi*: 'yineleme zorlaması' ve 'ölüm içgüdüsü' kavramlarının ilk belirtik getirilişi. İngilizce *International Journal of Psycho-Analysis* kuruldu.

1921 *Küme Ruhbilimi.* Benin dizgesel bir çözümlemesinin başlangıçları. André Breton Freud'u Viyanada ziyaret etti.

1923 Frued'un ağız kanserinin ilk belirtilerinin ortaya çıkışı.

1924 Otto Rank ile 'doğum yaralanması' teriminin anlamı üzerine çatışma.

1925 Kadınların eşeysel gelişimleri üzerine düzeltilen görüşler. Freud'un toplu yapıtlarının birinci cildi çıktı.

1926 *Engellemeler, Belirtiler, ve Endişe.* Endişe sorunu üzerine düzeltilmiş görüşler.

1927 *Bir Yanılsamanın Geleceği.* Dinin bir tartışması: Freud'un geri kalan yıllarının çoğunu ayırdığı toplumbilimsel çalışmaların ilki. Viyana Sosyal Demokratları için Freud tarafından da imzalanan bir seçim duyurusu *Arbeiter Zeitung*'da çıktı.

1930 *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları.* Bu Freud'un yokedici içgüdü ('ölüm içgüdüsü'nün bir belirişi olarak görülen) üzerine ilk kapsamlı çalışmasını içerir. Freud'a Frankfurt Kenti tarafından Goethe ödülü verildi. Annesi öldü (95 yaşında).

1932 Freud Wilhelm Reich'ın ruhçözümlemeyi politik uygulamasını doğrulamadı.

1933 Hitler Almanya'da erki ele geçirdi. Başkaları arasında Freud'un kitapları da Berlin'de kamu önünde yakıldı.

1934 — 38 *Musa ve Tektanrıcılık.* Freud'un sağlığı sırasında yayımlanan çalışmalarından sonuncusu.

1935 Sekseninci yaşgünü. Royal Society'ye onur üyesi seçildi.

1936 Thomas Mann Konser Salonunda "Freud ve Gelecek" üzerine bir kutlama konuşması yaptı.

1938 13 Martta Hitler Avusturya'yı ilhak eti. Bir politik tutuklamalar ve anti-Semitik zulüm dalgası başladı. Freud'un apartmanı ve Viyana Ruhçözümleme Toplumu araştırıldı. Anna Freud sorgulanmak üzere Gestapo tarafından bir gün için gözaltına alındı.

1939 Freud 23 Eylülde Londra'da öldü.

—♦—

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ (1927)

JAMES STRACHEY'İN NOTU

DIE ZUKUNFT EINER ILLUSION

(A) ALMANCA YAYIMLAR

1927 Leipzig, Viyana ve Zürih: Internationaler Psychoanalytischer Verlag. S. 91.
1928 2'nci yayım. Aynı yayınevi. (Değişiklik yok.) s. 91.
1928 *Gesammelte Schriften*, **11**, 411-66.
1948 *Gesammelte Werke*, **14**, 325-80.

(B) İNGİLİZCE ÇEVİRİLER

The Future of an Illusion

1928 Londra: Hogarth Press ve Institute of Psycho-Analysis. S. 98. (Çeviren: W. D. Robson-Scott.)

Bu çalışma 1927 baharında başladı, Eylülde tamamlandı ve aynı yılın Kasım ayında yayımlandı.

Freud *Özyaşamöyküsel İnceleme*'sine 1935'te eklediği "Postscript"te son onyıl sırasında yazılarında ortaya çıkan "önemli bir değişim"den söz etti. "Doğal bilimler, tıp ve ruhsağaltım üzerinden geçen uzun bir *détour* yaptıktan sonra," diyordu, "ilgim beni çok önceden büyülemiş olan ekinsel sorunlara geri döndü. Gençliğimde düşünmek için yeterince yaşlı değildim" (*Standard Ed.* **20**, 72). Hiç kuşkusuz arada geçen yıllarda bu sorunlara birçok kez dokundu — özellikle *Totem ve Tabu*'da (1912-13);[1] ama ilkin *Bir Yanılsamanın Geleceği* ile yaşamının geri kalanı boyunca büyük kaygısı

[1][Din sorununa yayımlanmış en erken yaklaşımı "Saplantılı Eylemler ve Dinsel Kılgılar" (1907*b*) üzerine denemesindeydi.]

olacak olan incelemeler dizisi üzerinde çalışmaya başladı. Bunların en önemlileri arasında bu çalışmanın doğrudan ardılı olan *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* (1930*a*), *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933*a*) sonuncusunu oluşturan yaşam felsefeleri tartışması, *Niçin Savaş?* (1933*b*), Freud'un Einstein'a açık mektubu, ve son olarak üzerinde 1934'ten sonra çalışmaya başladığı *Musa ve Tektanrıcılık* (1939*a*) bulunur.

Freud'un bu çalışmasındaki "Ekin ve uygarlığı ayırdetmeyi küçümsüyorum" kesin bildirimi ve *"Niçin Savaş?"* başlıklı çalışmasının sonlarına doğru benzer bir gözlem karşısında, Almanca *'Kultur'* sözcüğünün doğru çevirisini ilgilendiren usandırıcı sorunları ele almak gereksiz görünür. İngilizce'de genellikle ad için *"civilization"* ve sıfat için *"cultural"* sözcüklerini kullanıldı.[2]

[2][Türkçe çeviride Freud'un *'Zivilisation'*dan ayırdetmeyi önemsemediği *Kultur* sözcüğü İngilizce çeviride de olduğu gibi bağlam gereği genellikle 'uygarlık' ile karşılandı. *Uygar(lık)* ve *barbar(lık)* karşıtlığı ve *Ekin/Kültür* ve *Doğa* arasındaki karşıtlık bu iki kavramın ayrımını görmeyi kolaylaştırabilir. Anlamlar hiç kuşkusuz eşit değildir. Ama Freud bu çalışmasında yalnızca uygarlık ya da yalnızca ekin sorunlarını ele almaz. İkisini de inceler.—A.Y.]

I

I. 1. Kişi BELİRLİ BİR EKİNİN İÇERSİNDE uzunca bir süre yaşadığı ve sık sık hangi kökenlerden ve nasıl gelişmiş olduğunu araştırmaya çalıştığı zaman, bakışını bir kez de öte yöne çevirerek bu ekini bundan sonra hangi yazgının beklediğini ve hangi dönüşümlerin içinden geçmeye belirlendiğini sorma kışkırtmasına kapılır. Ama çok geçmeden görür ki çeşitli etmenler tarafından böyle bir araştırmanın değeri daha baştan düşürülür. Herşeyden önce, insan etkinliğini tam açınımı içinde araştırabilecek çok az sayıda insan olduğu için. Pekçok insan için kendini yalnızca bir ya da birkaç alana sınırlamak zorunlu olmuştur; ama kişinin geçmiş ve şimdi üzerine bilgisi ne denli azsa, gelecek üzerine yargısı da kaçınılmaz olarak o denli güvenilmez olacaktır. Dahası, tam olarak böyle bir yargı durumunda bireyin kendi öznel beklentilerini değerlendirmesi güç bir rol oynar; bunlar kendilerini onun kendi deneyimindeki bütünüyle kişisel etmenlere bağımlı olarak gösterirler, ve yaşama karşı ona huyu, başarıları ya da başarısızlıkları tarafından dayatılan tutumundaki iyimserliğin azlığına ya da çokluğuna göre değişirler. Sonunda, genel olarak insanların şimdilerini bir bakıma içeriğini değerlendirmeyi başaramadan saflık içinde yaşamaları gibi dikkate değer bir olgu kendini gösterir; ilkin kendilerini ondan biraz uzaklaştırmaları, e.d. şimdilerini geçmiş yapmaları gerekir, öyle ki orada geleceğin yargılanması için bir destek noktası kazanabilsinler.

I. 2. Öyleyse kim uygarlığımızın olası geleceği üzerine bir görüş bildirme kışkırtmasına yenik düşerse, kendine az önce belirttiğim güçlükleri ve bütünüyle genel olarak her tür biliciliğe eşlik eden belirsizliği anımsatması çok yerinde olacaktır. Benim için bunun sonucu aşırı büyük bir görevin önünden hemen geri çekilmek ve şeylerin büyük bütünündeki yerini saptar saptamaz şimdiye dek dikkatimi çekmiş olan küçük bir bölgeyi araştırmak olacaktır.

I. 3. İnsan Ekini — ki bununla insan yaşamının kendini hayvansal koşullarının üzerine yükseltmesini ve hayvanların yaşamından ayırdetmesini sağlayan herşeyi demek istiyorum, ve Ekin ve Uygarlığı ayırdetmeyi önemsemiyorum — bildiğimiz gibi gözlemciye iki yan sunar. Bir yandan doğanın kuvvetlerine egemen olabilmek ve insan gereksinimlerinin doyumu uğruna sunduğu gönenci ele geçirebilmek için insanların kazanmış ol-

dukları tüm bilgi ve yeteneği, ve öte yandan insanların birbirleri ile ilişkilerini ve özellikle eldeki gönencin dağılımını ayarlayabilmek için zorunlu olan tüm düzenlemeleri kapsar. Uygarlığın iki eğilimi birbirinden bağımsız değildir; ilk olarak, çünkü insanların karşılıklı ilişkileri varolan gönencin olanaklı kıldığı içgüdüsel doyumun düzeyi tarafından derinden etkilenir; ikinci olarak, çünkü bireysel insanın kendisi onun iş gücünden yararlanan ya da onu eşeysel bir nesne olarak alan bir başkasının karşısına bir mal ilişkisi içinde çıkabilir; üçüncüsü, çünkü gizil olarak her bir birey bir uygarlık düşmanıdır, gerçi uygarlığın bir evrensel insan çıkarı olması gerekse de.[1] Belirtmeye değer ki, insanlar yalıtılmışlık içinde varolma konusunda ne denli az başarılı olabilseler de, uygarlığın onlardan bir topluluk yaşamını olanaklı kılabilmek için beklediği özverileri ağır bir baskı olarak duyarlar. Böylece uygarlığın bireye karşı savunulması gerekir, ve düzenlemeleri, kurumları ve buyrukları bu göreve hizmet etmeye yöneliktir; bunlar yalnızca gönencin belli bir dağılımını sağlamayı değil ama bu dağılımı sürdürmeyi de amaçlarlar; aslında, insanların düşmanca dürtülerine karşı doğa üzerinde egemenliğe ve gönencin üretilmesine katkıda bulunan herşeyi korumaları gerekir. İnsan yaratıları kolayca yokedilir, ve onları yapmış olan bilim ve uygulayımbilim onların yokedilişi için de uygulanabilir.

I. 4. Böylece kişi uygarlığın güç ve zorlama araçlarına iyeliği nasıl elde edeceğini anlayan bir azınlığın direnç gösteren bir çoğunluk üzerine dayattığı birşey olduğu izlenimini edinir. Hiç kuşkusuz, bu güçlüklerin uygarlığın kendi özüne bağlı olmadıklarını, ama şimdiye dek gelişmiş olan uygarlık biçimlerinin eksiklikleri tarafından koşullandırıldıklarını varsaymak doğaldır. Ve gerçekte bu eksiklikleri göstermek güç değildir. İnsanlık doğa üzerindeki denetiminde sürekli ilerlemeler yapmışken ve daha büyüklerini yapmayı bekleyebilirken, insan sorunlarının yönetiminde benzer bir ilerlemenin yapılmış olduğu pekinlikle ileri sürülemez; ve büyük bir olasılıkla şimdi olduğu gibi tüm çağlarda birçok insan kendilerine uygarlığın kazanmış olduğu çok az şeyin gerçekten de bütününde savunmaya değer olup olmadığını sormuştur. Düşünülebilir ki, insan ilişkilerinin zora başvurmaktan ve içgüdüleri bastırmaktan vazgeçen ve böylece uygarlığa bağlı doyumsuzluk kaynaklarını kaldıran bir yeniden düzenlenmesi olanaklı olmalıdır, öyle ki iç geçimsizlik tarafından rahatsız edilmeksizin insanlar kendilerini gönencin ve ona bağlı hazzın kazanımına verebilsinler.

I. 5. Bu altın çağ olacaktır, ama böyle bir durumun edimselleşmesinin olanaklı olup olmadığı sorusu doğar. Tersine, öyle görünür ki her uygarlık zor üzerine ve içgüdüden vazgeçme üzerine kurulmalıdır; ve kesin gö-

[1][Bireysel insanların uygarlığa düşmanlıkları bu çalışmanın ilk bölümlerinde büyük bir rol oynar. Freud iki yıl sonra *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nda (1930*a*) konuyu yeniden ele aldı ve daha tam olarak tartıştı.]

rünen şey, eğer zor bir kez sona erecek olursa, insanların çoğunluğunun yeni gönenç kazanımı için gereksindikleri emek verimliliğini üstlenmeye bile hazır olmadıklarıdır. Sanırım tüm insanlarda yokedici ve dolayısıyla karşı-toplumsal ve karşı-ekinsel eğilimler bulunduğu, ve büyük bir sayıda insan durumunda bunların onların insan toplumundaki davranışlarını belirlemeye yetecek denli güçlü oldukları olgusunu dikkate almak gerekir.

I. 6. Bu ruhbilimsel olgu insan uygarlığını yargılamak için belirleyici bir önem taşır. İlk bakışta uygarlığın özünün gönenç kazanımı amacıyla doğayı denetlemede yattığı ve ona gözdağı veren tehlikelerin o gönencin insanlar arasında uygun bir dağıtımı yoluyla ortadan kaldırılabileceği düşünülebilirken, şimdi öyle görünür ki vurgu özdeksel olandan ruhsal olana kaymıştır. Belirleyici soru insanlara dayatılan içgüdüsel özverilerin yükünü azaltmanın, insanları zorunlu olarak geriye kalanlarla uzlaştırmanın ve onlara yitirdiklerinin karşılığını vermenin olanaklı olup olmadığı ve ne düzeye dek olanaklı olduğudur. Kitlenin bir azınlık tarafından denetimi olmaksızın yapmak uygarlık işinde zorlamayı bir yana atmak denli olanaksızdır, çünkü tembel ve bilgisiz olan kitleler içgüdüsel vazgeçişten hoşlanmazlar, kaçınılmazlığına uslamlama yoluyla inandırılmaları olanaksızdır; ve onu oluşturan bireyler başıboşluklarında birbirlerine engel olmazlar. Ancak kendilerini kitlelere örnek gösterebilen ve onlar tarafından önderler olarak tanınan bireylerin etkisi yoluyla işleri yerine getirmeye ve uygarlığın varoluşuna dayanak olan vazgeçmeleri kabul etmeye götürülebilirler. Eğer bu önderler yaşam zorunlukları üzerine daha yüksek bilgileri olan ve kendilerini içgüdüsel dileklerine egemen olma noktasına yükseltmiş kimselerse, işler yolundadır. Ama onlar için etkilerini yitirmeme amacıyla kitleye kitlenin onlara olduğundan daha çok boyun eğmeleri tehlikesi vardır, ve bu yüzden güç araçlarını kendi ellerinde tutarak kitleden bağımsız olmaları zorunlu görünür. Kısaca toparlarsak, uygarlığın düzenlemelerinin ancak belli bir zorlama düzeyi yoluyla sürdürülebilmesi olgusundan sorumlu olan iki yaygın insan özelliği vardır: İnsanların çalışmaya kendiliğinden istekli olmamaları, ve tutkularına karşı uslamlamaların etkili olmaması.

I. 7. Bu önesürümlere karşı çıkılacağını biliyorum. Denecektir ki, insan kitlelerinin burada betimlenen ve zorlamanın uygarlık işinde vazgeçilemezliğini tanıtlaması gereken karakterinin kendisi yalnızca ekinsel düzenlemelerdeki bozuklukların sonucudur, ve bunlar insanların öfkeli, kinci, söz dinlemez olmalarına neden olan etmenlerdir. Sevecenlik içinde yetiştirilmiş, düşünceye yüksek değer vermeleri gerektiği öğretilmiş, uygarlığın yararlarını erkenden tanımış olan yeni kuşaklar ona karşı değişik bir tutum göstereceklerdir; onu kendilerinin bir iyeliği olarak duyumsayacaklar ve onun sakınımı için gereken çalışma ve içgüdüsel doyum açısından

onun uğruna özverilerde bulunmaya hazır olacaklardır. Zor olmaksızın yapabilecekler ve önderlerinden çok az ayrı olacaklardır. Eğer şimdiye dek hiçbir ekin böyle nitelikli insan kitlelerini üretmeyi başaramadıysa, bunun nedeni hiçbir ekinin özellikle çocukluktan başlamak üzere insanları bu yolda etkileyecek düzenlemeleri geliştirmemiş olmasıdır.

I. 8. Genel olarak, ya da her ne olursa olsun şimdilik, doğa üzerindeki denetimimizin bugünkü evresinde, böyle ekinsel düzenlemeleri getirmenin olanaklı olup olmadığından kuşku duyulabilir; gelecek kuşakların eğitimcileri olarak davranacak üstün, yolundan dönmez ve çıkar gütmez çok sayıda önderin nereden geleceği sorulabilir; ve bu niyetlerin yerine getirilmesine dek kaçınılmaz olarak gerekecek olağanüstü büyük zorlama miktarını düşünmek ürkütücü olabilir. Bu tasarın görkemi ve insan uygarlığının geleceği için önemi tartışılamaz. Sağlam bir zemine, insanm en son yönleri erken çocukluk deneyimleri tarafından belirlenen çok çeşitli içgüdüsel yatkınlıklarla donatılı olduğu biçimindeki ruhbilimsel kavrayış üzerine dayanır. Ama insanın eğitilebilirlik yeteneğinin sınırları da aynı nedenle böyle bir ekinsel dönüşümün etkililiğine kısıtlamalar getirir. Değişik bir ekinsel çevrenin insan kitlelerinin insan sorunlarının yönetimini böylesine güçleştiren iki özelliğini ortadan kaldırmasının olanaklı olup olmadığı ve ne düzeye dek olanaklı olduğu sorgulanabilir. Deney henüz yapılmış değildir. Büyük bir olasılıkla, insanlığın belli bir yüzdesi — patolojik bir yatkınlıktan ya da bir içgüdüsel güç aşırısından ötürü — her zaman toplum-dışı kalacaktır; ama eğer yalnızca bugün uygarlığa düşman olan çoğunluğu bir azınlığa indirgemek olanaklı olsaydı, büyük birşey, belki de başarılabilmesi olanaklı herşey başarılmış olurdu.

I. 9. Araştırmam için öngörülen çizgiden çok fazla uzaklaştığım izlenimini vermeyi istemiyorum. Bu yüzden Avrupa ve Asya arasında uzanan engin ülkede ilerlemekte olan büyük ekinsel deney üzerine yargıda bulunma gibi en küçük bir niyetimin olmadığı konusunda kesin bir inanca vermeliyim.[2] Gerçekleştirilebilirliği konusunda karar vermek için, uygulanan yöntemlerin uygunluklarını sınamak için ya da niyet ve edimleme arasındaki kaçınılmaz uçurumun genişliğini ölçmek için ne olgulara ilişkin bilgim ne de yeteneğim var. Orada hazırlanmakta olan tamamlanmış olmadığı için, gereçleri bizim çoktandır sağlamlaşmış olan uygarlığımız tarafından sağlanan bir irdelemeden kaçar.

[2][Bununla birlikte, bkz. *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* (1930*a*), Bölüm V, ve *Niçin Savaş?*'ta (1930*b*) iki noktada ve *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933*a*) sonuncusunda uzun bir tartışma.]

II

II. 1. AYRIMINA VARMADAN ekonomik alandan ruhbilimsel alana kaydık. Başlangıçta uygarlık değerlerini elde bulunan gönençte ve bunun dağılımı için düzenlemelerde aramaya itildik. Ama her uygarlığın emek üzerindeki zorlama ve içgüdüden vazgeçme üzerine dayandığının ve bu nedenle kaçınılmaz olarak bu istemlerden etkilenenlerin karşıtlığına yol açtığının kavranması ile, uygarlığın özsel olarak ya da yalnızca gönencin kendisinden ve onu elde etme araçlarından ve dağıtımı için düzenlemelerden oluşamayacağı açığa çıkmıştır. Çünkü bunlar uygarlığa katılanların başkaldırılarından ve yokedicilik düşkülerinden gelen gözdağı altındadır. Gönencin yanısıra, şimdi uygarlığın savunusunda hizmet edebilecek araçlar da ortaya çıkar — zor araçları ve insanları uygarlıkla uzlaştırmayı ve özverilerinin karşılığını görmelerini sağlaması gereken başka araçlar. Bu sonuncular uygarlığın ansal değerleri olarak betimlenebilirler.

II. 2. Biçimdeş bir terminoloji uğruna, bir içgüdünün doyurulamaması olgusunu Durdurma (*Versagung*) olarak, bu durdurulmanın yerleşmesini sağlayan düzenlemeyi Yasaklama (*Verbot*) olarak, ve yasaklama tarafından yaratılan durumu Yoksunluk (*Entbehrung*) olarak adlandıracağız. İlk adım herkesi ilgilendiren yoksunluklar ile herkesi değil ama yalnızca kümeleri, sınıfları ya da giderek bireyleri ilgilendiren yoksunluklar arasında ayrım yapmaktır. Birinciler en eski olanlardır; onları ortaya çıkaran yasaklamalarla birlikte, ekin sayıları bilinmeyen binlerce yıl önce hayvansal ilksel durumdan kopmaya başladı. Hayretler içinde gördüğümüz gibi, bu yoksunluklar bugün de etkilidirler ve bugün de ekin düşmanlığının çekirdeğini oluştururlar. Onların sıkıntısını çeken içgüdüsel dilekler her çocukla birlikte yeniden doğarlar; bir insanlar sınıfı, sinirceliler vardır ki bu durdurmalara daha şimdiden toplum-dışı davranışlarla tepki gösterirler. Bu içgüdüsel dilekler arasında iç-zina, yamyamlık ve öldürme isteği vardır. Reddedilmeleri konusunda herkesin anlaştığı dilekleri ve uygarlığımızda izin verilmeleri mi yoksa durdurulmaları mı gerektiği konusunda öylesine ateşli çekişmelere konu olan başkalarını yanyana koymak tuhaf görünür; ama ruhbilimsel olarak bunu yapmak doğrudur. Uygarlığın bu en eski içgüdüsel dileklere karşı tutumu hiçbir biçimde eşit değildir, ve yalnızca yamyamlık herkes tarafından kınanıyor olarak ve ruhçözümsel olmayan irdelemeye bütünüyle yenilmiş olarak görünür; iç-zina dileklerinin gücü onlara karşı getirilen yasaklamanın arkasında henüz sezilebilir, ve öldür-

me uygarlığımızda belirli koşullar altında henüz uygulanan, giderek buyruk altında uygulanan bir olgudur. Bugün bütünüyle izin verilebilir olan daha başka dileklerin doyumunun da tıpkı şimdi yamyamlığın olduğu gibi kabul edilemez görünecekleri ekinsel gelişmelerin önümüzde yatıyor olması olanaklıdır.

II. 3. Bu en eski içgüdüsel vazgeçmeler durumunda tüm daha öte içgüdüsel vazgeçmeler için de önemini sürdüren bir ruhbilimsel etmen göze çarpar. İnsan ruhunun en eski zamanlardan bu yana hiçbir gelişim göstermediği, ve bilim ve uygulayım[bilimin] ilerlemeleri ile karşıtlık içinde, bugün de tarihin başında olduğu gibi kaldığı doğru değildir. Bu ruhsal ilerlemelerden birini hemen gösterebiliriz. Dışsal zorlamanın aşamalı olarak içselleştirilmesi insan gelişiminin yönü ile uyum içindedir; çünkü özel bir ruhsal yetke, insanın üst-beni o zorlamayı kendi buyrukları arasına alır.[2] Her çocuk bize böyle bir dönüşüm sürecini sunar; yalnızca onun aracılığıyla ahlaksal ve toplumsal bir varlık olur. Üst-benin böyle bir güçlendirilmesi ruhbilimsel alandaki çok değerli bir ekinsel kazanımdır. Kendilerinde bunun yer aldığı kimseler uygarlığın karşıtları olmaktan çıkıp onun taşıyıcıları olurlar. Ekinsel bir çevrede sayıları ne denli büyükse, bu ekin o denli güvenliktedir ve dışsal zorlama araçlarından o denli uzak durabilir. Bu içselleştirmenin düzeyi tek tek içgüdüsel yasaklamalar arasında büyük bir türlülük gösterir. Eğer sinircelilerin o hiç de istenilebilir olmayan dışlanmalarını bir yana bırakırsak, sözü edilen en eski ekinsel istemler açısından içselleştirme çok yaygın olarak başarılmış görünür. Ama başka içgüdüsel istemlere dönersek durum değişir. Hayretle ve kaygıyla görürüz ki, insanların çoğunluğu bu noktalardaki ekinsel yasaklamalara ancak dışsal zorlamanın baskısı altında, eş deyişle, ancak zorlamanın kendini etkili kılabildiği yerde ve ancak ondan korkulduğu sürece boyun eğerler. Bu uygarlığın ahlaksal istemleri denilen ve benzer olarak herkes için belirlenen şeyler için de doğrudur. İnsanın ahlaksal güvenilmezliği konusunda deneyimini edindiğimiz şeylerin çoğu buraya aittir. Sayısız uygar insan vardır ki öldürme ya da iç-zinadan geri çekilecek, ama kendilerine açgözlülüklerin, saldırgan dürtülerinin ya da eşeysel kösnülerinin doyumunu durdurmayacak, ve cezasız kalabildikleri sürece başkalarını yalan, dolan ve iftiracılıkla incitmede hiçbir duraksama göstermeyeceklerdir; ve bu hiç kuşkusuz uygarlığın birçok çağı boyunca her zaman böyle olmuştur.

II. 4. Eğer yalnızca belli toplumsal sınıfları ilgilendiren sınırlamalara dönersek, yakışıksız ve gözden hiçbir zaman kaçmayan bir durumla karşılaşırız. Bu ayrıcalıksız sınıfların kayırılan sınıfların ayrıcalıklarını kıskanmaları ve kendilerini kendi yoksunluk fazlalıklarından kurtarmak için

[2][Bkz. *Ego ve İd* (1923*b*), Bölüm III.]

yapabilecekleri herşeyi yapacakları beklenecektir. Bunun olanaklı olmadığı yerde, bu ekinin içersinde sürekli bir hoşnutsuzluk düzeyi kendini ileri sürecektir, ve bu ise tehlikeli ayaklanmalara götürebilir. Ama eğer bir ekin ona katılanların bir bölümünün doyumunun bir başkasının ezilmesini öngerektirdiği bir noktanın ötesine geçmemişse — ve günümüz ekinlerinin tümünde durum budur —, o zaman bu ezilen insanların kendi emekleriyle olanaklı kıldıkları ama gönencinden çok küçük bir pay aldıkları bir ekine karşı yoğun bir düşmanlık geliştirmeleri anlaşılabilir birşeydir. Böyle koşullarda, ezilen insanlar arasında ekinsel yasakların içselleştirilmesi beklenemez; tersine, bu yasakları tanımaya hazır değildirler, ekinin kendisini yoketmek için ve giderek en sonunda onun öngereklerini ortadan kaldırmak için çabalarlar. Bu sınıfların uygarlığa düşmanlıkları öylesine açıktadır ki, daha iyi pay alan toplumsal katmanların daha gizli düşmanlıklarının gözardı edilmesine yol açmıştır. Söylemeye gerek yok ki ona katılanların böylesine büyük bir sayısını doyumsuz bırakan ve onları başkaldırıya iten bir uygarlığın ne kalıcı bir varoluş bekletisi vardır ne de böyle birşeyi hak eder.

II. 5. Bir uygarlığın düzgülerinin içselleştirilmesinin düzeyi — halksal olarak ve ruhbilimsel olmayan bir dilde anlatırsak, ona katılanlarm ahlaksal düzlemi — bir uygarlığı değerlendirmek için göz önüne alınan biricik ruhsal gönenç biçimi değildir. Ek olarak, idealler ve sanatsal yaratılar biçimindeki değerleri, e.d. o iki kaynaktan kazanılan doyumlar da vardır.

II. 6. İnsanlar bir ekinin ideallerini, e.d. hangi başarımların en yüksek oldukları ve hangileri uğruna en büyük çabaların gösterileceği gibi değerlendirmeleri o ekinin ruhsal kazanımları arasına katmak için büyük bir eğilim gösterirler. İlk bakışta sanki bu idealler bir ekin alanının başarımlarını belirleyecekmiş gibi görünür; ama olayların edimsel gidişi ideallerin bir ekinin içsel becerileri ile dışsal koşulların birlikte işlemesi yoluyla olanaklı kılınan ilk başarımlardan sonra oluştuklarını, ve daha sonra insanların bu ilk başarımlara ideal tarafından daha ileri götürülecek birşey olarak sıkı sıkıya sarıldıklarım gösterir. İdealin ekine katılanlara sunduğu doyum böylece narsissistik bir doğadadır; daha şimdiden başarıyla yerine getirilen için duyulan gurura dayanır. Bu doyumu tamamlamak için değişik başarımları hedefleyen ve değişik idealler geliştiren başka ekinlerle bir karşılaştırma gerekir. Bu ayrımların gücüyle, her ekin geri kalanına yukarıdan bakma hakkını ileri sürer. Bu yolda ekinsel idealler değişik ekinsel alanlar arasında bir ayrılık ve düşmanlık gerekçesi yaratırlar — uluslar durumunda çok açık olarak görülebileceği gibi.

II. 7. Ekinsel ideal tarafından sağlanan narsissistik doyum bir ekin alanı içersinde ekine düşmanlığa başarılı olarak karşı çıkan güçlerin de arasındadır. Bu doyum yalnızca bu ekinin gönencinden yararlanan kayırılan

sınıflar tarafından değil, ama ayrıca ezilen sınıflar tarafından da paylaşılabilir, çünkü dışardakileri küçümseme hakkı kendi alanları içersinde uğradıkları haksızlıklar için bir ödence öğesidir. Hiç kuşkusuz borçlar ve askeri hizmet tarafından sıkıntıya düşürülen biri sefil bir plebdir; ama buna karşılık olarak bir Romalıdır, başka uluslara egemen olma ve onlara yasalarını buyurma görevinde payı vardır. Ama ezilenlerin onlara egemen olan ve onları sömüren sınıfla bu özdeşleşmesi daha büyük bir birliğin salt bir parçasıdır. Çünkü bir yandan ezilenler duygusal olarak egemenlerine bağlanabilirler, ve onlara düşmanlıklarına karşın, onlarda ideallerini görebilirler. Eğer temel olarak doyurucu bir türde ilişkiler varolmasaydı, böylesine çok sayıda uygarlığın büyük insan kitlelerininin haklı düşmanlıklarına karşın böylesine uzun süreler boyunca nasıl ayakta kalabildiğini anlamak olanaksız olurdu.

II. 8. Sanatın bir ekin alanına katılanlara sağladığı doyum başka bir türdendir, gerçi bu bir kural olarak tüketici emek sürecine gömülmüş ve hiçbir kişisel eğitimden yararlanamamış olan kitleleler için erişilemez kalsa da. Sanat, çoktandır bildiğimiz gibi,[3] en eski ve bugün de en derinden duyumsanan ekinsel vazgeçmeler için almaşık doyumlar önerir, ve bu nedenle kişiyi uygarlıktan yana gösterdiği özverilerle uzlaştırmada başka herşeyden daha etkilidir. Öte yandan, sanat yaratıları, yüksek değer verilen duyguların ortaklaşa yaşanması için bir fırsat sağlayarak, her ekinsel çevrenin öylesine gereksinim duyduğu özdeşleşme duygularını yükseltirler; ama o yaratılar tikel ekinin başarımlarını sergiledikleri ve etkileyici bir yolda onun ideallerini anımsattıkları zaman, narsissistik doyuma da hizmet ederler.

II. 9. Bir uygarlığın ruhsal demirbaşlarının belki de en önemli parçasından henüz söz edilmedi. Bu en geniş anlamdaki dinsel tasarımlarından, başka ve daha sonra aklanacak bir deyişle, dinin yanılsamalarından oluşur.

[3][Bkz. Örneğin "Yaratıcı Yazarlar ve Hayal Kurma" (1908*e*).]

III

III. 1. DİNSEL TASARIMLARIN özel değerleri nerede yatar? Uygarlık düşmanlığından, ve bunun onun kendisi tarafından uygulanan baskıdan, onun tarafından istenen içgüdüsel vazgeçmelerden doğmasından söz ettik. Eğer yasaklamalarının ortadan kaldırıldığını düşünürsek, ve böylece eğer şimdi kişi herhangi bir kadını eşeysel nesne olarak seçebilse, eğer kişi kadının sevgisi için hasmını ya da yolunda duran herhangi birini hiç duraksamadan öldürebilse, eğer başkasına ait mallardan herhangi birini onun iznini istemeden alıp götürebilse — ne güzel, yaşam nasıl bir doyumlar zinciri olurdu! Hiç kuşkusuz kişi hemen ilk güçlükle karşılaşır. Başka herkesin tam olarak benimle aynı dilekleri vardır, ve bana benim ona davrandığımdan daha iyi davranmayacaktır. Böylece temelde uygarlığın sınırlamalarının ortadan kaldırılması yoluyla yalnızca tek bir kişi sınırsızca mutlu yapılabilir, ve bu kişi tüm erk araçlarını eline geçirmiş bir tiran, bir diktatör olacaktır; ve giderek onun bile başkalarının hiç olmazsa tek bir ekinsel buyruğa boyun eğmelerini dilemek için her nedeni olacaktır: "Öldürmeyeceksin."

III. 2. Ama uygarlığın ortadan kaldırılması için çabalamak nasıl bir iyilik bilmezlik, nasıl bir uzağı göremezlik olacaktır! O zaman geriye kalan şey bir doğa durumu olacak, ve ona katlanmak ise çok daha güç olacaktır. Hiç kuşkusuz doğa bizden herhangi bir içgüdüsel kısıtlama isteminde bulunmaz, bizi dilediğimizi yapmada serbest bırakır. Ama bizi kısıtlamak için kendisinin özellikle etkili yöntemleri vardır: Bizi yokeder — bize soğukkanlı görünen bir yabanıllık ve acımasızlıkla, ve belki de doyumumuza neden olan şeylerin kendileri yoluyla. Doğanın bize kendileriyle gözdağı verdiği tam bu tehlikelerin kendilerinden ötürü biraraya gelerek, başka şeyler arasında birlikte yaşamı da olanaklı kılması gereken uygarlığı yarattık. Çünkü uygarlığın başlıca görevi, asıl varoluş nedeni bizi doğaya karşı savunmaktır.

III. 3. Bilindiği gibi, birçok bakımdan uygarlık bunu daha şimdiden oldukça iyi bir yolda yerine getirir, ve açıktır ki zaman ilerledikçe çok daha iyisini yapacaktır. Ama hiç kimse doğanın daha şimdiden yenilmiş olduğu yanılsaması altında değildir; ve çok az kimse onun bütünüyle insana altgüdümlü olacağını ummayı göze alabilir. Çünkü tüm insan denetimini küçümsüyor görünen öğeler vardır — sarsılan ve parçalanan ve tüm insan yaşamını ve yaratılarını gömen toprak; taşkınlık içinde her yeri basan ve herşeyi boğan su; önüne kattığı herşeyi sürükleyen fırtına; ancak kısa bir

zaman önce başka dirimli varlıkların saldırıları olduklarını öğrendiğimiz hastalıklar; ve son olarak kendisine karşı şimdiye dek hiçbir ilacın bulunmadığı ve büyük bir olasılıkla hiçbir zaman bulunamayacak olan acılı ölüm bilmecesi. Bu güçlerle doğa bize karşı ayaklanır, görkemli, vahşi, ve acımasızdır; bize bir kez daha ekinsel emek yoluyla kaçınmayı düşündüğümüz zayıflık ve çaresizliğimizi anımsatır. İnsanlığın sunabileceği sevindirici ve yüceltici birkaç izlenimden biri de bir doğal yıkımla yüz yüze kaldığında uygarlığının savrukluklarını ve tüm içsel güçlük ve düşmanlıklarını unutarak büyük ortaklaşa görevi, kendini doğanın üstün gücüne karşı sakınmayı anımsadığı zaman görülür.

III. 4. Tıpkı bütününde insanlık için olduğu gibi, birey için de yaşam dayanılamayacak denli güçtür. Katıldığı uygarlık ona bir parça yoksunluk dayatır, ve uygarlığının düzgülerine karşın, ya da bu uygarlığın eksikliklerinden ötürü, başka insanlar ona bir parça acı verirler. Buna denetim altına alınmamış doğanın — ki buna Yazgı der — ona verdiği zararlar eklenir. Sanılabilir ki bu durumun sonucu onda sürekli bir endişeli bekleyiş durumu ve doğal narsissizminde ağır bir incinme olacaktır. Bireyin uygarlığın ve başka insanların onda yarattıkları incinmelere nasıl tepki gösterdiğini daha şimdiden biliriz: Bu uygarlığın düzenlemelerine karşı dengeleyici bir direnç ve bu uygarlığın kendisine karşı dengeleleyici bir düşmanlık geliştirir. Ama kendini doğanın, Yazgının ona da tıpkı tüm başkalarına olduğu gibi gözdağı veren üstün güçlerine karşı nasıl savunur?

III. 5. Uygarlık onu bu görevden bağışlar, onunla herkes için aynı yolda ilgilenir; ve belirtmeye değer ki, bunda hemen hemen tüm uygarlıklar aynı yolda davranırlar. Uygarlık insanı doğaya karşı savunma görevini yerine getirmede durup dinlenmez, yalnızca onu başka araçlarla sürdürür. Görev çoklu bir görevdir, insanın ciddi bir gözdağı altında olan öz-saygısı bir avunç özlemindedir; evren ve yaşam yılgılarından sıyırılmalıdır; dahası, insanın hiç kuşkusuz en güçlü kılgısal çıkar tarafından güdülenen merakı da bir yanıt ister.

III. 6. İlk adımla daha şimdiden çok şey kazanılmıştır. Ve bu Doğayı insanlaştırmaktır. Kişisel olmayan kuvvetlere ve yazgılara yaklaşılamaz; sonsuza dek yabancı kalırlar. Ama eğer öğelerde tıpkı kendi ruhlarımızda olduğu gibi kuduran tutkular varsa, eğer ölümün kendisi kendiliğinden birşey değil ama kötü bir İstencin zorbaca edimi ise, eğer doğada her yerde çevremizde kendi toplumumuzdan tanıdığımız türde Varlıklar varsa, o zaman özgürce soluk alabiliriz, tekinsiz olanın içersinde kendimizi kendi evimizde görebiliriz ve anlamsız endişemizle ruhsal olarak ilgilenebiliriz. Belki de henüz savunmasızızdır, ama bundan böyle çaresizlik içinde felç olmuş değilizdir; en azından tepki gösterebiliriz. Aslında belki de savunmasız bile değilizdir, ve bu dışardaki zorba üst-insanlara karşı kendi

toplumumuzda kullandığımız aynı araçları uygulamaya koyabiliriz, onları defedebiliriz, yatıştırabiliriz, rüşvetle kandırabiliriz, böyle etkilemeler yoluyla onları güçlerinin bir bölümünden yoksun bırakabiliriz. Bu yolda doğabilimin yerinin ruhbilim tarafından alınması yalnızca doğrudan rahatlama sağlamakla kalmaz, ama ayrıca duruma daha öte egemen olmanın yollarını da gösterir.

III. 7. Çünkü bu durum yeni birşey değildir, çocukta bir ön-imgesi vardır, aslında kendisi bunun bir sürdürülmesidir; çünkü daha önce bir kez insan kendini böyle bir çaresizsizlik durumunda bulmuştur — küçük bir çocukken ebeveynleri karşısında. Onlardan, özellikle babadan korkması için neden vardı; ve gene de o sıralar bildiği tehlikelere karşı onun sağladığı korumaya güveniyordu. Böylece iki durumu birbirine benzeştirmek doğaldı. Burada da dilek tıpkı düş yaşamında olduğu gibi kendi rolünü oynadı. Uykudaki insan onu mezara götürecek bir ölüm sezgisi tarafından yakalanabilir; ama düş çalışması bu korkutucu olayı bile bir dilek-gerçekleşmesine çevirecek bir koşulu nasıl seçeceğini bilir; düş gören kendini arkeolojik ilgisinin doyumu üzerine sevinçle indiği eski bir Etrüsk mezarında görür.[4] Aynı yolda, insan doğanın kuvvetlerini yalnızca onlarla kendi eşitleri olarak ilişkiye girebileceği kişilere çevirmekle kalmaz — bu o kuvvetlerin onun üzerinde bıraktıkları ezici izlenime hakkını vermeyecektir —, ama onlara bir baba karakterini verir, onları Tanrılar yapar, ve bunda, göstermeye çalıştığım gibi,[5] yalnızca bir çocuktaki ön-imgeyi değil ama soygelişimsel bir ön-imgeyi izler.

III. 8. Zamanla doğa görüngülerindeki kurallılık ve yasallık üzerine ilk gözlemler yapıldı, ve böylelikle doğanın kuvvetleri insansal özelliklerini yitirdiler. Ama insanın çaresizliği ve yanısıra baba özlemi ve tanrılar sürer. Tanrılar üçlü görevlerini sürdürürler: Doğanın terörünü uzaklaştırmak, insanları özellikle kendini ölümde gösterdiği gibi yazgının vahşeti ile uzlaştırmak, ve insanlara ekinsel topluluk yaşamının onlara dayattığı acı ve yoksunlukların karşılığını ödemek.

III. 9. Ama bu işlevler içersinde vurgunun aşamalı bir yerdeğişimi vardır. Görüldüğü gibi, doğa görüngüleri iç zorunluklarla uyum içinde kendiliğinden gelişmişlerdir; hiç kuşkusuz, tanrılar doğanın efendileridirler, onu öyle düzenlemişlerdir, ve onu artık kendi başına bırakabilirler. Yalnızca arada bir tansıklar denilen şeylerde onun gidişine karışırlar — sanki kökensel güç alanlarındaki hiçbirşeyden vazgeçmediklerini açıkça göstermek istermiş gibi. Yazgıların paylaştırılmasına gelince, insan soyunun şaş-

[4][Bu Freud'un kendisinin bir düşüydü; bkz. *Düşlerin Yorumu* (1900*a*), Bölüm VI (G) (*Standard Ed.* **5**, 454-5.]

[5][Bkz. *Totem ve Tabu*'da (1912-13) dördüncü denemenin 6'ncı Kesimi, *Standard Ed.* **13**, 146 ss.]

kınlık ve çaresizliğine bir çözüm bulunamayacağı gibi rahatsız edici bir kuşku kalır. Tanrılar özellikle burada başarısızlığa uğrarlar; eğer Yazgıyı kendileri yaratmışlarsa, öğütleri açıklanamaz sayılmalıdır. Antikçağın en yetenekli insanları *Moira*nın [Yazgı] tanrıların üzerinde durduğu ve tanrıların kendilerinin yazgıları olduğu düşüncesini anlamaya başladılar. Ve doğa ne denli özerk olduysa, tanrılar ondan ne denli uzaklaştıysa, tüm beklentiler o denli içtenlikle tanrıların onlara yüklenen üçüncü işlevlerine yöneldi, asıl alanları o denli ahlak oldu. Uygarlığın eksiklik ve kötülüklerini düzeltmek, insanların birarada yaşarken birbirlerine çektirdikleri acıları dikkate almak, insanların izlemede çok kötü oldukları ekinsel düzgülere uyulmasını gözetmek bundan böyle tanrısal görevler oldular. Bu ekinsel düzgülerin kendilerine tanrısal kökenler yüklendi; insan toplumunun üzerine yükseltildiler, ve doğaya ve evrene genişletildiler.

III. 10. Ve böylece insanın çaresizliğini dayanılabilir kılma gereksiniminden doğan, kendi çocukluğunun ve insan soyunun çocukluğunun çaresizliğinin anılarının gerecinden oluşturulan bir tasarımlar hazinesi yaratıldı. Açıkça görülebilir ki bu kazanım insanı iki yönde korur: Doğa ve Yazgının tehlikelerine karşı, ve insan toplumunun kendisinden gelen zararlara karşı. Toparlarsak, yaşam bu dünyada hiç kuşkusuz ne olduğunu kolay kolay tahmin edemeyeceğimiz ama açıkça insanın özünün eksiksizleşmesini anlatan yüksek bir amaca hizmet eder. Büyük bir olasılıkla bu yükseltmenin ve yüceltmenin nesnesi olması gereken şey insanın tinsel yanıdır, zamanın akışı içinde kendini yavaş yavaş ve isteksizce bedenden koparan ruhudur. Bu dünyada yer alan herşey bizden üstün bir Anlığın niyetlerinin bir anlatımıdır — bir Anlık ki, sonunda, gerçi yollarını ve yan yollarını izlemek güç olsa da, herşeyi en iyisi için, eş deyişle bizim sevincimiz için yönetir. Her birimizin üzerinde bizi gözleyen iyiliksever bir Kayra vardır ki, yalnızca görünürde serttir ve aşırı güçlü ve acımasız doğa kuvvetlerinin bir oyuncağı olmamıza izin vermez; ölümün kendisi hiçliğe bir yitiş değil, örgensel olmayan bir dirimsizliğe geri dönüş değil, ama daha yüksek birşeye gelişimin yolunda yatan yeni bir varoluş türünün başlangıcıdır. Ve, bir başka yana bakarsak, bu görüş uygarlığımızın belirlediği aynı törel yasaların bütün evren olaylarını da yönettiklerini bildirir, yalnızca, bunlar karşılaştırılamayacak denli daha güçlü ve tutarlı bir yüksek türe aygıtı tarafından gözetilirler. Sonunda tüm iyiler ödüllendirilir ve tüm kötüler cezalandırılır — bu yaşam biçiminde olmasa da, ölümün ardından başlayan sonraki varoluşta. Böylelikle yaşamın tüm yılgıları, acıları ve güçlükleri ortadan silinmeye belirlenmiştir; ölümden sonraki yaşam — ki, tıpkı izgenin görülmez parçasının görülür parçaya katılması gibi yeryüzündeki yaşamı sürdürür — bize belki de burada kaçırmış olduğumuz tüm eksiksizlikleri getirir. Ve şeylerin bu sürecini yöneten üstün bilgelik, kendini onda anla-

tan sonsuz iyilik, amacına onda erişen türe — bunlar bizi ve bütünlüğü içindeki evreni de yaratan tanrısal varlıkların özellikleridirler. Ya da daha doğrusu bizim uygarlığımızda önceki çağların tüm tanrılarının kendilerini ona yoğunlaştırdıkları tek bir tanrısal Varlığın özellikleridirler. Tanrısal yüklemleri böyle yoğunlaştırmayı ilk başaran halkın ilerlemeden duyduğu gurur az değildi. Çoktandır her tanrısal şeklin arkasında onun çekirdeği olarak gizlenen babayı açığa sermişti; temelde, bu Tanrı düşüncesinin tarihsel başlangıçlarına bir geri dönüştü. Tanrı tek bir bireydi, ve insanın onunla ilişkileri çocuğun babası ile ilişkilerindeki içtenlik ve yeğinliği yeniden kazanabildi. Ama eğer kişi baba için böylesine çok şey yapmışsa, ödüllendirilmeyi, ya da hiç olmazsa onun biricik sevgili çocuğu olmayı, Seçilmiş Halk olmayı isteyebilirdi. Çok uzun bir zaman sonra, dindar Amerika "God's own country" olma hakkını ileri sürdü, ve insanların tanrısallığa tapınma biçimlerinden biri açısından, hak istemi hiç kuşkusuz geçerlidir.

III. 11. Yukarıda toparlanan dinsel tasarımlar doğallıkla uzun bir gelişim sürecinden geçtiler ve değişik uygarlıklar tarafından değişik evrelerde kabul edildiler. Kabaca bugün beyaz Hıristiyan uygarlığımızdaki son şekillenişe karşılık düşen böyle bir gelişim evresini seçtim. Bu bütünün tüm parçalarının birbirlerine eşit ölçüde iyi uymadıkları, bir yanıt isteyen tüm soruların yanıt bulamadıkları, ve gündelik deneyimin sunduğu çelişkiyi bir yana atmanın güç olduğu kolayca görülebilir. Ama böyle olmalarına karşın bu tasarımlara — ki en geniş anlamda dinseldirler — uygarlığın en paha biçilmez iyeliği olarak değer verilir, uygarlığın ona katılanlara sunabileceği en değerli şeyler olarak görülürler; topraktan onun hazinelerini çıkaran ya da insanlara besinlerini sağlayan ya da hastalıklarını önleyen tüm düzeneklerden vb. çok daha değerli sayılırlar. İnsanlar eğer bu tasarımlara onlar için istenen değeri yüklemezlerse yaşamın dayanılamaz olacağını duyumsarlar. Ve şimdi soru doğar: Bu tasarımlar ruhbilimin ışığında nedirler? Yüksek değerlerini nereden türetirler? Ve biraz çekinerek ilerlersek: Gerçek değerleri nedir?

IV

IV. 1. HİÇBİR KESİNTİ OLMAKSIZIN bir monolog gibi ilerleyen bir araştırma tehlikeden bütünüyle bağışık değildir. Kişi kolayca araya girmek isteyen düşünceleri bir yana itme kışkırtmasına kapılır, ve eline karşılık olarak sonunda aşırı kararlılık yoluyla bastırmaya çalıştığı bir belirsizlik duygusu geçer. Bu yüzden uslamlamalarımı güvensizlikle izleyen bir karşıt imgeleyeceğim, ve şurada burada söze karışmasına izin vereceğim.[7]

IV. 2. Şunu söylediğini duyuyorum: "Yineleyerek, 'uygarlık bu dinsel tasarımları yaratır, uygarlık onları ona katılanların kullanımına sunar' anlatımlarını kullandınız. Burada tuhaf görünen birşey var. Neden böyle olduğunu kendim söyleyemem, ama bu kulağa uygarlık emeğin ürünlerinin dağıtımı üzerine ya da kadınların ve çocukların hakları üzerine düzenlemeler getirmiştir demek gibi kendiliğinden açık gelmiyor."

IV. 3. Gene de kendimi bu yolda anlatmada haklı olduğumu sanıyorum. Dinsel tasarımların ekinin tüm başka kazammları ile aynı gereksinimden doğduğunu göstermeye çalıştım: Kendini doğanın ezici üstün gücüne karşı savunma zorunluğundan. Buna ikinci bir güdü eklendi — uygarlığın acılı olarak duyumsanan eksikliklerini gidermek için itki. Dahası, uygarlığın bireye bu tasarımları verdiğini söylemek özellikle yerindedir, çünkü onları şimdiden hazır bulur; ona hazır olarak verilirler, ve onları kendi başına bulmayı başaramaz. İçine girdiği şey birçok kuşağın kalıtıdır, ve onu çarpım tablosu, geometri ve benzerleri gibi üstlenir. Hiç kuşkusuz bunda bir ayrım vardır, ama bu ayrım başka bir yerde yatar ve onu şimdi irdeleyemeyiz. Sözünü ettiğiniz tuhaflık duygusu bir ölçüde bu dinsel tasarımlar kütlesinin genellikle bir tanrısal bildiriş olarak ortaya koyulmasına bağlı olabilir. Ama böyle bildirişin kendisi dinsel dizgenin bir parçasıdır, ve bu düşüncelerin bizim tarafımızdan bilinen tarihsel gelişimlerini ve değişik zamanlarda ve ekinlerde gösterdikleri türlülükleri bütünüyle gözardı eder.

IV. 4. "Bana daha önemli görünen bir başka nokta da şudur. İleri sürüyorsunuz ki doğanın insanlaştırılması insanın onun korkutucu kuvvetleri karşısındaki şaşkınlık ve çaresizliğine bir son verme, onlarla ilişkiye girme, ve sonunda onları etkileme gereksiniminden türer. Ama böyle bir gü-

[7][Freud aynı sunuş yöntemini uzman olmayan bireyin çözümlemesinde de (1926*e*) ve ayrıca biraz değişik koşullar altında da olsa yirmibeş yıl önce "Perde Anıları" (1899*a*) üzerine denemesinde de kullanmıştı.]

dü gereksiz görünür. İlkel insanın hiçbir seçme hakkı, başka hiçbir düşünme yolu yoktur. Varoluşunu dışarıya dünyaya doğru yansıtmak ve gözlediği tüm olayları temelde kendisi gibi olan varlıkların belirişi olarak görmek onun için doğal, bir bakıma doğuştandır. Bu onun biricik kavrayış yöntemidir. Ve eğer doğal yatkınlığını böyle kendi başına bırakarak büyük gereksinimlerinden birini doyurmayı başarıyorsa, bu hiçbir biçimde kendiliğinden-açık değil ama dikkate değer bir raslantıdır."

IV. 5. Bunu çok çarpıcı bulmuyorum. İnsan düşüncesinin hiçbir kılgısal güdü tanımadığını, yalnızca çıkarsız bir bilme isteğinin anlatımı olduğunu mu sanıyorsunuz? Ama böyle birşey pek olası değildir. Tersine, inanıyorum ki insan doğanın kuvvetlerini kişiselleştirirken de bir çocuğun modelini izler. En ilk çevresindeki kişilerden, eğer onları etkilemek istiyorsa, bunun yolunun onlarla ilişki kurmaktan geçtiğini öğrenmiştir; ve böylece daha sonra, yine aynı amaçla, karşılaştığı başka herşeye o kişilere davrandığı yolda davranmıştır. Böylece betimleyici gözlemlerinizle çelişmiyorum; gerçekte, daha sonra denetleyebilmek için anlamayı istediği herşeyi kişileştirmek — fiziksel egemenlik için bir hazırlık olarak ruhsal egemenlik — insan için doğaldır; ama insan düşünme sürecinin bu özgünlüğü için ek olarak bir güdü ve bir de doğuş veriyorum.

IV. 6. "Ve şimdi bir üçüncü nokta daha. Dinin kökenini daha önce bir kez daha *Totem ve Tabu* üzerine kitabınızda ele almıştınız. Ama orada konu değişik bir ışık altında görünüyordu. Herşey baba-oğul ilişkisiydi, Tanrı yüceltilmiş babaydı, ve baba için özlem din için gereksinimin köküydü. Öyle görünüyor ki, o günden sonra dinin oluşumunda genellikle en büyük rolün kendisine yüklendiği insan güçsüzlüğü ve çaresizliği etmenini keşfettiniz, ve şimdi daha önce baba-karmaşası olan herşeyi çaresizliğe yüklüyorsunuz. Lütfen beni bu değişim konusunda bilgilendirebilir misiniz?"

IV. 7. Seve seve. Aslında böyle bir çağrıyı bekliyordum. Ama bu gerçekten bir değişim midir? *Totem ve Tabu*'da amacım dinlerin değil ama yalnızca totemizmin ortaya çıkışını açıklamaktı. Bildiğiniz görüşlerden herhangi birinden, koruyucu tanrının kendini içinde insanlara bildirdiği ilk biçimin bir hayvanın biçimi olduğu, bu hayvanı öldürmeye ve yemeye karşı bir yasağın bulunduğu ve gene de vakur geleneğin onu yılda bir kez ortaklaşa öldürmek ve yemek olduğu olgusunu açıklayabilir misiniz? Totemizmde olan şey tam olarak budur. Ve totemizme bir din denmesinin gerekli olup olmadığını tartışmak amaca pek uygun değildir. Daha sonraki Tanrı-dinleri ile içten bağıntıları vardır; totem hayvanlar tanrıların kutsal hayvanları olurlar. Ve en erken, ama en derinde yatan törel kısıtlamalar — öldürme ve iç-zinaya karşı yasaklar— totemizmin toprağında ortaya çıkarlar. *Totem ve Tabu*'nun vargılarını kabul edin ya da etmeyin, kitapta dikkate

değer bir dizi bağlantısız olgunun tutarlı bir bütünde biraraya getirildiğini kabul edeceğinizi umarım.

IV. 8. Hayvan tanrının niçin zamanla yeterli olmaktan çıktığı ve yerine insan tanrının geçirildiği sorusuna *Totem ve Tabu*'da pek dokunulmadı, ve dinin oluşumunu ilgilendiren başka sorunlardan orada hiç söz edilmedi. Böyle bir sınırlamayı bir yadsımaya özdeş mi görüyorsunuz? Çalışmam ruhçözümsel irdelemenin dinsel sorunların çözümüne yapabileceği katkının tam yalıtılmışlığının iyi bir örneğidir. Eğer şimdi daha az derine gizlenmiş öteki parçayı eklemeye çalışıyorsam, beni daha önce tek-yanlı olmakla suçlamanız gibi şimdi de kendimle çelişmekle suçlamamanız gerekir. Hiç kuşkusuz, daha önce söylediklerim ve şimdi ortaya sürdüklerim arasındaki, daha derin ve belirtik güdüler arasındaki, baba-karmaşası ve insanın çaresizliği ve savunma gereksinimi arasındaki bağlantı yollarını belirtmek ödevimdir.

IV. 9. Bu bağlantıları bulmak güç değildir. Çocuğun çaresizliğinin yetişkinin onu sürdüren çaresizliği ile ilişkisinden oluşurlar, öyle ki, beklenebileceği gibi, dinin oluşumunun ruhçözümleme tarafından saptanan güdülerinin belirtik güdülere çocukluk katkısından başka birşey olmadığı görülür. Kendimizi bir çocuğun ruhsal yaşamına aktaralım. Ruhçözümlemenin sözünü ettiği dayanma tipine göre nesne seçimini anımsıyorsunuz.[8] Libido narsissistik gereksinimlerin yolunu izler ve kendini o gereksinimlerin doyumunu güvence altına alan nesnelere bağlar. Böylece çocuğun açlığını doyuran anne onun ilk sevgi-nesnesi, hiç kuşkusuz ayrıca dışsal dünyada ona gözdağı veren tüm belirsiz tehlikelere karşı da ilk korunması, ve diyebiliriz ki endişeye karşı ilk korunması olur.

IV. 10. Bu işlevde annenin yeri çok geçmeden daha güçlü olan baba tarafından alınır ve şimdi bu işlev bütün çocukluk boyunca ona kalır. Ama çocuğun babaya karşı tutumu kendine özgü bir iki-değerlilikle yüklüdür. Babanın kendisi çocuk için belki de annesi ile daha önceki ilişkisinden ötürü bir tehlike oluşturur. Böylece ondan onu özlemesinden ve ona hayranlık duymasından daha az olmamak üzere korkar. Babaya karşı tutumdaki bu iki-değerliliğin belirtileri, *Totem ve Tabu*'da gösterildiği gibi, her dinde derin izler bırakmıştır. Büyümekte olan birey her zaman bir çocuk kalmaya belirlenmiş olduğunu, yabancı üstün güçlere karşı hiçbir zaman koruma olmaksızın yapamayacağını gördüğü zaman, bu güçleri baba imgesinin özelliklerine ödünç verir; kendine onlardan korktuğu, onları kazanmaya çalıştığı, ve gene de korunmasını onlara teslim ettiği tanrılar yaratır. Böylece baba-özlemi için güdüsü insan güçsüzlüğünün sonuçlarına karşı korunma gereksinimi ile özdeştir; yetişkinin kabul etmek zorunda olduğu

[8][Bkz. Freud'un *Narsissizm* üzerine çalışması (1914*c*).]

çaresizlik karşısında gösterdiği tepkiye — sözcüğün tam anlamıyla din oluşumuna — tipik özelliklerini ödünç veren şey çocuk çaresizliği durumundaki savunmadır. Ama amacımız Tanrı düşüncesinin gelişimi üzerine daha öte araştırmada bulunmak değildir; burada ilgilendiğimiz şey uygarlığın bireye ilettiği biçimiyle dinsel tasarımların hazır kütlesidir.

V

V. 1. ŞİMDİ ARAŞTIRMAMIZIN ÇİZGİSİNE yeniden dönelim:[9] Öyleyse dinsel tasarımların ruhbilimsel imlemi nedir ve onları ne olarak sınıflandırabiliriz? Soru hiçbir biçimde doğrudan yanıtlanabilecek denli kolay değildir. Çeşitli formülasyonları reddettikten sonra, biri üzerinde duracağız: Dinsel tasarımlar dış (ya da iç) olgusallığın olguları ve ilişkileri üzerine öğretiler ve önesürümlerdir ve kişinin kendisinin bulmadığı birşeyi iletirler ve onlara inanç duyulmasını isterler. Bize yaşamda en önemli ve en ilginç olan şeyler üzerine bilgi verdikleri için, özellikle yüksek bir değerde görülürler. Haklarında hiçbirşey bilmeyen biri çok bilgisizdir; onları kendi bilgisine katan biri kendini çok şey kazanmış görebilir.

V. 2. Hiç kuşkusuz bu dünyanın çok çeşitli şeyleri üzerine böyle pekçok öğreti vardır. Her okul dersi onlarla doludur. Coğrafyayı alalım. Konstanz kentinin Bodensee (Konstanz Gölü) kıyısında olduğunu duyarız. Bir öğrenci şarkısı şunları ekler: "Kim inanmazsa, gidip görsün." Ben orada bulundum, ve güzel kentin çevrede yaşayan herkesin Bodensee dediği geniş bir suyun kıyısında uzandığını doğrulayabilirim. Şimdi bu coğrafya önesürümünün doğruluğuna tam olarak inanırım. Bu bağlamda oldukça dikkate değer bir başka deneyimi anımsıyorum. İlk kez Atina'da Akropolis tepesinde tapmak yıkıntıları arasında durarak mavi denize baktığım zaman şimdiden olgun bir insandım. Sevincime bir hayret duygusu karışmıştı ve sanki şunları söylüyordu: "Öyleyse gerçekten böyle, tıpkı bize okulda öğrettikleri gibi!" Eğer bugün böylesine hayrete düşebiliyorsam, o sıralar işittiklerimin asıl gerçekliklerine inancım nasıl sığ ve zayıf olmuş olmalıdır! Ama bu deneyimin önemini çok vurgulamayacağım; çünkü hayretimin o sıralar aklıma gelmeyen ve bütünüyle öznel doğada olan ve yerin özelliği ile ilgili bir başka açıklaması da olabilirdi.[10]

V. 3. Tüm böyle öğretiler öyleyse içeriklerine inanılmasını isterler, ama savlarını temellendirmeksizin değil. Gözlem üzerine, ama hiç kuşkusuz uslamlamalar üzerine de dayanan uzun bir düşünme sürecinin kısaltılmış sonucu olarak ortaya koyulurlar; kim sürecin sonucunu kabul etmek yerine sürecin kendisi içinden geçmeyi isterse, ona bunun yolunu gösterirler. Dahası, öğretiler tarafından iletilen bilginin kaynağı örneğin coğrafya öne-

[9][Bölüm III'ün sonuna.]

[10][Bu 1904 yılında, Freud yaklaşık elli yaşında iken oldu. Bu çalışmadan on yıl sonra, Romain Rolland'a olayın tam bir açıklamasını yazdı (1936*a*).]

sürümleri durumunda olduğu gibi kendiliğinden açık değilse, her zaman bilginin nereden alındığı de eklenir. Örneğin Yeryüzü bir küre şeklindedir; ve bunun tanıtları olarak Foucault'nun sarkaç deneyi,[11] çevren çizgisinin davranışı ve Yeryüzünün çevresinden dolaşma olanağı getirilir. İlgilenen herkesin gördüğü gibi her küçük öğrenciyi dünya çevresinde bir yolculuğa göndermek olanaksız olduğu için, okulda öğretileni inanç üzerine kabul etmekle yetiniriz; ama kişisel kanı için yolun açık kaldığını biliriz.

V. 4. Dinsel öğretileri aynı ölçü ile ölçmeye çalışalım. Onlara inanılması istemlerini neyin üzerine dayandırdıklarını sorarsak, birbirleri ile dikkate değecek denli kötü bir yolda bağdaşan üç yanıtla karşılaşırız. İlk olarak, bu öğretiler onlara daha önce ilksel atalarımız tarafından inanıldığı için inanılmayı hak ederler; ikinci olarak, elimizde bize o aynı ilksel zamanlardan kalan tanıtlar vardır; ve üçüncü olarak, bu inanılabilirlik sorusunu getirmek bütününde yasaktır. Daha önceleri böyle bir girişim en sert cezalarla karşılanırdı ve bugün bile toplum birinin bu soruyu yeniden getirmesine yan gözle bakar.

V. 5. Bu üçüncü nokta en güçlü kuşkularımızı uyandırmalıdır. Herşey bir yana, böyle bir yasaklamanın tek bir güdüsü olabilir: Toplum dinsel öğretilerinden yana ileri sürdüğü gerekçelerin güvenilmezliğini çok iyi bilir. Böyle olmasaydı, ilgili gereci kendi için bir kanıya varmak isteyen herkesin kullanımına koyma konusunda hiç kuşkusuz çok istekli olurdu. Bu yüzden, yatıştırması güç bir güvensizlik duygusu ile, öteki iki tanıtlama zemininin bir yoklamasına geçiyoruz. İnanmamız gerekir, çünkü atalarımız inanmışlardır. Ama bu atalarımız bizim olduğumuzdan çok daha bilgisizdiler; öyle şeylere inanıyorlardı ki bunları bugün kabul etmemiz olanaklı değildir. Dinsel öğretilerin de bu türden olabilecekleri olasılığı doğar. Bize bıraktıkları tanıtlar kendileri her tür güvenilmezlik özelliğini kendilerinde taşıyan yazılarda iletilmişlerdir. Bunlar çelişkilerle dolup taşarlar, yineleyerek üzerlerinden geçilmiş ve yanlışlanmışlardır; olgusal doğrulamaları bildirdikleri yerde kendileri doğrulanmazlar. Sözel metinlerinin ya da giderek yalnızca içeriklerinin bile tanrısal bildirişten türediğini ileri sürmenin çok fazla yararı yoktur, çünkü bu önerüsümün kendisi daha şimdiden inandırıcılıklarının araştırılması gereken öğretilerin bir parçasıdır, ve hiçbir önerme kendi kendisini tanıtlayamaz.

V. 6. Böylece ekinsel kazanımlarımız tarafından iletilen şeylerin tümü arasında bizim için en büyük önemi taşıyabilen ve bize evrenin bilmecelerini açıklama ve bizi yaşamın acıları ile uzlaştırma görevini üstlenenlerin tam olarak en zayıf inandırıcılığı taşıyanlar olduğu gibi tuhaf bir sonuca

[11][J. B. L. Foucault (1819-68) 1851'de bir sarkaç aracılığıyla dünyanın günlük devimini kanıtladı.]

ulaşırız. Eğer bundan daha iyi bir yolda tanıtlanabilir olmasaydı, bizi balinaların yumurtlamaları yerine doğurmaları olgusu denli az ilgilendiren bir olgu üzerine bile bir karara varamazdık.

V. 7. Bu olgu kendinde çok dikkate değer bir ruhbilimsel sorundur. Hiç kimse sanmasın ki dinsel öğretilerin gerçekliklerini tanıtlamanın olanaksızlığı konusunda söylediklerim yeni herhangi birşey kapsıyor olsun. Bu tanıtlanamazlık tüm zamanlarda duyumsanmıştır, ve hiç kuşkusuz bize bu kalıtı bırakan ataların kendileri tarafından bile. Aralarından pekçoğu büyük bir olasılıkla bizimkilerle aynı kuşkuları beslemişlerdir, ama üzerlerindeki basınç bunları dile getirmeyi göze alamayacakları denli güçlüydü. Ve o zamandan bu yana sayısız insan bastırmaya çalıştıkları benzer kuşkuların pençesine düşmüş, çünkü inanmalarının bir ödev olduğunu düşünmüşlerdir; birçok parlak kafa bu çatışma üzerine yıkılmış, birçok karakter bir çıkış yolu bulmaya çalışırken verdikleri ödünlerden zarar görmüşlerdir.

V. 8. Eğer dinsel öğretilerin inandırıcılık değerleri için ortaya koyulan tüm tanıtlar geçmişten kaynaklanıyorsa, o zaman daha iyi yargılanabilecek olan şimdinin de bu tür bir tanıt sağlayıp sağlayamayacağını araştırmak doğaldır. Eğer bu yolla dinsel dizgenin tek bir parçasını bile kuşkudan uzaklaştırabilirsek, o zaman böylelikle bütünü olağanüstü bir inandırıcılık değeri kazanmış olacaktır. Bireysel ruhun sağ kaldığı kanısında olan tinselcilerin etkinlikleri bu noktada karşımıza çıkar, ve bize dinsel öğretinin bu tek önermesinin gerçekliğini ikircimsiz olarak tanıtlamayı isterler. Ne yazık ki tinlerinin görünüşlerinin ve sözlerinin yalnızca kendi ansal etkinliklerinin ürünleri olduğu olgusunu çürütmeyi başaramazlar. En büyük insanların ve en seçkin düşünürlerin ruhlarını çağırmışlar, ama onlardan aldıkları tüm bildirimler ve bilgiler öylesine aptalca ve öylesine umutsuzca anlamsız çıkmıştır ki, bunlarda ruhların kendilerini onları çağırmış olan insanların çevrelerine uyarlama yeteneklerinden başka inanmaya değer hiçbirşey bulunamaz.

V. 9. Şimdi sorundan kaçınabilmeye yönelik umutsuz çabalar olma izlenimini veren iki girişimden söz etmeliyim. Bunlardan şiddetli bir doğada olan biri eski, ve öteki ise inceltilmiş ve moderndir. Birincisi Kilise Babasının *"credo quia absurdum"*udur — *"inanırım çünkü saçmadır"* [Tertullian]. Bu dinsel öğretilerin usun istemlerinin ötesinde olduklarını, usun üstünde durduklarını ileri sürmek demektir. Gerçeklikleri içsel olarak duyumsanmalıdır: kavranmaları gerekmez. Ama bu *credo* yalnızca bir iç itiraf olarak ilginç olsa da, yetkeci bir bildirim olarak hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Her saçmalığa inanma yükümlülüğü altında mı dururum? Ve eğer değilsem, niçin tam olarak buna inanma yükümlülüğü altına olayım? Usun üstünde hiçbir yetke yoktur. Eğer dinsel öğretilerin gerçekliği o gerçekliğe

tanıklık eden bir iç deneyime bağımlıysa, böyle seyrek bir deneyimi yaşamayan birçok insanı ne yapacağız? Her insandan iye olduğu us yetisini kullanması istenebilir, ama yalnızca çok küçük bir azınlık durumunda varolan bir güdü üzerine herkes için geçerli olacak bir yükümlülük yapısı kurulamaz. Eğer onu derinden yakalayan bir esrime durumundan dinsel öğretilerin asıl gerçeklikleri üzerine sarsılmaz bir kanı edinmişse, bunun başkaları için anlamı nedir?

V. 10. İkinci girişim "Sanki" felsefesi tarafından yapılan girişimdir. Bu düşünme etkinliğimizde temelsizliklerini ve giderek saçmalıklarını tam olarak anladığımız çok sayıda sayıltının bulunduğunu ileri sürer. Bunlara kurgular/*Fiktionen* denir, ama bir dizi kılgısal güdüden ötürü "sanki" bu kurgulara inanıyormuş gibi davranmamız gerekir. İnsan toplumunun sakınımı için vazgeçilmez önemlerinden ötürü dinsel öğretiler açısından durum budur.[12] Bu uslamlama *'Credo quia absurdum'*dan çok uzak değildir. Ama "Sanki" uslamlamasının isteminin yalnızca bir felsefecinin ortaya sürebileceği türde bir istem olduğunu düşünüyorum. Düşüncesinde felsefenin yapaylıkları tarafından etkilenmemiş bir insan onu hiçbir zaman kabul edemez; onun için saçmalığın, usaaykırılığın kabulü ile, söylenecek herşey söylenmiş olur. Ondan tam olarak en önemli ilgilerini ele alırken tüm sıradan etkinlikleri için istediği güvencelerden vazgeçmesi beklenemez. Çocuklarımdan küçük bir yaşta olgulara özel bir vurgu getirmesiyle kendini gösteren birini anımsıyorum. Çocuklara dikkatle dinledikleri bir masal anlatılırken gelip sorardı: "Bu gerçek bir öykü müdür?" Olmadığı söylendiği zaman, küçümseyen bir tavırla dönüp giderdi. İnsanların yakında dinin masallarına karşı aynı yolda davranacaklarını bekleyebiliriz, üstelik "Sanki"nin savunmalarına karşın.

[12]Eğer "Sanki" felsefecisini başka düşünürlere yabancı olmayan bir görüşü temsil ediyor olarak alırsam ona haksızlık yapıyor olmayacağımı umarım. Bkz. H. Vaihinger, *Die Philosophie des Als ob* (1922 yayımı, s. 68). "Yalnızca ilgisiz, kuramsal işlemleri değil, ama en soylu insanların düşündükleri kavramsal yapıları (*Begriffsgebilde*) da kurgular arasında sayıyoruz — kurgular ki, insanlığın en soylu kesiminin yüreği onlara sarılır ve onlardan yoksun kalmayı istemez. Biz de böyle birşey yapmak istemiyoruz — tümünü de *kılgısal kurgular* olarak dokunulmadan bırakıyoruz, ama *kuramsal gerçeklikler* olarak yiterler." [Freud bu 'felsefe' konusunda bütünüyle haklıdır. 'Sanki felsefesi' denilen saçmalık yalnızca "başka düşünürlere yabancı olmamakla" kalmaz, ama açıkça görgücü mantığın bir başka türevidir: Immanuel Kant "inanca (kılgısal us) yer açabilmek için bilgiyi (kuramsal us) yokettiğini" bildirirken, onun da esin kaynağı olan görgücü David Hume "bilginin yerine inancı" geçirdiğini yazıyordu. Bu bakış açılarına *felsefe* adını verme alışkanlığından vazgeçmeliyiz. Tüm kuşkuculukta birincil olan şey bilgi değil, aslında inanç da değil, ama *bilgisiz inançtır*: İnakçılık. — A.Y.]

V. 11. Ama şimdilik henüz bütünüyle başka türlü davranmayı sürdürürler; ve geçmiş zamanlarda dinsel tasarımlar inandırıcılıkları açısından karşı çıkılamaz yoksunluklarına karşın insanlık üzerinde en güçlü etkiyi uygulamışlardır. Bu yeni bir ruhbilimsel sorundur. O öğretilerin iç güçlerinin neden oluştuğunu, ussal onaydan bağımsız etkerliklerini hangi koşullara borçlu olduklarını soruşturmalıyız.

VI

VI. 1. SANIRIM BU HER İKİ SORUYA da bir yanıt için yolu yeterince hazırladık. Kendini dinsel tasarımların ruhsal kökenlerini göz önüne aldığımız zaman gösterecektir. Bize öğretiler olarak verilen bu tasarımlar deneyimlerin kristalleşmeleri ya da düşünmenin son sonuçları değil ama yanılsamalardır, insanlığın en eski, en güçlü ve en iveğen dileklerinin yerine getirilmeleridir; güçlerinin gizi bu dileklerin gücüdür. Şimdiden bildiğimiz gibi, çocukluktaki korkutucu çaresizlik izlenimi korunma — sevgi yoluyla korunma — gereksinimini yarattı ve bu baba tarafından sağlandı; ve bu çaresizliğin bütün yaşam boyunca sürdüğünün bilgisi bir babanın, ama bu kez daha güçlü bir babanın varoluşuna sarılmaya yol açtı. Böylece bir tanrısal Kayranın iyiliksever yönetimi yaşamın tehlikeleri karşısındaki endişemizi yatıştırır; törel bir dünya düzeninin kurulması insan uygarlığının içersinde sık sık yerine getirilmeden kalan türe istemlerinin yerine gelmesinin güvencesi olur, dünyasal varoluşun gelecek bir yaşam yoluyla uzatılması bu dilek gerçekleşmelerinin yer almasına olanak verecek yersel ve zamansal çerçeveyi sağlar. İnsanın merakını uyandıran bilmecelere — örneğin evrenin doğuşu üzerine ve bedensel ve ruhsal arasındaki ilişki üzerine — yanıtlar bu dizgenin varsayımları ile uyum içinde geliştirilirler; eğer baba-karmaşasından doğan ve hiçbir zaman bütünüyle üstesinden gelinemeyen çocukluk çatışmaları bireysel ruhtan uzaklaştırılırsa ve herkes tarafından kabul edilen bir çözüme kavuşturulursa, bu bireysel ruh için büyük bir hafiflemedir.

VI. 2. Tüm bunların yanılsamalar olduklarını söylediğim zaman, sözcüklerin anlamını sınırlamalıyım. Bir yanılsama [*Illusion*] bir yanılgı [*Irrtum*] ile aynı şey değildir; zorunlu olarak bir yanılgı da değildir. Aristoteles'in haşaratların pislikten geliştikleri sanısı, bilgisiz insanların bugün de sarıldıkları bu görüş bir yanılgıydı, tıpkı daha önceki bir doktorlar kuşağının *'tabes dorsalis'*in — örgen erimesi — eşeysel aşırılığın sonucu olduğuna inanmaları gibi. Bu yanılgılara yanılsamalar demek yersiz olacaktır. Buna karşı Hint adalarına yeni bir deniz yolu bulduğuna inanması Columbus'un bir yanılsamasıydı. Bu yanılgıda dileğinin rolü çok açıktır. Belli ulusalcılar tarafından Hint-Almanların uygarlığa yetenekli biricik insan ırkı olduğunun ileri sürülmesi, ya da çocuğun eşeysellikten yoksun bir varlık olduğu gibi ilkin ruhçözümleme tarafından çürütülen inanç da birer ya-

nılsama olarak gösterilebilir. Yanılsamaların kendilerine özgü yanları insan dileklerinden türetilmiş olmalarıdır; bu bakımdan psikiyatrik sabuklamalara yaklaşırlar, ama, sabuklamanın daha karışık yapısına bakılmaksızın, onlardan da ayrıdırlar. Sabuklama durumunda özsel olarak edimsellik ile çelişki içinde olmalarını vurgularız; yanılsamaların zorunlu olarak yanlış olmaları, e.d. olgusallaştırılamaz ya da olgusallık ile çelişki içinde olmaları gerekmez. Örneğin kentli bir genç kız bir prensin gelip onunla evleneceği yanılsamasına düşebilir. Bu olanaklıdır, ve bu tür birkaç durum olmuştur. Mesih'in gelip altın bir çağ kurması çok daha az olasıdır; birinin bu inancı bir yanılsama olarak mı yoksa sabuklamaya andırımlı birşey olarak mı sınıflandıracağı kişisel tutumuna bağlı olacaktır. Kendilerini gerçeklik olarak göstermiş yanılsama örnekleri bulmak kolay değildir. Ama simyacının tüm metallerin altına dönüştürülebileceği yanılsaması böyle birşey olabilir. Birinin çok fazla altınının, olanaklı olabildiğince çok altınının olması dileği gönenç koşulları üzerine bugünkü bilgimiz tarafından önemli ölçüde zayıflatılmıştır, ama kimya bundan böyle metallerin altına dönüştürülmesini olanaksız görmez. Buna göre eğer bir inancın güdülenişinde bir dilek-gerçekleşmesi öne çıkıyorsa ve böylelikle edimsellik ile ilgisini gözardı ediyorsak, böyle inanca bir yanılsama deriz — tıpkı yanılsamanın kendisinin doğrulanmasını püskürtmesi gibi.

VI. 3. Bu yönelime göre dinsel öğretilere dönerek bir kez daha şöyle diyebiliriz: Tümü de birer yanılsamadır ve tanıtlanamazlar; hiç kimse onları gerçek saymaya, onlara inanmaya zorlanamaz. İçlerinden bir bölümü öylesine olasılık dışıdır, dünyanın olgusallığı konusunda uğraşıp didinerek öğrendiğimiz herşeyle öylesine çelişkilidir ki, onları — ruhbilimsel ayrımları gerektiği gibi dikkate alarak — sabuklamalara benzetebiliriz. Çoğunun gerçeklik değerleri üzerine bir yargıda bulunamayız. Nasıl tanıtlanamıyorlarsa, yine öyle çürütülmeleri de olanaksızdır. Henüz bildiklerimiz onlara eleştirel bir yolda yaklaşamayacağımız denli azdır. Evrenin bilmeceleri kendilerini araştırmalarımızın önüne ancak yavaş yavaş sererler, ve bilim bugün birçok soruya yanıt bulamaz. Ama bilimsel çalışma bizi dışımızdaki olgusallığın bilgisine götürecek biricik yoldur. Bir kez daha, sezgiden ve içebakıştan herhangi birşey beklemek yalnızca bir yanılsamadır; bunlar bize yalnızca kendi ruhsal yaşamımız üzerine açıklamalar verebilirler, ama hiçbir zaman dinsel öğretinin yanıtlamayı çok kolay bulduğu sorulara ilişkin bilgiler veremezler. Birinin kendi özencini yardıma çağırıp kendi kişisel değerlendirmesine göre dinsel dizgenin şu ya da bu parçasının daha çok ya da daha az kabul edilebilir olduğunu bildirmesi küstahlık olacaktır. Böyle sorular bunun için çok fazla anlamlıdırlar; denebilir ki, çok fazla kutsaldırlar.

VI. 4. Bu noktada bir karşıçıkışla karşılaşmayı beklemeliyiz: Öyleyse, eğer dikbaşlı kuşkucular bile dinin önesürümlerinin anlak yoluyla çürütülemeyeceğini kabul ediyorlarsa, ve eğer gelenek, insanlığın anlaşması, ve içeriklerinin sunduğu tüm avunçlar gibi pekçok şey onlardan yana çıkıyorsa, niçin onlara inanmayalım? Evet, niçin olmasın? Tıpkı hiç kimsenin inanmaya zorlanamayacak olması gibi, hiç kimse inanmamaya da zorlanamaz. Ama böyle uslamlamaların bizi doğru düşünmenin yoluna götürebilecekleri gibi bir kendini kandırmayı hoş görmemeliyiz. Eğer "çürük gerekçe" ile mahkum etme diye birşey varsa, onu burada buluruz. Bilgisizlik bilgisizliktir; ondan birşeye inanma hakkı çıkarılamaz. Ussal hiçbir insan başka sorunlarda böylesine sorumsuz davranmayacak, ya da yargısı için, savunduğu çizgi için böylesine zayıf nedenlerle yetinip kalmayacaktır; yalnızca en yüksek ve en kutsal şeylerde buna izin verir. Gerçekte bunlar yalnızca birinin çoktandır dinden kopmuşken kendini başkalarına henüz ona sıkı sıkıya bağlıymış gibi gösterme çabalarıdır. Dine ilişkin sorular söz konusu olduğunda, insanlar sık sık her tür dürüstlük yoksunluğu ve entellektüel yaramazlıkla suçludurlar. Felsefeciler sözcüklerin anlamlarını gererler, ta ki bunlar geriye kökensel anlamlarından hemen hemen hiçbirşey taşıyamayacak bir duruma gelinceye dek; kendileri için yarattıkları bir bulanık soyutlamaya " Tanrı" adını verirler, ve sonra tüm dünyanın önünde deistler olarak, Tanrıya inananlar olarak durabilirler, ve giderek daha yüksek, daha arı bir Tanrı kavramını anlamış olmakla bile övünebilirler, üstelik Tanrılarının yalnızca özsüz bir gölge olmasına ve bundan böyle dinsel öğretilerin güçlü kişiliği olmamasına karşın. Eleştirmenler evren bütünü karşısında insanın önemsizlik ve güçsüzlüğünün bir duygusunu kabul eden herhangi birini "derin dindar" olarak göstermede diretirler, üstelik dindarlığın özünün bu duygu tarafından değil ama ancak ondan sonraki adım tarafından, bu duyguya karşı bir çare arama tepkisi tarafından oluşturulmasına karşın. Kim daha ileri gitmiyorsa, kim alçakgönüllü bir tutumla insanın büyük evrendeki önemsiz rolü ile yetiniyorsa, sözcüğün gerçek anlamında dindar değildir.

VI. 5. Dinsel öğretilerin gerçeklik-değerleri üzerine karar vermek bu araştırmanın tasarı içersinde yatmaz. Bize onları ruhbilimsel doğalarında yanılsamalar olarak tanımış olmak yeterlidir. Ama bu buluşun birçoklarına hepsinden önemli görünmesi gereken soruya karşı tutumumuzu da güçlü olarak etkilediği olgusunu gizlemek zorunda değiliz. Dinsel öğretirin hangi dönemlerde ve ne tür insanlar tarafından yaratıldıklarını yakışık olarak biliyoruz. Eğer ek olarak buna yol açan güdüleri bulursak, din orunu karşısındaki duruş noktamız belirgin bir yerdeğişimine uğrayacakır. Kendimize eğer evren yaratıcısı ve iyiliksever bir Kayra olarak bir Tanrı olmuş olsaydı, ve eğer bir törel dünya düzeni ve bir öte dünyasal yaşam

olmuş olsaydı, bunun çok güzel olacağını söyleyeceğiz; ama tüm bunların tam olarak olmalarını dilemek zorunda olduğumuz gibi olması çok çarpıcı bir olgudur. Ve eğer yoksul, bilgisiz, özgürlüksüz atalarımız evrenin tüm bu güç bilmecelerini çözmeyi başarmış olsalardı, bu daha da tuhaf olurdu.

VII

VII. 1. DİNSEL ÖĞRETİLERİ YANILSAMALAR olarak kabul edince karşımıza hemen daha öte bir soru çıkar: Acaba yüksek değer verdiğimiz ve yaşamlarımıza egemen olmalarını kabul ettiğimiz başka ekinsel kazanımlar da benzer bir doğada olamazlar mı? Politik düzenlemelerimizi belirleyen varsayımlara da benzer olarak yanılsamalar denmesi gerekmez mi? Ve uygarlığımızda eşeyler arasındaki ilişkiler erotik bir yanılsama tarafından ya da böyle bir yanılsamalar dizisi tarafından bozuluyor olamaz mı? Ve kuşkumuz bir kez uyandıktan sonra, bilimsel çalışmada gözlem ve düşüncenin uygulanması yoluyla dışsal olgusallık üzerine birşeyler öğrenebileceğimiz yolundaki kanımızın daha iyi bir temelinin olup olmadığını sormaktan da kaçınmayacağız. Hiçbirşeyin bizi gözlemi kendi özümüze yöneltme ya da düşüncenin kendisinin eleştirisine uygulama konusunda engellememesi gerekir. Burada önümüze sonuçları bir "*Weltanschauung*" oluşturmak için zorunlu olarak belirleyici olan bir dizi araştırma açılır. Ayrıca, böyle bir çabanın boşa çıkmayacağını ve kuşkumuzu en azından bir düzeye dek aklayacağını da tahmin ediyoruz. Ama yazar böyle kapsamlı bir görevi yerine getirme yeteneğinde olmadığım, ve çalışmasını bu yanılsamalardan yalnızca birinin, dinsel yanılsamanın izlenmesine daraltmak zorunda olduğunu kabul eder.

VII. 2. Ama şimdi karşıtlarımızın gürültülü sesleri bizi durdurur. İzinsiz edimimiz için bir aklama vermemiz istenir. Şöyle derler: "Arkeolojik ilgiler haklı olarak övgüye değerdirler; ama hiç kimse yaşayan insanların konutlarının altının kazılmasını gerektirecek ve sonuçta bunların çökmesiyle insanların yıkıntılar altında gömülmesine yol açacak bir kazıyı üstlenmez. Dinsel öğretiler kişinin başka herhangi bir konu durumunda olduğu gibi haklarında ileri geri konuşabileceği konular değildir. Uygarlığımız onlar üzerine kuruludur, ve insan toplumunun sürdürülmesi insanların çoğunluğunun o öğretilerin gerçekliklerine inanmaları varsayımı üzerine dayanır. Eğer insanlara herşeyden güçlü ve herşeyden haklı bir Tanrının olmadığı, hiçbir tanrısal evren düzeninin ve hiçbir gelecek yaşamın olmadığı öğretilirse, uygarlığın düzgülerine boyun eğmek için tüm yükümlülükten bağışık olduklarını duyacaklardır. Herkes engelsizce, korkusuzca, kendi toplum-dışı, bencil dürtülerini izleyecek, gücünü uygulamaya çalışacaktır; binlerce yıllık uygarlık emeğinde yasaklamış olduğumuz kaos yeniden başlayacaktır. Dinin gerçekliği temsil etmediğini bilsek ve tanıtla-

yabilsek bile, bunu gizlememiz ve "Sanki" felsefesinin istediği yolda davranmamız gerekir. Herkesin sakınımı çıkarına! Ve böyle bir girişim, tehlikesini bir yana atsak bile, amaçsız bir yabanıllık olacaktır. Sayısız insan biricik avunçlarını dinin öğretilerinde bulur, ve yaşama ancak onların yardımıyla dayanabilir. Yerine daha iyisi verilmeksizin, bu desteklerinden yoksun kalacaklardır. Bilimin bugüne dek çok şey başaramadığı kabul edilir, ama çok daha büyük bir ilerleme yapmış olsaydı bile bu insanlar için yeterli olmazdı. İnsanın soğuk bilim tarafından hiçbir zaman doyurulamayacak daha başka buyurgan gereksinimleri vardır; ve insan yaşamında usun yaşam içgüdüleri karşısında ne denli önemsiz olduğunu her zaman vurgulamış bir ruhbilimcinin şimdi insanlığı değerli bir dilek-doyumundan yoksun bırakmaya çalışması ve bunun zararını entellektüel besinle gidermeyi istemesi çok tuhaftır, aslında tutarsızlığın doruğudur."

VII. 3. Bir kerede ne çok suçlama! Gene de tümünü çürütmeye hazırım, ve bunun dışında, eğer dine karşı şimdiki ilişki sürdürülecek olursa, bunun uygarlık için ondan kopma durumunda olduğundan daha büyük bir tehlike anlamına geldiğini ileri süreceğim. Yalnızca, yanıtlarıma nereden başlayacağımı bildiğimi pek söyleyemem.

VII. 4. Belki de benim kendimin üstenimimi bütünüyle zararsız ve tehlikesiz gördüğüm inancası ile başlayabilirim. Bu kez anlağa aşırı değer veren ben değilim. Eğer insanlar karşıtlarımın onları betimledikleri gibiyse — ve onlara karşı çıkmayabilirim —, o zaman sofu bir dindar için uslamlamalarım tarafından yenilme ve inancından yoksun bırakılma tehlikesi yoktur. Bunun dışında, başka ve daha iyi insanların benden önce çok daha tam, daha güçlü ve daha etkileyici bir yolda söylememiş oldukları hiçbir şeyi söylemedim. Bu insanların adları iyi bilinir; onların sözünü etmeyeceğim, çünkü kendimi onların arasında saydığım izlenimini vermeyi istemiyorum. Yaptığım — ki benim betimlememde yeni olan tek şey budur — yalnızca büyük öncellerimin eleştirilerine birkaç ruhbilimsel temel eklemektir. Tam olarak bu eklemenin o daha erken çabalara yadsınan etkiyi yaratacağını beklemek güçtür. Hiç kuşkusuz, eğer etkisizliklerinden eminsem, şimdi böyle şeyleri yazmanın anlamı nedir diye sorulabilir. Ama bu noktaya daha sonra döneceğim.

VII. 5. Bu yayımın zarar verebileceği biricik insan benim. Sığlığımdan, darkafalılığımdan ve idealizm için ve insanlığın en yüksek ilgileri için anlayış yoksunluğumdan ötürü en kaba suçlamaları dinlemek zorunda kalacağım. Ama bir yandan, bu tür kınamalar benim için yeni değildir; ve öte yandan, eğer bir insan daha gençliğinde kendini çağdaşlarının kınamasının üzerine yükseltmeyi öğrenmişse, yaşlılığında çok geçmeden tüm kabullerin ya da redlerin ötesinde olacağından eminken bunun onun için ne önemi olacaktır? Önceleri başka türlüydü; o çağlarda böyle sözler kişiye

dünyasal varoluşunun kesin bir kısalışını ve öte yandaki yaşam üzerine kişisel bir deneyim edinme fırsatının büyük ölçüde hızlandırılışını getirirdi. Ama, yineliyorum, o çağlar geçip gitmiştir, ve bugün böyle şeyleri yazmak yazarlar için de tehlikesizdir. En çoğundan kitabının çevirisi ve dağıtımı şu ya da bu ülkede yasaklanabilir. Doğallıkla tam olarak uygarlığının yüksek ölçünlerinden emin olan bir ülkede. Ama eğer kişi bütününde dileklerden vazgeçme ve Yazgıya boyun eğme gibi bir istemde bulunursa, bu tür zarara dayanmayı da başarabilmelidir.

VII. 6. Gene de, kafamdan bu yazının yayımlanmasının herhangi bir zarara yol açıp açmayacağı sorusu geçiyor. Elbette herhangi bir kişiye değil ama bir davaya, ruhçözümleme davasına. Çünkü ruhçözümlemenin benim yaratım olduğu yadsınamaz, ve ona karşı çok fazla güvensizlik ve kötü niyet gösterilmiştir; eğer şimdi böyle sevimsiz bildirimlerle ortaya çıkarsam, insanlar benim kişiliğimden ruhçözümlemeye bir yansıtma yapmak için doğallıkla pek istekli olacaklardır. "Şimdi," diyeceklerdir, "ruhçözümlemenin nereye götürdüğünü görülüyor." Maske düşmüştür; her zaman kuşkulandığımız gibi, Tanrının ve törel idealin yadsınmasına götürür. Bunu görmemizin önüne geçmek için, ruhçözümlemenin hiçbir *Weltanschauung* sunmadığına ve böyle birşey oluşturamayacağına inandırıldık.

VII. 7. Böyle bir şamata benim için aslında birlikte çalıştığım ve aralarından kimileri dinsel sorunlar karşısındaki tutumumu bütününde paylaşmayan pekçok insan hesabına tatsız olacaktır. Ama ruhçözümleme daha şimdiden birçok fırtınaya dayanmıştır, ve şimdi bu yenisine de göğüs gerecektir. Gerçekte ruhçözümleme bir araştırma yöntemidir, bir bakıma tıpkı sonsuz küçüklük kalkülüsü gibi yansız bir araçtır. Eğer bir fizikçi bu bilimin yardımıyla yeryüzünün belli bir zaman sonra yokolacağını bulacak olursa, gene de kalkülüsün kendisine yokedici eğilimler yüklemede ve bu nedenle onu yasaklamada duraksama gösteririz. Burada dinlerin gerçeklik-değerlerine karşı söylediğim hiçbirşey ruhçözümlemeye gereksinmez; ruhçözümlemenin ortaya çıkışından çok önce başkaları tarafından söylenmişlerdir. Eğer ruhçözümsel yöntemin uygulaması yoluyla dinin gerçeklik değerine karşı yeni bir uslamlama kazanılabiliyorsa, bu din için çok kötüdür; ama dinin savunucuları dinsel öğretilerin duygusal imlemini tam olarak değerlendirebilmek için aynı hakla ruhçözümlemeden yararlanacaklardır.

VII. 8. Şimdi savunmamızda ilerleyelim. Din insan uygarlığına açıkça büyük hizmetler sunmuş, toplum-dışı içgüdülerin ehlileştirilmesi için büyük katkılarda bulunmuştur; ama yeterince değil. İnsan toplumunu binlerce yıl boyunca yönetmiştir; ve neyi başarabileceğini gösterecek zamanı olmuştur. İnsanlığın çoğunluğunu mutlu kılmayı, onları avutmayı, yaşamla uzlaştırmayı ve uygarlığın taşıyıcıları yapmayı başarmış olsaydı, hiç kim-

senin kafasından varoluş koşullarını değiştirme girişiminde bulunmak geçmezdi. Ama bunun yerine neyi görürüz? Şunu: Sayıları korkutucu bir büyüklüğe varan insan uygarlıkta doyum bulamaz ve onda mutsuzdur, onu üzerlerinden fırlatıp atmaları gereken bir boyunduruk olarak yaşarlar; ve bu insanlar ya tüm güçlerini o uygarlığı değiştirmek için kullanırlar ya da ona düşmanlıklarında onunla ya da içgüdü kısıtlaması ile hiçbir ilgilerinin kalmadığı bir noktaya dek giderler. Bu noktada bize karşı çıkılarak denecektir ki, bu durumun asıl nedeni dinin tam olarak bilimin ilerlemelerinin kınanabilir etkisi nedeniyle insan kitleleri üzerindeki etkisinin bir bölümünü yitirmesidir. Bu karşıçıkışa ve temellendirilişine dikkat edeceğiz, ve daha sonra onu kendi amaçlarımız için kullanacağız; ama karşıçıkışın kendisi güçsüzdür.

VII. 9. Dinsel öğretilerin sınırsızca egemen oldukları dönemlerde insanların bütününde bugün olduğundan daha mutlu olup olmadıkları kuşkuludur; ama daha törel olmadıkları kesindir. Dinsel düzgülerden nasıl vazgeçileceğini ve böylece niyetlerinin nasıl boşa çıkarılacağını her zaman biliyorlardı. Dine boyuneğme tutumu üzerinde gözeticilik yapmaları gerekmiş olan rahipler bu konuda onlarla uzlaştılar. Tanrının iyiliği onun türesini kısıtlamalıdır: İnsan günah işler ve sonra bir adak sunar ya da pişmanlık duyardı; ve sonra yeniden günah işlemek için özgür olurdu. Rus içselciliği günah işlemenin tanrısal bir kayranın tüm kutsamalarından yararlanmak için vazgeçilmez ve böylece temelde Tanrıyı hoşnut edici bir edim olduğu vargısında doruğuna yükselmiştir. Rahiplerin kitlelerin dine boyun eğmelerini ancak insanın içgüdüsel doğasına böyle büyük ödünler vererek sağlayabildikleri açıktır. Böylece anlaşma sağlandı: Yalnızca Tanrı güçlü ve iyidir, insan ise zayıf ve günahkâr. Her çağda törellikten daha az olmamak üzere töresizlik de dinde destek bulmuştur. Eğer dinin insanın mutluluğu, ekinsel yatkınlığı[13] ve törel kısıtlanışı açısından başarımları bundan daha iyi değilse, o zaman insanlık için zorunluğunu abartıp abartmadığımız, ve ekinsel istemlerimizi onun üzerine temellendirmede akıllıca davranıp davranmadığımız sorusu doğar.

VII. 10. Günümüzün apaçık ortada yatan durumu üzerine düşünelim. Dinin insanlar üzerinde bundan böyle bir zamanlar olduğu gibi etkili olmadığının kabul edildiğini duymuşuzdur. (Burada Avrupa Hıristiyan ekini ile ilgileniyoruz.) Bunun nedeni verdiği sözlerin küçülmeleri ama bunların insanlara daha az inanılabilir görünmeleridir. Bu değişimin nedeninin insan toplumunun yüksek tabakalarında bilimsel tinin güçlenmesi olduğunu kabul edelim. (Gerçi bu belki de biricik neden olmasa da.) Eleş-

[13]["Ekinsel yatkınlığın" doğası Freud tarafından "Savaş ve Ölüm" (1915*b*) üzerine denemesinin ilk kesiminde tartışılmıştı.]

tiri dinsel belgelerin tanıtlama güçlerini zayıflatmış, doğa bilimi onlarda kapsanan yanılgıları ortaya sermiş, ve karşılaştırmalı araştırma bizim tapındığımız dinsel tasarımlar ve ilksel halkların ve zamanların tinsel ürünleri arasındaki yazgısal benzerliği yakalamıştır.

VII. 11. Bilimsel tin bu dünyanın sorunlarına karşı belirli bir tutumun ortaya çıkışına götürür; dinin sorunları önünde bir süre durur, duraksama gösterir, sonunda orada da eşiği geçer. Bu süreçte durup beklemek yoktur; bilgimizin hazineleri ne denli çok insana erişilebilir olursa, dinsel inançtan uzaklaşma o denli yaygınlaşır — ilkin yalnızca eski ve itici eklentilerinden, ama daha sonra ayrıca temel varsayımlarından. Kendilerini tutarlı gösterenler yalnızca Dayton'da "maymun mahkemesi"ni kuran Amerikalılar olmuşlardır[14]. Başka yerlerde kaçınılmaz geçiş yarı-önlemler ve dürüstlükten uzaklaşmalar yoluyla başarılır.

VII. 12. Uygarlığın eğitimli insanlardan ve düşünce emekçilerinden korkmak için çok az nedeni vardır. Onlarda uygar davranış için dinsel güdülerin başka dünyasal güdüler tarafından değiştirilmesi gürültüsüz patırtısız ilerleyecektir; bundan başka, büyük bir düzeye dek böyle insanların kendileri uygarlığın taşıyıcılarıdır. Ama uygarlığın düşmanları olmak için her tür gerekçeleri olan eğitimsizlerin, ezilenlerin büyük kitlesi için durum başka türlüdür. İnsanların bundan böyle Tanrıya inanmadıklarını anlamadıkları sürece işler yolundadır. Ama hiç kuşkusuz bunu öğreneceklerdir, üstelik benim bu yazım yayımlanmasa bile. Ve bilimsel düşüncenin sonuçlarını bu düşüncenin insanlarda yol açtığı değişim onlarda yer almaksızın kabul etmeye hazırdırlar. Bu kitlelerin uygarlığa düşmanlıklarının kendini onları angaryalarına zorlayanlarda buldukları zayıf noktaya karşı saldırıya yöneltmesi gibi bir tehlike yok mudur? Komşunuzu öldürmemeniz için biricik neden Tanrının bunu yasaklamış ve sizi onun için bu ya da öteki yaşamda ağır bir cezaya çarptıracak olmasıysa, o zaman bir Tanrının olmadığını ve cezasından korkmanız gerekmediğini öğrenince, hiç kuşkusuz duraksamadan komşunuzu öldüreceksiniz ve bunu yapmanızın önüne ancak dünyasal zor geçebilir. Öyleyse ya bu tehlikeli kitleler en sert baskılar yoluyla tüm entellektüel uyanış fırsatlarından dikkatle uzakta tutulmalı, ya da uygarlık ve din arasındaki ilişki temel bir düzeltmeden geçmelidir.

[14][Tennessee'de küçük bir kasaba olan Dayton'da 1925'te bir fen öğretmeni "insanın daha alt hayvanlardan türediğini" öğrettiği için bir Devlet yasasını çiğneme suçundan ötürü soruşturmaya uğradı.]

VIII

VIII. 1. BU SON ÖNERİYİ GERÇEKLEŞTİRMENİN yolunda hiçbir özel güçlüğün yatmadığı sanılabilir. Belli bir ölçüde vazgeçme gerektireceği doğrudur; ama belki de daha çoğu kazanılacak ve büyük bir tehlikeden kaçınılacaktır. Ama sanki uygarlığı daha da büyük bir tehlike ile karşı karşıya bırakacakmış gibi herkes ondan korkar. St. Boniface[15] Saxonlar tarafından kutsal sayılan ağacı kestiği zaman, çervedekiler günahın sonucu olarak korkunç bir olayın yaşanacağını beklediler. Hiçbirşey olmadı, ve Saxonlar vaftiz olmayı kabul ettiler.

VIII. 2. Uygarlık bir insanın nefret ettiği ya da yolunda duran ya da malına göz diktiği komşusunu öldürmemesi buyruğunu getirdiği zaman, bu açıkça insanın başka türlü kurulması olanaksız topluluk yaşamının çıkarına yapıldı. Çünkü katil öldürülen insanın akrabalarının öcünü kendi üzerine çekecek ve böyle şiddet edimleri için içlerinde aynı eğilimi duyan başkalarının gizli kıskançlıklarına yol açacaktı. Böylece öcünden ya da soygunundan duyduğu sevinç uzun sürmeyecek, tersine çok geçmeden kendisi öldürülmeyi beklemeye başlayacaktı. Olağanüstü kuvvet ve öngörü yoluyla kendini tek tek düşmanlara karşı korusa bile, zayıf insanların bir birleşmesi karşısında kaçınılmaz olarak yenik düşecekti. Böyle bir birleşme ortaya çıkmadığında, öldürmeler sona ermeksizin sürecek ve sonuç insanların birbirlerini ortadan kaldırmaları olacaktı. Bireyler arasında bugün Korsika'da henüz aileler arasında — ama başka yerlerde yalnızca uluslar arasında — sürmekte olan o aynı durum ortaya çıkacaktı. Herkes için eşit bir tehlike olan yaşam güvensizliği şimdi insanları bireyleri öldürmeyi yasaklayan ve yasağı çiğneyen kişiyi ortaklaşa öldürme hakkını kendine saklayan bir topluma birleştirir. O zaman türe ve ceza budur.

VIII. 3. Ama biz öldürme yasağının bu ussal temellendirilişini sunma gibi birşey yapmıyoruz; tersine, yasağı Tanrının getirdiğini ileri sürüyoruz. Böylece niyetlerini tahmin etmeyi kendi üstümüze alıyoruz ve Onun da insanların birbirlerini ortadan kaldırmalarını istemediğini buluyoruz. Böyle davranarak, ekinsel yasağı bütünüyle özel bir ağırbaşlılık ile araştırıyoruz, ama aynı zamanda ona uyulmasını Tanrıya bağımlı kılma riskini üstleniyoruz. Eğer bu adımı geri alırsak, eğer bundan böyle Tanrıya kendi istencimiz olan şeyi yüklemez ve toplumsal nedeni vermekle yetinirsek, o

[15][Sekizinci yüzyılda Devonshire doğumlu 'Almanya Havarisi.']

zaman ekinsel yasağın kutsallaştırılmasını reddetmiş, ama ayrıca onu tehlikeye düşürmekten de kaçınmış oluruz. Ama başka birşey daha kazanmış oluruz. Bir yayılma ya da bulaşma yoluyla, bir kutsallık ve çiğnenemezlik karakteri, deyim yerindeyse bir öte dünyasallık karakteri birkaç büyük yasaktan tüm başka ekinsel kurumlara, yasalara ve buyruklara yayılmıştır. Ama bunların üzerindeki kutsallık halesi sık sık çok uygunsuz görünür; yalnızca değişik zamanlarda ve yerlerde aykırı kararlar vererek birbirlerini değersizleştirmekle kalmazlar, ama bunun dışında insan yetersizliğinin tüm belirtilerini de sergilerler. Onlarda ancak ileri-görüşsüz ürkekliğin ürünü ya da dar-görüşlü çıkarcılığın bir anlatımı ya da yetersiz varsayımlar üzerine kurulu bir vargı olabilecek şeyleri tanımak kolaydır. Onlara yöneltmek zorunda olduğumuz eleştiri daha haklı başka ekinsel istemler için saygımızı da istenmeyen bir düzeyde azaltır. Tanrının Kendisinin istemiş olduğunu herşeyden güçlü bir parlamentonun ya da yüksek bir yargı kurumunun yetkesinden türeyen şeyden ayırmak tatsız bir görev olduğu için, Tanrıyı bütünüyle oyunun dışında tutmak ve dürüstçe tüm ekinsel kurum ve ilkelerin arı insansal kökenlerini kabul etmek ikircimsiz bir üstünlük olacaktır. İleri sürülen kutsallıkları ile birlikte, bu buyruk ve yasaların sertlik ve değişmezlikleri de yitip gidecektir. İnsanlar bunların onlara egemen olmaktan çok, tersine, onların çıkarlarına hizmet etmek için yapılmış olduklarını anlayabileceklerdir; ve onlara karşı daha dostça bir tutumu benimseyecek, ve ortadan kaldırılmaları yerine yalnızca iyileştirilmelerini amaçlayacaklardır. Bu uygarlığın yükü ile uzlaşma yolunda önemli bir ilerleme olacaktır.

VIII. 4. Ama burada uygarlığın normlarının arı ussal bir temellendirilişi için, ve dolayısıyla toplumsal zorunluktan türetilmeleri için dileğimiz beklenmedik bir kuşku tarafından kesintiye uğratılır. Örnek olarak öldürme yasağının türeyişini seçmiştik. Ama ona getirdiğimiz açıklama tarihsel gerçeklik ile bağdaşır mı? Korkarız ki bağdaşmaz; yalnızca ussalcı bir kurgu olarak görünür. Ruhçözümlemenin yardımıyla, insanlığın ekinsel tarihinin tam olarak bu parçasının bir incelemesini yaptık,[16] ve bu çabaya dayanarak gerçekte şeylerin geçmişte başka türlü olduğunu söylemek zorundayız. Günümüz insanı durumunda bile, henüz arı ussal güdüler tutku ve dürtülere karşı çok az şey başarabilirler; ilksel zamanların o hayvan insanı durumunda ne denli güçsüz olmuş olmalıdırlar! Belki de ondan türeyen kuşaklar bugün bile birbirlerini engelsizce öldürürlerdi — eğer o öldürme edimleri arasında olağanüstü önemli bir duygusal tepkiye yol açan direnilmez biri, ilksel babanın öldürülmesi olmasaydı. 'Öldürmeyeceksin' buyruğu bundan kaynaklandı, ve totemizm altında bu buyruk ba-

[16][Bkz. *Totem ve Tabu*'da (1912-12) dördüncü deneme.]

ba-almaşığına kısıtlıydı; ve daha sonra başkalarına genişletildi, ama bugün bile hiçbir kuraldışı olmaksızın ona uyulması söz konusu değildir.

VIII. 5. Ama, burada yinelemem gerekmeyen uslamlamalar tarafından gösterildiği gibi, o ilksel baba Tanrının kökensel imgesi oldu, sonraki kuşaklar Tanrı şeklini onun modeline göre oluşturdular. Bu yüzden dinsel betimleme haklıdır ve Tanrı edimsel olarak o yasağın ortaya çıkışında rol oynadı; onu yaratan şey toplumsal zorunluk üzerine bir kavrayış değil ama Onun etkisiydi. Ve insanın istencinin Tanrıya kaydırılması bütünüyle aklanır, çünkü insanlar babalarını şiddet yoluyla ortadan kaldırdıklarını biliyorlardı, ve o suçlu edimlerine tepkilerinde bundan böyle onun istencine saygı duymaya karar verdiler. Böylece dinsel öğreti bize tarihsel gerçeği iletir, hiç kuşkusuz belli bir biçim ve kılık değişikliği altında; oysa ussal açıklamamız onu yadsır.

VIII. 6. Şimdi görüyoruz ki dinsel tasarımlar birikimi yalnızca dilek-gerçekleşmelerini değil ama önemli tarihsel anımsamaları da içerir. Geçmişin ve geleceğin bu birlikte etkileri dine nasıl karşılaştırılamaz bir güç bolluğu veriyor olmalıdır! Ama belki de bir andırımın yardımıyla düşüncelerimize bir başka ışık daha düşebilir. Kavramları içinde büyüdükleri topraktan uzaklara götürmek iyi değildir; ama burada kendisine anlatım vermemiz gereken bir bağdaşma vardır. Biliriz ki bir çocuk kimi zaman daha çok kimi zaman daha az seçik bir sinirce evresinden geçmeksizin uygar gelişimini başarıyla tamamlayamaz. Bunun nedeni daha sonra işe yaramaz olacak olan birçok içgüdüsel istemin çocuğun ussal düşünce işlemleri tarafından bastırılamaması, ama arkasında bir kural olarak endişe güdüsü yatan baskı edimleri yoluyla terbiye edilmesinin zorunlu olmasıdır. Bu çocuk sinircelerinin çoğu büyüme sırasında kendiliğinden yenilir, ve özellikle çocukluk saplantı sinirceleri bu yazgıyı paylaşırlar. Arta kalanları daha da sonra ruhçözümsel sağaltımın ortadan kaldırması gerekir. Tam olarak aynı yolda varsayabiliriz ki, bir bütün olarak insanlık çağlara yayılan gelişiminde sinircelere andırımlı olan evrelere düşer,[17] ve hiç kuşkusuz aynı nedenlerle, çünkü bilgisizlik ve entellektüel zayıflık zamanlarında insanın topluluk yaşamı için zorunlu olan içgüdüsel vazgeçmeler ancak arı sevecenlik kuvvetleri yoluyla yerine getirilebilmişlerdi. Tarih-öncesi zamanlarda yer alan baskıya andırımlı bu süreçlerin tortuları uzun dönemler boyunca uygarlığa bağlı kaldılar. Din böylece insanlığın evrensel saplantı sinircesi oldu, ve tıpkı çocukların saplantı sinirceleri gibi, Ödipus karmaşasından, baba ile ilişkiden doğdu. Bu görüşe göre, dinden uzaklaşmanın

[17][Freud bu soruya *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nın sonunda (1930*a*), *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933*a*) sonuncusunda, ve *Musa ve Tektanrıcılık* (1939*a*), III'üncü Bölümde geri döndü.]

bir büyüme sürecinin yazgısal kaçınılmazlığı ile yer alması, ve tam olarak şimdi bu gelişim evresinin ortasında bulunuyor olmamız gerekir.

VIII. 7. Öyleyse davranışımız yaklaşmakta olan yeni bir şekillenişe karşı çıkmayan, ama onun önünü açmaya ve patlamalarının şiddetini hafifletmeye çalışan anlayışlı bir öğretmenin davranışı üzerine modellendirilmelidir. Hiç kuşkusuz, bu andırımla dinin özü tam olarak ortaya koyulmuş olmaktan uzaktır. Eğer din bir yandan tam olarak bireysel bir saplantı sinircesinin yaptığı gibi saplantısal kısıtlamalar getiriyorsa, öte yandan yalıtılmış olarak yalnızca *amentia*da,[18] kutlu bir sanrılı şaşkınlık durumunda bulduğumuz gibi olgusallığın bir yadsınması ile birlikte bir dilek-yanılsamaları dizgesi kapsar. Ama bunlar yalnızca toplumsal bir fenomeni anlayabilmek için yararlanmaya çalıştığımız andırımlardır; bireysel patoloji bize bunun tam olarak geçerli bir eşini sunmaz.

VIII. 8. Din ve saplantı sinircesi arasındaki andırımın ne denli büyük bir ayrıntıda izlenebileceği, ve dinin oluşumundaki özgünlüklerin ve değşinimlerin ne kadarının bu yolda anlaşılabileceği yineleyerek belirtilmiştir (benim tarafımdan ve özellikle Theodor Reik tarafından[19]). Ve bu sofu dindarların belli sinirceli hastalıkların tehlikesine karşı yüksek bir derecede korundukları olgusu ile oldukça iyi uyuşur; evrensel sinirceyi kabul etmeleri onları kişisel bir sinirce oluşturma görevinden bağışlar.

VIII. 9. Belli dinsel öğretilerin tarihsel değerlerine ilişkin bilgimiz onlar için saygımızı arttırır, ama onların uygarlık düzgülerinin güdüleri olmaktan çıkarılmaları yolundaki önerimizi değersiz kılmaz. Tersine. Bu tarihsel artıklar dinsel öğretileri bir bakıma sinirce kalıntıları olarak görmemize yardım etmişlerdir, ve şimdi büyük bir olasılıkla, sinircelilerin çözümsel sağaltımında olduğu gibi, baskının etkilerini ussal düşünce işlemlerinin sonuçları ile değiştirme zamanının geldiğini söyleyebiliriz. Böyle bir yeniden toparlama sürecinin ekinsel düzgülerin ağırbaşlı kutsanışlarının yadsınmasında durup kalmayacağını, ama genel olarak gözden geçirilmelerinin kaçınılmaz olarak birçoklarının ortadan kalkışında sonuçlanacağını önceden görebiliriz, ama bundan pek üzüntü duyamayız. İnsanları uygarlık ile uzlaştırma olarak saptanan görevimiz bu yolda büyük ölçüde başarılmış olacaktır. Uygarlığın düzgülerinin ussal güdülerini gördüğümüz zaman, tarihsel gerçekliğin yadsınmasının bizi üzüntüye düşürmesi gerekmez. Dinsel öğretilerde kapsanan gerçeklikler gene de öylesine kılık değiştirmiş ve dizgesel olarak örtülmüşlerdir ki, insanlık kitlesi onları gerçeklik olarak tanıyamaz. Durum bir çocuğa yeni doğmuş bebeklerin leylek tarafından getirildiklerini söylediğimizde olanla aynıdır. Burada da

[18]['Meynert'in amentia'sı: akut bir sanrılı şaşkınlık durumu.]

[19][Bkz. Freud, "Saplantılı Eylemler ve Dinsel Kılgılar" (1907*b*) ve Reik (1927).]

gerçekliği simgesel örtü altında anlatmaktayızdır, çünkü büyük kuşun neyin imlediğini biliriz. Ama çocuk bunu bilmez, yalnızca söylediklerimizin çarpıtılmış parçasını işitir, ve aldatıldığını duyumsar; ve yetişkinlere güvensizliğinin ve dikbaşlılığının nasıl sık sık tam olarak bu izlenime bağlı olduğunu biliriz. Gerçekliğin böyle simgesel örtülüşlerinden kaçınmanın ve entellektüel düzeylerine uymaları durumunda çocukları gerçek koşulların bilgisinden yoksun bırakmamanın daha iyi olduğu kanısını edinmişizdir.[20]

[20][Freud daha sonra birçok pasajda "özdeksel" ve "tarihsel" dediği gerçeklikler arasına bir ayrım getirdi. Bkz. özellikle *Musa ve Tektanrıcılık* (1939*a*), Bölüm III, Altbölüm II, Kesim G.]

IX

IX. 1. "KENDİNİZ İÇİN birbirleri ile uzlaştırılması güç olan çelişkilere izin veriyorsunuz. İlk olarak, sizinki gibi bir yazının bütünüyle tehlikesiz olduğunu ileri sürüyorsunuz. Hiç kimse böyle irdelemeler yoluyla dinsel inancından yoksun bırakılmaya izin vermeyecektir. Ama gene de daha sonra açığa çıktığı gibi niyetiniz bu inancı rahatsız etmek olduğuna göre, sorabiliriz: Gerçekten, çalışmanızı niçin yayımlıyorsunuz? Dahası, bir başka yerde birinin insanların bundan böyle Tanrıya inanmadıklarını öğrenmesinin tehlikeli, aslında çok tehlikeli olabileceğini kabul ediyorsunuz. Şimdiye dek uysaldı, ama bundan böyle uygarlık düzgülerine boyun eğmeyi bir yana bırakacaktır. Gene de uygarlık buyruklarının dinsel olarak güdülenmesinin uygarlık için bir tehlike anlamına geldiği yolundaki bütün uslamlamanız inanan birinin inanmayan birine çevrilebileceği sayıltısı üzerine dayanır, ki elbette tam bir çelişkidir."

IX. 2. "Bir başka çelişki de şudur. Bir yandan insanların us yoluyla yönetilemeyeceklerini, tutkularının ve içgüdüsel istemlerinin denetimi altında olduklarını kabul ederken, öte yandan uygarlığa boyun eğmelerinin duygusal temelleri yerine ussal temeller geçirilmesini öneriyorsunuz. Bunu kim anlarsa anlasın. Bana öyle görünüyor ki ya biri ya da öteki olmalıdır."

IX. 3. "Bundan başka, tarihten hiçbirşey öğrenmediniz mi? Daha önce bir kez daha böyle bir girişimde, dinin yerine usu geçirme girişiminde bulunuldu, resmi olarak ve görkemli bir yolda. Hiç Fransız Devrimini ve Robespierre'i anımsıyor musunuz? Ve deneyin nasıl kısa sürdüğünü ve nasıl acınaklı bir yolda sonuçsuz kaldığını? Aynı şey şimdi Rusya'da yineleniyor, ve nasıl sonuçlanacağı konusunda meraka kapılmamız gerekmez. İnsanların dinden yoksun olamayacaklarını kabul edebileceğimizi düşünmüyor musunuz?"

IX. 4. "Dinin bir saplantı sinircesinden daha çoğu olduğunu kendiniz söylediniz. Ama onun bu öteki yanını ele almadınız. Bir sinirce ile andırımı tamamlamak sizin için yeterlidir. İnsanlar sinirceden kurtarılmalıdır diyorsunuz. Bununla neyin yitirileceği sizi kaygılandırmıyor."

IX. 5. Çelişki görünüşü büyük bir olasılıkla karışık sorunları çok iveğen bir yolda ele aldığım için doğdu. Ama bunu bir ölçüde düzeltebiliriz. Yine ileri sürüyorum ki, yazdıklarım bir bakıma bütünüyle tehlikesizdir. İnanan hiçbir insan bu ya da benzer uslamlamalar tarafından inancında yoldan çıkarılmaya izin vermeyecektir. İnanan biri dinin içeriğine belirli sevecen

bağlarla bağlıdır. Ama hiç kuşkusuz aynı anlamda inananlar olmayan sayısız başka insan vardır. Uygarlığın düzgülerine boyun eğerler, çünkü dinin gözdağı tarafından yıldırılmalarına izin verirler, ve onları kuşatan olgusallığın bir parçası olarak görmeleri gerektiği sürece dinden korkarlar. Bunlar dinin gerçeklik-değerine inançlarından vazgeçmelerine izin verilir verilmez kopup giden insanlardır; ama böyleleri üzerinde de uslamlamaların hiçbir etkisi yoktur. Başkalarının da dinden korkmadığını görünce dinden korkmaya son verirler; ve yazımı yayımlamasam bile, dinsel etkinin zayıfladığını öğreneceklerini ileri sürdüğüm zaman göz önünde tuttuğum insanlar bunlardı.

IX. 6. Ama beni suçladığınız öteki çelişkiye sizin kendinizin daha çok değer verdiğinizi düşünüyorum. İnsanlar sağlam uslamlamalara çok az açık oldukları için, bütünüyle içgüdüsel-dileklerinin denetimi altındadırlar. Öyleyse niçin onları bir içgüdüsel doyumdan yoksun bırakmamız ve yerine ussal bir temellendirme geçirmemiz gereksin? İnsanlar hiç kuşkusuz böyledirler, ama hiç kendinize böyle olmak zorunda olup olmadıklarını, en iç doğalarının onları buna zorlayıp zorlamadığını sordununuz mu? Bir insanbilimci töreleri çocuklarının kafalarını ilk yıllardan başlayarak bandajlama yoluyla bozmak olan bir halkın kafatası ölçüsünü verebilir mi? Sağlıklı bir çocuğun ışıyan anlağı ile sıradan yetişkinin düşünce zayıflığı arasındaki üzüntü verici zıtlığı düşünün. Bu göreli atropi için suçluluğun büyük bir payını tam olarak dinsel eğitimin taşıması bütünüyle olanaksız mıdır? Sanırım, etkilenmemiş olan bir çocuk Tanrı ve öte dünyanın şeyleri üzerine düşünmeye başlayıncaya dek çok uzun bir süre geçecektir. Belki de bu düşünceler o zaman ataları durumunda olanla aynı yolları izleyeceklerdir; ama böyle bir gelişim beklenmez; dinsel öğretiler ona onlarla ilgilenmeye ve önemlerini kavramaya yetenekli olmadığı bir zamanda aşılanır. Bugünkü eğitbilim izlencesindeki iki ana noktanın eşeysel gelişimin geciktirilmesi ve dinsel etkinin erkene alınması olduğu doğru değil midir? Böylece, çocuğun düşüncesi uyandığı zaman, dinsel öğretiler daha şimdiden saldırıdan bağışık olmuşlardır. Ama öylesine önemli bir alanın Cehennem Ateşi gözdağı altında düşünme işlevine kapatılmasının bu işlevin güçlendirilmesi için çok gerekli olduğu görüşünde misiniz? Bir insan bir kez dinsel öğretilerin onun önüne koydukları tüm saçmalıkları eleştirel olmaksızın kabul etmeyi ve giderek aralarındaki çelişkileri bile gözardı etmeyi başardığı zaman, düşüncesindeki zayıflığın bizi büyük bir hayrete düşürmesi gerekmez. Ama içgüdüsel yeteneğimizi denetlemek için elimizde usumuzdan [*Intelligenz*] başka hiçbir araç yoktur. Düşünce yasaklarının denetimi altında duran kişilerden ruhbilimsel ideale, usun birincilliğine erişebilmelerini nasıl bekleyebiliriz? Yine biliyorsunuz ki, genel olarak kadınların "fizyolojik düşünce zayıflığı"[21] gösterdikleri, e.d. erkeklerden

daha küçük anlıksal yetilerinin olduğu söylenir. Olgunun kendisi sorgulanmaya açık ve yorumlanışı kuşkuludur, ama bu entellektüel atropinin ikincil doğasından yana bir uslamlama kadınların düşüncelerini onları en çok ilgilendiren şeye, e.d. eşeysel yaşamın sorunlarına yöneltmeye karşı erken bir yasağın sertliği altında acı çektikleridir. Kişinin en erken yılları eşeysel düşünme engellenmesinin dışında bir de dinsel engellenme ve ondan türetilen bağlılık[22] engellenmesi tarafından etkilendiği sürece, o kişinin gerçekte nasıl olduğunu söylememiz edimsel olarak olanaksızdır.

IX. 7. Ama coşkumu hafifletecek ve kendimin de bir yanılsamanın peşinden koşuyor olmam olasılığını kabul edeceğim. Belki de dinsel düşünme yasağının etkisi kabul ettiğim denli kötü olmayabilir; belki de eğitim insanları dine boyun eğdirebilmek için kötüye kullanılmasa bile insan doğasının aynı kaldığı ortaya çıkacaktır. Bunu bilmiyorum ve siz de bilemezsiniz. Şimdilik çözümsüz görünen şeyler yalnızca bu yaşamın büyük sorunları değildir; daha küçük birçok sorunu da bir karara bağlamak çok güçtür. Ama kabul etmelisiniz ki burada gelecek için bir umut taşımada aklanırız; belki de uygarlığı varsıllaştırmaya yetenekli kazılıp çıkarılacak bir hazine vardır ve dinsel olmayan bir eğitim girişiminde bulunmak çabaya değerdir. Eğer girişim doyurucu çıkmazsa, reformdan vazgeçmeye ve daha önceki salt betimlemeci yargıma geri dönmeye hazırım: İnsan içgüdüsel-dileklerinin denetimi altında duran zayıf anlıklı bir varlıktır.

IX. 8. Bir başka noktada sizinle hiçbir koşul getirmeden anlaşıyorum. Dini zorla ve bir vuruşta ortadan kaldırmayı istemek hiç kuşkusuz anlamsız bir başlangıçtır. Herşeyden önce, umutsuz olacağı için. İnanan insan ne uslamlama ne de yasaklamalar yoluyla inancının ondan koparılmasına izin vermeyecektir. Ve eğer bu kimilerinde başarılı olsa bile, acımasızlık olacaktır. On yıldır uyku ilacı almakta olan biri bu ilaç ondan alındığında doğallıkla uyuyamayacaktır. Dinsel avunçların etkisinin bir narkozun etkisine benzetilebilmesi Amerika'daki bir olay tarafından çok güzel aydınlatılır. Orada şimdi insanları — açıkça 'kadın-erki'nin[23] etkisi altında — tüm uyarı, sarhoşluk ve başka hazlar üreten tözlerden yoksun bırakmaya ve onları Tanrı korkusu ile doldurmaya çalışmaktadırlar. Bu denemenin sonucu açısından da meraka kapılmamız gerekmez.

IX. 9. Böylece insanların ne olursa olsun dinsel yanılsamanın avuncundan yoksunluk içinde yapamayacaklarını, onsuz yaşamın sıkıntılarına ve

[21]["*physiologischen Schwachsinn.*" Deyim Moebius tarafından kullanıldı (1903). Freud "uygarlaşmış" eşeysel ahlak üzerine erken denemesinde (1908*d*) bu uslamlamayı önceler.]

[22][Tekerkliğe bağlılık.]

[23]['*Frauenherrschaft/petticoat government.*' Bu Birleşik Devletler'de Ulusal İçki Yasağı döneminin (1920-33) ortasında yazıldı.]

olgusallığın acımasızlıklarına dayanamayacaklarını ileri sürmede direttiğiniz zaman, size karşı çıkmak zorundayım. Bu hiç kuşkusuz kendilerine tatlı — ya da acı-tatlı — zehiri daha çocukluktan başlayarak verdiğiniz insanlar için doğrudur. Ama dengeli yetiştirilen başka insanlar için durum nedir? Belki de sinircenin acısını çekmeyenler onları uyuşturacak hiçbir sarhoşluğa gereksinmeyeceklerdir. Hiç kuşkusuz insanlar o zaman kendilerini güç bir durumda bulacaklardır; dünyanın düzeneğindeki tam çaresizlik ve önemsizliklerini, bundan böyle yaratılışın özeği olmadıklarını, bundan böyle iyiliksever bir Kayranın sevecen kaygısının nesnesi olmadıklarını kabul etmek zorunda kalacaklardır. Ona öylesine sıcaklık ve rahatlık veren baba evini terketmiş bir çocuğun durumunda olacaklardır. Ama çocukluğun yenilgiye yazgılanmış olduğu doğru değil midir? İnsanlar sonsuza dek çocuk kalamazlar, en sonunda dışarıya, "düşman yaşam"a gitmek zorundadırlar. Buna *Olgusallığa Eğitim* diyebiliriz. Size yazımın biricik amacının bu ileri adımın zorunluğuna dikkati çekmek olduğunu itiraf etmem gerekir mi?

IX. 10. Belki de sınamanın güçlüğüne dayanamayacaklarından korkuyorsunuz? Pekala, en azından dayanabileceklerini umudedelim. Ne olursa olsun, kişinin kendi gücü ile kalakaldığını bilmesi birşeydir. O zaman kişi onları doğru kullanmayı öğrenir. İnsanlar bütünüyle çaresiz değildirler; bilimleri onlara Tufan günlerinden bu yana çok şey öğretmiştir ve gücünü daha da arttıracaktır. Ve Yazgının onlara karşı bir çarenin olmadığı büyük zorunluklarına gelince, onlara boyun eğme ile katlanmayı öğreneceklerdir. Ayda ürünlerini henüz hiç kimsenin görmediği geniş toprakların olduğu aldatmacasının onlara yararı ne olacaktır? Bu dünyadaki küçük çiftçiler olarak, küçük topraklarını onları besleyecek bir yolda işlemeyi bileceklerdir. Öteki dünyadan beklentilerini geri çekerek, ve özgürleşmiş tüm güçlerini dünyasal yaşam üzerinde yoğunlaştırarak, büyük bir olasılıkla yaşamın herkes için dayanılabilir olacağı ve uygarlığın bundan böyle hiç kimseyi ezmediği bir duruma erişeceklerdir. O zaman inanmayan dostlarımızdan biri ile birlikte şunu söyleyebileceklerdir:

Den Himmel überlasen wir
Den Engeln und den Spatzen.
Bırakıyoruz Göğü
Meleklere ve serçelere.[24]

[24][Heine'nin *Deutschland* şiirinden, (Caput I). Burada 'inanmayan dostlar' olarak çevrilen *Unglaubensgenossen* sözcüğü Heine'nin kendisi tarafından Spinoza'ya uygulandı. Freud tarafından şakalar üzerine kitabında (1905*c*) şaka-uygulayımlarının özel bir türünün bir örneği olarak alıntılanmıştı, *Standard Ed.*, 8, 77.]

X

X. 1. "KULAĞA HARİKA GELİYOR. Bir insanlık ki, tüm yanılsamaları reddetmiş ve böylelikle yeryüzündeki düzenini dayanılabilir kılma yeteneğini kazanmıştır! Ama beklentilerinize katılamam. Belki de sandığınız gibi dikkafalı bir gerici olduğum için değil. Hayır, sağgörülü olduğum için. İnanıyorum ki şimdi rolleri değiştirdik; siz kendinizi yanılsamalar tarafından sürüklenmeyi kabul eden coşkulu biri olarak gösteriyorsunuz, ve ben usun istemlerini, kuşkunun hakkını temsil ediyorum. Açımladığınız şey bana yanılgılar üzerine kurulu görünüyor ki, bunlara sizin örneğinizi izleyerek yanılsamalar diyebilirim, çünkü yeterince açık olarak dileklerinizin etkisini ele veriyorlar. Umudunuzu erken çocuklukta dinsel öğretilerin etkisini yaşamayan kuşakların usun içgüdü yaşamı üzerinde istenen birincilliğine kolayca erişebilmesi olanağına bağlıyorsunuz. Bu hiç kuşkusuz bir yanılsamadır: Bu belirleyici noktada insan doğası kendini kolay kolay değiştirmez. Eğer yanılmıyorsam — çünkü kişi başka ekinler üzerine çok az şey bilir —, bugün bile dinsel bir dizgenin basıncı altında büyümeyen halklar vardır, ve gene de idealinize ötekilerden daha çok yaklaşmazlar. Eğer dini Avrupa uygarlığımızdan sürmeyi istiyorsanız, bu ancak bir başka öğretiler dizgesi yoluyla olabilir; ve bu kendini savunmak için daha baştan dinin tüm ruhbilimsel özelliklerini, aynı kutsallığı, katılığı ve hoşgörüsüzlüğü, aynı düşünce yasaklarını üstüne alacaktır. Eğitimin istemlerini karşılayabilmek için elinizde bu türden birşey olmalıdır. Ve eğitimden vazgeçemezsiniz. Memedeki bebekten uygar insana götüren yol uzundur; birçok insancık onda yolunu yitirir, ve eğer kendi gelişimlerinde bir kılavuzdan yoksun kalırlarsa yaşam görevlerine doğru zamanda yetişmeyi başaramazlar. Eğitimlerinde uygulanmış olan öğretiler her zaman olgun yıllarının düşünmesine sınırlar getirirler, ki tam olarak bugün dine yönelttiğiniz suçlama budur. İçgüdüleri tarafından yönlendirilen ve düşüncelerinde zayıf olan çocukları ancak yetişkinlerin olgun uslarının doğrulayabileceği kararlara zorlamanın bizim uygarlığımızın ve başka her uygarlığın silinmez ve doğal bir kusuru olduğuna dikkat etmiyor musunuz? Ama insanlığın yüzlerce yıla yayılan gelişiminin birkaç çocukluk yılına sıkıştırılması olgusundan ötürü uygarlık başka türlü yapamaz, ve çocuk önüne koyulan görevin üstesinden gelmeye ancak duygusal güçler yoluyla götürülebilir. O zaman 'usun birincilliği' ilkeniz için beklentiler böyledir."

X. 2. "Şimdi dinsel öğreti dizgesinin eğitimin ve insanın topluluk yaşa-

mının temeli olarak sürdürülmesinden yana çıkıyorsam buna hayret etmemelisiniz. Bu kılgısal bir sorundur, bir gerçeklik değeri sorusu değil. Çünkü, uygarlığımızı koruma uğruna, bireyin etkilenişini uygarlık için olgunlaşıncaya dek erteleyemeyiz — ve ne olursa olsun birçok insan bu olgunlaşmaya ulaşamayacaktır —, çünkü büyümekte olan çocuğa onda hiçbir eleştiri kabul etmeyen bir belit olarak işleyecek belli bir öğreti dizgesini dayatmak zorunda olduğumuz için, bana öyle görünüyor ki dinsel dizge amaç için başka hepsinden çok daha uygundur. Ve doğallıkla, tam olarak sizi onu bir 'yanılsama' olarak kabul etmeye götüren dilek gerçekleştirme ve avunç getirme gücü nedeniyle böyledir. Olgusallığa ilişkin herhangi birşey bilmenin güçlüğü karşısında, aslında böyle birşeyin bizim için ne olursa olsun olanaklı olup olmadığı kuşkusu karşısında, insan gereksinimlerinin de bir olgusallık parçası, ve gerçekte bizi özellikle yakından ilgilendiren önemli bir parça oldukları olgusunu gözardı etmemeliyiz."

X. 3. "Dinsel öğretinin bir başka üstünlüğünü onun özellikle karşı çıkıyor göründüğünüz kendine özgü bir yanında buluyorum. Çünkü bu öğreti ilkel ve çocukluk düşünme yolunun kendisinde taşıdığı izlerin çoğundan kurtulmasını sağlayan kavramsal inceltmeye ve yüceltmeye izin verir. Bundan sonra geriye kalan şey bir düşünceler kütlesidir ki bilim bundan böyle onunla çelişemez ve onu çürütemez. Dinsel öğretinin yarı-önlemler ve ödünler olarak kınadığınız bu dönüşümleri eğitimsiz kitleler ve felsefi düşünür arasındaki uçurumdan kaçınmayı ve aralarında uygarlığı güvence altına almak için öylesine önemli olan topluluk bağının korunmasını olanaklı kılar. O zaman halktan insanların toplumun üst tabakasının "bundan böyle Tanrıya inanmadığını" anlamasından korkmak için bir neden kalmayacaktır. Sanırım şimdi çabalarınızın tanıtlanan ve duygusal olarak değerli olan bir yanılsamayı tanıtlamasız ve ilgisiz bir başkası ile değiştirme girişimine indirgendiğini gösterdim."

X. 4. Beni eleştiriniz tarafından erişilemez bulmayacaksınız. Yanılsamalardan kaçınmanın nasıl güç olduğunu bilirim; belki de itiraf ettiğim umutlar da birer yanılsama doğasındadır. Ama bir ayrıma sıkı sıkıya sarılıyorum. Benim yanılsamalarım — onları paylaşmayanlar için hiçbir ceza getirmemelerinden ayrı olarak — dinsel yanılsamalar gibi düzeltilemez değildirler, bir sabuklama özelliği göstermezler. Eğer deneyim — bana değil ama aynı yolda düşünen benden başka insanlara — yanılmış olduğumuzu gösterecek olursa, beklentilerimizden vazgeçeceğiz. Benim girişimimi kendi değerinde alın. Bu dünyada bir yol bulmanın nasıl güç olduğu konusunda kendini aldatmayan bir ruhbilimci insanlığın gelişimini bireylerin çocuktan yetişkine gelişimleri sırasındaki ansal süreçlerini inceleyerek kazandığı bir parça bilgiye göre değerlendirme girişiminde bulunur. Bunu yaparken dinin bir çocukluk sinircesine benzetilebilir olduğu görüşü ken-

dini ona dayatır, ve tıpkı birçok çocuğun benzer sinirceleri aşıp büyümeleri gibi insanlığın da bu sinirce evresinin üstesinden geleceğini kabul edecek denli iyimserdir. Bireysel ruhbilimden türetilen bu bilgiler yetersiz, insan soyuna uygulanmaları geçersiz, ve iyimserliği temelsiz olabilir; tüm bu belirsizlikleri kabul ediyorum. Ama sık sık kişi düşündüğünü söylemenin önüne geçemez, ve söylemeye değecek olandan daha çoğunu söylemediği zemininde bağışlanmasını diler.

X. 5. Ve üzerinde biraz daha durmam gereken iki nokta var. İlk olarak, konumumun zayıf olması sizinkinin güçlü olduğunu imlemez. Sanırım yitik bir davayı savunuyorsunuz. İnsan usunun insanın içgüdüsel yaşamı ile karşılaştırma içinde güçsüz olduğu konusunda dilediğimiz denli sık diretebiliriz, ve bunda haklı olabiliriz. Ama gene de bu zayıflık ile ilgili özel bir nokta vardır; usun sesi yumuşak bir sestir, ama işitilinceye dek dinginleşmez. Sonunda, sayısız kez yineleyen püskürtmenin ardından, başarıya ulaşır. Bu bizi insanlığın geleceği konusunda iyimser yapabilecek birkaç noktadan biridir, ama kendinde önemi hiç de az olmayan bir noktadır. Ve ona daha başka umutlar da bağlanabilir. Usun birincilliği hiç kuşkusuz uzak, çok uzak bir gelecekte yatar, ama büyük bir olasılıkla erişilemeyecek denli sonsuz bir uzaklıkta değil. Ve önüne büyük bir olasılıkla gerçekleşmelerini Tanrınızdan beklediklerinizle aynı hedefleri koyacaktır — elbette insansal ölçülere indirgenmiş olarak, ve elbette dışsal olgusallığın, Ανάγκη'nin [*Ananke*] izin verdiği ölçüde: İnsan sevgisi, ve acının azaltılması. Buna göre kendimize diyebiliriz ki, birbirimize karşıtlığımız yalnızca geçici bir karşıtlıktır ve uzlaşmaz bir karşıtlık değildir. Aynı şeyleri umudediyoruz, ama siz benden ve benim yanımda olanlardan daha dayançsız, daha güçbeğenir, ve — niçin söylemeyeyim? — daha bencilsiniz. Kutluluk durumu ölümden hemen sonra başlasın istiyorsunuz; ondan olanaksızı istiyorsunuz ve bireyin istemlerinden vaz geçmeyeceksiniz. Tanrımız, Λόγος[25] bu dileklerden dışımızdaki doğanın izin verdiklerini edimselleştirecektir, ama bunu çok büyük ölçüde aşamalı olarak ve ancak göremeyeceğimiz gelecekte ve yeni bir insanlık kuşağı için yapacaktır. Yaşamda büyük acılar çeken bizler için hiçbir ödence için söz vermez. Bu uzak hedefe götüren yolda ilk girişimlerin başarısızlığa uğramalarına bakılmaksızın, ilk almaşıkların savunulamaz çıkmalarına bakılmaksızın, dinsel öğretilerinizin bir yana atılması gerekecektir. Nedenini biliyorsunuz: Uzun erimde hiçbirşey us ve deneyim karşısında dayanamaz, ve dinin her ikisi karşısındaki çelişkileri yeterinden öte belirgindir. Giderek arıtılmış dinsel düşünceler bile dinin avutucu içeriğinden birşeyler kurtarmayı istedikleri sürece

[25]Hollandalı yazar Multatuli'nin ikiz Tanrıları, Λόγος-Ανάγκη [*Logos*/Us, *Ananke*/Zorunluk].

bu yazgıdan kaçamazlar. Hiç kuşkusuz eğer kendilerini nitelikleri belirlenemez ve amaçları saptanamaz yüksek bir tinsel varlığın ileri sürülmesine sınırlarlarsa, o zaman bunlar bilimin karşıçıkışlarına bağışık olacaklar, ama o zaman insanların ilgisini de yitireceklerdir.

X. 6. Ve ikinci olarak, yanılsamaya karşı sizin ve benim tutumlarımızın ayrılığını gözleyin. Dinsel yanılsamayı tüm gücünüzle savunmanız gerekecektir; ama değersizleştiğinde — ve gerçekten de ona yönelik gözdağı yeterince büyüktür —, o zaman dünyanız çöker, size geriye herşeyden, uygarlıktan, ve insanlığın geleceğinden duyulan umutsuzluktan başka hiçbirşey kalmaz. Bu kölelikten ben özgürüm, biz özgürüz. Çocukluk dileklerimizin büyük bir bölümünden vazgeçmeye hazır olduğumuz için, beklentilerimizden bir kaçının yanılsamalar olarak çıkmasına dayanabiliriz.

X. 7. Dinsel öğretilerin basıncından özgürleşmiş eğitim belki de insanın ruhbilimsel özünde çok şeyi değiştirmeyecektir; bizim Tanrı Logosumuz [Λόγος] belki de çok güçlü değildir ve öncellerinin verdikleri sözlerin ancak bir bölümünü yerine getirebilir. Eğer bunu kabul etmek zorundaysak, onu boyun eğerek kabul edeceğiz. Bu yüzden dünyaya ve yaşama ilgimizi yitirmeyeceğiz, çünkü bir yerde sizin yoksun olduğunuz güvenilir bir desteğimiz vardır. Bilimsel çalışma için dünyanın olgusallığı üzerine birşeyler öğrenmenin, bu yolla gücümüzü artırarak yaşamımızı buna göre düzenlemenin olanaklı olduğuna inanıyoruz. Eğer bu inanç bir yanılsama ise, o zaman sizinle aynı konumdayız; ama bilim sayısız ve önemli başarıları yoluyla bize bir yanılsama olmadığını tanıtlamıştır. Bilimin birçok açık düşmanı ve daha da çok gizli düşmanı vardır ki, aralarında onu dinsel inancı güçsüzleştirdiği için ve onu yıkma gözdağını verdiği için bağışlayamayacak olanlar vardır. Bize öğrettikleri çok az olduğu ve karşılaştırılamayacak denli çoğunu bulanıklık içinde bıraktığı için kınanır. Ama bunda insanlar onun ne denli genç, başlangıçlarının ne denli güç olduğunu ve insan usunun onun koyduğu görevler için güçlenmesinden bu yana ne denli kısa bir zaman süresi geçtiğini unuturlar. Hepimiz yargılarımızı çok kısa zaman süreleri üzerine dayandırma yanılgısına düşmez miyiz? Yerbilimcileri kendimize örnek almalıyız. İnsanlar bilimin belirsizliğinden, sonraki kuşağın bir yanılgı olarak kabul ettiği ve eşit ölçüde kısa bir geçerlik süresi olan yeni bir yasa ile değiştirdiği şeyi bugün yasa olarak bildirmesinden yakınırlar. Ama bu haksızdır ve bir ölçüde doğru değildir. Bilimsel görüşün dönüşümleri gelişmelerdir, ilerlemelerdir, devrimler değil. İlkin evrensel olarak geçerli sayılan bir yasa kendini daha kapsamlı bir yasallığın özel bir durumu olarak tanıtlar, ya da ancak daha sonra öğrenilebilen bir başka yasa tarafından sınırlanır; gerçekliğe kaba bir yaklaşıklık daha dikkatle uyarlanan bir başkası ile değiştirilir ki, kendi payına yine daha öte eksik-

sizleşmeyi bekler. Çeşitli alanlar henüz üstesinden gelinmemiş öyle bir araştırma evresi kapsarlar ki, bunda çok geçmeden yetersiz olarak yadsınmaları gerekecek sayıltılar denenir; ama başka alanlarda daha şimdiden güvenilir ve hemen hemen değişmez bir bilgi çekirdiği vardır. Son olarak, bilimsel girişimi köktenci bir yolda değersizleştirme girişiminde bulunulmuş, ve bu amaçla onun kendi örgütlenişimizin koşullarına bağlı olmakla öznel sonuçlardan başka hiçbirşey veremeyeceği, oysa dışımızdaki şeylerin gerçek doğalarının erişilemez kaldığı ileri sürülmüştür. Ama böylelikle bilimsel çalışmayı anlamak için belirleyici önemde olan birçok etmen gözden kaçırılır; [ilk olarak] bizim örgütlenişimiz, e.d. ansal aygıtımız tam olarak dışsal dünyanın bilgisi uğruna çabada gelişmiştir, ve dolayısıyla yapısında bir parça amaca uygunluk gerçekleştirmiş olmalıdır; [ikinci olarak,] kendisi araştırmamız gereken dünyanın bir bileşenidir ve böyle bir araştırmaya pekala izin verir; [üçüncü olarak,] eğer onu dünyanın bize örgütlenişimizin kendi özgünlüğünün sonucu olarak nasıl görünmesi gerektiğini göstermeye sınırlarsak, bilimin görevi tam olarak kapsanmış olur; [dördüncü olarak,] bilimin son sonuçları, tam olarak kazanıldıkları yoldan ötürü, yalnızca bizim örgütlenişimiz tarafından değil ama o örgütlenişin işlemesini sağlayan şeyler tarafından da koşullandırılırlar; ve son olarak, evrenin doğası sorunu bizim algılayıcı ansal aygıtımız dikkate alınmadığında kılgısal ilgiden yoksun boş bir soyutlamadır.

X. 8. Hayır, bilimimiz bir yanılsama değildir. Ama onun bize veremeyeceğini başka bir yerden kazanabileceğimize inanmak bir yanılsama olacaktır.

UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI
(1930 [1929])

JAMES STRACHEY'İN NOTU

DAS UNBEHAGEN IN DER KULTUR

(A) ALMANCA YAYIMLAR:

1930 Viyana: Internationaler Psychoanalytischer Verlag. S. 136.
1931 2'nci yayım. (1'inci yayımın kimi eklerle yeniden basımı.)
1934 *Gesammelte Schriften*, **12**, 29-114.
1948 *Gesammelte Werke*, **14**, 421-506.

(B) İNGİLİZCE ÇEVİRİLER:

"Civilization and its Discontents"
1930 Londra: Hogarth Press ve Institute of Psycho-Analysis. New York: Cape and Smith. S. 144. (Çeviren: Joan Riviere.)

Almanca özgün metnin ilk bölümü kitabın geri kalanından biraz önce, Kasım-Aralık 1929'da, *Psychoanal. Bewegung*, **1** (4)'te basıldı. Beşinci bölüm Ocak-Şubat 1930'da, aynı dönemli yayımın sonraki sayısında, **2** (1), ayrı olarak çıktı. 1931 yayımında iki ya da üç ek dipnot kapsandı ve çalışmaya yeni bir son tümce eklendi. İngilizce çevirinin ilk biçiminde bu eklemelerden hiç biri görünmedi.

Freud *Bir Yanılsamanın Geleceği*'ni 1930 Ağustosunda bitirmişti. Sonraki iki yıl boyunca hiç kuşkusuz başlıca hastalığından ötürü çok az şey üretti. Ama 1929 yazında bir kez daha toplumbilimsel bir konu üzerine bir başka kitap yazmaya başladı. İlk taslak Temmuz sonunda bitirildi; kitap Kasım başlarında matbaaya gönderildi ve yılın sonundan önce basılmasına karşın, başlık sayfasında '1930' tarihini taşıyordu (Jones, 1957, 157-8).

Kitap için seçilen ilk başlık *"Das Unglück in der Kultur"* ("Uygarlıktaki Mutsuzluk") idi. Ama *'Unglück'* daha sonra *'Unbehagen'*e değiştirildi—bir sözcük ki İngilizce bir eşdeğerini seçmek güçtü, gerçi Fransızca *'malaise'* ile karşılanabilecek olsa da. Freud çevirmeni Mrs. Riviere'ye bir **mektupta**

"Man's Discomfort in Civilization" başlığını önerdi; ama sonunda güçlüğün ideal çözümünü bulan Mrs. Riviere'nin kendisi oldu.

Kitabın ana teması—içgüdünün istemleri ve uygarlığın kısıtlamaları arasındaki çare bulunamaz karşıtlık—Freud'un çok erken ruhbilimsel yazılarına dek götürülebilir. Böylece, 31 Mayıs 1897'de, Fließ'a "iç-zina karşı-toplumsaldır ve uygarlık onun ilerleyen bir yadsınışından oluşur" diye yazdı (Freud, 1950*a*, Taslak N); ve bir yıl sonra, "Eşeysellik ve Sinircelerin Etyolojisi" (1898*a*) üzerine bir denemede, "sinir argınlığının yayılışı için haklı olarak uygarlığı sorumlu tutabiliriz" dediğini okuruz. Buna karşın, erken yazılarında Freud'un baskıyı bütünüyle dışsal toplumsal etkilere bağlı görmüş olduğunu söyleyemeyiz. *Üç Deneme*'sinde (1950*d*) "uygarlık ve eşeyselliğin özgür gelişimi arasında geçerli olan ters orantı"-dan söz etmiş olsa da (*Standard Ed.* **7**, 242), aynı çalışmada bir başka yerde gizlilik dönemi sırasında doğan eşeysel içgüdüye karşı engeller üzerine şu yorumda bulundu: "Uygar çocuklardan bu engellerin kurulmasının eğitimin bir ürünü olduğu izlenimini ediniriz, ve hiç kuşkusuz eğitimin bununla çok büyük bir ilgisi vardır. Ama gerçekte bu gelişim örgensel olarak belirlenir ve kalıtım tarafından saptanır, ve zaman zaman eğitimin hiçbir yardımı olmaksızın yer alabilir" (*a.y.*, s. 177-8).

Uygarlığa giden yolu döşeyen 'örgensel bir baskı'nın olması düşüncesi — IV'üncü Bölümün başında ve sonunda iki uzun dipnotta genişletilen bir düşünce — aynı erken döneme gider. 14 Kasım 1897'de Fließ'a bir mektupta Freud sık sık "baskıda örgensel birşeyin rol oynadığı" gibi bir kuşkusu olduğunu yazar (Freud, 1950*a*, Mektup 75). Tam olarak bu dipnotların anlamında, dik duruşun benimsenmesinin ve başat duyu olarak kokunun görme ile yer değiştirmesininin baskıdaki etmenler olarak önemini ileri sürmeye geçti. Aynı düşüncenin daha da erken bir ipucu 11 Ocak 1897 tarihli bir mektupta yer alır (*a.y.*, Mektup 55). Freud'un yayımlanmış yazılarında bu düşüncelere bu yazıdan önceki biricik gönderme "Fare Adam" çözümlemesindeki (1909*d*) kısa bir pasaj olarak görünür, *Standard Ed.* **10**, 247-8, ve sevginin ruhbilimi üzerine ikinci bir denemede (1912*d*), *a.y.*, **11**, 189, daha da kısa bir pasajda bir başka gönderme daha vardır. Özel olarak, Freud'un konu üzerine[1] daha erken tartışmaları arasında büyük bir ayrımla en uzunu olan " 'Uygar' Eşeysel Ahlak ve Modern Sinirceli Hastalıklar" üzerine çalışmasında (1908*d*) uygarlığın daha derin, içsel kökenlerinin hiçbir çözümlemesi bulunmaz. Bu çalışma uygarlığın kısıtlamalarının dışardan dayatılan birşey olduğu izlenimini verir.

[1][Konuya başka birçok çalışmada dokunulur ve aralarında "Ruh-Çözümlemeye Dirençler" üzerine bir denemeden (1925*e*), *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin (1930*c*) ilk sayfalarından, ve *Niçin Savaş?*'m (1933*b*) son paragraflarından söz edilebilir.]

Ama gerçekten de bu kısıtlamalarda içsel ve dışsal etkiler tarafından oynanan rölün ve bunların karşılıklı etkilerinin açık bir değerlendirmesi Freud'un ben-ruhbilimi üzerine araştırmalarının onu üst-ben ve bunun bireyin en erken nesne-ilişkilerinden türeyişi üzerine önsavına götürünceye dek olanaklı değildi. Bu nedenledir ki bu çalışmanın böylesine büyük bir bölümü (özellikle VII ve VIII'inci Bölümlerde) suçluluk duygusunun doğasının daha öte araştırılması ve durulaştırılması ile ilgilidir, ve Freud "suçluluk duygusunu uygarlığın gelişiminde en önemli sorun olarak sunma niyetini" bildirir. Ve bu, kendi payına, bu çalışmanın ikinci büyük yan-sorunu için—yokedici içgüdü için—zemindir, gerçi bunlardan hiç biri gerçekte bir yan-sorun olmasa da.

Freud'un saldırgan ya da yokedici içgüdü üzerine görüşlerinin tarihi karışık bir tarihtir ve burada ancak özetle değinilebilir. Erken yazıları boyunca onu başat olarak sadizm bağlamında gördü. Bunu ilk uzunlamasına tartışması *Eşeysellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de (1905*d*) bulunuyor ve orada eşeysel içgüdünün "bileşen içgüdülerinden" biri olarak görünüyordu. "Böylece," diyordu, ilk denemenin 2'nci Kesiminde (B), "sadizm eşeysel içgüdünün bağımsızlık kazanan ve abartılan ve yerdeğişimi yoluyla öncü konumu gasbeden saldırgan bir bileşenine karşılık düşecektir" (*Standar Ed.*, **7**, 158). Gene de, daha sonra, ikinci denemenin 4'üncü Kesiminde, saldırgan içgüdülerin kökensel bağımsızlığı kabul edildi: "Acımasızlık dürtülerinin gerçekte eşeysellikten bağımsız olan kaynaklardan doğdukları, ama erken bir evrede onunla birleşebildikleri kabul edilebilir" (*a.y.*, 193 *n.*) Belirtilen bağımsız kaynaklar öz-sakınıcı içgüdülere dek götürülebilir. Bu pasaj 1915 yayımında değiştirildi ve orada "acımasızlık dürtüsü efendilik içgüdüsünden doğar" dendi ve "eşeysellikten bağımsız" olmasına ilişkin anlatım atıldı. Ama daha önce, 1919'da, Freud çok daha belirgin bir bildirimde bulunmuştu. "Küçük Hans" olay öyküsünün (1909*c*) üçüncü bölümünün II'inci Kesiminde, Freud şöyle yazdı: "Tanıdık öz-sakınım ve eşey içgüdülerinin yanısıra ve onlarla eşit bir zeminde duran özel bir saldırganlık içgüdüsünün varoluşunu kabul edemiyorum" (*a.y.*, **10**, 140).[2] Libidodan bağımsız bir saldırganlık içgüdüsünü kabul etmeye isteksizlik narsissizm önsavından yardım gördü. Saldırganlık ve ayrıca nefret dürtüleri başından bu yana öz-sakınım içgüdüsüne ait görünmüştü, ve öz-sakınım içgüdüsü şimdi libidonun altına alındığı için, herhangi bir bağımsız saldırganlık içgüdüsü gerekmiyordu. Ve bu nene-ilişkilerinin iki-

[2][1923'te eklenen bir dipnot bu yargıya kaçınılmaz sınırlamayı getirdi. Bu yargının ortaya getirilmesinden bu yana, "Kendim" diye yazar Freud, "bir 'saldırganlık içgüdüsü'nün varoluşunu ileri sürmek zorunda kaldım, ama bu Adler'inkinden ayrıdır. Ona 'yoketme' ya da 'ölüm içgüdüsü' demeyi yeğliyorum." Adler'inki gerçekte daha çok bir kendini ileri sürme içgüdüsü idi.]

kutupluluğuna, sık sevgi ve nefret karışımlarına, ve nefretin kendisinin karmaşık kökenine karşın böyleydi. (Bkz. "İçgüdüler ve Yazgıları" (1915*c*), *Standard Ed.*, **14**, 138-9.) Freud'un *Haz İlkesinin Ötesi*'ndeki (1920*g*) bir 'ölüm içgüdüsü' önsavına dek gerçekten bağımsız bir saldırganlık içgüdüsü kendini göstermedi. (Özellikle, bkz. Bölüm VI). Ama belirtmek gerek ki, orada bile, ve Freud'un daha sonraki yazılarında (örneğin *Ego ve İd*'in IV'üncü Bölümü), saldırganlık içgüdüsü henüz birincil kendini-yoketme içgüdüsünden türetilmiş ikincil birşeydi. Bu henüz elimizdeki çalışma için de böyledir, üstelik burada vurgu daha çok ölüm içgüdüsünün *dışarıya doğru* belirişleri üzerine getirilse de; ve *Yeni Giriş Dersleri* (1933*a*), 32'nci Dersin son bölümünde ve ayrıca Freud'un ölümünden sonra yayımlanan *Ruh-Çözümlemenin Anahatları*'nda (1940*a* [1938]) birden çok noktada sorunun daha öte tartışması için de böyledir. Gene de 27 Mayıs 1937'de Freud tarafından Prenses Marie Bonaparte'a[3] yazılan ve dışsal yokediciliğin daha büyük bir kökensel bağımsızlığına göndermeler içeren bir mektuptan birkaç tümce alıntılamak yerinde olacaktır. "Saldırganlık içgüdüsünün içeriye dönmesi hiç kuşkusuz benden nesnelere geçmekte olan libidonun dışarıya dönmesinin karşıeşidir. Eğer kökensel olarak, yaşamın başlangıcında, tüm libidonun içeriye ve tüm saldırganlığın dışarıya yönelik olduğunu, ve yaşamın sürmesi sırasında bunun aşamalı olarak değiştirildiğini varsayarsak, düzgün bir şematik tablo elde ederiz. Ama belki de bu doğru olmayabilir." Freud'un bunu izleyen mektubunda söylediklerini belirtmek doğru olacaktır: "Sizden yokedici içgüdü üzerine gözlemlerime çok fazla ağırlık vermemenizi istiyorum. Bunlar rasgele gözlemlerdi ve yayımlanmadan önce üzerlerinde dikkatle düşünülmeleri gerekecektir. Dahası, onlarda yeni çok az şey vardır."

Böylece açıktır ki *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* ilgisi toplumbilimin çok ötelerine uzanan bir çalışmadır.

[3][Prenses mektubu burada yayımlamamıza izin verme inceliğini göstermiştir. Bütün pasaj ayrıca Ernest Jones'un yaşamöyküsünde (Jones, 1957, 494) Ek A'da (No 33) bulunabilir (ayrı bir çeviride). Konu Freud tarafından bu mektuptan kısa bir süre önce "Sonlandırılabilir ve Sonlandırılamaz Çözümleme" (1937*c*) üzerine yazılan denemenin VI'ncı Kesiminde irdelenmişti.]

UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI

I

I. 1. İNSANLARIN GENELLİKLE ÖLÇME İÇİN yanlış ölçünler kullandıkları, kendileri için güç, başarı ve gönenç elde etmeye çabaladıkları ve başkalarında bunlara hayran oldukları, yaşamdaki gerçek değeri ise hafife aldıkları izleniminden kaçınmak olanaksızdır. Ve gene de, bu türden her genel yargı durumunda olduğu gibi, insan dünyasının ve ruhsal yaşamının ne denli türlülük gösterdiğini unutma tehlikesi vardır. Kendilerine çağdaşlarının hayranlıklarını esirgemedikleri kimi insanlar vardır, üstelik büyüklükleri çoğunluğun hedeflerine ve ideallerine bütünüyle yabancı olan özellik ve başarılar üzerine dayansa bile. Kişi kolayca bu büyük insanlara değer verenlerin herşeye karşın yalnızca bir azınlık olduğunu, ama bu arada büyük çoğunluğun onlara yönelik herhangi bir ilgilerinin olmadığını kabul etme eğiliminde olabilir. Ama insanların düşünce ve eylemleri arasındaki uyumsuzluklar ve dürtüsel dileklerinin çok yanlılığı nedeniyle, işlerin durumu böyle yalın olmayabilir.

I. 2. Bu olağanüstü insanlardan biri bana mektuplarında kendini dostum olarak adlandırır. Ona dini bir yanılsama olarak ele alan küçük kitabımı[1] gönderdim, ve din üzerine yargımla bütünüyle anlaştığı, ama dinselliğin asıl kaynaklarına değer vermediğim için üzüntü duyduğu yanıtını aldım. Bu, der, kendisinin genellikle unutmadığı, başkaları tarafından doğrulandığını bulduğu ve milyonlarca insanda bulunduğunu kabul edebileceği özel bir duygudur. Bu "bengilik" duyumu diyebileceği bir duygu, sınırsız, hudutsuz birşeye ait bir duygudur, bir bakıma "okyanus gibi" birşeydir. Bu duygu bir inanç ilkesi değil ama salt öznel bir olgudur; ona hiçbir kişisel ölümsüzlük inancası bağlı değildir, ama çeşitli Kiliseler ve dinsel dizgeler tarafından yakalanan dinsel erkenin kaynağıdır, onlar tarafından belirli kanallara yöneltilir, ve hiç kuşkusuz yine onlar tarafından tüketilir. Salt bu okyanus duygusu zemininde kişi kendine dindar diyebilir, üstelik her inancı ve her yanılsamayı yadsıyor olsa bile.

[1] [*Bir Yanılsamanın Geleceği* (1927*c*).]

I. 3. Yanılsamanın tılsımını bir keresinde kendisi şiirsel olarak övmüş olan saygıdeğer dostumun bu görüşleri beni hiç de önemsiz olmayan bir güçlüğe düşürdü.[2] Kendimde bu "okyanus" duygusunu bulamıyorum. Duygular bilimsel olarak ele alınmaya uygun değildir. Onların fizyolojik belirtilerini betimlemeye çalışabiliriz. Bunun olanaklı olmadığı yerde — ve okyanus duygusunun da böyle bir nitelemeye direneceğinden korkarım — geriye kendini duygu ile çok kolayca bağlayan tasarımsal içeriğe sarılmaktan başka yapacak birşey kalmaz. Eğer dostumu doğru anlamışsam, özgün ve biraz ayrıksı şairin özgürce seçilmiş ölüm karşısında kahramanına avunç olarak önerdiği şeyi demek istiyor olmalıdır: "Bu dünyadan düşemeyiz."[3] Öyleyse bu bir bütün olarak dışsal dünya ile çözülmez bir bağ duygusu, onunla birlikte olma duygusudur. Diyebilirim ki benim için bu biraz entellektüel bir içgörü niteliğindedir; hiç kuşkusuz, eşliğinde her zaman bir duygu tonu bulunur, ama bu eşit erimdeki başka duygu edimlerinde de eksik değildir. Kendimi böyle bir duygunun birincil doğası konusunda inandıramadım. Ama bu nedenle onun başkalarında bir olgu olarak bulunduğunu yadsıyamam. Biricik soru doğru olarak yorumlanıp yorumlanmadığı ve din için bütün gereksinime *"fons et origo"* [kaynak ve köken] olarak görülmesinin gerekip gerekmediğidir.

I. 4. Bu problemin çözümü üzerinde belirleyici bir etki yaratabilecek hiçbirşey önermiyorum. İnsanların çevrelerindeki dünya ile bağıntılarının daha başından o amaca yönelik dolaysız bir duygu yoluyla bir bilgisini kazanmaları gerektiği düşüncesi kulağa öylesine tuhaf gelir ki, ve ruhbilimimizin dokusuna öylesine kötü uyar ki, böyle bir duygunun ruhçözümsel, e.d. doğuşsal olarak çıkarsaması için bir girişimde bulunulabilir. O zaman şu düşünce çizgisi kendini sunar: Normal olarak bizim için 'kendi'mizin, kendi öz 'ben'imizin duygusundan daha pekin hiçbirşey yoktur.[4] Bu ben bize belirgin olarak başka herşeyden ayrılmış bağımsız, birimsel birşey olarak görünür. Bu görünüşün bir aldanmaca olması, ama benin herhangi bir keskin sınır olmaksızın kendini içeriye, O dediğimiz ve bir bakıma kendisine bir dış görünüş olarak hizmet ettiği bilinçsiz bir ruhsal varlığa doğru sürdürmesi — bu bize ilkin ruhçözümsel araştırmanın öğrettiği bir

[2][1931'de eklenen dipnot:] *Liluli* [1919]. — *La vie Ramakrishna* [1929] ve *La vie de Vivekananda* [1930] başlıklı iki kitabının yayımından bu yana, metinde sözü edilen dostun Romain Rolland olduğu olgusunu gizlememin bir gereği yoktur. [Romain Rolland Freud'a *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin yayımından kısa bir süre sonra 5 Aralık 1927 tarihli mektubunda "okyanus duygusu" üzerine yazmıştı.]

[3]Christian Dietrich Grabbe [1801-36], *Hannibal*: "Ja, aus der Welt werden wir nicht fallen. Wir sind einmal darin." [Gerçekten de, dünyadan düşmeyeceğiz. Hep ondayız artık.]

[4][Freud'un "ben" ve "kendi" sözcüklerini kullanımı üzerine kimi gözlemler *Ego ve İd*'e (1923*b*) Editörün Sunuş yazısında bulunacaktır.]

olguydu, ve ruhçözümlemenin ben ve O ilişkisi üzerine daha söyleyecek çok şeyi vardır. Ama en azından dışarıya doğru, ben açık ve keskin sınır çizgileri ileri sürüyor görünür. Salt bir durumda, hiç kuşkusuz alışılmadık ama gene de hasta olarak görülemeyecek bir durumda, bu böyle değildir. Sevginin doruğunda, ben ve nesne arasındaki sınırlar bulanıklaşıp yitme gözdağını verirler. Duyularının tüm kanıtlarına karşı, seven insan Ben ve Senin bir olduklarını ileri sürer, ve sanki bu bir olguymuş gibi davranmaya hazırdır.[5] Fizyolojik [e.d. normal] bir işlev yoluyla geçici olarak ortadan kaldırılabilecek olan şey doğallıkla hastalıklı süreçler tarafından da rahatsız edilebiliyor olmalıdır. Patoloji bize benin dış dünyaya karşı sınırlarının belirsizleştiği ya da sınırların edimsel olarak yanlış çizildikleri çok sayıda durumu tanımayı öğretmiştir; öyle durumlar vardır ki, kişinin kendi bedeninin bölümleri, giderek kendi ruhsal yaşamının parçaları, algıları, düşünceleri, duyguları yabancı ve kendi benine ait olmayan şeyler olarak görünürler; ya da kişi dışsal dünyaya açıkça bende ortaya çıkan ve onun tarafından tanınması gereken şeyleri yükler. Böylece giderek ben-duygusu bile rahatsızlıklara konudur ve benin sınırları değişmez değildir.

I. 5. Daha öte bir irdeleme bize yetişkinin bu ben-duygusunun başından öyle olmuş olamayacağını söyler. Bir gelişim süreci içinden geçmiş olmalıdır, ve bu kendini kavranabilir bir yolda tanıtlamasa da, belli bir olasılık derecesi ile yeniden kurulmasına izin verir.[6] Memedeki bebek henüz kendi benini ona akmakta olan duyumların kaynağı olarak bir dışsal dünyadan ayırmaz. Değişik uyarılar üzerine, bunu aşamalı olarak öğrenir.[7] Daha sonra kendi bedensel örgenleri olarak tanıyacağı birçok uyarı kaynağının ona her zaman duyumlar gönderebileceği, ama bu arada başkalarının — en çok istediği biri olan anne memesi de aralarında olmak üzere — zaman zaman ondan kaçtıkları ve ancak yardım dileyen bir çığlık sonucunda yeniden getirildikleri olgusu bebek üzerinde çok güçlü bir izlenim bırakmış olmalıdır. Böylelikle ilk kez "dışarda" bulunan ve ancak özel bir eylem[8] yoluyla görünür kılınan birşey olarak bir "nesne" kendini benin

[5][Bkz. Schreber olay öyküsünün (1911*c*) III'üncü Kesimine bir dipnot, *Standard Ed.*, **12**, 69).]

[6]Bkz. ben-gelişimi ve ben-duygusu üzerine Ferenczi'nin "Entwicklungsstufen des Wirklichkeitssinnes/Edimsellik Duyusunun Gelişim Basamakları"ndan (1913) Federn'in 1926, 1927 ve sonraki katkılarına dek çok sayıda çalışma.

[7][Bu paragrafta Freud tanıdık zeminler üzerindeydi. Sorunu kısa bir süre önce "Olumsuzlamalar" üzerine denemesinde (1925*h*) tartışmıştı, *Standard Ed.*, **19**, 236-8. Ama konuyu daha önce birçok fırsatta ele almıştı. Bkz. örneğin "İçgüdüler ve Yazgıları" (1915*c*), *a.y.*, **14**, 119, ve 134-6, ve *Düşlerin Yorumu* (1900*a*), *a.y.*, **5**, 565-6. Sorunun özü aslında daha 1895 "Tasar"ında bulunacaktır, I'inci Bölümün 1, 2, ve 11'inci Kesimleri (Freud, 1950*a*).]

[8]["Tasar"daki "belirli eylem"]

karşısına koyar. Benin genel duyumlar kütlesinden kopması için, ve dolayısıyla bir "dışarsının," bir dış dünyanın tanınması için daha öte bir uyarı çok sık, çok yanlı ve kaçınılamaz acı ve hazsızlık duyumları tarafından sağlanır ki, kısıtlamasız bir egemenlik sürdüren haz ilkesi tarafından ortadan kaldırılmaları ya da kaçınılmaları buyrulur. Böyle hazsızlığın kaynakları olabilecek herşeyi benden ayırma, onları dışarı atma ve karşısında ona gözdağı veren yabancı bir dışarsının durduğu bir arı haz-ben oluşturma yönünde bir eğilim doğar. Bu ilkel haz-benin sınırları deneyim yoluyla düzeltilmekten kaçamazlar. Bireyin haz verici oldukları için vazgeçmeye istekli olmadığı pekçok şey gene de ben değil ama nesnedir, ve dışarı atmayı istediği birçok acı gene de kendilerini benden koparılamaz olarak, iç kökenli olarak tanıtlarlar. Birey duyusal etkinliğinin amaçlı bir denetlenişi ve uygun kas eylemi yoluyla içsel olanı — bene ait olanı — ve dışsal olanı — bir dış dünyadan kaynaklananı — ayırdedebilmesini sağlayan bir yordamı öğrenir, ve böylelikle daha öte gelişime egemen olacak olan olgusallık ilkesinin kuruluşu için ilk adım atılır.[9] Bu ayrımlaşma doğallıkla kendini duyumsanan ve gözdağı veren hazsızlık-duyumlarına karşı kollayabilme kılgısal amacına hizmet eder. Benin kendi içindeki belli hazsızlık kaynaklarına karşı savunma amacıyla dış kökenli hazsızlığa karşı yararlandıklarından başka hiçbir savunma yönteminin olmaması olgusu o zaman hastalık yaratıcı önemli rahatsızlıkların başlangıç noktasıdır.

I. 6. Öyleyse ben bu yolda kendini dış dünyadan koparır. Ya da, daha doğru bir deyişle, kökensel olarak ben herşeyi kapsar, sonradan bir dış dünyayı kendisinden ayırır. Bugünkü ben-duygumuz öyleyse çok daha fazla şeyi kapsayan, giderek herşeyi kapsayan ve benin çevredeki dünya ile yakın bir bağlanmışlığına karşılık düşen bir duygunun yalnızca büzülmüş bir kalıntısıdır. Eğer ruhsal yaşamlarında bu ilksel ben-duygusunu büyük ya da küçük bir ölçüde saklamış olan birçok insanın olduğunu varsayabilirsek, o zaman bu duygu onlarda daha dar ve daha keskin olarak sınırlanmış olgunluk ben-duygusunun yanısıra ve onun bir tür karşıeşi gibi varolacaktır; ve ona uygun tasarımsal içerik tam olarak sınırsızlık ve herşey ile, evren ile bir bağlanmışlık içeriği olacak, dostumun "okyanus" duygusu olarak açıkladığı şeyle aynı içeriği taşıyacaktır. Ama kökensel olanın daha sonra ondan oluşmuş olanın yanısıra sürdüğünü varsayma hakkımız var mıdır?

I. 7. Hiç kuşkusuz. Böyle bir olay ne ruhsal ne de başka herhangi bir alanda yadırgatıcıdır. Hayvanlar dünyasında en yüksek gelişim düzeyindeki türlerin en aşağı olanlardan türemiş oldukları sayıltısına sarılırız. Gene de tüm yalın yaşam biçimlerinin bugün henüz yaşayanların arasında

[9][Bkz. "Ruhsal Olayların İki İlkesi" (1911*b*), *Standard Ed.*, **12**, 222-3.]

yer aldığını görürüz. Büyük kertenkeleler soyu silinmiş ve memeliler için yer açmıştır; ama bu soyun gerçek bir temsilcisi, timsah, henüz bizimle birlikte yaşar. Bu andırım çok uzak olabilir, ve sağ kalan aşağı türlerin çoğunlukla günümüzün daha yüksek bir düzeye dek gelişmiş türlerinin gerçek ataları olmaması olgusu tarafından da zayıflatılır. Bir kural olarak, ara üyeler ölüp tükenmişlerdir ve ancak bir tür kurgulama yoluyla bilinirler. Buna karşı ruhsal alanda ilkelin ondan kaynaklanan dönüşmüşün yanısıra saklanması öylesine sıktır ki, onu örnekler yoluyla tanıtlamak gereksizdir. Bu olduğu zaman, çoğunlukla gelişimde bir ayrılmanın sonucu olarak yer alır. Bir tutumun, bir içgüdü-uyarısının nicel bir bölümü değişmeksizin kalmış, bir başkası ise daha öte gelişime uğramıştır.

I. 8. Bu bizi ruhsal alanda evrensel sakınım sorununa getirir. Sorun henüz yeterince incelenmiş değildir,[10] ama öylesine çekici ve önemlidir ki, gerekçemiz yetersiz bile olsa dikkatimizi biraz ona yöneltebiliriz. Sıradan unutmanın bellek-izinin bir dağılışını, dolayısıyla ortadan yitişini imlediğini sanma yanılgısının üstesinden gelmemizden bu yana, karşıt sayıltıyı, ruhsal yaşamda bir kez oluşan hiçbirşeyin bir daha yitip gidemeyeceğini, herşeyin her nasılsa saklı kaldığım ve uygun koşullar altında, örneğin çok geniş erimli bir gerileme yoluyla yeniden günışığına çıkarılabileceğini kabul etme eğilimindeyiz. Bir başka alandan bir karşılaştırma alarak bu sayıltının içeriğinin ne olduğunu açıklama girişiminde bulunabiliriz. Ölümsüz Kentin gelişimini örnek olarak alacağız.[11] Tarihçiler bize en eski Roma'nın *Roma Quadrata*, Palatine üzerinde çitle çevrili bir yerleşim olduğunu söylerler. Sonra Septimonium evresi, değişik tepelerdeki yerleşimlerin bir birliği geldi; bunu Servianus duvarı tarafından sınırlanan kent izledi, ve daha da arkadan cumhuriyet döneminin ve ilk Sezarlar zamanının tüm dönüşümlerinden sonra, İmparator Aurelianus'un kendi duvarları ile kuşattığı kent kuruldu. Kentin uğradığı dönüşümleri daha öte izlemeyi istemiyoruz; ama en tam tarihsel ve topografik bilgilerle donatılı olduğunu düşüneceğimiz bir ziyaretçinin bugünkü Roma'da bu erken kentlerden neleri bulabileceğini kendimize soracağız. Birkaç açıklık dışında, Aurelianus duvarlarını hemen hemen değişmemiş olarak görecektir. Kimi yerlerde kazıdan sonra günışığına çıkarılan Servianus duvarının kesimlerini bulabilir. Eğer yeterince bilgisi varsa — bugünkü arkeolojiden daha fazla —, belki de kentin tasarında bu duvarın bütün sürecini ve *Roma Quadrata*'nın bütün anahatlarını çizebilir. Bir zamanlar bu eski alanı dolduran yapılardan hiçbirşey bulamayabilir ya da ancak bir kaç kalıntı bulabilir, çünkü

[10][Freud 1907'de *Gündelik Yaşamın Ruhsal Bozuklukları*'nın (1901*b*) son bölümünün F Kesimine konu üzerine bir dipnot ekledi, *Standard Ed.*, **6**, 274-5.]

[11]*The Cambridge Ancient History*'ye göre, **7**, 1928: "The founding of Rome," Hugh Last.

bundan böyle yokturlar. Cumhuriyet Roması üzerine tüm bilgisinin ona sağlayabileceği şey en çoğundan yalnızca bu dönemin tapınak ve kamu yapılarının durdukları yerleri göstermek olacaktır. Şimdi yerleri örenler tarafından alınmıştır; ama bunlar onların kendilerinin olmaktan çok yangınların ve yıkımların arkasından sonraki zamanlarda yapılan yenilemelerin kalıntılarıdır. Eski Roma'nın tüm bu kalıntılarının Rönesanstan sonraki birkaç yüzyılda gelişen bir büyük kentin dağınık dokusu ile içiçe geçmiş görünmesinden özel olarak söz etmenin pek gereği yoktur. Hiç kuşkusuz henüz pekçok eski şey kentin toprağında ya da modern yapılarının altında gömülüdür. Roma gibi tarihsel kentlerde karşımıza çıkan geçmişi saklamanın yolu budur.

I. 9. Şimdi düşlemsel bir varsayımda bulunarak Roma'nın insanlara ait bir yerleşim yeri değil ama benzer uzunlukta ve varsıllıkta bir geçmişi ile ruhsal bir varlık olduğunu düşünelim; başka bir deyişle, öyle bir varlık olsun ki, onda bir zamanlar ortaya çıkmış olan hiçbirşey yitip gitmeyecek, ve onda tüm daha erken gelişim evreleri en sonuncunun yanısıra süreceklerdir. Bu öyleyse Roma için Sezarların saraylarının ve Septimius Severus'un Septizonium'unun Palatine üzerinde eski yüksekliklerine yükseldikleri, St. Angelo kalesinin henüz burçlarında Got kuşatmasına dek onu süsleyen güzel yontuları taşımakta olduğu, vb. anlamına gelecektir. Ama daha da ötesi, Palazzo Caffarelli'nin yerinde bir kez daha, ve bu yapının oradan kaldırılması gerekmeksizin, Jüpiter Capitolinus Tapmağı duracaktır; ve bu yalnızca İmparatorluk zamanı Romalıları tarafından görüldüğü gibi en son şeklinde değil, ama ayrıca henüz Etrüsk biçimlerini gösterdiği ve tuğla renkli eklentilerle süslendiği en erken şeklinde de olacaktır. Şimdi Coliseum'un durduğu yerde, ayrıca Nero'nun yitik Altın Evini de hayranlık içinde seyredebilirdik; Pantheon'un Piazza'sında yalnızca bize Hadrian tarafından bırakıldığı gibi bugünkü Pantheon'u değil ama, aynı zeminde ayrıca Agrippa tarafından dikilen ilk yapıyı da bulurduk; giderek, aynı zemin Maria sopra Minerva kilisesini ve üzerine yapıldığı eski tapınağı da taşırdı. Ve ya birini ya da ötekini görebilmek için, gözlemcinin belki de yalnızca bakışının yönünü ya da duruş noktasını değiştirmesi gerekirdi.

I. 10. Hiç kuşkusuz bu düşlemi daha ileri götürmenin anlamı yoktur, çünkü bizi tasarlanamaz olana, giderek saçma olana götürür. Eğer tarihsel ardışıklığı uzaysal olarak temsil etmeyi istiyorsak, bunu ancak uzaydaki bitişiklik yoluyla yapabiliriz; aynı uzayın iki ayrı içeriği olamaz. Girişimimiz boş bir oyun gibi görünür; salt bir aklaması vardır; bize ruhsal yaşamın özgünlüklerini sezgisel betimleme yoluyla denetleyebilmekten ne denli uzak olduğumuzu gösterir.

I. 11. Henüz bir karşıçıkış konusunda daha düşüncelerimizi belirtme-

miz gerekiyor. Niçin ruhsal geçmiş ile karşılaştırmak üzere tam olarak bir kentin geçmişini seçtiğimiz sorulabilir. Tüm geçmişin saklanması varsayımı yalnızca ruhsal örgenin dokunulmamış kalması, dokularının yaralanma ya da yangı yoluyla zarar görmemiş olması koşulu altında, ruhsal yaşam için bile geçerlidir. Ama bu hastalık nedenleri ile karşılaştırılabilecek yokedici etkiler hiçbir kentin tarihinde eksik değildir, üstelik Roma'dan daha az çalkantılı bir geçmişi olsa bile, ve üstelik, Londra gibi, bir düşman tarafından yağmalandığı pek söylenemeyecek olsa bile. Bir kentin en barışçıl gelişimi bile yapıların yıkılmasına ve yerlerine yenilerinin yapılmasına tanık olur, ve bu nedenle kent ruhsal bir örgenlik ile böyle bir karşılaştırma için daha baştan uygunsuzdur.

I. 12. Bu karşıçıkışın önünde geri çekiliyoruz, ve çarpıcı bir zıtlık etkisi için arayışımızdan vazgeçerek, bir hayvanın ya da insanın bedeni gibi her zaman daha yakından ilişkili bir karşılaştırma nesnesine dönüyoruz. Ama burada da aynı şeyi buluruz. Gelişimin erken evreleri hiçbir anlamda saklanmayı sürdürmezler; kendileri için gereç sağlamış oldukları geç evrelere geçmişlerdir. Dölüt yetişkinde kendini göstermez; çocukluktaki timus bezi erinlikten sonra bağ dokusu ile değiştirilir, ama bundan böyle kendisi bulunmaz; olgun insanın ilik kemiklerinde hiç kuşkusuz çocukluk kemiğinin anahattını saptayabilirim, ama sonunda belirli biçimini kazanıncaya dek uzayıp kalınlaşarak bunun kendisi yitmiştir. Ortada olan olgu son şekillenmenin yanısıra tüm ön aşamaların da böyle bir saklanışının yalnızca ruhsal yapıda olanaklı olduğu, ve bu olayı sezgisel kılma durumunda olmadığımızdır.

I. 13. Belki de bu sayıltıda çok ileri gidiyoruz. Belki de geçmişin ruhsal yaşamda saklı *kalabileceğini* ve *zorunlu olarak* yokolmadığını ileri sürmekle yetinmemiz gerekirdi. Giderek ruhsalın alanında bile pekçok eski şeyin — ister normal olarak isterse kuraldışı olarak — hiçbirşey aracılığıyla yeniden kazanılamayacağı ve yeniden diriltilemeyeceği bir düzeyde silinmesi ya da tüketilmesi, ya da genel olarak sakınımın belli uygun koşullara bağlı olması her zaman olanaklıdır. Olanaklıdır, ama bu konuda hiçbirşey bilmiyoruz. Yalnızca geçmişin ruhsal yaşamda saklanmasının şaşırtıcı bir kuraldışı olmaktan çok bir kural olduğu olgusuna sarılabiliriz.

I. 14. Böylece birçok insanda "okyanus" duygusunun olduğunu, ve onu ben-duygusunun erken bir evresine dek izleme eğiliminde olduğumuzu kabul etmeye bütünüyle hazırız; ama o zaman şu daha öte soru doğar: Bu duygu hangi hakla dinsel gereksinimlerin kaynağı olarak görülme istemine bulunabilir?

I. 15. Bu istem bana inandırıcı görünmüyor. Herşey bir yana, bir duygu ancak kendisi güçlü bir gereksinimin anlatımı ise bir erke kaynağı olabilir. Dinsel gereksinimlerin çocukların çaresizliğinden ve bunun uyandırdığı

baba özleminden türeyişi bana yadsınamaz gibi görünüyor, özellikle bu duygu yalın olarak kendini çocukluk günlerinden başlayarak sürdürmediği, tersine, yazgının üstün gücü önündeki endişe tarafından sürekli olarak saklandığı için. Çocuklukta babanın korumasına gereksinim denli güçlü bir gereksinim daha olduğunu sanmıyorum. Böylece sınırsız narsissizmin yeniden kuruluşu gibi birşey için çabalayabilecek olan okyanus duygusunun rolü öntasardan dışlanır. Dinsel tutumun kökeni duru anahatlarda geriye çocukluk çaresizliğinin duygusuna dek izlenebilir. Bunun arkasında yatan daha başka birşey olabilir, ama bu şimdilik bir bulanıklık perdesi ile örtülüdür.

I. 16. Okyanus duygusunun sonradan din ile ilişki içine girdiğini tasarlayabilirim. Evren ile Bir-Olma, ona ait bu düşünce içeriği pekala dinsel bir avunç için ilk arayış gibi alınabilir, sanki benin ona dışsal dünyadan gelen bir gözdağı olarak gördüğü tehlikeyi kabul etmemenin bir başka yoluymuş gibi. Bir kez daha itiraf etmeliyim ki, bu hemen hemen dokunulamaz büyüklüklerle çalışmak benim için çok güçtür. Bilgi için doymak bilmez özlemi tarafından en alışılmadık deneyleri yapmaya götürülen ve sonunda herşeyi bilme noktasına gelen bir başka dostum bana Yoga alıştırmalarında dış dünyadan çekilme yoluyla, dikkati bedensel işlevler üzerine bağlama yoluyla, özel soluk alma yöntemleri yoluyla kişinin edimsel olarak kendi içinde yeni duyumlar ve evrensel-duygular uyandırabileceğini, bunların ruhsal yaşamın çok eski zamanlarda kalmış ilksel durumlarına gerilemeler olarak görülebileceğini anlattı. Kendisi bunlarda gizemcinin bilgeliğinin çoğunun bir bakıma fizyolojik temellerini görür. Burada ruhsal yaşamın örneğin dalınç ve esrimeler gibi bulanık değişkilerinden birçoğu ile kurulabilecek bağıntılar vardır. Ama bunlar beni ["Der Taucher"de] Schiller'in dalgıcı ile birlikte bir kez daha şu sözleri haykırmaya götürür:

Es freue sich
Wer da atmet im rosigen Licht.
Sevinç duyar orada
Soluk alan pembe ışıkta.

II

II. 1. *BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ* BAŞLIKLI YAZIMDA dinsel duygunun en derin kaynakları ile olmaktan çok sıradan insanın kendi dini olarak anladığı şeyle, öğretiler ve verilen sözler dizgesi ile ilgilendim — bir dizge ki, bir yanda bu dünyanın bilmecelerini imrenilebilir bir tamamlanmışlık ile açıklarken, öte yandan bireye özenli bir Kayranın onun yaşamım gözlediği ve burada ondan yadsınanların ötedeki bir varoluşta karşılığının ödeneceği inancasını verir. Sıradan insan bu Kayrayı olağanüstü yükseltilmiş bir babanın kişiliğinde olmanın dışında tasarlayamaz. Ancak böyle bir varlık insan çocuklarının gereksinimlerini anlayabilir ve onların duaları ile yumuşatılabilir ve pişmanlık belirtileri ile yatıştırılabilir. Bütün şey öylesine açıkça çocukçadır ki, edimselliğe öylesine yabancıdır ki, insanlığa karşı tutumu dostça olan biri için ölümlülerin büyük çoğunluğunun hiçbir zaman bu yaşam görüşünün üzerine yükselemeyeceklerini düşünmek acı vericidir. Bugün yaşayanlar arasında bu dinin savunulamaz olduğunu görmek zorunda olmalarına karşın gene de acınacak arkayı koruma eylemlerinde onu parça parça savunmaya çalışan insanların sayısının ne denli büyük olduğunu görmek daha da yüz kızartıcıdır. Dinin Tanrısını onun yerine kişisel olmayan, gölgemsi bir soyut ilke geçirerek kurtarabileceklerine inanan felsefecilerin karşısına şu uyarıyı çıkarabilmek için kişi inananların arasına karışmayı isteyebilir: Boş yere Tanrı adını anmayacaksın! Geçmiş zamanların büyük insanlarından kimileri aynı yolda davranmış olsalar bile, bu konuda onlara dayanamayız. Niçin öyle yapmak zorunda oldukları bilinir.

II. 2. Sıradan insana ve dinine, bu adı taşıması gereken biricik dine geri dönelim. Karşımıza ilk çıkan şey büyük ozanlarımızdan ve bilgelerimizden birinin dinin sanat ve bilim ile ilişkisi üzerine tanıdık sözleridir:

Wer Wissenschaft und Kunst besitz, hat auch Religion;
Wer jene beide nicht besitzt, der habe Religion!
Bilim ve Sanatı olanın, Dini de vardır;
O ikisinden de yoksun olanın, Dini vardır![12]

II. 3. Bu anlatım bir yandan dini insanın en yüksek iki başarımı ile bir karşıtlık içine getirir; öte yandan, yaşamdaki değerleri açısından o başarımların ve dinin birbirlerini temsil edebileceklerini ya da birbirlerinin

[12]Goethe, *Zahme Xenien* IX (Gedichte aus dem Nachlaß).

yerini alabileceklerini ileri sürer. Eğer biz de sıradan insanı dininden yoksun bırakmayı istemiş olsaydık, açıktır ki şairin yetkesini kendi yanımızda bulamazdık. Sözlerinin değerine yaklaşabilmek için özel bir yol bulmaya çalışıyoruz. Önümüzde bulunduğu biçimiyle yaşam bizim için çok güçtür; bize çok fazla acı, aldanmalar ve çözümsüz görevler getirir. Ona dayanabilmek için hafifletici önlemler olmaksızın yapamayız. (Theodor Fontane'in dediği gibi, "Yardımcı yapılar olmaksızın yapamayız.")[13] Belki de böyle üç önlem vardır: güçlü oyalanmalar, ki sefilliğimizi hafife almamızı sağlarlar; almaşık doyumlar, ki onu azaltırlar; sarhoş edici nesneler, ki bizi aynı şeye duyarsız kılarlar. Bu türden herhangi birşey vazgeçilmezdir.[14] "Candide"ini kişinin bahçesini işlemesi öğüdü ile sonlandırırken, Voltaire'in amaçladığı şey oyalanmalardır; bilimsel etkinlik de böyle bir oyalanmadır. Sanat tarafından sunulduğu gibi almaşık doyumlar olgusallığa karşı yanılsamalardır, ama gene de düşlemin ruhsal yaşamda üstlendiği rolden ötürü ruhsal olarak daha az etkili değildirler. Sarhoş edici nesneler bedenimizi etkiler ve onun kimyasını değiştirirler. Dine bu dizi içersinde bir yer vermek yalın bir sorun değildir. Çok daha gerilere gitmemiz gerekir.

II. 4. İnsan yaşamının ereği sorusu sayısız kez getirilmiştir; hiçbir zaman doyurucu bir yanıt almamıştır ve belki de böyle bir yanıtı kabul etmez. Bu soruyu getirenlerden birçoğu eğer yaşamın hiçbir ereğinin olmadığı ortaya çıkarsa o zaman onlar için tüm değerini yitireceğini eklemişlerdir. Ama bu gözdağı hiçbirşeyi değiştirmez. Tersine, öyle görünür ki sanki soruyu bir yana atmaya hakkımız vardır. Varsayılması daha şimdiden başka birçok anlatımını bildiğimiz o insansal büyüklenme duygusu gibi görünür. Belki de belirlenimlerinin insana hizmet etmekten oluşabileceği görüşü dışında, hiç kimse hayvanların yaşamının ereği gibi birşeyden söz etmez. Ama bu görüş de savunulabilir değildir, çünkü birçok hayvan durumunda insan onları betimlemenin, sınıflandırmanın, incelemenin dışında hiçbirşey yapamaz; ve giderek sayısız hayvan türü kendilerini bu uygulamanın bile dışında tutarlar, çünkü insan daha onları göremeden önce yaşamış ve yokolmuşlardır. Bir kez daha, ancak din yaşamın bir ereği sorusunu yanıtlamayı bilir. Bir yaşam ereği düşüncesinin dinsel dizge ile birlikte durduğu ve onunla birlikte düştüğü yargısında yanılmak hemen hemen olanaksızdır.

II. 5. Buna göre daha az gösterişli soruya, davranışları yoluyla insanların kendilerinin yaşamlarının erek ve niyetleri olarak neyi gösterdikleri, onda neye erişmeyi istedikleri sorusuna döneceğiz. Buna yanıtın kuşkulu

[13][*Standard Ed.* bu alıntının kaynağının bulunamadığını belirtiyor.]

[14]*Die Fromme Helene*'de Wilhelm Busch daha alt bir düzlemde aynı şeyi söylemiştir: "Wer Sorgen hat, hat auch Likör" [::"Kaygıları olanın likörü de vardır"].

olması güçtür; mutluluk uğruna çabalarlar, mutlu olmayı ve mutlu kalmayı isterler. Çabanın iki yanı, bir olumlu ve bir de olumsuz hedefi vardır; bir yandan acının ve hazsızlığın yokluğunu, öte yandan güçlü haz duygularının yaşanmasını amaçlar. Sözcüğün daha dar anlamında, "mutluluk" yalnızca bu ikincisi ile ilişkilidir. Hedeflerdeki bu ikircime uygun olarak, insanların etkinliği bu hedeflerden birini ya da ötekini — başat olarak ya da giderek başka herşey pahasına — edimselleştirmeye çalışmasına göre iki yönde gelişir.

II. 6. Gördüğümüz gibi, yaşamın ereğini saptayan şey yalın olarak haz ilkesinin izlencesidir. Bu ilke ansal aygıtın işleyişine başından egemendir; etkililiği konusunda hiçbir kuşku olamaz, ve gene de izlencesi bütün dünya ile, mikrokozmoz ile olduğu gibi makrokozmoz ile de geçimsizdir. Genel olarak, yerine getirilebilmesi olanaksızdır; evrenin tüm düzenlemeleri onunla çelişir; kişi insanın "mutlu" olması niyetinin "Yaratılış" tasarında kapsanmadığını söylemeyi isteyebilir. Sözcüğün en sağın anlamında mutluluk denilen şey yüksek bir düzeyde engellenmiş gereksinimlerin birdenbire yer alması yeğlenebilir olan doyumundan kaynaklanır, ve doğasına göre yalnızca aralıklarla yer alan bir fenomen olarak olanaklıdır. Haz ilkesi tarafından istenen bir durumun her uzaması ancak ılımlı bir hoşnutluk duygusu verir; öyle bir doğamız vardır ki, ancak bir zıtlıktan yeğin bir haz duygusu türetebiliriz, ve bir durumdan ancak çok az haz duyabiliriz.[15] Böylece mutluluk olanaklarımız daha şimdiden yapımız tarafından sınırlanır. Mutsuzlukla karşılaşmak çok daha az güçtür. Acı üç yönden gözdağı verir: Kendi bedenimizden, ki bozulmaya ve çözülmeye belirlenmiştir, ve giderek uyarı sinyalleri olarak acı ve endişeden yoksun bile olamaz; dışsal dünyadan, ki ezici ve acımasız yokedicilik güçleri ile öfkesini bize çevirebilir; ve son olarak başka insanlar ile ilişkilerden. Bu son kaynaktan doğan acıyı belki de her başkasından daha güçlü duyarız; onu belli bir ölçüde gereksiz bir ek olarak görme eğilimindeyizdir, üstelik başka kaynaklardan gelen acıdan daha az kaçınılmaz bir yazgı olmasa bile.

II. 7. Eğer bu acı olanaklarının baskısı altında insanlar mutluluk istemlerini ılımlılaştırmaya alışmışlarsa — tıpkı haz ilkesinin dış dünyanın etkisi altında kendini daha alçakgönüllü olgusallık ilkesine dönüştürmesi gibi —, ve eğer insan yalnızca mutsuzluktan kaçmayı ya da acıya dayanmayı başarabildiği için kendini daha şimdiden mutlu görüyorsa, ve eğer bütünüyle genel olarak acıdan kaçınma görevi haz elde etme görevini arkatasara sürüyorsa, buna hayret etmemek gerekir. Biraz düşüncenin gösterdiği gibi, bu görevi çözme girişimi çok değişik yollarda olanaklıdır; tüm

[15]Goethe "Hiçbirşey bir dizi güzel günü taşımaktan daha güç değildir" uyarısını verir [*"Nichts ist schwerer zu ertragen als eine Reihe von schönen Tagen"*] Ama bu bir abartma olabilir.

bu yollar dünyasal bilgeliğin çeşitli okulları tarafından salık verilmiş ve insanlar tarafından uygulamaya koyulmuştur. Tüm gereksinimlerin kısıtlamasız doyumu kendini yaşamı sürdürmenin en imrendirici türü olarak ortaya sürer; ama bu hazzı sağgörünün önüne koymak demektir ve kısa bir süre işledikten sonra kendini cezalandırır. Hazsızlıktan kaçınmayı başlıca amaç olarak alan öteki yöntemler dikkatlerinin başlıca kendisine döndürüldüğü hazsızlık kaynaklarına göre ayrılırlar. Bu önlemlerden kimileri aşırı, kimileri ılımlıdır; kimileri tek-yanlı iken kimileri ise eldeki soruna aynı zamanda birçok yandan saldırırlar. Gönüllü yalnızlık, başkalarından uzakta durma insanlarla ilişkilerden doğabilecek acıya karşı en yakın sığınaktır. Anlayabileceğimiz gibi, bu yol boyunca erişilebilecek mutluluk dinginlik mutluluğudur. Korku verici dışsal dünyaya karşı kendini savunmanın biricik yolu, eğer kişi bu görevi salt kendi başına çözmeyi istiyorsa, herhangi bir yolda ondan uzağa dönmektir. Hiç kuşkusuz daha başka ve daha iyi bir yol vardır: İnsan topluluğunun bir üyesi olarak, bilimden türetilen uygulayımın yardımı ile doğaya karşı saldırıya geçerek onu insan istencine altgüdümlü kılmak. O zaman kişi herkes ile birlikte herkesin mutluluğu için çalışmaktadır. Ama acıyı önlemenin en ilginç yöntemleri kendi örgenliğini etkilemeye çalışan yöntemlerdir. En sonunda tüm acı yalnızca duyumdur, yalnızca onu duyumsadığımız sürece vardır, ve onu yalnızca örgenliğimizin belli düzenlenişlerinin bir sonucu olarak duyumsarız.

II. 8. Böyle etkileme yöntemlerinin en kaba ama ayrıca en güçlü olanı kimyasal yöntemdir — sarhoş olma. Düzeneğinin tam olarak anlaşıldığına inanmasam da, kanda ya da dokularda bulunuşları bizde dolaysız haz duyumları yaratan bedene yabancı nesnelerle ilgili olduğu bir olgudur; ama bunlar ayrıca duyarlık koşullarımızı öyle bir yolda değiştirirler ki, hazsızlık uyarılarını alma yeteneğini yitiririz. İki etki yalnızca aynı zamanda yer almakla kalmaz, ama ayrıca içsel olarak birbirleri ile bağıntılı da görünür. Ama kendi bedenlerimizin kimyasında benzer etkileri olan özdekler de olmalıdır, çünkü en azından bildiğimiz bir hastalık durumu — manya — vardır ki, bunda sarhoşluğa benzer bir koşul kendini sarhoşluk yaratıcı herhangi bir ilaç uygulamaksızın gösterir. Bunun yanısıra, normal ruhsal yaşamımız kolaylaştırılmış ya da güçleştirilmiş haz salınışları arasında salınımlar gösterir, ve bunlara koşut olarak hazsızlık için azalmış ya da artmış bir duyarlık gider. Ruhsal süreçlerdeki bu sarhoşluk yanının bugüne dek bilimsel araştırmadan kaçmış olması oldukça üzücüdür. Sarhoşluk yaratıcı nesnelerin mutluluk uğruna kavgadaki ve sefilliği uzak tutmadaki hizmetleri bir iyilik olarak öyle bir düzeyde övgüyle karşılanmıştır ki, bireyler gibi uluslar da onlara libido ekonomilerinde sağlam bir yer ayırmışlardır. Bireyin onlara borcu yalnızca dolaysız haz kazanımına sınırlı

değildir; dışsal dünya karşısında çok özlem duyulan bir bağımsızlık düzeyini de onlara borçludur. Çünkü, bilindiği gibi, bu "kaygı boğucu"nun yardımıyla kişi her zaman olgusallığın basıncından kaçabilir ve daha iyi duyarlık koşulları ile kendi dünyasında bir sığınak bulabilir. İyi bilindiği gibi, sarhoş edici nesnelerin tam olarak bu özelliği onların tehlikelerini ve zararlarını da koşullandırır. Belli durumlarda, insan yazgısının iyileştirilmesi için uygulanabilecek olan büyük erke miktarlarının yararsız olarak yitirilmesinden sorumludurlar.

II. 9. Ama ruhsal aygıtımızın karışık yapısı başka etkilerin bütün bir dizisini de kabul eder. İçgüdülerin doyumu nasıl mutluluk anlamına gelirse, dış dünyanın bizi açlıkla karşı karşıya bırakması ve gereksinimlerimizin doyumunu yadsıması da yine öyle büyük acılara neden olur. Öyleyse bu içgüdüsel uyarıların etkilenmesi yoluyla acıların bir bölümünden kurtulma umudu beslenebilir. Acıya karşı bu savunma yolu duyarlık aygıtını ilgilendirmez; gereksinimlerin iç kaynaklarına egemen olmaya çalışır. Aşırı biçiminde bu kendini içgüdülerin öldürülmesinde gösterir — Doğunun bilgeliğinin öğrettiği ve Yoga uygulamasının yerine getirdiği gibi. Eğer başarılı olursa, o zaman kişi böylelikle hiç kuşkusuz tüm başka etkinlikten de vazgeçmiş (yaşamın kendisi adanmış), ve bir başka yolda bir kez daha yalnızca dinginliğin mutluluğu kazanılmıştır. Ölçülü hedefler durumunda, ve yalnızca içgüdüsel yaşama egemen olmak için çabaladığımızda aynı yolu izleriz. O zaman egemen olan öğeler kendilerini olgusallık ilkesine altgüdümlü kılan daha yüksek ruhsal etmenlerdir. Burada doyum amacından hiçbir biçimde vazgeçilmiş değildir; bağımlılık içinde tutulan içgüdülerin doyumsuzluğunun engellenmemiş olanlarınki denli acılı olarak duyumsanmaması yoluyla acıya karşı belli bir koruma elde edilir. Ama buna karşı haz olanaklarının yadsınamaz bir indirgenmesi vardır. Ben tarafından ehlileştirilmemiş yabanıl bir içgüdü uyarısının doyumundan elde edilen mutluluk duygusu uysallaştırılmış bir içgüdünün doyumu durumunda elde edilenden karşılaştırılamayacak denli daha yeğindir. Sapık dürtülerin direnilemezlikleri, ve belki de genel olarak yasak olanın çekiciliği burada ekonomik bir açıklama bulur.

II. 10. Acıya karşı savunmanın bir başka uygulayımı ruhsal aygıtımızın izin verdiği ve ona işlevsel esnekliğinde çok şey kazandıran libido yerdeğişimlerinden yararlanır. Görev burada içgüdü hedeflerini dış dünya tarafından yadsınma ile karşılaşamayacakları bir yolda düzenlemektir. İçgüdüsel yüceltme bu konuda yardımcı olur. En iyi sonuca erişmenin yolu ruhsal ve entellektüel çalışma kaynaklarından haz kazanımını yeterince yükseltmenin yolunu bilmekten geçer. Yazgı o zaman kişiye pek dokunamaz. Bu tür bir doyum, örneğin sanatçının yaratmada, düşlemsel imgelerini cisimselleştirmede, ya da bir araştırmacının problemleri çözmede ve gerçekliğin

bilgisinde yaşadığı sevinç bir gün kesinlikle metapsikolojik olarak nitelendirebileceğimiz özel bir nitelik gösterir. O zamana dek bir eğretileme olarak yalnızca böyle doyumlar bize "daha ince ve daha yüksek" görünürler diyebiliriz; ama kaba birincil içgüdülerin doyurulmaları ile karşılaştırma içinde yeğinlikleri hafifletilmiştir; bedensel varlığımızı sarsmaz. Ama bu yöntemin zayıf noktası genel olarak uygulanabilir olmamasında, yalnızca çok az insan tarafından erişilebilir olmasında yatar. Özel yatkınlık ve yetenekleri varsayar ki, bunlar etkili olabilecek bir düzeyde yaygın değildirler. Bu azınlık için bile, bu yöntem acıya karşı eksiksiz savunma sağlayamaz, yazgının oklarına karşı onlara delinmez zırhlar sunamaz, ve acının kaynağı kişinin kendi bedeni olduğu zaman genellikle başarısızlığa uğrar.[16]

II. 11. Bu yordam doyumu içsel, ruhsal süreçlerde arama yoluyla kendini dış dünyadan bağımsız kılma niyetini daha şimdiden açıkça gösterirken, aynı özellikler sonraki yordamda kendilerini daha da güçlü olarak gösterirler. Burada olgusallık ile bağıntı daha da gevşemiştir, doyum insanın yanılsamalar olarak tanıdığı yanılsamalardan kazanılır ve bunların edimsellikten sapmaları onu hazzında rahatsız etmez. Bu yanılsamaların doğduğu alan düşlem yaşamıdır; olgusallık duyusunun gelişiminin yer aldığı sıralarda, bu alan olgusallık sınamasının istemlerinden kesinlikle bağışık tutuldu ve yerine getirilmesi güç dileklerin gerçekleştirilmesi için belirlenmiş kaldı. Bu düşlemsel doyumlar arasında, en başta sanat yapıtlarının hazzı durur — bir haz ki, sanatçı aracılığıyla kendileri yaratıcı olmayanlara bile erişilebilir kılınır.[17] Sanatın etkisine duyarlı olanlar haz

[16]Yaşam ilgilerinin yönünü buyurgan bir yolda dayatan herhangi bir tikel eğilimin yokluğunda, herkese açık olan sıradan meslek çalışması onun için Voltaire'in bilgece öğüdü [yukarıda, § II. 3] tarafından saptanan rolü oynayabilir. Kısa bir incelemenin çerçevesi içersinde, çalışmanın libido-ekonomisi için imlemini yeterince değerlendirmenin olanağı yoktur. Yaşamın yönetilmesi için başka hiçbir uygulayım bireyi olgusallığa çalışmanın vurgulanması denli sıkı sıkıya bağlamaz, çünkü çalışması onu hiç olmazsa olgusallığın bir parçasına, insan toplumuna güvenilir bir yolda yerleştirir. Narsissistik, saldırgan ve giderek erotik libidinal bileşenlerin büyük bir miktarını meslek çalışması ve onunla bağıntılı insan ilişkileri üzerine kaydırma olanağı bireye öyle bir değer kazandırır ki, onun toplum içersinde varoluşun sürdürülmesi ve aklanması için vazgeçilmezliğinden daha önemsiz değildir. Meslek etkinliği, eğer özgürce seçilmiş bir etkinlikse, dolayısıyla varolan eğilimleri ya da sürmekte olan ya da yapısal olarak güçlendirilmiş içgüdüsel dürtüleri yüceltme yoluyla kullanılabilir kılıyorsa, özel bir doyum iletir. Ve gene de mutluluğun bir yolu olarak çalışmaya insanlar tarafından çok az değer biçilir. Onun peşinden başka doyum olanakları uğruna olduğu gibi koşulmaz. İnsanların büyük çoğunluğu ancak zorunluğun baskısı altında çalışır, ve insanların çalışmaya yönelik bu doğal isteksizlikleri en güç toplumsal sorunların doğmasına yol açar.

[17]Bkz. "Ruhsal Olayların İki İlkesi Üzerine Formülasyonlar," 1911[*b*] (*Ges. Werke,* Cilt VIII) ve "Ruhçözümlemeye Giriş Dersleri," [1916-7] XXIII (*Ges. Werke,* Cilt XI).

kaynağı ve yaşam avuncu olarak hiçbirşeye onun üstünde değer biçmezler. Gene de sanatın üzerimizde uyguladığı yumuşak uyuşturucu etki yaşamın zorunluklarından geçici bir çekilişten daha çoğunu veremez ve gerçek sefilliği unutturmaya yetecek denli güçlü değildir.

II. 12. Tüm sıkıntılara kaynaklık eden, onunla yaşanması olanaksız olan, ve buna göre eğer herhangi bir anlamda mutlu olunacaksa kendisi ile tüm ilişkilerin koparılması gereken olgusallığı biricik düşman olarak gören bir başka yordam daha güçlü ve daha temelden işler. Çekinik bu dünyaya sırtını döner; onunla yapacak hiçbir işi yoktur. Ama insan daha çoğunu yapabilir, onu dönüştürmeyi, onun yerine içinde en dayanılmaz özelliklerin giderildiği ve yerlerini insanın kendi dilekleri ile uyum içinde olan başkalarının aldığı bir başka dünyayı kurmayı isteyebilir. Ama kim ikircimli bir başkaldırı içinde bu yolda mutluluğa uzanırsa, bir kural olarak hiçbirşeye erişemeyecektir; edimsel dünya onun için çok güçlüdür. Çoğunlukla sabuklamasını yerine getirmede ona yardım edecek hiç kimseyi bulamayan bir deli olur. Ama her birimizin herhangi bir noktada dünyanın bizim için katlanılamayacak yanını bir dilek oluşumu yoluyla düzelten ve bu sabuklamayı olgusallığa aktaran bir paranoid gibi davrandığımız ileri sürülür. Çok sayıda insanın hep birlikte edimselliğin sabuklamalı bir yeniden biçimlendirilmesi yoluyla kendilerine bir mutluluk güvencesi ve acıya karşı bir savunma yaratma girişimlerine özel bir anlam yüklenir. İnsanlığın dinleri böyle kitlesel sabuklamalar olarak nitelendirilmelidir. Doğallıkla, bir sabuklamayı paylaşan hiç kimse onu sabuklama olarak kabul etmez.

II. 13. İnsanların mutluluğu kazanmak ve acıyı kendilerinden uzakta tutmak için çabalama yöntemlerinin bu sıralamasının tam olduğunu düşünmüyorum; ve ayrıca gerecin başka türlü düzenlenebileceğini de biliyorum. Bu yordamlardan birinden henüz söz etmedim; unuttuğum için değil ama bizi daha başka bir bağlamda ilgilendireceği için. Yaşama sanatında tam olarak bu uygulayımı unutmak nasıl olanaklı olabilirdi! Kendini tipik özelliklerin en dikkate değer birleşmeleri yoluyla gösterir. Doğallıkla o da — en iyi adlandırmayla — Yazgıdan bağımsızlık uğruna çabalar ve bu amaçla doyumu iç ruhsal süreçlere yerleştirir, bunu yaparken daha önce değindiğimiz libido yerdeğiştirebilirliğinden yararlanır; ama dış dünyadan yüz çevirmez, tersine o dünyanın nesnelerine sarılır ve mutluluğu onlarla duygusal bir ilişkiden kazanır. Kendini hazsızlıktan kaçınma hedefine yöneltmekle, deyim yerindeyse bitip tükenmiş olarak geri çekilmekle de yetinmez; onu dikkate almadan geçip gider ve mutluluğun olumlu bir gerçekleşmesi uğruna kökensel, tutkulu çabada diretir. Belki de edimsel olarak bu hedefe başka her yöntemden daha çok yaklaşır. Hiç kuşkusuz sevgiyi özek noktası alan, tüm doyumu sevmekten ve sevilmek-

ten bekleyen o yaşam yolundan söz ediyorum. Böyle bir ruhsal tutum hepimiz için yeterince tanıdıktır; içinde sevginin kendini gösterdiği biçimlerden biri, eşeysel sevgi, bize olağanüstü bir haz duygusunun en güçlü deneyimini iletmiş ve böylece mutluluk uğruna çabamız için bir ön-imge vermiştir. Mutluluğu üzerinde onunla ilk kez karşılaştığımız yolda aramada diretmekten daha doğal birşey olabilir mi? Bu yaşama uygulayımının zayıf yanı açıkça günışığında yatar; yoksa hiçbir insanın aklından mutluluğun bu yolunu bir başkası için terketmek geçmezdi. Acı karşısında hiçbir zaman severken olduğu denli savunmasız değilizdir, hiçbir zaman sevilen nesneyi ya da sevgisini yitirdiğimizde olduğu denli çaresizlik içinde mutsuz değilizdir. Ama sevginin mutluluk değeri üzerine dayalı yaşama uygulayımının işi böylelikle bitmiş olmaz, ve üzerine söylenecek daha çok şey vardır.

II. 14. Burada ne zaman güzellik kendini duyularımıza ve yargımıza sunacak olsa, yaşamdaki mutluluğun başat olarak onun verdiği hazda arandığı ilginç duruma geçebiliriz — insan biçimlerinin ve tavırlarının, doğal nesnelerinin ve doğa görünümlerinin, sanatsal ve giderek bilimsel yaratıların güzelliğinin hazzında. Yaşam hedefine doğru bu estetik tutum acı gözdağına karşı çok az savunma sağlasa da, karşılığını büyük ölçüde öder. Güzelliğin hazzında hafifçe sarhoş edici özel bir duygu niteliği vardır. Açıktır ki güzelliğin bir yararı yoktur; görünürde bir ekinsel zorunluğu da bulunmaz, ve gene de insan uygarlıkta onsuz yapamaz. Estetik bilimi güzelin duyumsanma koşullarını araştırır; güzelliğin doğası ve kökeni üzerine hiçbir açıklama verememiştir; ve genellikle olduğu gibi, başarısızlık çınlayıcı ve içeriksiz sözüklerin gösterişi altında gizlenir. Ne yazık ki ruhçözümlemenin de güzellik üzerine söyleyecek pek birşeyi yoktur. Herhangi bir pekinlik gösteren biricik şey güzelliğin eşeysel duygu alanından türeyişi gibi görünür; güzellik sevgisi amacında engellenmiş bir uyarının ideal bir örneği olarak görünür. "Güzellik" ve "çekicilik"[18] eşeysel nesnenin kökensel özellikleridir. Belirtmeye değer ki, görünüşleri her zaman uyarı verici olan genitallerin kendileri gene de hemen hemen hiçbir zaman güzel olarak yargılanmazlar; buna karşı, güzellik niteliği belli ikincil eşeysel özelliklere bağlanıyor görünür.

II. 15. [Bu irdelemeler] tamamlanmış olmasalar da, araştırmamızı bir vargıya ulaştıracak birkaç gözlemde daha bulunmayı göze alacağım. Bize haz ilkesinin dayattığı mutlu olma izlencesi yerine getirilemez; gene de onu herhangi bir yolda gerçekleşmenin yakınma getirme çabalarından

[18][Almanca "Reiz" "uyarı/stimulus" yanısıra "çekicilik/attraction" anlamını da taşır. Freud *Üç Deneme*'sinin ilk yayımında (1905*d*) ve ayrıca o çalışmaya 1915'te eklenen bir dipnotta aynı çizgiler üzerinde tartıştı, *Standard Ed.*, **7**, 209 ve 156.]

vazgeçemeyiz, daha doğrusu, vazgeçmemiz olanaklı değildir. Bu yönde çok değişik yollar tutabilir, ya hedefin olumlu içeriğine, haz kazanımına, ya da olumsuz içeriğine, hazsızlıktan kaçınmaya öncelik verebiliriz. Bu yollardan hiç birinde istediğimiz herşeye erişme olanağımız yoktur. Mutluluk, onu olanaklı olarak gördüğümüz o indirgenmiş anlamda, bireysel libido ekonomisinin bir sorunudur. Burada herkes için geçerli olacak bir kural yoktur; herkes hangi özel yolda esenliğe ulaşabileceğini kendisi bulmak zorundadır.[19] Seçimine yol gösterebilmek için, çok çeşitli etmenler kendilerini ortaya süreceklerdir. İş gelip dışsal dünyadan ne ölçüde gerçek doyum bekleyebileceğine, kendini ondan bağımsız kılmak için ne düzeye dek fırsat bulabileceğine, en sonunda dünyayı kendi dileklerine göre değiştirebilmek için kendinde ne denli güç bulduğuna dayanır. Bunda bireyin ruhsal yapısı dışsal koşullardan ayrı olarak belirleyici bir rol oynayacaktır. Başat olarak erotik insan başkaları ile duygusal ilişkilerine öncelik verecektir; kendine yeterli olma eğilimindeki narsissistik insan özsel doyumları kendi iç ruhsal süreçlerinde arayacaktır; eylem insanı ona kuvvetini tanıtlama fırsatı veren dışsal dünyadan hiçbir zaman vazgeçmeyecektir.[20] Bu tiplerden ikincisi açısından, yeteneklerinin türü ve onun için olanaklı olan içgüdüsel yüceltme ölçüsü ilgilerini nereye yerleştirmesi gerektiğini belirleyeceklerdir. Her aşırı karar bireyi tekil olarak seçilen yaşam uygulayımının yetersizliğinin kendisi ile birlikte getirdiği tehlike ile karşı karşıya bırakarak cezalandıracaktır. Tıpkı temkinli bir işadamının bütün anamalını tek bir yere bağlamaktan kaçınması gibi, belki de dünyasal bilgelik de bize tüm doyumu tek bir çabadan beklemememizi salık verecektir. Başarı hiçbir zaman pekin değildir, birçok etmenin çakışması üzerine, belki de özellikle ruhsal yapının işlevini çevreye uyarlama ve sonra da onu haz kazanımı için kullanma yeteneği üzerine bağlıdır. Kim özellikle uygunsuz bir içgüdüsel yapı ile doğmuşsa, ve libidinal bileşenlerinin daha sonraki başarımlar için vazgeçilmez olan uygun dönüşüm ve yeniden düzenlenişlerini tamamlamamışsa, dışsal durumundan mutluluk elde etmeyi güç bulacak, bu özellikle önüne belli güçlükler sunan görevler çıktığı zaman böyle olacaktır. Ona en azından almaşık doyumlar getirecek olan son bir yaşam uygulayımı olarak sinirceli hastalığa sığınma yolu sunulur, ve bunu çoğunlukla daha gençlik yıllarında kabul eder. Daha sonraki yıllarında mutluluk uğruna çabalarının boşa çıktığını gören insan henüz kronik sarhoşluğun sağladığı haz kazanımında avunç bulabilir; ya

[19][Anıştırma Büyük Frederick'e yüklenen bir deyişedir: "Benim Devletimde herkes kendi tarzında kurtarılabilir." Freud bunu kısa bir süre önce *Uzman Olmayan Çözümleme*'de (1926*e*) almtılamıştı, *Standard Ed.*, **20**, 236.]

[20][Freud bu değişik tipler üzerine düşüncelerini "Libidinal Tipler" (1931*a*) üzerine denemesinde daha öte geliştirir.]

da bir çıldırıda görüldüğü gibi umutsuz bir başkaldırı girişiminde bulunabilir.[21]

II. 16. Din bu seçme ve uyarlanma oyununu kısıtlar, çünkü mutluluk kazanma ve acıya karşı savunmada kendi yolunu eşit ölçüde herkese dayatır. Dinin uygulayımı yaşamın değerini indirgemekten ve olgusal dünya imgesini sabuklamalı bir yolda çarpıtmaktan oluşur — ki insan usunun yıldırılmasını varsayım olarak alır. Böyle bir ederle, ruhsal bir çocukluk durumunun zorla dayatılması ve kitlesel bir sabuklamanın getirilmesi yoluyla, din birçok insanı bireysel sinirceden bağışlamayı başarır. Ama ancak bu kadarını; dediğimiz gibi, insanlar tarafından erişilebilecek türde bir mutluluğa götürebilecek birçok yol vardır; ama bunu pekinlikle başarabilecek tek bir yol bile yoktur. Giderek din bile verdiği sözü tutamaz. Eğer inanan insan sonunda Tanrının "anlaşılamaz buyruklarından" söz etmeye zorlandığını görüyorsa, çektiği acıda son bir avunç olanağı ve haz kaynağı olarak ona kalan şeyin yalnızca koşulsuz bir boyuneğme olduğunu kabul etmektedir. Ve eğer buna hazırsa, belki de kendini tuttuğu dolambaçlı yoldan bağışlayabilirdi.

[21][1932'de eklenen dipnot:] Yukarıdaki betimlemede bırakılan boşluklardan hiç olmazsa birini belirtme yükümlülüğünü duyuyorum. İnsan mutluluğunun olanakları üzerine hiçbir irdeleme narsissizm ve nesne-libido arasındaki göreli ilişkiyi gözardı edemez. Özsel olarak kendine-bağımlı olmanın libido ekonomisi için neyi imlediğini bilmeyi isteriz.]

III

III. 1. MUTLULUK ÜZERİNE ARAŞTIRMAMIZ şimdiye dek bize daha şimdiden genel olarak bilinenin ötesinde çok fazla şey öğretmedi. Ve ondan insanlar için mutlu olmanın niçin öylesine güç olduğu sorusuna ilerlemiş olsak bile, yeni birşeyler öğrenme beklentisi çok büyük gibi görünmez. Yanıtı daha önce acımıza neden olan üç kaynağı gösterirken vermiştik: Doğanın üstün gücü, kendi bedenlerimizin zayıflığı, ve insanların aile, devlet ve toplum içersinde birbirleri ile ilişkilerini ayarlayan düzenlemelerin yetersizliği. Bu kaynaklardan ilk ikisi açısından, yargımız uzun süre duraksama gösteremez; bizi bu acı kaynaklarını tanımaya ve kaçınılmaz olana boyuneğmeye zorlar. Doğaya hiçbir zaman tam olarak egemen olamayacağız; örgenliğimiz, kendisi doğanın bir parçası olarak, uyarlanma ve başarım için kısıtlı bir yetenek ile her zaman geçici bir yapı olarak kalacaktır. Bunları bilmenin felç edici bir etkisi yoktur; tersine, etkinliğimize yön gösterir. Tüm acıyı olmasa da, gene de pekçoğunu ortadan kaldırabiliriz, ve bir bölümünü hafifletebiliriz; binlerce yıllık deneyim bizi buna inandırmıştır. Üçüncü kaynağa, acının toplumsal kaynağına gelince, ona karşı başka türlü davranırız. Bunu kabul etmeyi ne olursa olsun istemeyiz; kendi belirlediğimiz düzenlemelerin niçin tersine hepimiz için savunma ve gönenç sağlamamaları gerektiğini anlayamayız. Hiç kuşkusuz, acıyı önlemenin tam bu alanında nasıl başarısız olduğumuzu düşündüğümüz zaman, üzerimize burada da arkada üstesinden gelinemez bir parça doğa, bu kez kendi ruhsal yapımızın bir parçası yatıyor olabileceği kuşkusu düşer.

III. 2. Bu olanağı irdeleme yoluna girdiğimiz zaman, öylesine şaşırtıcı bir bakış açısı ile karşılaşırız ki, üzerinde biraz oyalanmamız gerekir. Bu bakış açısına göre sefilliğimizin sorumluluğunun büyük bir bölümü uygarlığımız denilen şeyde yatar; ve eğer ondan vazgeçerek ilkel ilişkilere geri dönseydik, çok daha mutlu olurduk. Bu bakış açısına şaşırtıcı diyorum, çünkü — uygarlık kavramını nasıl tanımlarsak tanımlayalım — kendimizi acı kaynaklarından gelen gözdağına karşı korumaya çalışırken yararlandığımız herşey o aynı uygarlığın kendisine aittir.

III. 3. Nasıl oldu da bu kadar çok insan bu uygarlık düşmanlığı gibi tuhaf bir duruş noktasına geldi?[22] Benim görüşümde, uygarlığın o sıralardaki durumu ile ilgili uzun süreli derin bir doyumsuzluk bunun zeminini

[22][Freud bu soruyu iki yıl önce, *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin (1927*c*) açılış bölümlerinde oldukça uzunlamasına tartıştı.]

hazırladı ve daha sonra belirli tarihsel vesilelere bağlı olarak bunun üzerine bir hüküm gelişti. Bu vesilelerden sonuncusunu ve sonuncudan bir öncekini bildiğime inanıyorum; bunların zincirini insan soyunun tarihinde yeterince geriye doğru izleyebilecek denli bilgili değilim. Ama Hıristiyanlığın putperest dinler üzerindeki utkusunda böyle uygarlık düşmanı bir etmen iş başında olmuş olmalıdır. Dünyasal yaşamın Hıristiyan öğreti tarafından dayatılan değersizleştirilmesi buna çok yakından bağlıydı. Bu zincirde sonuncudan bir önceki vesile keşif yolculukları ilerlerken ilkel halklar ve ırklarla girilen ilişki sırasında kendini gösterdi. Gelenek ve görenekleri üzerine yetersiz gözlemler ve yanlış bakış açıları sonucunda, bunlar Avrupalılara yalın, gereksinimden özgür, ve ekinsel olarak üstün ziyaretçileri tarafından erişilemeyecek mutlu yaşamlar sürdürüyor olarak göründ üler. Daha sonraki deneyim bu tür birçok yargıyı düzeltmiştir; birçok durumda gözlemciler doğanın bolluğuna ve büyük gereksinimleri doyurmadaki uygunluklara bağlı yaşam kolaylıklarını yanlışlıkla karışık ekinsel istemlerin yokluğuna yüklemişlerdi. Son vesile bizim için özellikle tanıdıktır; uygar insanın payına düşen bir parça mutluluğu da zayıflatma gözdağını veren sinircelerin düzeneği saptanmaya başlarken kendini gösterdi. Bir insanın toplum tarafından onun ekinsel ideallerine hizmette dayattığı vazgeçme miktarına dayanamadığı zaman sinirceli olduğu bulundu, ve bundan bu istemlerin ortadan kaldırılmasının ya da büyük ölçüde indirgenmesinin mutluluk olanaklarına bir geri dönüş anlamına geleceği vargısı çıkarıldı.

III. 4. Bunlara bir de bir düşkırıklığı etmeni eklenir. Son kuşaklarda insanlar doğa bilimlerinde ve bunları uygulayımlara dönüştürmede olağanüstü bir ilerleme yapmışlar, doğa üzerindeki efendiliklerini daha önce tasarlanması olanaksız bir yolda sağlamlaştırmışlardır. Bu ilerlemenin evreleri tek tek bilinir ve burada onları sıralamanın gereği yoktur. İnsanlar bu başarılardan gurur duyarlar ve buna hakları vardır. Ama öyle görünür ki uzay ve zaman üzerinde bu yeni kazanılmış gücün, doğa güçlerine bu boyun eğdirmenin, binlerce yıllık bir özlemin gerçekleşmesinin yaşamdan bekledikleri haz verici doyumun ölçüsünü arttırmadığını ve onları duygusal olarak daha mutlu yapmadığını anlamışlardır. Bunun doğrulanışından çıkarılacak yeterli vargı doğa üzerindeki gücün insan mutluluğunun biricik koşulu olmadığıdır, tıpkı ekinsel çabaların da biricik hedefi olması gibi; ama bundan uygulayımsal ilerlemenin mutluluk ekonomimiz için değersiz olduğu vargısını çıkaramayız. Şöyle karşı çıkılabilir: O zaman eğer benden yüzlerce kilometre uzakta yaşayan bir çocuğun sesini dilediğim denli sık duyabiliyorsam, ve eğer bir dostun hedefine ulaşmasından sonra olanaklı en kısa zamanda uzun ve yorucu bir yolculuğu sağ ve sağlam tamamladığını öğrenebiliyorsam, burada olumlu bir haz kaza-

nımı, mutluluk duygusunda ikircimsiz bir artış yok mudur? Tıbbın küçük çocuk ölümlerini, doğum yapan kadınların bulaşıcı hastalığa yakalanma tehlikesini olağanüstü azaltmayı, aslında uygar bir insanın ortalama yaşam süresini dikkate değer bir oranda uzatmayı başarmasının hiçbir anlamı yok mudur? Ve çok küçümsenen bilimsel ve uygulayımsal ilerlemeler çağının bu tür iyilikleri arasında sayabileceğimiz daha da uzun bir liste vardır; ama kötümser eleştirinin sesi kendini duyurur ve bize bu doyumların çoğunun belli bir öyküde övülen o "ucuz haz"zın modelini izlediği uyarısında bulunur. Öyküye göre, bu haz soğuk bir kış gecesinde çıplak bacağını yatak örtüsünden dışarı çıkarıp sonra yeniden içeri çekerek elde edilir. Eğer uzaklıkların üstesinden gelecek bir demiryolu olmasaydı, çocuk doğduğu kenti hiçbir zaman terketmeyecek, sesini işitecek bir telefona gerek olmayacaktı. Eğer okyanus üzerinde gemi yolculuğu diye birşey bulunmamış olsaydı, dostum deniz yolculuğuna çıkmayacak ve onun için duyduğum kaygıyı hafifletecek bir telgrafa gereksinmeyecektim. Eğer çocukları doğurmak için bize en büyük kısıtlamayı dayatan şey tam olarak çocuk ölümlerinin azaltılması ise, ve dolayısıyla, bütününde alındığında, gene de hijyenin hüküm sürmesinden önceki günlerde olduğundan daha çok çocuk yetiştirmiyorsak, ve aynı zamanda eşeysel yaşamımızı evlilikte güç koşullar altına getirdiysek ve büyük bir olasılıkla doğal seçmenin yararlı etkilerine karşı çalıştıysak, çocuk ölümlerini azaltmanın yararı nedir? Ve, son olarak, eğer yaşam güçse ve sevinçlerden yoksunsa ve ölümü ancak bir kurtarıcı olarak karşılayabileceğimiz denli acı doluysa, uzun bir yaşamın bize yararı nedir?

III. 5. Açıkça görünen şey bugünkü uygarlığımızda bir rahatlık bulamadığımızdır, ama daha önceki çağların insanlarının daha mutlu olup olmadıkları, bunun ne düzeye dek böyle olduğu ve bunda ekinsel koşulların nasıl bir rol oynadığı konusunda bir yargıda bulunmak çok güçtür. Her zaman insanların sıkıntılarını nesnel olarak görme, e.d. kendimizi istek ve duyarlıklarımızla o koşullara koyma ve böylelikle onlarda mutluluk ya da mutsuzluk duyguları için hangi nedenleri bulacağımızı yoklama eğiliminde olacağız. Öznel duyarlıktaki değişmeleri gözardı ettiği için nesnel görünen bu irdeleme türü doğallıkla olanaklı en öznel olanıdır, çünkü tanınmayan tüm başka ruhsal durumların yerine kendininkileri koyar. Ama mutluluk baştan sona öznel birşeydir. Belli durumlardan — antikçağın bir kadırga-kölesi, Otuz Yıl Savaşları sırasındaki bir köylü, kutsal Engizisyonun bir kurbanı, bir soykırımı bekleyen Yahudi — ne denli korkup geri çekilirsek çekilelim, gene de kendimizi bu insanların yerinde duyumsamamız, kökensel duygusuzluğun, aşamalı bir duygusuzlaşmanın, beklentilerin sona ermesinin, daha kaba ya da daha ince narkozlama yöntemlerinin — tüm bunların haz ve hazsızlık duyumları için alıcılıkta yol açtığı değiş-

şimleri kestirmemiz olanaksızdır. Dahası, en aşırı acı çekme olanağı durumunda, belirli ruhsal savunma aygıtları etkinleştirilir. Bana problemin bu yanını daha öte izlemek yararsız görünüyor.

III. 6. Mutluluk değeri üzerine ikircimlerin doğduğu bu ekinin özü ile kaygılanmanın zamanı gelmiştir. Araştırma yoluyla birşeyler öğreninceye dek, bu özü birkaç sözcükte anlatan bir formül aramayacağız. Buna göre, "Uygarlık" ["*Kultur*"][22a] sözcüğünün yaşamlarımızı hayvansal atalarımızın yaşamlarının üzerine yükselten ve insanların doğaya karşı korunması ve birbirleri ile ilişkilerinin düzenlenmesi gibi iki ereğe hizmet eden bütün bir başarım ve düzenlemeler toplamını belirttiğini yinelemekle[23] yeteceğiz. Daha çoğunu anlayabilmek için, Uygarlığın özelliklerini insan topluluklarında kendilerini gösterdikleri gibi alarak tek tek biraraya getireceğiz. Bunu yaparken kendimizi dil kullanımı tarafından ya da yine dedikleri gibi dil duygusu tarafından güdülmeye bırakmada hiçbir duraksama göstermeyeceğiz, ve soyut sözcüklerde anlatıma henüz direnen iç tutumlara hakkını verdiğimize güveneceğiz.

III. 7. Giriş kolaydır: İnsanların toprağı işlenebilir kılmada, kendilerini doğa kuvvetlerinin şiddetine karşı korumada vb. yararlandıkları tüm etkinlikleri ve değerleri ekinsel olarak tanırız. Ekinselin bu yanı üzerinde hemen hemen hiçbir kuşku olamaz. Eğer yeterince geriye gidersek, ilk ekinsel edimlerin iş aletlerinin kullanımı, ateşin denetim altına alınması, konutların yapımı olduğunu buluruz. Aralarında, ateşin denetim altına alınması bütünüyle olağanüstü ve bir başka örneği olmayan bir başarım olarak öne çıkar;[24] ve bu arada ötekiler insanın o günden bu yana izlemekte olduğu ve onlara yönelik uyarıları tahmin etmenin kolay olduğu yolları

[22a][Freud *Zivilization* ve *Kultur* sözcükleri arasındaki ayrımı önemsemediğini *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde belirtmişti.]

[23]Bkz. *Bir Yanılsamanın Geleceği*, 1927. (*Ges. Werke*, Cilt XIV.)

[24]Ruhçözümsel gereç, tamamlanmamış olmasına ve güvenilir yoruma açık olmamasına karşın, bu insansal başarının kökeni konusunda en azından bir tahmine — düşlemsel görünen bir tahmine — izin verir. Sanki ilkel insan ateşle karşılaştığında onu bir idrar akışı ile söndürerek ona bağlı çocuksu bir isteği doyurma alışkanlığındaymış gibidir. Bize dek ulaşan efsanelere göre, yüksekleri yalayan alev dillerin başlangıçta penis ile ilgili olarak yorumlandıkları konusunda hiçbir kuşkuya yer yoktur. Ateşin işeme yoluyla söndürülmesi — ki daha sonraki devler, Lilliput'daki Gulliver ve Rabelais'ın Gargantuası de aynı temayı getirirler — öyleyse bir erkek ile yerine getirilen bir eşeysel edimdi, bir eşcinsel yarışmada eril gücün hazzıydı. Kim ilk olarak bu hazzı yadsıdıysa ve ateşi bağışladıysa, onu kendisi ile birlikte götürebilir ve kendi hizmetine zorlayabilirdi. Ateşi kendi eşeysel uyarısı ile yatıştırarak onun doğal kuvvetini ehlileştirmişti. Bu büyük ekinsel utku öyleyse bir içgüdüsel vazgeçişin ödülüydü. Ve dahası, sanki kadın evin ocağında tutsak edilen ateş üzerindeki koruyucuyu olarak atanmış gibiydi, çünkü anatomik yapısı böyle bir isteğin kışkırtmasına teslim olmasını yasaklıyordu. Çözümleyici deneyimlerin tutku, ateş ve idrar-erotizmi arasındaki

açmışlardır. Tüm iş aletleri ile insan kendi örgenlerini eksiksizleştirir — bunlar ister devimsel isterse duyusal örgenler olsunlar —, ya da işlev görmelerinin önünde duran engellleri kaldırır. Motorlar tıpkı kasları gibi dilediği her yönde uygulayabildiği dev güçleri onun kullanımına sunarlar, gemi ve uçak sudaki ve havadaki devimine karşı hiçbir engel bırakmaz. Gözlükle kendi gözündeki merceğin bozukluklarını düzeltir, teleskop aracılığıyla büyük uzaklıkları görmeyi başarır, mikroskop aracılığıyla retinasının yapısı tarafından belirlenen görülebilirlik sınırlarını aşar. Fotoğraf kamerasında kaçıcı görsel imgeleri yakalayan bir alet yaratmıştır, tıpkı bir gramafon diskinin eşit ölçüde kaçıcı işitsel izlenimleri yakalaması gibi; her ikisi de temelde ona verili anımsama yetisinin, belleğinin özdekselleşmeleridir. Telefonun yardımıyla giderek masallarda bile erişilemez sayılacak uzaklıklardan gelen sesleri dinleyebilir; yazı başlangıçta bulunmayan bir insanın konuşmasıydı; konut ana rahminin bir almaşığıydı — insanın büyük bir olasılıkla şimdi de özlemini çektiği ve içinde kendini güvenlik ve erinç içinde duyduğu ilk yuvaydı.

III. 8. Üzerinde insanın ilkin zayıf bir hayvansal varlık olarak ortaya çıktığı ve ona kendi türünün her bir bireyinin bir kez daha memedeki çaresiz bir bebek olarak — *oh inch of nature!*[25] — adım atması gerektiği bu yeryüzüne insanın kendisinin bilimi ve uygulayımı yoluyla getirdiği bu tür şeyler yalnızca kulağa bir masal gibi gelmez, ama doğrudan doğruya tüm — ya da hemen hemen tüm — masal dileklerinin bir gerçekleşmesidir. Tüm bu iyelikler üzerinde ekinsel kazanımları olarak hak ileri sürebilir. Çok uzun zaman önce, tanrılarında cisimselleştirdiği ideal bir herşeye-gücüyeterlik ve herşeyi-bilirlik tasarımlarını oluşturdu. Dileklerinde erişilemez görünen, ya da ona yasak olan herşeyi bu tanrılara yükledi. Bu yüzden denebilir ki, bu tanrılar ekinsel ideallerdi. İnsan bugün bu ideale erişmenin çok yakınlarına gelmiştir, kendisi bir tanrı olmaya yaklaşmıştır. Hiç kuşkusuz yalnızca ideallere çoğunlukla insanlığın genel yargısına göre erişildiği yolda. Tam olarak değil; ve kimi bakımlardan ise hiç değil; başkalarında ancak yarım olarak. İnsan deyim yerindeyse bir tür protez Tanrı [*Prothesengott*] olmuştur, tüm yapay örgenlerini taktığı zaman gerçekten

---

bağlantıya nasıl düzenli olarak tanıklık ettiklerini görmek ilginçtir. [Freud işeme ve ateş arasındaki bağıntıyı "Dora" olay öyküsü (1905*e* [1901]) gibi erken bir tarihte belirtmişti. Hırs ile bağıntı daha sonra geldi. Göndermelerin tam bir listesi "Ateşin Kazanımı ve Denetimi" (1932*a*) konusu üzerine denemeye Editörün Notunda bulunacaktır.]

[25][Özgün metinde İngilizce. *"Poore inch of Nature"* :: "Doğanın zavallı adacığı" sözleri Shkespeare'in oyununda payı bulunan George Wilkins'in 1608'de basılan bir romanında bulunur. Freud Wilkins'in bu sözleri ile daha sonraki kaynaklar aracılığıyla tanışmıştır.]

görkemlidir, ama bunlar onunla birlikte büyümemişlerdir ve zaman zaman onu çok fazla rahatsız ederler. Gene de bu gelişimin tam olarak İS 1930 yılı ile bir kapanışa gelmeyeceği düşüncesinde avunç bulunabilir. Gelecek çağlar bu ekin alanına kendileri ile birlikte yeni, büyük bir olasılıkla tasarlanamayacak denli büyük ilerlemeler getirecek ve insanın Tanrıya benzerliğini daha da arttıracaklardır. Ama araştırmalarımızın çıkarına, bugünkü insanın Tanrıya bu benzerliği içinde mutluluk duymadığını da unutmayacağız.

III. 9. Öyleyse bir ülkede toprağın insan tarafından kullanılmasında ve insanın doğa kuvvetlerine karşı korunmasında hizmet eden, kısaca, ona yararlı olan herşeyle ilgilenildiğini ve bunların amaçlı olarak ele alındığını bulursak, o ülkenin ekinsel yüksekliğini tanımış oluruz. Böyle ülkelerde taşkın gözdağını veren nehirlerin akışları düzenlenir, suları kanallar yoluyla suyun olmadığı yerlere akıtılır. Toprak özenle işlenir ve üstüne yetiştirmeye uygun olduğu ürünler ekilir; derinlerdeki mineral kaynakları usanmadan yukarıya çıkarılır ve gerekli araç gerece dönüştürülür. İletişim araçları bol, hızlı ve güvenilirdir; yabanıl ve tehlikeli hayvanlar ortadan kaldırılmış, evcil hayvanların yetiştirilmesi gelişmiştir. Ama uygarlıktan bunların yanısıra başka istemlerimiz de vardır, ve dikkate değer bir yolda, bunları aynı ülkelerde edimselleşmiş bulmayı umarız. Sanki ileri sürdüğümüz ilk istemi yadsımayı istiyormuşuz gibi, insanların hiçbir biçimde yararlı olmayan, aslında bütünüyle yararsız görünen şeylerle kaygılandıklarını görürsek, bunları da bir uygarlık belirtisi olarak karşılarız — örneğin bir kentte oyun alanları ve temiz hava alanları olarak zorunlu olan yeşil bahçeler çiçek tarhlarıyla da donatılmışsa, ya da evlerin pencereleri çiçek saksılarıyla süslenmişse. Çok geçmeden uygarlık tarafından değer verilmesini beklediğimiz bu yararsız şeyin güzellik olduğunu görürüz; uygar insandan doğada güzellikle nerede karşılaşırsa karşılaşsın ona saygı duymasını ve başarabildiği ölçüde onu kendi el emeğinin nesnelerinde yaratmasını isteriz. Ama bununla uygarlıktan isteklerimizin sonu gelmiş olmaz. Bunun yanırsa temizlik ve düzen belirtileri görmeyi de isteriz. Shakespeare'in babasının Stratford'daki evinin önünde büyük bir gübre yığınının bulunduğunu okuyunca, kafamızdan onun zamanındaki bir İngiliz kentinin uygarlığı konusunda hoş düşünceler geçmez; Wiener Wald'daki[26] yollara kağıt artıkların saçıldığını görünce güceniriz ve buna "barbarlık" deriz — ki uygar olanın karşıtıdır. Her tür pislik bize uygarlık ile bağdaşmaz görünür; temizlik istemimizi insan bedenine dek genişletiriz, ve *Roi Soleil*[27] tarafından çevreye nasıl kötü kokular saçıldığını hayretler içinde öğreniriz; ve *Isola Bella*'da[28] Napoleon'un sabah tuvaletini yapma-

[26][Viyana'nın dış mahalleleri.]

[27][Fransa kralı Louis XIV.]

[28]Maggore Gölünde, Napoleon'un Marengo çarpışmasından birkaç gün önce ziyaret ettiği ünlü ada.]

da kullandığı küçük çamaşır leğeni gösterilince, kafamızı sallarız. Gerçekten de, sabunun doğrudan bir uygarlık ölçütü olarak kullanılması düşüncesi karşısında şaşırmayız. Aynı şey temizlik gibi bütünüyle insanların yaptıkları şeylerle ilgili olan düzen için de doğrudur. Ama temizlik doğadan beklenemeyecekken, buna karşı düzen tersine doğaya öykünmedir; büyük gökbilimsel kurallılıkların gözlemi insana yaşamına düzen getirmek için yalnızca bir model sağlamakla kalmadı, ama bunu yapmak için ilk başlangıç noktalarını verdi. Düzen bir tür yineleme zorlamasıdır ki, bir kez bir kurallılık yerleşince birşeyin ne zaman, nerede ve nasıl yapılması gerektiğine karar verir, öyle ki benzer her durumda kişi duraksama ve yalpalamadan kurtarılır. Düzenin getirdiği iyilikler hiçbir biçimde yadsınamaz; insanlara uzay ve zamanı en büyük yararla kullanma olanağını verir ve bu arada ruhsal güçlerini sakınır. Düzenin insan etkinliklerinde en başından ve hiçbir güçlük olmaksızın yerini alması gerektiğini bekleme için hakkımız vardır; ve durumun bu olmamış olmasına, tersine, insanların yaptıklarında dikkatsizlik, kuralsızlık ve güvenilmezlik için doğal bir eğilim sergilemelerine, ve göksel modellerinin örneğine öykünebilmek için ilkin yorucu bir eğitimden geçmeleri gerektiğine pekala şaşırabiliriz.

III. 10. Güzellik, temizlik ve düzen açıktır ki uygarlık gerekleri arasında özel bir yer doldururlar. Hiç kimse onların yaşam açısından doğa kuvvetleri üzerinde egemen olma gibi ya da henüz kendileriyle tanışmadığımız başka etmenler gibi önemli olduklarını ileri sürmeyecektir; ve gene de hiç kimse onları önemsiz şeyler olarak arkatasara sürmeyi istemeyecektir. Uygarlığın yalnızca yararlı olanı dikkate almadığı olgusu daha şimdiden uygarlığın ilgileri arasında atlamayı istemediğimiz güzelliğin örneği tarafından gösterilir. Düzenin yararı bütünüyle açıktır; temizlik söz konusu olduğunda, onun hijyen tarafından da istendiğini dikkate almalıyız, ve bilimsel hastalık-önleme zamanından önce bile ikisi arasındaki bağıntının insana bütünüyle yabancı olmadığından kuşkulanabiliriz. Gene de yararlık bize bu çabaları bütünüyle açıklamaz; bunda daha başka birşeyin de rolü olmalıdır.

III. 11. Ama uygarlığı nitelendirmek için düşünebileceğimiz başka hiçbir özellik insanın daha yüksek ansal etkinliklerine, entellektüel, bilimsel ve sanatsal başarımlarına değer verip onları kollamasından, ve düşüncelere insan yaşamında verdiği öncü rolden daha geçerli olamaz. Bu düşünceler arasında en önde gelenler karışık yapıları üzerine başka bir yerde[29] ışık düşürmeye çalıştığım dinsel dizgeler bulunur; onların yamsıra felsefenin kurguları ve son olarak insanın oluşturduğu idealler denebilecek olan şeyler gelir — insanın tek bir bireyin, bir ulusun, bütün bir insanlı-

[29][*Bir Yanılsamanın Geleceği* (1927*c*).]

ğın olanaklı bir eksiksizliğine ilişkin tasarımları, ve böyle tasarımlar üzerine dayandırdığı istemler. Bu yaratıların birbirlerinden bağımsız olmamaları, ama tersine birbirleri ile sıkı sıkıya örülü olmaları yalnızca betimlemelerini değil ama ruhbilimsel türeyişlerinin anlaşılmasını da güçleştirir. Bütünüyle genel olarak, tüm insansal etkinliğin arkasında güdülendirici kuvvetin yararlık ve haz kazanımı gibi yakınsaşan iki hedefe yönelik bir çaba olduğunu varsayarsak, bunun burada tartışılan ekinsel anlatımlar için de doğru olduğunu kabul etmeliyiz, üstelik bu yalnızca bilimsel ve sanatsal etkinlikler için kolayca görülebilir olsa da. Ama başka etkinliklerin de insanlardaki güçlü gereksinimlere, belki de yalnızca bir azınlık içersinde gelişmiş gereksinimlere karşılık düştüklerinden kuşku duyulamaz. Tek tek bu dinsel, felsefi dizgeler ve bu idealler üzerine değeryargıları yoluyla yanılgıya düşmeye de izin vermemeliyiz; ister onlarda insan tininin en yüksek başarımını bulduğumuzu düşünelim, isterse onları sapınçlar olarak kınayalım, bulunuşları, özellikle başatlıkları yüksek bir ekinsel düzeyi imler.

III. 12. Şimdi bir uygarlığın en son ama hiç kuşkusuz en önemsiz olmayan karakter özelliklerini, insanların birbirleri ile ilişkilerinin, toplumsal ilişkilerinin hangi yolda düzenlendiklerini değerlendirmeliyiz — ilişkiler ki bir kimseyi bir komşu olarak, bir yardım kaynağı olarak, bir başkasının eşeysel nesnesi olarak, bir ailenin ve bir devletin bir üyesi olarak ilgilendirirler. Burada belirli ideal istemlerinden uzak durmak ve genel olarak uygar olanı saptamak özellikle güçtür. Belki de uygarlık öğesinin ilk kez bu toplumsal ilişkileri düzenleme girişimi ile birlikte kendini gösterdiğini açıklayarak başlayabiliriz. Böyle bir girişimde bulunulmasaydı, bu ilişkiler bireylerin özençlerine altgüdümlü olacaklar, e.d. fiziksel olarak güçlü olan onları kendi çıkarlarının ve içgüdüsel uyarılarının anlamında belirleyecekti. Eğer bu güçlü insan kendi payına kendisinden de güçlü bir başka birey ile karşılaşsaydı bile, durumda hiçbirşey değişmeyecekti. İnsanın topluluk yaşamı her bir bireyden daha güçlü olan ve her bir bireye karşı birlik içinde kalan bir çoğunluk biraraya geldiği zaman olanaklı kılınır. Bu topluluğun gücü hak olarak şimdi bireyin "kaba kuvvet" olarak kınanan gücünün karşısına çıkarılır. Bireyin gücünün yerine topluluğun gücünün geçirilmesi belirleyici ekinsel adımdır. Özü topluluğun üyelerinin kendilerini doyum olanaklarında sınırlamalarında yatar, oysa birey kendi doyum olanakları konusunda böyle bir sınırı tanımıyordu. Bundan sonraki ekinsel istem öyleyse Türedir, e.d. bir kez kurulan tüze düzeninin bir kez daha bir bireyden yana bozulmayacağı inancasıdır. Bu yolla böyle bir tüzenin törel değeri üzerine herhangi bir karar verilmiş olmaz. Ekinsel gelişimin daha ileri basamağı bu tüzenin bundan böyle başkalarına karşı, belki de daha kalabalık kitlelere karşı zorba bir birey gibi davranan küçük

bir topluluğun — bir kast, bir nüfus katmanı, bir ırksal küme — istencinin anlatımı olmamasını sağlama bağlama olarak görünür. En son sonuç bir tüze olmalıdır ki, ona herkes — en azından bir topluluğa katılma yeteneğinde olmayanlar dışında — içgüdülerinden özveri ile katkıda bulunmuştur, ve hiç kimse — yine aynı kuraldışı ile — onun tarafından kaba kuvvetin eline bırakılmaz.

III. 13. Bireysel özgürlük uygarlığın bir armağanı değildir. Tüm uygarlıktan önce en yüksek düzeyindeydi, gerçi o zamanlar çoğunlukla hiçbir değeri olmasa da, çünkü birey onu savunacak bir durumda değildi. Ekinsel gelişim sürecinde sınırlamalara uğrar, ve türe hiç kimsenin bu sınırlamalardan bağışık tutulmamasını ister. Bir insan topluluğunda kendini bir özgürlük itkisi olarak duyumsatan şey yerleşik bir türesizliğe yönelik bir başkaldırı ve böylece uygarlığın daha ileri gelişimine uygun olabilir, onunla pekala geçinebilir. Ama uygarlık tarafından uysallaştırılmamış kökensel kişiliğin kalıntılarından da kaynaklanabilir, ve böylece uygarlık düşmanlığının zemini olabilir. Özgürlük itkisi öyleyse kendini uygarlığın belirli biçimlerine ve istemlerine karşı ya da genel olarak uygarlığa karşı yöneltir. İnsan sanki herhangi bir etki yoluyla doğasını bir çekiniğin doğasına değiştirmeye götürülebilirmiş gibi görünmez; hiç kuşkusuz her zaman kitlenin istencine karşı kendi bireysel özgürlük istemini savunacaktır. İnsanlığın savaşımlarının büyük bir bölümü bireyin bu istemi ile kümenin ekinsel istemleri arasında amaca uygun, e.d. mutluluk getirici bir denge bulma görevi çevresinde yoğunlaşır; ve bu dengenin ekinin belirli bir şekillenişi yoluyla erişilebilir mi olduğu, yoksa çatışmanın çözümsüz mü kalacağı sorusu insanlığın yazgısını ilgilendiren sorunlardan biridir.

III. 14. İnsan yaşamında hangi özelliklerin ekinsel olarak görüleceklerine karar vermede sıradan duyguyu izleyerek ekinin genel tablosunun duru bir izlenimini elde etmiş olsak da, hiç kuşkusuz bu noktaya dek evrensel olarak bilinmeyen herhangi birşey öğrenmiş değiliz. Aynı zamanda uygarlığın eksiksizleşme ile anlamdaş olduğu, insanlar için önceden-saptanmış eksiksizliğe götüren yol olduğu önyargısı ile anlaşma içine düşmemeye de dikkat ettik. Ama şimdi belki de başka bir yöne götürebilecek bir bakış açısı kendini gösterir. Uygarlığın gelişimi bize insanlığın üzerinde akan ve pekçok yanı tanıdık gelen kendine özgü bir süreç olarak görünür. Bu süreci insanların tanıdık içgüdüsel eğilimleri üzerinde yarattığı başkalaşımlar yoluyla nitelendirebiliriz — eğilimler ki, doyurulmaları herşeye karşın yaşamlarımızın ekonomik görevini oluşturur. Bu içgüdülerden bir bölümü öyle bir yolda tüketilir ki, yerleri bir bireyde karakter özelliği olarak betimlediğimiz başka birşey tarafından doldurulur. Böyle bir sürecin en dikkate değer örneğini genç insanların anal erotizmlerinde buluruz. Dışkılama işlevine, örgenlerine ve ürünlerine kökensel ilgileri büyüme sü-

recinde öyle bir özellikler kümesine dönüşür ki bunları elisıkılık, bir düzen ve temizlik duyusu olarak tanırız, ve kendilerinde ve kendileri için değerli ve hoş olsalar da, belirgin bir başatlık düzeyine yükselebilir ve o zaman anal-karakter denilen şeyi sergilerler. Bunun nasıl olduğunu bilmesek de, bulguların doğruluğu konusunda hiçbir kuşku yoktur.[30] Şimdi düzen ve temizliğin özsel uygarlık istemleri olduğunu bulmuştuk, üstelik dirimsel zorunlukları da tıpkı haz kaynakları olarak uygunlukları gibi doğrudan açık olmasa da. Bu noktada herşeyden önce uygarlık sürecinin ve bireyin libidinal gelişiminin benzerliği gözümüzden kaçmamalıdır. [Anal erotizmin yanısıra] başka içgüdüler doyum koşullarının yerini değiştirmeye, başka yollarda doyum bulmaya götürülürler; bu süreç pekçok durumda çok iyi bildiğimiz *yüceltme* (içgüdü hedeflerinin) ile çakışır, ama başka durumlarda ondan ayırılabilir. İçgüdü yüceltmesi ekinsel gelişimin özellikle belirgin bir yanıdır; ekinsel yaşamda öylesine anlamlı bir rol oynamak üzere daha yüksek ruhsal etkinlikleri — bilimsel, sanatsal, ideolojik — olanaklı kılan şey odur. Eğer ilk izlenime boyun eğecek olsaydık, yüceltmenin genel olarak içgüdüler üzerine uygarlık tarafından dayatılan bir yazgı olduğunu söylemeyi isterdik. Ama biraz daha düşünmek daha iyi olacaktır. Üçüncü olarak[31] ve son olarak — ki bu en önemlisi olarak görünür — uygarlığın ne düzeye dek içgüdüsel vazgeçiş üzerine kurulduğunu, tam olarak ne düzeye dek güçlü içgüdülerin doyurulmamasını (bastırma, baskı ya da başka birşey?) varasayım olarak aldığını gözden kaçırmak olanaksızdır. Bu "ekinsel düşkırıklığı" insanların toplumsal ilişkilerinin büyük bir alanına egemendir; daha şimdiden bildiğimiz gibi, kendisine karşı tüm uygarlığın savaşması gereken düşmanlığın nedenidir. Bilimsel çalışmalarımız üzerinde de ağır istemleri olacaktır, ve burada açıklamamız gereken çok şey vardır. Bir içgüdüyü doyumdan vazgeçmeye götürmenin nasıl olanaklı kılındığını anlamak kolay değildir. Ve bunu yapmak tehlikesiz de değildir; eğer ekonomik olarak karşılığı ödenmezse, ciddi bozuklukların doğacağından emin olabiliriz.

III. 15. Ama eğer uygarlığın gelişiminin bireyin normal olgunlaşması ile karşılaştırılabilir özel bir süreç olduğu görüşümüzün değerinin ne olduğunu bilmeyi istersek, açıktır ki bir başka problemin üzerine gitmemiz, ve kendimize uygarlığın gelişiminin kökenine hangi etkileri borçlu olduğu, nasıl ortaya çıktığı, ve geçeğinin nasıl belirlendiği sorularını sormamız gerekir.[32]

[30]Bkz. "Charakter und Analerotik" 1908[*b*] (*Ges. Werke*, Cilt VII) ve Ernest Jones ve başkaları tarafından sayısız katkı.

[31][Freud uygarlık 'süreci'nde bir rol oynayan öteki iki etmenden daha önce söz etmişti: karakter-oluşumu ve yüceltme.]

[32][Freud bir 'süreç' olarak uygarlık konusuna aşağıda yeniden döner. Einstein'a açık mektubu *Niçin Savaş?*'ta konudan bir kez daha söz eder.]

IV

IV. 1. GÖREV OLAĞANÜSTÜ BÜYÜK GÖRÜNÜR, ve kişi pekala yılgınlığını kabul edebilir. Ortaya çıkarabildiğim birkaç şey şunlardır.

IV. 2. İlk insan yeryüzündeki yazgısını çalışması yoluyla iyileştirmenin sözcüğün asıl anlamında kendi ellerinde yattığını anladıktan sonra, bir başkasının onunla birlikte mi yoksa ona karşı mı çalıştığı ilgisiz kalacağı bir sorun olamazdı. Öteki onun için kendisi ile birlikte yaşamanın yararlı olduğu bir çalışma ortağının değerini kazandı. Daha da önce, maymunsu tarih-öncesinde bile, insan aileler oluşturma alışkanlığını kazanmıştı; ailenin üyeleri büyük bir olasılıkla onun ilk yardımcılarıydılar. Ailelerin kuruluşunun genital doyum gereksiniminin bundan böyle birdenbire görünüveren ve ayrılmasından sonra uzun bir süre kendisinden birşey işitilmeyen bir konuk gibi ortaya çıkmadığı, tersine herkesle birlikte sürekli bir kiracı gibi içeri yerleştiği bir dönemle bağıntılı olduğunu varsayabiliriz. Böylelikle erkek dişileri ya da daha genel olarak eşeysel nesneleri kendine alıkoymak için bir güdü kazandı; çaresiz yavrularından kopmayı istemeyen dişi ise onların çıkarına daha güçlü olan erkekle birlikte kalmak zorunda kaldı.[33] Bu ilkel ailede uygarlığın özsel bir özelliği henüz ek-

[33]Eşeysel sürecin örgensel dönemliliği hiç kuşkusuz sürmüş, ama ruhsal eşeysel-uyarı üzerindeki etkisi dahaçok karşıtına dönmüştür. Bu değişim herşeyden önce menstrual sürecin eril ruhsallık üzerinde etkili olmasını sağlayan koku uyarılarının azalışı ile bağıntılıdır. Bunların rolleri aralıklı yer alan koku uyarıları ile karşıtlık içinde sürekli bir etkiyi sürdürebilen görsel uyarılar tarafından üstlenildi. Menstruasyon tabusu bastırılan bir gelişim evresine karşı savunma olarak bu "örgensel baskı"dan kaynaklandı; tüm başka güdüler büyük bir olasılıkla ikincil doğadadır. (Bkz. C. D. Daly, "Hindumythologie und Kastrationkomplex," *Imago*, XIII, 1927). Bu süreç arkada kalan bir ekinsel dönemin tanrıları cinlere döndükleri zaman kendini bir başka düzlemde yineler. Ama koku uyarılarının azalışının kendisi insanın kendini yerden uzaklaştırıp dik bir yürüyüş tarzını üstlenmesinin bir sonucu olarak görünür; bu durum daha önce gizlenen genitallerini görülebilir ve korunmaya gereksinir kıldı ve böylece utanma duygusunu uyandırdı. Öyleyse yazgısal önemdeki ekin sürecinin başlangıcında insanın dik bir duruşu üstlenmesi durur. Bu noktadan sonra olaylar zinciri koku uyarılarının değersizleşmesi ve menstruasyon döneminin yalıtılması üzerinden görsel uyarıların başatlığına, genitallerin görülebilirlik kazanmasına, ve buradan eşeysel uyarının sürekliliğine, ailenin kuruluşuna ve böylece insan uygarlığının eşiğine götürdü. Bu salt kuramsal bir kurgudur, ama insana yakın duran hayvanlar arasındaki yaşam koşulları açısından sağın bir yoklamayı hak edecek denli önemlidir.

Hijyenik bakımdan sonradan bir aklama bulan, ama kendini bu kavrayıştan daha önce göstermiş olan temizliğe doğru ekinsel çabada da toplumsal bir etmen açıkça kendini gösterir. Temizliğe yönelik dürtü duyu algıları için nahoş olmuş olan dışkı-

siktir; başkanı olan babanın özenci sınırsızdı. *Totem ve Tabu*'da bu aileden[34] ortaklaşa yaşamın kardeşler birliği biçimindeki sonraki basamağına götüren yolu göstermeye çalışmıştım. Babanın alt edilmesiyle oğullar bir birliğin tek bir bireyden daha güçlü olabileceğini öğrendiler. Totemik ekin oğulların bu yeni durumun sürdürülmesi için birbirleri üzerine dayatmak zorunda oldukları kısıtlamalar üzerine dayanır. Tabu düzenlemeleri ilk "Tüze" idiler. İnsanların birlikte yaşamalarının öyleyse ikili bir temeli vardı: Dışsal zorunluklar tarafından yaratılan çalışma zorlaması, ve erkeğin payına onu kadında bulduğu eşeysel nesneden ve kadının payına onu ondan ayrılmış bir parça olan çocuktan yoksun kalmaya isteksiz kılan sevginin zorlaması. Eros ve Ananke [Sevgi ve Zorunluk] insan ekininin de ebeveynleri oldular. Ekinin ilk sonucu şimdi oldukça büyük bir sayıda insanın bile bir topluluk içinde yaşamayı başarabilmesiydi. Ve bunda bu iki büyük güç işbirliği yaptığı için, ekinin daha öte gelişiminin dışsal dünya üzerinde her zaman daha iyi bir denetime doğru ve toplulukta kapsanan insanların sayısının daha öte bir genişlemesine doğru pürüzsüzce ilerleyebileceği beklenebilirdi. Bu ekinin nasıl ona katılanlar üzerinde onları mutlu kılmaktan başka türlü bir etkide bulunabileceğini anlamak kolay değildir.

IV. 3. Nereden bir rahatsızlığın gelebileceğini araştırmaya geçmeden önce, sevginin uygarlığın temellerinden biri olarak tanınması olgusuna dayanarak konudan biraz sapabilir ve daha önceki bir tartışmada açık ka-

---

dan kurtulmaya doğru itkiden kaynaklanır. Bebek terbiyesinde işlerin başka türlü olduğunu biliriz. Dışkı çocuklarda hiçbir tiksinme duygusu yaratmaz, onlara bedenlerinin ondan uzaklaşmış bir parçası olarak değerli görünür. Burada yetiştirme yaklaşmakta olan ve dışkıyı değersiz, iğrenç, tiksinti verici ve çirkin kılan gelişim sürecinin hızlandırılması üzerinde özellikle enerjik olarak diretir. Değerlerin böyle bir tersine dönüşü eğer bedenden atılan bu nesneler güçlü kokularından ötürü insanın yerden uzaklaşmasından sonra koku uyarılarının uğradıkları yazgıyı paylaşmaya mahkum edilmiş olmasalardı, kolay kolay olanaklı olmazdı. Anal erotizm öyleyse ilk olarak uygarlığa giden yolu döşemiş olan "örgensel baskı"ya yenik düşer. İnsanın gelişim sürecindeki tüm ilerlemelerine karşın kendi dışkısının kokusunu kolay kolay itici bulmaması, ama her zaman yalnızca başkalarınınkini iğrenç bulması olgusu anal erotizmin daha öte dönüşümünden sorumlu olan toplumsal etmenin varoluşuna tanıklık eder. Böylece temiz olmayan, e.d. dışkısını gizlemeyen bir insan başkalarını gücendirmiş, onlara saygısızlık etmiştir, ve bu durum en güçlü ve en yaygın sövgülerle dile getirilir. Eğer köpek bir koku hayvanı olarak dışkıdan tiksinmemesi ve eşeysel işlevlerinden utanmaması gibi iki özelliği ile insanın küçümsemesine konu olmasaydı, insanın hayvanlar dünyasında ona en bağlı dostunun adını bir sövgü terimi olarak kullanması da anlaşılmaz olurdu.

[34][Freud burada "ilkel aile" dediği şeyden daha da sık olmak üzere "ilksel horda" olarak söz eder; bu kavramın büyük ölçüde kendisine bağlı olduğu Atkinson'un (1903) "Cylopean family" adını verdiği şeye karşılık düşer. Tüm bunlar için bkz. *Standard Ed.*, **13**, 142 ss.]

lan bir boşluğu doldurmaya çalışabiliriz. Demiştik ki insanın eşeysel (genital) sevginin ona en güçlü doyum yaşantısını sunduğunu, aslında tüm mutluluğun ön-imgesini verdiğini öğrenmesi, onu yaşamında mutluluk doyumunu eşeysel ilişkiler alanında aramayı sürdürmesi, genital erotizmi yaşamın özek noktası yapması gerektiği konusunda da güdülendirmiş olmalıdır. Ve bunun arkasından belirtmiştik ki, böylelikle kendini tehlikeli bir yolda dışsal dünyanın bir parçasına, eş deyişle, seçilen sevgi-nesnesine bağımlı kıldı, ve bu nesne tarafından hor görülmesi ya da bağlılık yoksunluğu ya da ölüm tarafından yitirilecek olması durumunda kendini en güçlü acıya açık bıraktı. Bu nedenle tüm çağların bilgeleri bu yaşam yoluna karşı en vurgulu uyarıyı getirdiler; ama buna karşın büyük bir bir sayıda insan için çekiciliğini yitirmedi.

IV. 4. Küçük bir azınlık için, yapılarından ötürü, herşeye karşın mutluluğu sevgi yolunda bulmak olanaklıdır; ama bunun olabilmesi için sevgi işlevinde uzak erimli ruhsal değişimler zorunludur. Bu kimseler başlıca değeri sevilmekten sevmeye kaydırarak kendilerini nesnelerinin onayından bağımsız kılarlar, sevgilerini tek bir nesneye değil ama eşit ölçüde tüm insanlara yönelterek kendilerini o nesnenin yitirilmesine karşı korurlar, ve genital sevginin belirsizlik ve düşkırıklıklarından onun eşeysel hedefinden uzaklaşarak ve içgüdüyü *hedefinde engellenmiş* bir dürtüye dönüştürerek kaçınırlar. Bu yolda kendilerinde ortaya çıkardıkları şey dengeli, kararlı, sevecen bir duygu durumudur, fırtınalı genital sevgi yaşamının kaynaşmaları ile çok az dışsal bir benzerliği vardır — üstelik herşeye karşın ondan türemiş olsa da. Belki de sevginin iç mutluluk duygusu için bu kullanımında en ileri giden kutsal *Assisili Francis* oldu; haz ilkesinin gerçekleşmesi için uygulayımlardan biri olarak tanıdığımız şey sık sık birçok yolda din ile ilişki içine de getirilmiştir; bu ilişki ben ve nesneler arasındaki ya da nesnelerin kendi aralarındaki ayrımın gözardı edildiği uzak bölgelerde yatıyor olabilir. Daha derin güdüsünü birazdan açıkça göreceğimiz bir törel bakış açısı evrensel insanlık ve dünya sevgisi için bu hazırlıkta insanın erişebileceği en yüksek tutumu görür. Ama daha burada bile bu görüşe yönelik iki temel karşıçıkışımızı geri çekmeyeceğiz. Ayrım yapmayan bir sevgi, kendi nesnesine bir haksızlık yapmakla, bize kendi değerinin bir parçasını yitiriyor görünür. Ve dahası, tüm insanlar sevgiye değer değildirler.

IV. 5. Aileye temel olan sevgi uygarlıkta hem doğrudan eşeysel doyumu yadsımayan kökensel biçiminde, hem de hedefinde engellenmiş sevecenlik olarak değişkisi içinde etkinliğini sürdürür. Her iki biçimde de büyük bir sayıda insanı birbirlerine bağlama işlevini sürdürür ve bunu çalışma topluluğunun çıkarı yoluyla elde edilebilecek olandan daha yeğin bir tarzda yerine getirir. Dilin "sevgi" sözcüğünü kullanırken gösterdiği özensiz-

lik kalıtsal bir aklama bulur. İnsanlar genital gereksinimleri zemininde bir aile kuran erkek ve kadın arasındaki ilişkiye sevgi derler; ama ayrıca aile-de ebeveynler ve çocuklar arasındaki, kardeşler arasındaki olumlu duygu-lara da sevgi derler, üstelik bu ilişkiyi hedefinde engellenmiş sevgi olarak, sevecenlik olarak betimlememiz gerekse de. Hedefinde engellenmiş sevgi gerçekte kökensel olarak tam tensel [*vollsinlich*] bir sevgiydi, ve insanın bilinçaltında henüz öyledir. Her ikisi de, hem tam tensel hem de hedefin-de engellenmiş sevgi, ailenin dışına yayılır ve daha önceden yabancı olan insanlar arasında yeni bağlar kurar. Genital sevgi yeni ailelerin oluşumu-na, ve hedefinden engellenmiş sevgi "dostluklar"a götürür ki, ekinsel ola-rak önemli olurlar çünkü genital sevginin sınırlamalarının pekçoğundan, söz gelimi dışlayıcılığından kaçarlar. Ama sevginin uygarlık ile ilişkisi ge-lişim sürecinde ikircimsizliğini yitirir. Bir yanda sevgi uygarlığın çıkarları ile çatışma içine girer; öte yanda uygarlık sevgiye ağır kısıtlamalar getir-me gözdağını verir.

IV. 6. Bu ayrılık kaçınılmaz görünür; zemini hemen anlaşılabilir değil-dir. Kendini ilk olarak aile ile bireyin ait olduğu büyük topluluk arasında-ki bir çatışma olarak gösterir. Daha önce uygarlığın başlıca çabalarından birinin insanları büyük birlikler içinde biraraya toparlamak olduğunu gör-dük. Ama aile bireyden vazgeçmeyecektir. Aile üyeleri arasındaki bağlılık ne denli içtense, kendilerini başkalarından ayırma eğilimleri sık sık o denli güçlü, ve daha büyük yaşam döngüsüne girmeleri o denli güç olur. Birlik-te yaşamanın soygelişimsel olarak daha eski ve çocuklukta varolan biricik yolu yerinin daha sonra kazanılan ekinsel yaşam yolu tarafından alınma-sına izin vermez. Aileden kopuş her genç insanın karşısına çıkan bir görev olur, ve bunu bir çözüme getirmede toplum onu sık sık erinlik ve katılma ayinleri ile destekler. Bunların tüm ruhsal, aslında tüm örgensel gelişim-de bulanan güçlükler olduğu izlenimini ediniriz.

IV. 7. Dahası, kadınlar, başlangıçta sevgi istemleri yoluyla ekinin teme-lini atmış olan o aynı kadınlar çok geçmeden ekinsel akışla bir karşıtlık içersine girerler ve geciktirici ve tutucu etkilerini ortaya sererler. Kadınlar ailenin ve eşeysel yaşamın çıkarlarını temsil ederler; ekinsel çalışma gide-rek artan bir biçimde erkeklerin davası olmuştur, önlerine her zamankin-den daha da güç görevler koyar, onları kadınların çok az yetkin oldukları içgüdüsel yüceltmelere zorlar. Bir erkek elinin altında sınırsız ruhsal erke nicelikleri bulundurmadığı için, görevlerini libidonun amaca uygun bir dağılımı yoluyla yerine getirmelidir. Ekinsel erekler için kullandıklarını bü-yük bir düzeye dek kadınlardan ve eşeysel yaşamdan geri çeker: Erkeklerle sürekli birlikteliği, onlarla ilişkilerine bağımlılığı giderek onu koca ve baba olarak görevlerinden bile yabancılaştırır. Böylece kadın ekinin istemleri yo-luyla arkatasara itildiğini görür ve ona karşı düşmanca bir ilişki içine girer.

IV. 8. Ekin payına eşeysel yaşamı kısıtlama eğilimi ekinsel alanın genişletilmesine yönelik öteki eğilimden daha az duru değildir. Daha ilk ekin evresi, totemizm evresi iç-zinaya yönelik nesne seçimine karşı yasaklamayı getirir, ve bu belki de insanın erotik yaşamının zamanın akışı içinde yaşadığı en ağır sakatlanmadır. Tabu, yasa ve töre yoluyla erkeği olduğu gibi kadını da ilgilendiren daha öte kısıtlamalar getirilir. Bu alanda tüm ekinler eşit ölçüde ileri gitmezler; ve toplumun ekonomik yapısı arta kalan eşeysel özgürlüğün ölçüsünü de etkiler. Şimdiden biliyoruz ki, burada ekin ekonomik zorunluğun gücüne boyun eğer, çünkü kendi kullandığı ruhsal erkenin büyük bir miktarını eşeysellikten çekmek zorundadır. Bu bakımdan ekin eşeyselliğe karşı tıpkı bir başka halkı sömürüsü altına alan bir halk gibi ya da onun nüfusunun bir kesimi gibi davranır. Ezilenlerin ayaklanması karşısında korku onu daha sert önlemler almaya yöneltir. Böyle bir gelişimde doruk noktasına Batı Avrupa ekinimizde ulaşıldı. Bir ekinin çocuk eşeysel yaşamının belirişlerini yasaklayarak başlaması ruhbilimsel olarak baştan sona aklanır, çünkü eğer çocuklukta zemin hazırlanmamışsa, yetişkinlerin eşeysel kösnülerinin denetlenmesi konusunda hiçbir beklenti olamaz. Ama böyle bir ekinsel topluluk bu tür kolayca gösterilebilir, aslında çarpıcı fenomenleri edimsel olarak yadsıma noktasına dek gidiyorsa, bunda hiçbir biçimde aklanamaz. Eşeysel olarak olgun bireyin nesne seçimi karşı eşeye daraltılır, ve genital olmayan doyum biçimlerinin çoğu sapıklıklar olarak yasaklanır. Herkes için türdeş bir eşeysel yaşam için bu yasaklamalarda kendini gösteren istem insanların doğuştan ya da kazanılmış eşeysel yapılarındaki benzemezlikleri gözardı eder; bunların önemli bir bölümünü eşeysel hazdan koparır ve böylece ağır bir türesizliğin kaynağı olur. Böyle kısıtlayıcı önlemlerin sonucu yapısal olarak engellenmiş olmayan normal insanlarda tüm eşeysel ilgilerin hiçbirşey yitirilmeksizin açık kalan kanallara akması olabilir. Ama yasadışı sayılmaktan kurtulan şey, karşı eşeye yönelik genital sevgi meşruluğun ve tekeşliliğin sınırlamaları tarafından daha öte kısıtlanır. Günümüz uygarlığı eşeysel ilişkiye bir erkeğin bir kadına yalnız başına, çözülmez bir bağlanışı zemininde izin vereceğini, eşeyselliği bağımsız bir haz kaynağı olarak istemediğini ve buna ancak insanların çoğalması için şimdiye dek almaşığı bulunmayan bir kaynak olarak hoşgörüyle bakacağını açıkça bildirir.

IV. 9. Bu hiç kuşkusuz aşırı bir tablodur. Bilindiği gibi, giderek kısa süreler için bile uygulamaya koyulamayacağını tanıtlamıştır. Yalnızca zayıflar eşeysel özgürlüklerinin böylesine geniş bir çiğnenişine boyun eğmişler, ve güçlü doğalar ancak daha sonra değinilebilecek bir ödence koşulu altında böyle yapmışlardır.[35] Ekinsel topluluk kendi ilkelerine göre kovuşturması

[35][Ödence belli bir güvenlik ölçüsü elde etmektir. Konu aşağıda yeniden ele alınacaktır.]

gereken birçok sınır aşmalara suskunluk içinde izin vermek zorunda olduğunu görmüştür. Gene de öte yanda yanılgıya düşmemeli ve böyle bir ekinsel tutumun tüm niyetlerine erişemediği için bütününde zararsız olduğunu varsaymamalıyız. Uygar insanın eşeysel yaşamı gene de ağır bir zarara uğrar; kimi zaman bir geriye-oluşum [*Rückbildung*] sürecinde bulanan bir işlev izlenimini verir, tıpkı örgenler olarak dişlerimiz ve saçlarımız durumunda olduğu gibi. Mutluluk duygularının bir kaynağı olarak öneminin, dolayısıyla yaşam ereklerimizin gerçekleşmesindeki öneminin belirgin olarak azaldığını varsaymada büyük bir olasılıkla haklıyızdır.[36] Birçok kez bize tam doyumu yadsıyan ve bizi başka yollara zorlayan şeyin yalnızca uygarlığın basıncı değil, ama işlevin kendisinin özündeki birşey olduğunu gördüğümüze inanırız. Bu yanlış olabilir, ama karar vermek güçtür.[37]

[36]Bugün evrensel bir tanınmışlıktan yararlanan duyarlı İngiliz J. Gasworthy'nin yapıtları arasında çok önceden beğendiğim "The Appletree" adında küçük bir öykü vardır. Bugünün uygar insanlarının bundan böyle iki insan arasındaki yalın, doğal sevgi için hiçbir yer bırakmadığını çarpıcı bir yolda gösterir.

[37]Yukarıda anlatılan görüş aşağıdaki irdelemeler tarafından desteklenir: İnsan da ikircimsiz olarak çifte-eşey eğilimi gösteren bir hayvandır. Birey iki bakışık yarının bir kaynaşmasına karşılık düşer ki, birçok araştırmacıya göre bunlardan biri arı eril, öteki dişildir. Her bir yarının kökensel olarak hermafrodit olması da eşit ölçüde olasıdır. Eşey yaşambilimsel bir olgudur; ruhsal yaşamda olağanüstü önemli olmasına karşın, ruhbilimsel olarak anlaşılması güçtür. Her insanın hem eril hem de dişil içgüdüsel dürtüler, gereksinimler, özellikler gösterdiğini söylemeye ahşmışızdır; ama anatominin erillik ve dişilik niteliklerini belirtebilmesine karşın, ruhbilim bunu yapamaz. Ruhbilim için eşeysel karşıtlık etkinlik ve edilginlik karşıtlığına söner, ve bunda gereğinden öte bir kolaylıkla etkinliği erillik ve edilginliği dişillik ile biraraya getiririz — bir görüş ki hayvanlar dünyasında hiçbir biçimde evrensel olarak doğrulanmaz. Çifte-eşeysellik kuramı henüz büyük bir bulanıklık içinde yatar, ve içgüdüler kuramı ile henüz bir bağ kuramamış olmasını ruhçözümlemede ciddi bir rahatsızlık verdiğini duyarız. Bu ne olursa olsun, eğer bireyin eşeysel yaşamında hem eril hem de dişil dilekleri doyurmaya çabaladığını bir olgu olarak kabul edersek, bu istemlerin aynı nesne tarafından karşılanmadıkları, ve ayrı tutulmaları sağlanmadıkça birbirlerinin yollarına çıkmaları ve her bir dürtünün ona uyan özel bir kanala yönlendirilmesi olanağı için hazır oluruz. Erotik ilişkinin kendi sadistik bileşenlerinin dışında sık sık doğrudan saldırganlık eğiliminin belli bir niceliği ile birleştirilmesinden bir başka güçlük doğar. Sevgi-nesnesi bu karışıklıklara her zaman kocasının onu bir haftadır dövmediği için artık onu sevmediği yolunda yakınan köylü kadının gösterdiği aynı anlayış ve hoşgörü derecesi ile bakmayacaktır.

Ama en derine ulaşan tahmin dipnotta [no. 33] söylediklerimden başlayan tahmindir: Buna göre, insanın dik yürüyüşe geçmesi ve koku duyusunun değersizleşmesi ile, yalnızca anal erotizm değil ama bütün bir eşeysellik örgensel baskıya yenilme gözdağı altına düştü, öyle ki o günden bu yana eşeysel işlev daha öte açıklanamayan bir karşı koymanın eşliğinde gitmiştir, ve bu onun tam doyumunu önlerken onu eşeysel hedeften uzağa, yüceltmelere ve libidinal yerdeğişimlerine zorlar. Bleueler'in ("Der Sexuelwiderstand." *Jahrbuch für psychoanalyt. und. psychopathol. Forschungen*, Bd. V, 1913) bir keresinde eşeysel yaşama doğru böyle bir kökensel itici tutumun varoluşunu be-

lirttiğini biliyorum. Tüm sinirceliler ve onların dışında başka birçokları *Inter urinas et faeces nascimur* [idrar ve dışkı arasında doğarız] olgusuna birer kuraldışı sunarlar. Genitaller de güçlü koku duyumları üretirler ve pekçok insan bunlara dayanamaz ve onlardan ötürü eşeysel ilişkileri bozulur. Böylece uygarlık ile birlikte ilerleyen eşeysel baskının en derin kökü kendini insanın dik yürüyüş ile kazanılan yeni yaşam biçiminin daha önceki hayvansal varoluşa karşı örgensel savunusu olarak gösterir. Bilimsel araştırmanın bu sonucu sık sık ileri sürüldüklerini işittiğimiz sıradan önyargılarla dikkate değer bir yolda çakışır. Gene de bunlar şimdilik bilim tarafından sağlamlaştırılmamış pekin olmayan olanaklardır. Ama, koku uyarılarının yadsınamaz değersizleşmelerine karşın, Avrupa'da bile aralarında bize çok itici gelen güçlü genital kokulara eyeşsel uyarı araçları olarak çok büyük değer veren ve onlardan vazgeçmeyi istemeyen halkların olduğunu da unutmayacağız. (Bkz. "Eşeysel yaşamda koku duyusu üzerine" Iwan Bloch'un "Sorgulamalar"ından [*Über den Geruchsinn in der vita sexualis*] elde edilen ve Friedrich S. Krauß tarafından "Anthropophyteia"nın değişik ciltlerinde yayımlanan folklorik derlem.)

[*Standard Ed.* Notu: "Erkeklik" ve "dişilik" için ruhbilimsel bir anlam bulmanın güçlüğü üzerine 1915'te Freud'un *Üç Deneme*'sinin (1905*d*) üçüncüsüne eklenen uzun bir dipnot, *Standard Ed.*, **7**, 219-20. — Eşey ve dışkılama örgenleri arasındaki yakınlığın sonuçlarının önemi Freud tarafından ilkin 1 Ocak 1896'da Fließ'a gönderilen yayımlanmamış Taslak K'da belirtildi (1950*a*). Konuya sık sık geri döndü. Bkz. örneğin 'Dora' olay öyküsü (1905*e* [1901]), *Standard Ed.*, **7**, 31-2, ve "Sevginin Ruhbilimi" üzerine ikinci deneme (1912*d*), *a.y.*, **11**, 189.]

V

V. 1. RUHÇÖZÜMLEME ÇALIŞMASI bize sinirceliler olarak bilinen insanların tam olarak eşeysel yaşamın bu düşkırıklıklarına dayanamadıklarını öğretmiştir. Sinirceli insan gösterdiği belirtilerde almaşık doyumlar yaratır, ama bunlar ya kendilerinde acı yaratır ya da kendileri acı kaynakları olurlar, çünkü çevresi ve toplumu ile ilişkilerinde güçlüklere yol açarlar. Bu son durumu anlamak kolaydır; ama birincisi önümüze yeni bir bilmece çıkarır. Ama uygarlık eşeysel doyumun yanısıra başka özveriler de ister.

V. 2. Ekinsel gelişimin güçlüğünü onu libidonun süredurumuna, yeni bir konum uğruna eski bir konumdan vazgeçmede isteksizliğe dek izleyerek genel bir gelişim güçlüğü olarak gördük. Uygarlık ve eşeysellik arasındaki karşıtlığı eşeysel sevgi iki kişi arasındaki bir ilişki iken — ki bunda bir üçüncü ancak gereksiz ya da rahatsız edici olabilir —, uygarlığın ise daha büyük bir sayıda insan arasındaki bağıntılara dayanması olgusundan türettiğimiz zaman, aşağı yukarı aynı şeyi söylüyor oluruz. Bir sevgi ilişkisi doruğunda iken çevreye ilgi için geriye hiçbir yer kalmaz; sevgililer çifti kendine yeterlidir, giderek mutlu olabilmek için birlikte onların olan çocuğa bile gereksinmezler. Başka hiçbir durumda Eros varlığının özünü, çoktan bir yapma amacını böylesine açıkça ele vermez; ama, özdeyişe göre, bunu iki insanın sevgisi yoluyla başardığı zaman daha ileri gitmeyi istemez.

V. 3. Buraya dek, pekala böyle kendi içlerinde libidinal olarak doyumlu, ortaklaşa emek ve ortaklaşa çıkar bağları ile birbirlerine bağlı birey çiftlerinden oluşan bir ekinsel topluluk tasarlayabiliriz. Bu durumda uygarlığın eşeysellikten geriye herhangi bir erke miktarını çekmesi gerekmezdi. Ama işlerin bu istenebilir durumu hiçbir zaman varolmuş değildir; edimsellik uygarlığın şimdiye dek ona izin verdiğimiz bağlarla yetinmediğini, topluluğun üyelerini birbirleri ile libidinal olarak da bağlamayı istediğini, bunun için tüm araçlardan yararlandığını gösterir; bunun için üyeleri arasında güçlü özdeşleşmeler yaratacak her yolu onaylar, ve dostluk ilişkileri yoluyla topluluk bağının güçlenebilmesi için hedefinde engellenmiş libidoyu en yüksek düzeyde toparlar. Bu amaçlara ulaşabilmek için, eşeysel yaşamın kısıtlanması kaçınılmazdır. Ama uygarlığı bu yola zorlayan ve eşeyselliğe karşıtlığına neden olan zorunluğun ne olduğunu konusunda bilgimiz eksiktir. Henüz ortaya çıkaramadığımız rahatsız edici bir etmen olmalıdır.

V. 4. Ekinsel topluluğun ideal denilen istemlerinden biri burada ipucu-

nu gösterebilir. Şöyle anlatılır: "Komşunu kendin gibi seveceksin." Bu tüm dünyaca bilinir, hiç kuşkusuz onu en gurur verici istemi olarak ortaya süren Hıristiyanlıktan daha eskidir; ama gene de çok eski değildir, çünkü tarihsel zamanlarda bile insanlara henüz yabancıydı. Ona karşı sanki onu ilk kez işitiyormuşuz gibi saf bir tutumla yaklaşalım. O zaman bir şaşırma ve yadırgama duygusunu bastıramayız. Niçin öyle yapalım? Bize ne yararı olacaktır? Ama, herşeyden önce, nasıl başaracağız? Bizim için nasıl olanaklı olabilir? Sevgim benim için düşünüp taşınmadan ortaya atmamam gereken değerli birşeydir. Bana yerine getirilmeleri için özveride bulunmaya hazır olmam gereken ödevler dayatır. Eğer bir başkasını seversem, herhangi bir yolda buna değer olmalıdır. (Bana getirebileceği yararı ve ayrıca benim için eşeysel nesne olarak olanaklı anlamını da gözardı ediyorum; çünkü komşunu sev kuralının söz konusu olduğu yerde bu iki tür ilişkiden hiç biri dikkate alınmaz.) Eğer önemli bakımlardan onda kendi kendimi sevebileceğim denli bana benziyorsa, buna değerdir; eğer benden onda kendi öz kişiliğime ilişkin idealimi sevebileceğim denli eksiksizse, buna değerdir; eğer dostumun oğlu ise, onu sevmeliyim, çünkü bir kötülüğe uğradığında dostumun acısı benim de acım olacak, onu paylaşmam gerekecektir. Ama eğer bana yabancı biri ise ve eğer beni kendi değeri ile, benim duygusal yaşamım için şimdiden kazanılmış herhangi bir önemi ile çekemiyorsa, onu sevmek benim için güç olacaktır. Aslında sevmem yanlış bile olacaktır, çünkü sevgim benim olan herkes tarafından bir ayrıcalık olarak değerlendirilir; bir yabancıyı onlarla bir görmem onlara bir haksızlık olacaktır. Ama eğer onu o evrensel sevgi ile seveceksem — çünkü o da tıpkı bir sinek, bir yer solucanı, bir su yılanı gibi bu dünyanın bir varlığıdır —, o zaman ona ancak küçük bir sevgi kırıntısı düşeceğinden korkarım, ve ona usun yargısına göre kendim için saklama hakkını taşıdığım denlisini vermem olanaksızdır. Eğer yerine getirilmesi ussal olarak salık verilemiyorsa, böylesine vakarla bildirilen bir ilkenin anlamı nedir?

V. 5. Daha yakından baktığımda, daha öte güçlükler bulurum. Yalnızca bu yabancı genel olarak sevgime değer olmamakla kalmaz, ama içtenlikle itiraf etmem gerekir ki, düşmanlığımı, giderek nefretimi bile daha çok hak eder. Benim için en küçük bir sevgi taşıyor görünmez, ve benim için en küçük bir kaygı göstermez. Eğer ona herhangi bir yararı olacaksa, bana zarar vermede hiçbir duraksama göstermez, kazandığı yararın büyüklüğünün bana verdiği zararın derecesine karşılık düşüp düşmediğini kendine sormaz. Aslında, bundan bir yarar sağlaması bile gerekmez; eğer onunla yalnızca herhangi bir isteğini doyurabiliyorsa, benimle alay etmek, bana hakaret etmek, iftira etmek, gücünü göstermek ona vız gelir; ve ne denli çaresizsem, kendini ne denli güvenlikte hissederse, ondan bana karşı

bu davranışları o denli pekinlikle bekleyebilirim. Eğer başka türlü davranırsa, eğer bana bir yabancı olarak saygı ve tasa gösterirse, ona karşı o kural olmaksızın her durumda benzer olarak davranmaya hazırımdır. Aslında, eğer o görkemli buyruk "Komşunu tıpkı onun seni sevdiği gibi sev" biçiminde olsaydı, o zaman ona karşı çıkmazdım. Ve bir ikinci buyruk vardır ki, bana daha da anlaşılmaz görünür ve bende daha da güçlü bir direnç yol açar. Şöyledir: "Düşmanlarını sev." Ama eğer üzerinde düşünürsem, onu daha da büyük bir uygunsuzluk gösteriyor olarak görmede haksız çıkarım. Temelde aynı şeydir.[38]

V. 6. Şimdi ağırbaşlı bir ses tarafından yapılan bir uyarıyı işitir gibiyim: "Tam olarak komşun sevgiye değer olmadığı, tersine düşmanın olduğu içindir ki onu kendin gibi sevmen gerek." O zaman durumun *Credo quia absurdum* [saçma olduğu için inanırım] durumuna benzer olduğunu anlıyorum.[39]

V. 7. Şimdi çok olasıdır ki komşum ondan beni kendisi gibi sevmesi istendiğinde tam olarak benim gibi yanıt verecek ve beni aynı nedenlerle geri çevirecektir. Umarım aynı nesnel hakla geri çevirmeyecektir; ama o da aynı şeyleri düşünecektir. Böyle bile olsa, insanların davranışlarında ayrımlar olacaktır ki, törebilim koşullanmışlıklarını gözardı ederek onları "iyi" ve "kötü" olarak sınıflandırır. Bu yadsınamaz ayrımlar ortadan kaldırılmadığı sürece, yüksek törel istemlere boyuneğme uygarlığın amaçlarına zarar verir, çünkü kötülük üzerine doğrudan bir ödül koyar. Burada Fransız Parlamentosunda ölüm cezası tartışılırken geçen bir olayı anımsamamak olanaksızdır. Bir konuşmacı tutkuyla cezanın kaldırılmasını desteklemişken ve konuşması şiddetli alkışlarla karşılanmışken salondan bir ses işitildi: *"Que messieurs les assassins commencent!"*[40]

V. 8. Tüm bunların arkasında insanların yadsımaya çok istekli oldukları gerçeklik öğesi insanların sevilme gereksiniminde olan, eğer saldırıya uğrarlarsa en çoğundan kendilerini savunabilen uysal varlıklar olmadıkları, ama tersine içgüdüsel donatımları arasında güçlü bir saldırganlık eğiliminin de dikkate alınması gereken varlıklar olduklarıdır. Bunun bir

[38]Büyük bir şair kendine ağır bir biçimde yasaklanan ruhbilimsel gerçekliklere hiç olmazsa şakacı bir anlatım verme özgürlüğünü tanır. Böylece H. Heine şunları itiraf eder: "Çok barışçıl bir huyum vardır. Dileklerim: sıradan bir kulübe, sazdan bir çatı, ama iyi bir yatak, iyi yemek, en tazesinden süt ve tereyağı, pencerenin önünde çiçekler, kapının önünde birkaç güzel ağaç; ve eğer sevgili Tanrı mutluluğumu tamamlamak isterse, düşmanlarımdan altı ya da yedisinin o ağaçlardan asıldığını görme sevincini bağışlayacaktır. Ölmelerinden önce, yüreğim derin duygularla dolarak, onları yaşamda bana yaptıkları tüm kötülükler için bağışlayacağım. Kişi hiç kuşkusuz düşmanlarını bağışlamalıdır — ama asılmalarından önce değil."

[39][Bkz. *Bir Yanılsamanın Geleceği* (1927*c*), Bölüm V.]

[40]["Baylar, katiller başlasın!"]

sonucu olarak, onlar için komşuları yalnızca olanaklı bir yardımcı ve eşeysel nesne değil, ama tersine üzerinde saldırganlıklarını doyurmak için, hiçbir ödence olmaksızın işgücünü sömürmek için, onayı olmaksızın eşeysel olarak kullanmak için, iyeliklerini ele geçirmek için, onu küçük düşürmek için, ona acı çektirmek için ve onu öldürmek için bir kışkırtmadır. *Homo homini lupus*;[41] kim yaşam ve tarihin tüm deneyimlerinden sonra bu önermeyi tartışma yürekliliğini gösterecektir? Bir kural olarak, bu yabanıl saldırganlık bir kışkırtmayı bekler ya da kendini hedefine daha yumuşak araçlarla da erişilebilecek bir başka amacın hizmetine koyar. Ona uygun koşullar altında, genellikle onu engelleyen ruhsal karşı-güçler uzakta kaldıkları zaman, kendini kendiliğinden de açığa çıkarır ve insanı kendi türüne karşı kaygının ona yabancı olduğu bir yabanıl hayvan olarak açığa serer. Kabile göçlerinin dehşetini, Hunların ya da Moğollar olarak bilinen halkların Cengiz Han ve Timurlenk yönetiminde istilalarını, dindar Haçlılar tarafından Kudüs'ün fethini, ya da giderek son Dünya Savaşının terörünü anımsayan herkes bu görüşün olgusallığı karşısında alçakgönüllülük içinde başını eğmelidir.

V. 9. Kendi içimizde duyumsayabileceğimiz ve haklı olarak başkalarında da olduğunu varsayabileceğimiz bu saldırganlık eğiliminin varoluşu komşumuz ile ilişkilerimizi bozan ve uygarlığı [böylesine büyük bir erke] savurganlığına zorlayan etmendir. İnsanların birbirlerine karşı bu birincil düşmanlıklarının sonucu olarak, uygar toplum sürekli olarak dağılma gözdağı altında durur. Çalışma topluluğunun çıkarı onu birarada tutamaz; içgüdüsel tutkular ussal çıkarlardan daha güçlüdür. Uygarlık insanın saldırgan içgüdülerine sınırlar getirebilmek ve belirişlerini ruhsal tepki-oluşumları yoluyla durdurabilmek için çok büyük çabalar göstemek zorundadır. Bu yüzdendir ki insanları özdeşleşmelere ve hedeflerinde engellenmiş sevgi ilişkilerine yöneltmek için amaçlanan yöntemler kullanılır, bu yüzdendir ki eşeysel yaşam üzerine sınırlar dayatılır, ve bu yüzdendir ki ayrıca komşunu kendin gibi seveceksin ideal buyruğu da getirilir — bir buyruk ki, edimsel olarak başka hiçbirşeyin kökensel insan doğasına böylesine aykırı olmaması olgusu tarafından aklanır. Tüm diretmelerine karşın, uygarlığın bu çabaları şimdiye dek çok fazla başarılı olamamıştır. Yabanıl şiddetin en dehşet verici aşırılıklarını kendine suçlulara karşı şiddet uygulama hakkını vererek önlemeyi umar; ama yasa insan saldırganlığının daha dikkatli ve daha ince belirişlerini denetleyemez. Her birimiz için gençlikte başka insanlara bağlanan umutların yanılsamalar olarak bir yana atıldığı ve onların kötü istekleri nedeniyle kendisi için yaşamın nasıl güçleştirildiğinin, nasıl acılı kılındığının algılandığı bir zaman gelir. Aynı

[41] ["İnsan insana bir kurttur." Plautus'tan türetme, *Asinaria* II, iv 88.]

zamanda, uygarlığı insan etkinliğinden çatışma ve yarışmayı kaldırmaya çalışmakla suçlamak haksızlık olacaktır. Bunlar hiç kuşkusuz vazgeçilemez şeylerdir, ama karşıtlık zorunlu olarak düşmanlık değildir; yalnızca onun için kötüye kullanılma fırsatını verir.

V. 10. Ortaklaşacılar kötülükten kurtulmanın yolunu bulduklarına inanırlar. İnsan bütünüyle iyidir, komşusuna karşı iyi dileklerle doludur; ama özel mülkiyetin kurumlaşması doğasını bozmuştur. Özel gönence iyelik bireye güç verir ve böylelikle onu komşusuna kötü davranmaya kışkırtır; iyelikten dışlanan insan ise onu ezene karşı düşmanlık içinde ayaklanmak zorunda kalır. Eğer özel mülkiyet ortadan kaldırılsaydı, tüm gönenç ortak olsaydı ve tüm insanlar ondan yararlanmaya katılsaydı, insanlar arasında kötü istekler ve düşmanlık yiterdi. Herkesin gereksinimleri doyurulacağı için, hiç kimsenin başkasında kendi düşmanını görmek için bir nedeni olmazdı; zorunlu emek herkes tarafından gönüllü olarak üstlenilirdi. Ortaklaşacı dizgenin ekonomik eleştirisi ile ilgilenmiyorum; özel mülkiyetin kaldırılmasının amaca uygun ve yarar sağlayıcı olup olmadığını araştıramam.[42] Ama dizgeye dayanak olan ruhbilimsel varsayımı desteklenemez bir yanılsama olarak görüyorum. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile insanın saldırganlık tutkusu aletlerinden birinden, hiç kuşkusuz güçlü birinden, ama hiç kuşkusuz en güçlü olmayan birinden yoksun kalır. Saldırganlık tarafından kötüye kullanılan güç ve nüfuz arasındaki ayrımları değiştirmiş olmayız; aslında saldırganlığın özünde hiçbirşeyi değiştirmiş olmayız. Saldırganlık mülkiyet tarafından yaratılmış değildir ve mülkiyetin henüz çok kıt olduğu ilksel zamanlarda egemenliğini hemen hemen kısıtlanmaksızın sürdürmüştür; mülkiyet kendini daha birincil anal biçiminden vazgeçmeden önce, bebek terbiyesinde gösterir; insanlar arasındaki her sevecenlik ve sevgi ilişkisinin zeminini oluşturur — belki de annenin erkek çocuğu ile ilişkisi gibi tek bir kuraldışı ile.[43] Eğer özdeksel gönenç üzerindeki kişisel haklarımızı ortadan kaldırırsak, gene de geriye başka bakımlardan eşit konumlarda olan insanlar arasında en güçlü hınç ve en yeğin düşmanlık kaynağı olması gereken eşeysel ilişkiler alanındaki ayrıcalık kalır. Eğer eşeysel yaşamın tam özgürleştirilmesi yoluyla bu et-

[42]Gençliğinde yoksulluğun sefaletini tatmış ve varsılların kayıtsızlık ve kibirlerini yaşamış herkes insanlar arasında gönenç eşitsizliğine ve onun yol açtığı herşeye karşı savaşma çabaları için hiçbir anlayış ve hiçbir duygudaşlık taşımadığı kuşkusundan bağışık tutulmalıdır. Hiç kuşkusuz, eğer bu kavgayı tüm insanların eşitliği gibi soyut bir türe istemi üzerine dayandırmayı istersek, buna yönelik çok açık bir karşıçıkış vardır: Doğa bireyleri aşırı ölçüde eşitsiz fiziksel özellikler ve ansal yetenekler ile donatarak öyle bir türesizlik getirir ki, ona karşı hiçbir çare yoktur.

[43][Bkz. *Küme Ruhbilimi* (1921*c*), VI'ncı Bölüme bir dipnot, *Standard Ed.*, **18**, 101 *n.* Konunun biraz uzunca bir tartışması *Yeni Giriş Dersleri* (1933*a*), XXXIII'üncü Dersin sonlarına doğru yer alır.]

meni de ortadan kaldırsaydık, ve böylelikle ekinin çekirdek-gözeciği olan aileyi bir yana atsaydık, uygarlık gelişiminin hangi yeni yolları tutabileceğini hiç kuşkusuz göremezdik; ama birini bekleyebiliriz, ve bu yokedilemez insan doğasının onu oraya dek izleyecek olmasıdır.

V. 11. İnsanlar için bu saldırganlık eğiliminin doyumundan vazgeçmek açıktır ki kolay değildir; onsuz kendilerini rahat hissetmezler. Göreli olarak küçük bir ekinsel kümenin bu içgüdü için dışarda kalanlara karşı düşmanlık biçiminde bir çıkış yoluna izin vermekle kazandığı üstünlük önemsiz görülecek birşey değildir. Büyük bir sayıda insanı sevgide birarayа bağlamak her zaman olanaklıdır, yeter ki saldırganlıklarının dışavurumu için geriye kalan başkaları olsun. Bir keresinde şu fenomeni tartıştım: Tam olarak komşu olan ve birbirlerine başka bakımlardan da yakın duran topluluklar karşılıklı olarak kavga ve birbirlerini küçümseme tutumu içindedirler — örneğin İspanyollar ve Portekizliler, Kuzey ve Güney Almanlar, İngilizler ve İskoçyalılar vb.[44] Bu fenomene "küçük ayrımlar narsissizmi" adını verdim, bir ad çok açıklayıcı değildir. Şimdi onda saldırganlık eğiliminin topluluk üyeleri arasındaki birliği kolaylaştıran uygun ve göreli olarak zararsız bir doyumunu görebiliriz. Her yere saçılmış olan Yahudi halkı bu bakımdan onları konuklayan ulusların ekinlerine çok yararlı hizmetlerde bulunmuştur; ama ne yazık ki Orta Çağlarda Yahudilerin uğradığı soykırımların tümü o dönemi onların Hıristiyan dostları için daha barışçıl ve daha güvenli kılmak için yeterli olmadı. Havari Paul evrensel insanlık sevgisini kendi Hıristiyan topluluğunun temeli olarak gösterdiği zaman, Hıristiyanlığın kendi dışında kalanlara karşı aşırı hoşgörüsüzlüğü kaçınılmaz sonuç oldu. Bir devlet olarak topluluk yaşamlarını sevgi üzerine kurmuş olmayan Romalılar için dinsel hoşgörüsüzlük yabancı birşeydi, üstelik onlar için dinin Devletin bir sorunu olmasına ve Devletin din tarafından soğrulmuş olmasına karşın. Bir Germanik dünya-egemenliği düşünün tamamlanabilmesi için anti-semitizmi gerektirmesi de anlaşılamayacak bir raslantı değildi; ve Rusya'da yeni bir ortaklaşacı ekin kurma girişiminin ruhbilimsel desteğini burjuvaziye zulümde bulması anlaşılabilir birşeydir. Kişi kaygıyla yalnızca Sovyetlerin burjuvazinin kökünü kazıdıktan sonra ne yapmaya başlayacaklarını merak eder.

V. 12. Eğer uygarlık insanın yalnızca eşeyselliği üzerine değil ama ayrıca saldırganlık eğilimi üzerine de böylesine büyük bir özveri dayatıyorsa, o zaman insan için uygarlıkta mutlu olmanın niçin güç olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Gerçekte, ilkel insan hiçbir içgüdü kısıtlaması tanımadığı için, bu bakımdan daha iyi bir durumdaydı. Bunu dengelemek üzere, bu

[44][Bkz. *Küme Ruhbilimi* (1921*c*), Bölüm VI, *Standard Ed.*, **18**, 101, ve "Bekâret Tabusu" (1918*a*), *a.y.*, **11**, 199.]

mutluluğu uzun süre yaşama güvencesi oldukça zayıftı. Uygar insan mutluluk olanaklarının bir parçasını güvenliğinin bir parçası ile değiş tokuş etmiştir. Ama unutmamamız gerek ki, ilkel ailede yalnızca ailenin başı bu içgüdüsel özgürlükten yararlanıyordu; ötekiler kölece bir baskı altında yaşıyorlardı. Buna göre, o ilksel uygarlık döneminde, uygarlığın üstünlüklerinden yararlanan bir azınlık ile o üstünlüklerden yoksun bırakılan bir çoğunluk arasındaki karşıtlık bir uç noktaya vardı. Dikkatli araştırmalar bugün varolan ilkel topluluklar açısından bize onların içgüdüsel yaşamlarına hiçbir biçimde özgürlüğünden ötürü imrenilemeyeceğini göstermiştir; böyle bir yaşam değişik bir türden kısıtlamalar altında durur, ama belki de bunlar modern uygar insanın kısıtlamalarından daha serttirler.

V. 13. Uygarlığımızın şimdiki durumuna bizi mutlu kılacak bir yaşam düzeni için istemlerimizi böylesine yetersiz olarak yerine getirdiği ve kaçınılması olanaklı böylesine çok acıya izin verdiği için haklı olarak karşı çıktığımız zaman, bağışlamasız eleştiri ile eksikliğinin köklerini ortaya sermeye çabaladığımız zaman, hiç kuşkusuz geçerli hakkımızı uygulamış ve kendimizi uygarlık düşmanları olarak göstermemiş oluruz. Uygarlığımızda böyle değişimleri gereksinimlerimizi daha iyi doyuracak ve o eleştirilerden kaçabilecek bir yolda aşamalı olarak yerine getirmeyi bekleyebiliriz. Ama belki de kendimizi uygarlığın doğasına bağlı güçlükler olduğu ve bunların hiçbir reform girişimine boyun eğmeyecekleri düşüncesine de alıştırabiliriz. Ama hazır olduğumuz içgüdüleri-kısıtlama görevlerinin dışında, "kitlelerin ruhsal sefaleti" denebilecek bir durumun tehlikesi kendini bize dayatır. Bu tehlike en büyük gözdağını toplumsal bağların başlıca üyelerin birbirleri ile özdeşleşmesi yoluyla kurulduğu, ve bu arada önder nitelikli bireylerin küme oluşumunda kendilerine düşecek önemi kazanamadıkları yerde verir.[45] Amerika'nın şimdiki ekinsel durumu bize uygarlığa verilen bu korkutucu zararı incelemek için iyi bir fırsat sunar. Ama Amerikan uygarlığının bir eleştirisine girme kışkırtmasından kaçınacağım; kendim Amerikan yöntemlerini kullanmayı istiyormuşum gibi bir izlenim vermeyi istemiyorum.

[45]Bkz. *Küme Ruhbilimi ve Benin Çözümlemesi* [1921*c*].

VI

VI. 1. HİÇBİR ÇALIŞMADA genel olarak bilinenleri betimlediğim, ve kağıt ve mürekkebi ve bunların arkasından dizgi ve baskı işlerini yapan insanların emeğini gerçekte kendiliğinden-açık olan şeyleri açıklayabilmek için kullandığım konusunda bu kez olduğu denli güçlü bir duygu taşımadım.

Bu nedenle özel, bağımsız bir saldırganlık içgüdüsünün tanınması ruhçözümsel içgüdü kuramının bir değişimi anlamına geliyor gibi görünüyorsa, bu düşünceye seve seve sarılacağım.

VI. 2. Ama göreceğiz ki bu böyle değildir ve sorun yalnızca uzunca bir süre önce ulaşılan bir düşünce dönüşünü daha keskin olarak kavrama ve sonuçlarında izleme sorunudur. Çözümleme kuramının tüm yavaş gelişen parçaları arasında, ilerlemesini en büyük güçlükler altında el yordamıyla yerine getiren içgüdüler kuramı oldu.[46] Ve gene de bu kuram bütün için öylesine vazgeçilemezdi ki, yerini herhangi birşey yoluyla doldurmak zorunluydu. Başlangıçtaki tam şaşkınlığım içinde, şair-felsefeci Schiller'in dünyayı "Açlık ve Sevgi" döndürür sözleri bana destek noktamı verdi.* Açlık bireyin sakınımını isteyen içgüdülerin temsilcisi olarak görülebilir; sevgi ise nesnelerin ardında çabalar, ve doğa tarafından her yolda kayırı-

[46][Freud'un içgüdüler kuramının tarihinin bir açıklaması "İçgüdüler ve Yazgıları" üzerine çalışmasına (1915*c*) Editörün Notunda bulunacaktır, *Standard Ed.*, **14**, 113 ss.]

*[Not (Aziz Yardımlı): Freud yalnızca Schiller'in saygınlığından yararlanıyor, kötü alıntı yapıyor. Freud'un burada savunduğu tema Schiller'in bütün sanatının, bütün felsefesinin, bütün idealizminin reddidir. Schiller **Sevgi, Sevinç, Neşe** ile Frued'dan bütünüyle ayrı şeyleri anlar. Tam olarak **Okyanus Duygusunu** anlar, ve Freud'un zaman zaman yenik düştüğü pozitivizmin, usun birincilliği ile hiçbir biçimde bağdaşmayan kötümserliğin tek bir atomunu bile paylaşmaz. Şöyle:

Neşe, güzel kıvılcımı tanrıların,
Elisium'un kızı,
Yürüyoruz ateş-sarhoşu,
Kutsal ülkene Tanrıça!
Birleştirir tılsımın yeniden
Ayırdıklarını törenin kılıcının;
Kardeş olur dilenciler prenslere,
Altında yumuşak kanadının.
Kucaklaşın, milyonlar!
Alın bu öpücüğünü bütün dünyanın.
Yıldızlı göklerin ötesinde, kardeşler
Seven bir baba yaşıyor olmalı.
(*An die Freude*, ya da *Neşeye Şarkı*'dan.)]

lan başlıca işlevi türün sakınımıdır. Böylece ilk olarak ben-içgüdüleri ve nesne-içgüdüleri birbirlerinin karşısına çıktılar. İkincilerin erkesi için, ve yalnızca onun için libido terimini getirdim;[47] böylece karşıtlık ben-içgüdüleri ile nesneye yönelik "libidinal" sevgi içgüdüleri arasında yatıyordu (sevgi sözcüğü en geniş anlamda alınmak üzere[48]). Bu nesne-içgüdülerinden biri, sadistik içgüdü, hedefinin hiç kuşkusuz sevgi ile ne olursa olsun hiçbir ilgisinin olmamasıyla kendini gösteriyordu; dahası, açıkça kimi bakımlardan ben-içgüdülerine bağlıydı, ve hiçbir libidinal amaçları olmayan efendilik içgüdüleri ile yakın akrabalığı gizlenemezdi. Ama bu uyumsuzlukların üstesinden gelinebildi. Herşey bir yana, sadizm açıkça eşeysel yaşama aitti, ve acımasızlık oyunu sevecenlik oyununun yerini alabilirdi. Sinirce öz-sakınım çıkarları ile libidonun istemleri arasındaki bir kavganın sonucu olarak göründü, bir kavga ki onda ben utku kazanmış, ama onu büyük acılar ve vazgeçmeler pahasına kazanmıştı.

VI. 3. Her çözümlemeci bugün bile bu görüşün kulağa uzun süredir gözardı edilen bir yanılgı gibi gelmediğini kabul edecektir. Gene de, araştırmamız baskıdan baskılayana, nesne-içgüdülerinden bene ilerlerken bir değişiklik kaçınılmaz oldu. Bu ilerlemede belirleyici adım narsissizm kavramının getirilişi, e.d. benin kendisine libido yatırımı yapıldığının, aslında benin kendisinin libidonun başlangıçtaki yuvası olduğunun ve belli bir ölçüde onun karargâhı olarak kaldığının anlaşılması oldu. Bu narsissistik libido nesnelere döner, böylece nesne-libido olur; ve bir kez daha narsissistik libidoya geri dönebilir. Narsissizm kavramı yaralanma sinircelerinin olduğu gibi çıldırılara yakın duran birçok heyecanın ve çıldırıların kendilerinin de çözümsel olarak anlaşılmasını olanaklı kıldı. Aktarım sinircelerini benin kendini eşeyselliğe karşı savunmak için yaptığı girişimler olarak yorumlayışımızdan vazgeçmek zorunlu olmadı, ama libido kavramı tehlikeye düştü. Ben-içgüdüleri de libidinal olduklarından, bir süre için, C. G. Jung'un daha önce savunduğu gibi, libidoyu genel olarak içgüdüsel erke ile çakıştırmak kaçınılmaz göründü. Gene de bende geriye içgüdülerin tümüyle aynı türden olamayacakları konusunda henüz temellendiremediğim bir pekinlik kaldı. Sonraki adımı yineleme zorlaması ve içgüdüsel yaşamın tutucu ırası dikkatimi ilk kez çektiği zaman *Haz İlkesinin Ötesi*'nde attım (1920). Yaşamın başlangıcı üzerine kurgulardan ve yaşambilimsel koşutluklardan başlayarak, dirimli tözü sakınma ve onu her zaman daha da büyük birimlere kaynaştırma içgüdüsünün yanısıra,[49] onun-

[47][Endişe sinircesi üzerine ilk denemenin (1895*b*) II'nci Kesiminde.]

[48][Platon tarafından kullanıldığı gibi. Bkz. *Küme Ruhbilimi* (1930*a*), Bölüm IV, *Standard Ed.*, **18**, 99.]

[49]Böylece Eros'un dinginliksiz genişleme eğilimi ile içgüdülerin genel tutucu doğaları arasında ortaya çıkan karşıtlık çarpıcıdır ve daha öte problemlerin incelenmesi için başlangıç noktası olabilir.

la karşıtlık içinde duran, bu birimleri çözmeye ve onları örgensel-olmayan ilksel durumlarına geri getirmeye çabalayan bir başkasının da olması gerektiği vargısını çıkardım. Buna göre Eros'un dışında bir de ölüm-içgüdüsü vardı; yaşam fenomeni bu ikisinin birlikte ya da birbirlerine karşı eylemlerinden açıklanabilirdi. Ama bu varsayılan ölüm içgüdüsünün etkinliğini tanıtlamak kolay değildi. Eros'un belirişleri yeterince çarpıcı ve gürültülüydü; ölüm içgüdüsünün dirimli varlığın içinde sessizce onun çözülüşüne doğru çalıştığı varsayılabilirdi, ama bu doğallıkla bir tanıtlama değildi. İçgüdünün bir bölümünün dışsal dünyaya karşı döndüğü ve sonra bir saldırganlık ve yokedicilik içgüdüsü olarak günışığına çıktığı düşüncesi bizi daha ileri götürdü. Böylece içgüdünün kendisi Eros'un hizmetine zorlanacak, çünkü dirimli varlık kendisi yerine dirimli ya da dirimsiz bir başkasını yokedecekti. Evrik olarak, dışarı yönelik bu saldırganlığın kısıtlanması daha şimdiden kendi içinde ilerlemekte olan kendini yoketmeyi arttırmak zorunda kalacaktı. Aynı zamanda, bu örnekten çıkarılabileceği gibi, iki içgüdü türünün birbirlerinden yalıtılmış olarak ortaya çıkmaları seyrek olarak yer alır — belki de hiçbir zaman yer almaz —, ama değişik ve çok değişken oranlarda birbirleri ile karışırlar ve böylelikle yargımız için tanınamaz bir duruma gelirler. Çoktandır bölümsel eşeysellik içgüdüsü olarak tanıdığımız sadizmde önümüzde sevgi eğilimleri ve yokedici içgüdü arasında bu türden özellikle güçlü bir kaynaşmanın bulunması gerekirdi, tıpkı karşıeşinde, mazoşizmde, içe yönelik yokediciliğin eşeysellik ile bir birleşmesinin bulunması gibi — bir birlik ki başka türlü algılanamayacak bir eğilimi çarpıcı ve elegelir kılar.

VI. 4. Ölüm- ya da Yokedicilik-İçgüdüsü varsayımı giderek çözümlemeci çevrelerde bile dirençle karşılaşmıştır; sevgide tehlikeli ve düşmanca olduğu bulunan herşeyi dahaçok onun kendi özündeki kökensel bir ikikutupluluğa yükleme gibi güçlü bir eğilim olduğunu biliyorum. Burada geliştirilen görüşleri başlangıçta salt deneysel olarak ortaya koymuştum;[50] ama zaman ilerledikçe üzerimde öylesine güçlü bir etki bıraktılar ki, bundan böyle başka türlü düşünemez oldum. Sanırım kuramsal bir bakış açısından tüm başka bakımlardan olduğundan çok daha kullanışlıdırlar; bilimsel çalışmada uğruna çabaladığımız o yalınlaştırmayı olguları gözardı etmeksizin ya da onlara haksızlık yapmaksızın sağlarlar. Biliyorum ki sadizmde ve mazoşizmde her zaman önümüzde içeriye ve dışarıya yönelik yokedici içgüdünün erotizm ile güçlü olarak kaynaşmış belirişlerini görmüşüzdür; ama bundan böyle erotik-olmayan saldırganlığın ve yokediciliğin her-yerde-bulunuşunu ve ona yaşamı yorumumuzda hakettiği yeri vermeyi nasıl gözden kaçırmış olabileceğimizi anlıyamıyorum. (İçe yöne-

[50][Bkz. *Haz İlkesinin Ötesi* (1920*g*), *Standard Ed.*, 18, 59.]

lik yokedicilik isteği, erotik olarak renklendirilmiş olmadığında, hiç kuşkusuz çoğunlukla algıdan kaçar.) Bir yokedicilik içgüdüsü düşüncesi ilk kez ruhçözümleme yazınında ortaya çıktığı zaman kendi gösterdiğim savunma tutumunu ve onu kabul etmem için nasıl uzun bir süre geçtiğini anımsıyorum. Başkalarının aynı reddetme tutumunu göstermiş olmaları ve henüz göstermeyi sürdürmeleri beni daha az şaşırtıyor. Çünkü küçük çocuklar insanların "kötülüğe," saldırganlığa, yokediciliğe ve böylelikle vahşete doğru doğuştan eğilimlerinden söz edilmesinden hoşlanmazlar.[51] Tanrı onları kendi öz eksiksizliğinin imgesinde yaratmıştır; hiç kimse — Hıristiyan Bilimin sürekli karşıçıkışlarına karşın — kötülüğün yadsınamaz varoluşunu Onun herşeye-gücü-yeterliği ya da Onun herşeyden-iyi-olması ile uzlaştırmanın ne denli güç olduğunun anımsatılmasını sevmez. Şeytan Tanrının bağışlanması için en iyi çıkış yolu olacaktır; böylelikle Yahudinin Aryan idealinin dünyasında yaptığı ile ekonomik boşaltma rolünü üstlenecektir.[52] Ama böyle bile olsa, kişi gene de Tanrıyı Şeytanın varoluşundan sorumlu tutmayı isteyebilir, tıpkı Şeytanın cisimselleştirdiği kötülüğün varoluşundan sorumlu tutabileceği gibi. Bu güçlükler karşısında, herkese uygun bir yerde insanlığın derin törel doğası önünde yerlere dek eğilmesi önerilir; bu evrensel olarak sevilmemizi ve pekçok şeyden bağışlanmamızı sağlayacaktır.[53]

VI. 5. Libido adı, ölüm içgüdüsünün erkesi ile karşıtlık içinde, yine

[51]["Denn die Kindlein, Sie hören es nicht gerne." Goethe'nin "Die Ballade vom vertriebenen und hemgekehrten Grafen" şiirinden bir alıntı.]

[52][Bkz. yukarıda V. 11.]

[53]Goethe'nin *Mephistopheles*'inde kötülük ilkesinin yoketme içgüdüsü ile oldukça inandırıcı bir özdeşleştirilmesini görürüz:

Denn alles, was entsthet,
Ist wert, daß es zu Grunde geht.
...
So ist dann alles, was Ihr Sünde,
Zerstörung, kurz das Böse nennt,
Mein eigentliches Element.
::
Çünkü ortaya çıkan herşey,
Ortadan yitmeye değer.
...
Böylece Günah, Yokedicilik,
Kısaca Kötülük dediğin herşey
Asıl öğemdir benim.

Şeytanın kendisi Kutsal olanı, İyi olanı değil, ama Doğanın yaratma, yaşamı çoğaltma gücünü, dolayısıyla Eros'u düşmanı olarak adlandırır.

Eros'un gücünün belirişlerini anlatmak için kullanılabilir.[54] İtiraf etmek gerek ki, o içgüdüyü kavramada çok daha büyük bir güçlükle karşılaşırız; onu ancak bir ölçüde Eros'un arkasında duran birşey olarak tasarlayabiliriz ve Eros ile kaynaşması yoluyla ele verilmediği yerde elimizden kaçar. Sadizmde, erotik amacı kendi anlamında büktüğü ve gene de eşeysel itkiyi tam olarak doyurduğu yerde, ölüm içgüdüsünün özüne ve Eros ile ilişkisine ilişkin en açık içgörüyü elde ederiz. Ama herhangi bir eşeysel amaç olmaksızın ortaya çıktığı yerde, giderek en kör yokedicilik hiddetinde bile, bene onun eski herşeye-gücü-yeterlik dileklerinin gerçekleşmesini gösterdiği için içgüdünün doyumuna olağanüstü yüksek bir narsissistik hazzın bağlı olduğu gözümüzden kaçamaz. Yumuşatılmış ve ehlileştirilmiş, bir bakıma hedefinde engellenmiş olarak, yoketme içgüdüsü nesnelere yöneldiğinde bene dirimsel gereksinimlerinin doyumunu ve doğa üzerinde egemenliği sağlamalıdır. Bu içgüdünün konutlanması özsel olarak kuramsal temellere dayandığı için, kuramsal karşıçıkışlara karşı da bütünüyle güvenilir olmadığını kabul etmeliyiz. Ama bilgimizin şimdiki aşamasında olgular bize böyle görünür; gelecek araştırmalar ve irdelemeler hiç kuşkusuz belirleyici duruluğu getireceklerdir.

VI. 6. Buna göre, tüm izleyeceklerimiz için saldırganlık eğiliminin insanda kökensel, bağımsız [*selbständig*] içgüdüsel bir eğilim olduğu duruş noktasını kabul ediyorum, ve uygarlığın en güçlü engeli onda bulduğu görüşüne geri dönüyorum. Bu araştırma ilerlerken bir noktada uygarlığın insanlığın üzerinden akan özel bir süreç olduğu düşüncesine götürüldüm, ve şimdi de bu düşüncenin etkisi altında duruyoruz. Şimdi ekleyebiliriz ki, uygarlık tekil insan bireyleri, ondan sonra aileleri, daha sonra ırkları, halkları, ulusları daha büyük bir birliğe, insanlık birliğine kaynaştırmayı isteyen Eros'un hizmetindeki bir süreçtir. Bunun niçin olması gerektiğini

---

Der Luft, dem Wasser, wie der Erden
Entwinden tausend Keime sich,
Im Trocknen, Feuchten, Warmen, Kalten!
Hätt' ich mir nicht die Flamme vorbehalten,
Ich hätte nichts Aparts für mich.
::
Toprak gibi havadan ve sudan da,
Kendini çekip koparır binlerce tohum,
Kuruda ve yaşta, sıcakta ve soğukta!
Eğer kendime ayırmamış olsaydım alevi,
Olağandışı hiçbirşey olmazdı benim için.

[54]Şimdiki bakış açımız kabaca şu bildirimde anlatılabilir: Libidonun her içgüdüsel belirişte payı vardır, ama o belirişteki herşey libido değildir.

bilmiyoruz; bu tam olarak Eros'un işidir.[55] Bu insan kitlelerinin libidinal olarak birbirlerine bağlanmaları gerekecektir; yalnızca zorunluk, yalnızca emek topluluğunun üstünlüğü onları birarada tutamayacaktır. Ama insanın doğal saldırganlık içgüdüsü, birinin herkese ve herkesin birine karşı düşmanlığı bu uygarlık izlencesinin karşısında durur. Bu saldırganlık içgüdüsü Eros'un yanında bulduğumuz ve dünya egemenliğini onunla paylaşan ölüm içgüdüsünün türevi ve başlıca temsilcisidir. Ve şimdi, sanırım, uygarlığın gelişiminin anlamı bundan böyle bizim için bulanık değildir. Bize, insan soyunun ortasında yer aldığı gibi, Eros ve Ölüm arasındaki, yaşam içgüdüsü ve ölüm içgüdüsü arasındaki kavgayı göstermelidir. Bu kavga genel olarak yaşamın özsel içeriğidir, ve bu nedenle ekinsel gelişim kısaca insan türünün yaşam kavgası olarak betimlenebilir.[56] Ve Devlerin bu kavgasını çocuk bakıcılarımız "Epiapopeia vom Himmel" ile, Gökler üzerine ninni söylemekle yatıştırmaya çalışırlar.[57]

[55][Bkz. *Haz İlkesinin Ötesi* (1920*g*), yaygın olarak.]

[56]Büyük bir olasılıkla daha tam belirlenim şudur: Henüz ortaya çıkarılması gereken belli bir olaydan sonra kendini şekillendirmek zorunda olduğu gibi.

[57]['*Epiapopeia vom Himmel*.' Heine'nin *Deutschland* şiirinden bir alıntı, Caput I.]

VII

VII. 1. NİÇİN AKRABALARIMIZ HAYVANLAR böyle bir ekinsel kavga göstermezler? Bunu bilmiyoruz. Çok büyük bir olasılıkla aralarında bir bölümü, arılar, karıncalar, termitler bugün onlarda hayranlık duyduğumuz o devlet kurumlarını, işlevlerin o dağılımını, bireyler üzerindeki o kısıtlamaları buluncaya dek binlerce yüzyıl boyunca didinmek zorunda kaldılar. Şimdiki durumumuzun ayırdedici bir özelliği de, eğer duygularımızın sesine kulak verirsek, kendimizi bu hayvan devletlerinin herhangi birinde ya da onlarda bireye verilen herhangi bir rolde mutlu sayamayacağımız olgusudur. Başka hayvan türleri durumunda, çevrenin etkileri ve onların içinde karşılıklı olarak savaşan içgüdüler arasında geçici bir dengeye ulaşılmış ve böylelikle gelişim belli bir dinginlik durumuna gelmiş olabilir. İlk insanlar arasında libidonun yeni bir atılımı yoketme içgüdüsünün yenilenmiş bir etkinlik patlamasını tutuşturmuş olabilir. Burada henüz hiçbir yanıtları olmayan pekçok soru vardır.

VII. 2. Bir başka soru bizi daha yakından ilgilendirir. Uygarlık karşısına çıkan saldırganlığı durdurmak, zararsız kılmak, belki de başından defetmek için hangi araçtan yararlanabilir? Böyle birkaç yöntemi daha şimdiden biliyoruz, ama henüz görünürde en önemli olanını değil. Onu bireyin gelişim tarihinde inceleyebiliriz. Onda onun saldırganlık isteğini zararsız yapan şey nedir? Oldukça dikkate değer birşey ki, hiçbir zaman tahmin edemezdik, ve gene de bütünüyle açıkta yatar. Saldırganlık içe yansıtılır, içselleştirilir, aslında geldiği yere geri gönderilir, öyleyse kişinin kendi benine karşı döndürülür. Orada benin bir bölümü tarafından üstlenilir ki, bu üst-ben olarak kendini benin geri kalanı karşısına koyar, ve şimdi "Duyunç" olarak bene karşı onun başka, yabancı bireyler üzerinde doyurmayı yeğleyeceği aynı sert saldırganlığı uygular. Sertleşmiş üst-ben ve ona altgüdümlü ben arasındaki gerginliğe suçluluk duygusu deriz; bu kendini ceza gereksinimi olarak dışavurur. Öyleyse uygarlık bireyin tehlikeli saldırganlık isteği üzerinde denetim kurar, ve bunu onu zayıflatarak, silahsızlaştırarak ve onun içine — tıpkı ele geçirilen kentteki bir birlik gibi — onu gözetleyecek bir etmen yerleştirerek başarır.

VII. 3. Çözümlemeci suçluluk duygusunun kökeni üzerine başka ruhbilimcilerden ayrı bir yolda düşünür; ama bir açıklamasını vermek onun için de kolay değildir. İlk olarak, bir insana suçluluk duygusu nasıl gelir diye sorarsak, karşı çıkılamayacak bir yanıta ulaşırız: Bir insan "kötü" olarak bildiği birşeyi yaptığı zaman suçluluk duyar (dindarlar ise 'günah işledi-

ğini duyar' diyeceklerdir). Ama sonra bu yanıtın ne denli az şey söylediğini anlarız. Belki de biraz duraksamadan sonra, bu kötülüğü yapmamış ama yalnızca kendisinde onu yapma niyetini görmüş olan birinin bile kendini suçlu görebileceğini ekleyeceğiz; ve o zaman burada niçin niyetin edime eşit görüldüğü sorusu doğar. Ama her iki durum da insanın kötülüğü daha şimdiden kınanabilir birşey olarak, yapılmaması gereken birşey olarak kabul ettiğini varsayar. Bu karara nasıl varılır? İyi ve kötü için kökensel, deyim yerindeyse doğal bir ayırdetme yeteneğini reddedebiliriz. Kötü olan sık sık ben için hiçbir biçimde zararlı ya da tehlikeli olan değildir; tersine, onun için istenebilir, haz duyulabilir birşey bile olabilir. Öyleyse burada yabancı bir etki kendini gösterir; bu neye İyi ve neye Kötü denilmesi gerektiğini belirler. İnsanın kendi duyguları onu bu yol boyunca götürmüş olmayacağına göre, kendini bu yabancı etkiye altgüdümlü kılmak için bir güdüsü olmalıdır. Böyle bir güdü çaresizliğinde ve başka insanlara bağımlılığında kolayca saptanabilir, ve en doğrusu onu sevgi yitimi endişesi olarak belirtmektir. Eğer kendisine bağımlı olduğu bir insanın sevgisini yitirirse, birçok tehlike karşısında onun korumasını da yitirir; herşeyden önce bu güçlü insanın ona üstünlüğünü ceza biçiminde gösterebileceği tehlikesi ile yüz yüze kalır. Kötülük öyleyse başlangıçta insanın sevgi yitimi gözdağı altında durmasına yol açan şeydir; bu yitiş endişesinden ötürü, kişi ondan kaçınmalıdır. Bu kişinin kötülüğü daha şimdiden yapmış mı olduğu, yoksa yalnızca yapmayı mı istediği arasında çok küçük bir ayrım olmasının da nedenidir; her iki durumda da tehlike ancak yetke onu ortaya çıkardığı zaman söz konusu olur, ve her iki durumda da yetke aynı yolda davranacaktır.

VII. 4. Bu duruma "kötü duyunç"[58] denir; ama aslında bu adı hak etmez, çünkü bu aşamada suçluluk duygusu açıkça salt bir sevgi yitimi endişesidir, "toplumsal" endişedir. Küçük çocuklarda hiçbir zaman başka birşey olamazken, birçok yetişkinde de ancak babanın ya da her iki ebeveynin yerinin daha büyük insan topluluğu tarafından alındığı düzeye dek değişir. Buna göre, böyle insanlar bir kural olarak kendilerine onlarda hoş birşey için beklentiye yol açan kötülüğü yerine getirme iznini verirler, yeter ki yetke o konuda hiçbirşey bilmiyor ya da onları o yüzden kınamıyor olsun; endişeleri yalnızca yaptıklarının ortaya serilmesiyle ilgilidir.[59] Gü-

[58]["Kötü duyunç :: *das schlechte Gewissen* :: *bad faith, sore conscience*." Bu bileşim Türkçe'de yoktur, çünkü mantıksızdır, böyle bir bileşime dil mantığı izin vermez. Almanca/İngilizce bileşim 'içtenlik yoksunluğu' ya da 'aldatma niyeti' anlatımları için bir eğretilemedir. Freud da adlandırmayı doyurucu bulmaz.]

[59]Bu Rousseau'nun ünlü mandarinini anımsatır. [Rousseau tarafından getirilen sorun Freud'un "Ölüme Karşı Tutumumuz" üzerine çalışmasında (1915*b*) tam olarak almtılanmıştı, *Standard Ed.*, 14, 298.]

nümüz toplumunun bu durumu genel olarak dikkate alması gerekir.

VII. 5. Büyük bir değişim ancak yetke bir üst-benin kuruluşu yoluyla içselleştirildiği zaman yer alır. Böylelikle duyunç fenomenleri yeni bir aşamaya yükselirler; temelde ancak o zaman duyunçtan ya da bir suçluluk duygusundan söz edilmesi gerekir.[60] Şimdi ortaya çıkarılma endişesi de sona erer; dahası, kötülükte bulunma ve kötülüğü isteme arasındaki ayrım bütünüyle yiter, çünkü üst-benden hiçbirşey, giderek düşünceler bile gizlenemez. Durumun gerçek ciddiliği hiç kuşkusuz yitip gitmiştir, çünkü yeni yetkenin, üst-benin kendisi ile içerden bağlı olduğu bene kötü davranmak için bildiğimiz hiçbir güdüsü yoktur. Ama geçmiş ve üstesinden gelinmiş olanın sağ kalmasına izin veren genetik etki temelde şeylerin başlangıçta olduğu gibi kalmaları olgusunda kendini dışa vurur. Üst-ben aynı endişe duyguları ile günahkâr bene eziyet eder ve dışsal dünyanın onu cezalandırma fırsatlarını kollamayı sürdürür.

VII. 6. Bu ikinci gelişim aşamasında duyunç ilk evreye yabancı olan ve açıklaması bundan böyle kolay olmayan bir özellik gösterir.[61] Çünkü bir insan ne denli erdemli ise, o denli katı ve güvensiz davranır, öyle ki sonunda kutsallığı[62] en ileri götürenler kendilerini en kötü günahkârlık ile kınarlar. Bu demektir ki erdem söz verdiği ödülün bir parçasını yitirir; uysal ve ılımlı ben öğretmeninin güveninden yararlanmaz, ve öyle görünür ki onu kazanmak için boş yere çabalar. Şimdi hemen karşı çıkılarak bunların yapay güçlükler oldukları söylenecektir. Daha katı ve daha uyanık duyunç tam olarak törel insanın ayırdedici özelliğidir, ve kutsal insanlar günahkârlıklarını kabul ettikleri zaman, özellikle yüksek bir derecede karşı karşıya oldukları içgüdüsel doyum kışkırtmaları dikkate alındığında, bunda bütünüyle haksız değildirler, çünkü bilindiği gibi kışkırtmalar sürekli vazgeçmeler yoluyla yalnızca yeğinleşirken, arada bir doyurulmaları ise hiç olmazsa geçici olarak gevşemelerini sağlar. Problemlerle öylesine dolup taşan törellik alanının bir başka olgusu da kötü talihin, dolayısıyla dışsal düşkırıklığının duyuncun üst-bendeki gücünü çok fazla arttırmasıdır. Bir insanın işleri yolunda gittiği sürece, duyuncu yumuşaktır ve beni her türden şeyi yapma konusunda serbest bırakır; ama başına bir talihsiz-

[60]Bu yüzeysel betimlemede edimsellikte aşamalı geçişler yoluyla yer alan olayları keskin olarak ayırdığımızı, ve sorunun yalnızca bir üst-benin varoluşu ile değil ama göreli gücü ve etki alanı ile ilgili olduğunu kavrayışlı her insan anlayacaktır. Duyunç ve suçluluk üzerine yukarıda söylenen herşey aslında genel olarak bilinen ve hemen hemen karşı çıkılmayan şeylerdir.

[61][Bu paradoks Freud tarafından daha önce tartışılmıştı. Bkz. örneğin *Ego ve İd* (1923*b*), Bölüm V, ve ayrıca başka göndermelerin de verildiği *Standard Ed.*, 19, 54.]

[62]['*Heiligkeit.*' 'Kutsallığın' değişik anlamlarında kullanılan aynı terim Freud tarafından kimi başka pasajlarda tartışılır, bkz. "uygarlaşmış" eşeysel ahlak (1908*d*), *Standard Ed.*, 9, 187.]

lik gelince, yüreğinde bir araştırma yapar, günahkârlığını kabul eder, duyuncunun istemlerini arttırır, kendine kısıtlamalar dayatır ve kendini tövbeler yoluyla cezalandırır.[63] Bütün halklar bu yolda davranmışlardır, ve her zaman böyle davranmayı sürdürürler. Ama bu duyuncun kökensel, çocuksu evresi tarafından kolayca açıklanır — bir evre ki, üst-ben içersine yansıtıldıktan sonra ondan vazgeçilmez, ama onun yanında ve arkasında kalmayı sürdürür. Yazgı ebeveyn etmeninin almaşığı olarak görülür; eğer bir insan talihsiz ise, bu bundan böyle en yüksek güç tarafından sevilmediği anlamına gelir; ve bu sevgi yitimi gözdağı altında, bir kez daha üst-beninde yerleşmiş ve talihli günlerinde gözardı etmeye hazır olduğu ebeveyn temsilcisinin önünde başını eğer. Yazgı katı dinsel anlamda yalnızca Tanrısal İstencin anlatımı olarak anlaşılınca bu özellikle açıkça görülür. İsrail halkı kendilerinin Tanrının gözde çocukları olduklarına inanmıştı, ve büyük Baba bu kendi halkının üzerine talihsizlik ardına talihsizlik getirince, hiçbir zaman bu ilişkiye inançlarında sarsılmadılar ya da Tanrının gücü ve haklılığı konusunda kuşkuya düşmediler; tersine, onlara günahkârlıklarını gösteren peygamberler ürettiler ve suçluluk bilinçlerinden rahip-dinlerinin aşırı sert buyruklarını yarattılar. İlkel bir insanın nasıl ayrı bir yolda davrandığı dikkate değer! Eğer bir talihsizlik ile karşılaşmışsa, suçu kendine değil ama açıkça ödevini yerine getirmemiş olan fetişe yükler, kendini cezalandırmak yerine ona dayak atar.

VII. 7. Buna göre suçluluk duygusunun iki kökenini tanırız: Biri yetke önünde endişeden, ve ikincisi daha sonra üst-ben önünde endişeden doğar. Birincisi içgüdüsel doyumlardan vazgeçmeye zorlar; ikincisi ise, yasaklanmış dileklerin sürmesi üst-benden gizlenemeyeceği için, bundan başka bir de cezaya zorlar. Üst-benin sertliğinin ve dolayısıyla duyunç istemlerinin nasıl anlaşılacağını da öğrendik. Bu sertlik yalın olarak dışsal yetkenin sertliğinin bir sürdürülmesidir, onun arkasından gelir ve bölümsel olarak onun yerini alır. Şimdi içgüdüden vazgeçmenin suçluluk bilinci ile nasıl bir ilişki içinde durduğunu görürüz. Başlangıçta içgüdünün reddedilişi dışsal yetke önündeki endişenin sonucuydu; kişi sevgiyi yitirmemek için doyumdan vazgeçiyordu. Eğer bu vazgeçiş yerine getirilmişse, deyim yerindeyse kişinin yetke ile hiçbir alıp vereceği, ve geriye hiçbir suçluluk duygusu kalmıyordu. Ama üst-ben önünde endişe açısından durum

[63] Ahlakın talihsizlik yoluyla bu yükseltilmesi Mark Twain tarafından nefis bir kısa öyküde ele alınır: *The first melon I ever stole*. Bu ilk kavun tesadüfen kelek çıkar. Mark Twain'i bu küçük öyküyü kendisi anlatırken dinledim. Başlığı okuduktan sonra durup sanki kuşkudaymış gibi kendine sordu: *"Was it the first?"* Bununla herşey söylenmiştir. İlk kavun açıktır ki biricik kavun olarak kalmadı. [Bu son tümce 1931'de eklendi. Fließ'a 9 Şubat 1898 tarihli bir mektupta Freud kendisinin bikaç gün önce Mark Twain'in bir okumasına katıldığını bildirdi. (Freud, 1950*a*, Mektup 83.)]

başka türlüdür. Burada içgüdüden vazgeçiş yeterli değildir, çünkü dilek kalmayı sürdürür ve kendini üst-benden gizleyemez. Böylece, sonuçtaki vazgeçmeye karşın, bir suçluluk duygusu ortaya çıkar ve bu bir üst-benin kuruluşu için, ya da, diyebiliriz ki, duyunç gelişimi için, büyük bir ekonomik sakınca yaratır. İçgüdüden vazgeçmenin bundan böyle tam olarak kurtarıcı bir etkisi yoktur; erdemli kaçınma edimi bundan böyle bir sevgi güvencesi ile ödüllendirilmez; gözdağı veren dışsal bir mutsuzluk — sevgi yitimi ve dışsal yetke payına ceza — sürekli bir iç mutsuzluk ile, suçluluk bilincinin gerilimi ile değiştirilmiştir.

VII. 8. Bu ilişkiler öylesine karışık ve aynı zamanda öylesine önemlidirler ki, kendimi yineleme tehlikesini göze alarak, bir başka açıdan daha üzerlerine gideceğim. Buna göre zamansal sıralama şöyle olacaktır: İlk olarak dış yetkenin saldırganlığı önünde duyulan endişenin ardından içgüdüsel vazgeçiş gelir (hiç kuşkusuz sevgi yitimi önündeki endişe buna varır, çünkü sevgi bu cezalandırıcı saldırganlık karşısında koruyucudur); bundan sonra iç yetkenin kuruluşu ve onun önünde duyulan endişenin, duyunç-endişesinin sonucunda içgüdüsel vazgeçiş gelir.[64] İkinci durumda kötü edimler ve kötü niyetler eşitlenir, ve dolayısıyla suçluluk bilinci, ceza gereksinimi ortaya çıkar. Duyuncun saldırganlığı yetkenin saldırganlığını sürdürür. Bu noktaya dek hiç kuşkusuz herşey açıktır; ama burada talihsizliğin (dışardan dayatılan vazgeçmenin) duyuncu güçlendirici etkisi için, duyuncun en iyi ve en uysal insanlardaki olağanüstü sertliği için bir yer var mıdır? Duyuncun bu her iki özgünlüğünü de daha önce açıkladık, ama büyük bir olasılıkla geriye bu açıklamaların sorunun temeline dek ulaşmadıkları, ve henüz açıklanmamış bir artık bıraktıkları izlenimi kalacaktır. Ve burada sonunda öyle bir düşünce ortaya çıkar ki, baştan sona ruhçözümlemeye özgüdür ve insanın sıradan düşünme yoluna yabancıdır. Bu öyle bir düşüncedir ki, konunun niçin bize böylesine karışık ve içine işlenemez görünmesi gerektiğini anlamamızı sağlar. Çünkü bize başlangıçta aslında duyuncun (ya da daha doğru olarak, daha sonra duyunç olan endişenin) içgüdüsel vazgeçmenin nedeni olduğunu, ama daha sonra ilişkinin tersine döndüğünü söyler. Her içgüdüsel vazgeçiş şimdi duyuncun dinamik bir kaynağı olur, her yeni vazgeçiş duyuncun katılık ve hoşgörüsüzlüğünü arttırır; ve eğer onu yalnızca duyuncun bildiğimiz gelişim tarihi ile daha iyi bir uyum içine getirebilirsek, şu paradoksal önermeyi savunmaya kışkırtılabiliriz: Duyunç içgüdüden vazgeçmenin sonucudur; ya da: İçgüdüsel vazgeçme (ki bize dışardan dayatılır) duyuncu yaratır, ve

[64] ['*Gewissensangst.*' Bu terim üzerine kimi gözlemler *Engellemeler, Belirtiler ve Endişe* (1926*d*), VII'nci Bölüme Editörün bir dipnotunda bulunacaktır, *Standard Ed.*, 20, 128.]

bu da daha sonra daha öte içgüdüsel vazgeçiş isteminde bulunur.

VII. 9. Aslında bu önerme ile daha önce duyuncun doğuşu üzerine belirtilenler arasındaki çelişki çok büyük değildir ve onu daha öte indirgemenin bir yolunu görebiliriz. Açımlamamızı biraz daha kolaylaştırma amacıyla, örnek olarak saldırganlık içgüdüsünü alalım, ve söz konusu vazgeçmenin her zaman saldırganlıktan vazgeçme olduğunu varsayalım. Bu doğallıkla geçici bir varsayım olacaktır. İçgüdüsel vazgeçmenin duyunç üzerindeki etkisi o zaman doyumundan vazgeçtiğimiz her saldırganlık parçasının üst-ben tarafından üstlenilmesi ve onun saldırganlığını (bene karşı) arttırmasıdır. Bu duyuncun kökensel saldırganlığının dışsal yetkenin sertliğinin bir sürdürülmesi olduğu ve dolayısıyla vazgeçme ile hiçbir ilgisinin olmadığı görüşü ile tam uyuşmaz. Ama eğer üst-benin bu ilk saldırganlık donatımı için değişik bir çıkarsama yolu konutlarsak bu uyumsuzluğu giderebiliriz. Çocukta onu ilk ama gene de en önemli doyumlarında engelleyen yetkeye karşı dikkate değer bir ölçüde saldırganlık eğilimi gelişmiş olmalıdır (ondan ne tür içgüdüsel vazgeçmenin istendiğine bakılmaksızın). Ama çocuk bu öç isteyen saldırganlığın doyumundan zorunlu olarak vazgeçmelidir. Bu ekonomik olarak güç durumdan çıkış yolunu tanıdık bir düzeneğin yardımıyla bulur, çünkü özdeşleşme yoluyla bu saldırılamaz yetkeyi kendisi üstlenir; bu yetke şimdi üst-bene dönüşür ve insanın çocuk olarak seve seve ona karşı uygulayacak olduğu tüm saldırganlığı kendi eline alır. Çocuğun beninin böylece küçük düşürülmüş mutsuz yetkenin — babanın — rolü ile yetinmesi gerekir. Burada, sık sık olduğu gibi, durumun bir tersine dönüşü vardır. "Eğer ben baba olsaydım ve sen çocuk olsaydın, sana kötü davranırdım." Üst-ben ve ben arasındaki ilişki henüz bölünmemiş ben ile dışsal bir nesne arasındaki gerçek ilişkilerin dilek tarafından çarpıtılmış bir geri dönüşüdür. Bu da tipiktir. Ama özsel ayrım üst-benin kökensel sertliğinin kişinin nesneden gördüğü ya da nesneye yüklediği sertliği temsil etmemesi, ya da çok fazla temsil etmemesi, ama dahaçok nesneye karşı kişinin kendi saldırganlığını temsil etmesidir. Eğer bu doğruysa, gerçekten de başlangıçta duyuncun bir saldırgan dürtünün bastırılması yoluyla doğduğunu, ve sonradan böyle yeni bastırmalar tarafından pekiştirildiğini ileri sürebiliriz.

VII. 10. Şimdi bu iki görüşten hangisi doğrudur? Bize doğuşsal olarak öylesine saldırıya bağışık görünen önceki mi, yoksa kuramı kolayca kabul görecek bir yolda toparlayan yenisi mi? Açıkça, ve ayrıca doğrudan gözlemin kanıtı ile uyum içinde, her ikisi de aklanır; birbirleri ile çelişmezler, ve giderek bir noktada çakışmaları bile söz konusudur, çünkü çocuğun öç arayan saldırganlığı babasından beklediği cezalandırıcı saldırganlığın bir bölümü tarafından belirlenecektir. Ama deneyim bir çocuğun geliştirdiği üst-benin sertliğinin hiçbir biçimde kendisinin gördüğü davranışın sertli-

ğine denk düşmediğini öğretir.[65] Birincisi ikinciden bağımsız görünür; çok yumuşak bir yolda yetiştirilmiş bir çocuk çok sert bir duyunç kazanabilir. Gene de bu bağımsızlığı abartmak yanlış olacaktır; yetiştirmenin sertliğinin çocuğun üst-beninin oluşumu üzerinde de güçlü bir etkide bulunduğuna inanmak güç değildir. Bu üst-benin oluşumunda ve duyuncun ortaya çıkışında doğuştan yapısal etmenlerin ve olgusal çevrenin etkilerinin birlikte işledikleri anlamına gelir; ve bu hiç de tuhaf değildir, tersine tüm böyle süreçler için evrensel etyolojik koşuldur.[66]

VII. 11. Ayrıca denebilir ki bir çocuk ilk büyük içgüdüsel başarısızlıklarına aşırı güçlü saldırganlıkla ve üst-benin karşılık düşen bir sertliği ile tepki gösterdiği zaman, soygelişimsel bir modeli izlemekte ve o sırada aklanabilecek karşılığın ötesine gitmektedir, çünkü tarih-öncesi zamanların babası hiç kuşkusuz korkutucuydu ve kendisine aşırı bir saldırganlık ölçüsü yüklenebilir. Böylece bireysel gelişimden soysal gelişime geçildiği zaman, duyuncun doğuşu üzerine iki görüş arasındaki ayrımlar daha da küçülür. Öte yandan, bu iki gelişim süreci arasında yeni ve önemli bir ayrım kendini gösterir. İnsanlığın suçluluk duygusunun Ödipus karmaşasından kaynaklandığı ve kardeşlerin birliği tarafından babanın öldürülmesi üzerine kazanıldığı önsavının üzerinden atlayamayız.[67] O zaman bir saldırganlık bastırılmamış, ama yerine getirilmişti; ve bu bastırılması çocukta suçluluk duygusunun kaynağı olması gereken aynı saldırganlık edimiydi. Şimdi eğer okur öfkeyle şöyle haykıracak olursa, buna hayret etmeyeceğim: "Öyleyse birinin babasını öldürmesi ya da öldürmemesi arasında hiçbir ayrım yoktur, ve suçluluk duygusu her durumda da kendini gösterecektir! Burada biraz kuşku duymamıza izin verilebilir. Ya suçluluk duygusunun bastırılmış saldırganlıktan geldiği görüşü yanlıştır, ya da bütün bir baba öldürme öyküsü bir masaldır ve ilk insanların çocukları babalarını genellikle bugünkü çocukların yaptıklarından daha sık öldürmüyorlardı. Bundan başka, eğer bir masal değil ama tersine usayatkın bir tarih ise,

[65]Melaine Klein ve başka İngiliz yazarlar tarafından doğru olarak vurgulandığı gibi.

[66]Franz Alexander *Bütünsel Kişiliğin Ruhçözümlemesi* (1927) başlıklı kitabında iki patojenik yetiştirme yöntemini, aşırı sertliği ve şımartmayı, Aichhorn'un başı boş bırakma üzerine incelemesi [*Wayward Youth*, 1925] ile bağıntı içinde değerlendirir. "Aşırı yumuşak ve gözyumucu" baba çocukta aşırı sert bir üst-ben oluşumuna neden olur, çünkü çocuk gördüğü sevginin etkisi altında, saldırganlığı için onu içe yöneltmekten başka çıkış yolu bulamaz. Sevgisiz yetiştirilmiş başı boş çocuklarda ben ve üst-ben arasındaki gerilim eksiktir, bütün saldırganlıkları dışarıya yönelebilir. Varsayımsal bir yapısal etmen bir yana bırakıldığında, öyleyse denebilir ki sert duyunç iki etmenin birlikte işlemesinden doğar: İçgüdünün başarısızlığı, ki saldırganlığı serbest bırakır, ve sevilme deneyimi, ki saldırganlığı içe yöneltir ve üst-bene teslim eder.

[67][*Totem ve Tabu* (1912-13), *Standard Ed.*, 13, 143.]

o zaman herkesin olmasını beklediği birşeyin olması gibi bir durum, eş deyişle, kişinin edimsel olarak aklanamayacak birşeyi yapmış olduğu için suçluluk duyması gibi bir durum olacaktır. Ve herşeye karşın gündelik bir olay olan bu durum için ruhçözümleme bize henüz bir açıklama sağlamış değildir."

VII. 12. Bu doğrudur, ve eksiklik giderilmelidir. Bu konuda özel bir giz de yoktur. Eğer kişi kötü bir şey yaptıktan sonra ve yaptığı için bir suçluluk duygusu taşıyorsa, o zaman bu duyguya daha çok *pişmanlık* demek gerekir. Yalnızca yapılmış olan bir edimle ilgilidir, ve doğallıkla bir *duyuncun*, kendini suçlu duymaya hazır olmanın daha edim yer almadan önce bulunuşunu varsayar. Böyle bir pişmanlık öyleyse duyuncun ve genel olarak suçluluk duygusunun kökenini bulma konusunda bize yardımcı olamaz. Bu gündelik durumlarda olan şey genellikle bir içgüdüsel gereksinimin herşeye karşın gücünde sınırlanmış bir duyunca karşı doyumuna ulaşma gücünü kazanması, ve gereksinimin doyurulmuş olmaktan ötürü doğal olarak zayıflaması ile daha önceki güçler dengesinin yeniden kurulmasıdır. Ruhçözümleme böylece bu şimdiki tartışmadan pişmanlığa bağlı bir suçluluk duygusu durumunu dışlamada aklanır, üstelik böyle durumlar ne denli sık ortaya çıksalar ve kılgısal önemleri ne denli büyük olsa bile.

VII. 13. Ama eğer insan suçluluk duygusu geriye ilksel babanın öldürülmesine dek gidiyorsa, bu herşeye karşın bir "pişmanlık" durumuydu, ve o zaman varsayımımıza göre edimden önce bir duyuncun ve bir suçluluk duygusunun varolmaları gerekmez mi? Eğer yoksalar, bu durumda pişmanlık nereden gelmiştir? Hiç kuşkusuz bu durum bize suçluluk duygusunun gizini açıklamalı ve güçlüklerimize bir son vermelidir. Ve sanırım bunu yapar. Bu pişmanlık babaya karşı kökensel olarak iki-değerli duygusallığın sonucuydu; oğullar ondan nefet ediyor, ama onu seviyorlardı da; saldırganlık yoluyla nefretleri doyurulduktan sonra, edim üzerine pişmanlıklarında sevgileri öne çıktı, baba ile özdeşleşme yoluyla üst-beni kurarak ona babaya karşı uyguladıkları saldırganlık edimi için bir tür ceza gibi babanın gücünü verdi, edimin yinelemesini önlemek üzere gereken kısıtlamaları yarattı. Ve babaya karşı saldırganlık eğilimi sonraki kuşaklarda yinelediği için, suçluluk duygusu da sürdü ve her bastırılmış ve üstbene aktarılmış yeni saldırganlık yoluyla güçlendirildi. Şimdi sanırım sonunda iki şeyi eksiksiz bir açıklıkla kavrayabiliriz: Duyuncun doğuşunda sevginin payı ve suçluluk duygusunun uğursuz kaçınılmazlığı. Birinin babasını öldürmüş mü yoksa edimden kaçınmış olduğu gerçekte belirleyici şey değildir; kişi her iki durumda da kendini suçlu duymak zorundadır, çünkü suçluluk duygusu iki-değerlilik çatışmasının, Eros ile yoketmeya da ölüm-içgüdüsü arasındaki bengi savaşımın anlatımıdır. Bu çatışma insanlar birlikte yaşama görevi ile karşı karşıya kalır kalmaz başlar; bu top-

luluk yalnızca aile biçimini tanıdığı sürece, çatışma kendini Ödipus karmaşasında anlatmak, duyuncu kurmak, ilk suçluluk duygusunu yaratmak zorundadır. Bu topluluğu genişletme girişiminde bulunulduğu zaman, aynı çatışma geçmişe bağımlı olan biçimlerde sürdürülür, ve güçlendirilir, ve suçluluk duygusunun daha öte artışında sonuçlanır. Uygarlık insanları sıkı sıkıya bağlı bir kümede birleştirmeye yönelik bir iç erotik itkiye boyun eğdiği için, bu hedefe ancak suçluluk duygusunun her zaman artan bir pekiştirilmesi yoluyla erişebilir. Baba ile ilişkide başlamış olan şey, kendini küme ile ilişkide tamamlar. Eğer uygarlık aileden insanlığa zorunlu bir gelişim süreci ise, o zaman doğuştan iki-değerlilik çatışmasının sonucu olarak, sevgi ve ölüm eğilimi arasındaki bengi savaşımın sonucu olarak, suçluluk duygusunun onunla çözülmemecesine bağlı bir artışı vardır ki, belki de bireyin dayanmayı güç bulacağı yüksekliklere erişecektir. Büyük şairin "göksel güçler"e karşı etkileyici suçlamasını anımsıyoruz:

Ihr führt in's Leben uns hinein,
Ihr laßt den Armen schuldig werden,
Dann überlaßt Ihr ihn der Pein,
Denn jede Schuld rächt sich auf Erden.
::
Götürdün bizi içine yaşamın,
İzin verdin suç işlemesine elin,
Sonra bıraktın onu acıya,
Çünkü alınır öcü her suçun dünyada.[68]

Ve gene de birkaç bireye en derin içgörüleri aslında pek çaba göstermeksizin kendi duygularının burgacından çekip çıkarma yeteneğinin verildiği düşüncesi karşısında iç çekebiliriz — içgörüler ki onlara götüren yolu acılı bir güvensizlik içinde ve dinginliksiz bir el yordamıyla açmamız gerekir.

[68]Goethe'nin Wilhelm Meister'inde Harp çalıcının şarkılarından biri.

VIII

VIII. 1. BÖYLE BİR YOLUN SONUNA VARDIĞINDA, yazar okuyucularına daha becerikli bir kılavuz olamadığı için, onları ıssız yollardan ve usandırıcı dolambaçlardan esirgeyemediği için, onlardan kendisini bağışlamalarını dilemelidir. Daha iyisinin yapılabileceği konusunda hiçbir kuşkuya yer yoktur. Şimdi, arkadan da olsa, durumu biraz iyileştirme girişiminde bulunacağım.

VIII. 2. İlk olarak okuyucunun suçluluk duygusu üzerine tartışmaların bu denemenin çatısını bozdukları, kendi başlarına çok fazla yer kapladıkları ve her zaman yakından bağlı olmadıkları geri kalan içeriği bir köşeye ittikleri izlenimini edindiği kuşkusunu taşıyorum. Bu irdelemenin yapısını bozmuş olabilir; ama suçluluk duygusunu uygarlığın gelişimindeki en önemli sorun olarak sunma ve uygarlıkta ilerleme için ödenen bedelin suçluluk duygusunun artması yoluyla bir mutluluk yitimi olduğunu gösterme amacına baştan sona karşılık düşer.[69] Bu önermede, araştırmamızın bu en son sonucunda henüz kulağa tuhaf gelen şey büyük bir olasılıkla suçluluk duygusunun bilincimizle henüz tam olarak anlaşılmamış bütünüyle kendine özgü ilişkisine dek izlenebilir. Sıradan, bize normal görünen pişmanlık durumunda bu duygu kendini bilince yeterli bir duruluk içinde algılanabilir kılar; gerçekten de bir suçluluk duygusu yerine bir "suçluluk bilincinden" söz etmeye alışmışızdır.[70] Normal durumların anlaşılmasında en değerli göstergeleri kendilerine borçlu olduğumuz sinirce-

[69]"Böylece duyunç hepimizi birer korkak yapar ..."

Genç insanların günümüzdeki eğitiminin onlardan eşeyselliğin yaşamlarında nasıl bir rol oynayacağını gizlemesi bu eğitime karşı getirmemez gereken biricik suçlama değildir. Bunun dışında onları nesneleri olmaya belirlendikleri saldırganlık konusunda hazırlamadığı için de suçludur. Genç insanları böylesine yanlış bir ruhbilimsel yönlendirme ile yaşama gönderirken, eğitim sanki bir kutup araştırmasına çıkan insanlar yazlık giysilerle ve Kuzey İtalya göllerinin bir haritası ile donatılmalıymış gibi davranmaktadır. Bunda törel istemlerin belli bir kötüye kullanımları açıktır. Eğer eğitim şunları söyleyecek olsaydı, bu istemlerin sertliklerinin çok zararı olmazdı: 'Mutlu olabilmek ve başkalarını mutlu yapabilmek için insanların böyle olmaları gerekirdi; ama öyle olmadıklarını hesaba katmalısınız.' Bunun yerine, gençlere başka herkesin törel istemleri yerine getirdikleri, dolayısıyla erdemli oldukları inandırılır. Gencin de erdemli olması istemi bunun üzerine dayandırılır.

[70]['*Schuldgefühl*' yerine '*Schuldbewußtsein*. Bu terimlerden birincisi Freud'un çoğunlukla kullandığı terimdir. Sözel anlamları dışında anlamdaştırlar, ve İngilizce çeviride her ikisi de burada olduğu gibi özel durumlar dışında olağan İngilizce 'sense of guilt' ile çevrilmişlerdir.]

lerin incelemesi ortaya çelişkili ilişkiler çıkarır. Bu heyecanlardan birinde, saplantı sinircesinde, suçluluk duygusu kendini bilinçte gürültüyle duyurur; hastalık tablosuna olduğu gibi hastanın yaşamına da egemen olur, ve yamsıra başka herhangi birşeyin kendini göstermesine pek izin vermez. Ama sinircenin başka durum ve biçimlerinin çoğunda bütünüyle bilinçsiz kalır, ve gene de bu nedenle daha az önemli etkiler üretmesi söz konusu değildir. Hastalarımız onlara "bilinçsiz bir suçluluk duygusu" yüklediğimiz zaman bize inanmazlar; onları ancak yarı yarıya da olsa inandırabilmek için, onlara suçluluk duygusunun kendini dışavurmasını sağlayan bilinçsiz bir ceza gereksiniminden söz ederiz. Ama sinircenin biçimi ile ilişkiye aşırı önem verilmemelidir; saplantı sinircelerinde bile suçluluk duygularını algılamayan ya da onu işkence edici bir rahatsızlık olarak, ancak belli eylemleri yerine getirmeleri engellendiğinde bir tür endişe olarak duyumsayan hasta tipleri vardır. Bu tür şeylerin en sonunda anlaşılabilmeleri gerekir; ama henüz anlayabilmiş değiliz. Burada belki de suçluluk duygusunun temelde topografik bir endişe türünden başka birşey olmadığının, geç evrelerinde *üst-ben önündeki endişe* ile bütünüyle çakıştığının belirtilmesi hoş karşılanacaktır. Ve endişe durumunda bilinç ile ilişkiler aynı olağandışı türlülükleri gösterirler. Endişe tüm belirtilerin arkasında bir yerlerde yatar; ama kimi zaman gürültüyle bütün bilinci ele geçirirken, kimi zaman kendini öyle eksiksiz gizler ki, bilinçsiz endişeden ya da — eğer daha arı ruhbilimsel duyunç [üzerine konuşmayı] istiyorsak, çünkü endişe ilk olarak salt bir duygudur — endişe olanaklarından söz etmek zorunda kalırız. Ve buna göre uygarlık tarafından yaratılan suçluluk duygusunun böyle olarak tanınmaması, ve büyük ölçüde bilinçsiz kalması ya da insanların onun için başka güdüler aradıkları bir hoşnutsuzluk [*Unbehagen*] olarak, bir doyumsuzluk olarak öne çıkması hiç kuşkusuz bütünüyle düşünülebilir birşeydir. En azından dinler suçluluk duygusunun uygarlıktaki rollerini hiçbir zaman gözden kaçırmamışlardır. Dahası, başka bir yerde[71] önemini vurgulamadığım bir nokta olarak, insanlığı günah dedikleri bu suçluluk duygusundan kurtarma isteminde bulunurlar. Hıristiyanlıkta bu kurtuluşun tek bir bireyin bir özveri olarak ölmesi ve böylelikle herkese ortak suçu kendi üzerine alması yoluyla ele geçiriliş tarzından uslamlama yaparak, uygarlığın başlangıcı anlamına da gelen bu ilk günahın kazanılmasına zemin olan ilk fırsatın ne olmuş olabileceğini çıkarsadık.[72]

VIII. 3. Çok önemli olmasa da, Üst-Ben, Duyunç, Suçluluk Duygusu, Ceza Gereksinimi, Pişmanlık gibi belki de sık sık gevşek olarak ve birbirleri yerine kullandığımız birkaç sözcüğün anlamını durulaştırmak gerek-

[71] *Bir Yanılsamanın Geleceği* (1927*c*).
[72] *Totem ve Tabu* (1912-13) [*Standard Ed.*, 13, 153-5.])

siz olmayabilir. Tümü de bir ve aynı duruma göndermede bulunur, ama onun değişik yanlarını belirtirler. Üst-ben bizim tarafımızdan çıkarsanan bir kıpıdır; duyunç ona başka işlevlerin yanısıra yüklediğimiz bir işlevdir ve benin eylem ve niyetlerini gözetlemesi ve yargılaması, bir sansür etkinliği uygulaması gerekir. Suçluluk duygusu, üst-benin katılığı, öyleyse duyuncun sertliği ile aynı şeydir, benin bu yolda gözlendiğini algılayışıdır, kendi çabaları ve üst-benin istemleri arasındaki gerilimin değerlendirilmesidir; ve bu eleştirel kıpının önünde bütün ilişkinin temelinde yatan endişe, ceza gereksinimi, sadistik üst-benin etkisi altında mazoşistik olan benin kendini içgüdüsel dışavurumudur; eş deyişle, iç yokediciliğe doğru bende bulunan içgüdünün bir parçasıdır ve üst-ben ile erotik bir bağ kurma amacıyla kullanılır. Bir üst-ben tanıtlanabilir oluncaya dek duyunçtan söz etmemek gerekir; suçluluk bilincine gelince, onun üst-benden ve dolayısıyla duyunçtan da daha önce varolduğu kabul edilmelidir. O sıralar dışsal yetkenin önündeki endişenin anlatımıdır, ben ile o yetke arasındaki gerilimin tanınmasıdır; yetkenin sevgisi için gereksinim ile içgüdüsel doyuma doğru itki arasındaki çatışmanın doğrudan türevidir — bir doyum ki engellenmesi saldırganlık eğilimini üretir. Suçluluk duygusunun bu iki tabakasının — biri dışsal ve öteki içsel yetke önünde endişe — üstüste geçmeleri duyuncun ilişkileri üzerine bilgi edinmemizi birçok yolda güçleştirmiştir. Pişmanlık benin bir suçluluk duygusu durumundaki tepkisi için ortak terimdir; suçluluk duygusunun arkasında işleyen endişenin duyusal gerecini biraz değişmiş bir biçimde kapsar; kendisi bir cezadır ve ceza gereksinimini kapsayabilir; böylece pişmanlık da duyunçtan daha eski olabilir.

VIII. 4. Araştırmamız sırasında bizi bir süre için karışıklığa düşürmüş olan çelişkileri bir kez daha gözden geçirmemizin hiçbir zararı yoktur. Bir kez, suçluluk duygusunun kaçınılmış bir saldırganlığın sonucu olması gerekiyordu; ama bir ikinci kez, ve tam olarak tarihsel başlangıcında — babanın öldürülmesi durumunda — yerine getirilmiş saldırganlığın sonucuydu. Ama bu güçlükten çıkış yolunu bulduk. İç yetkenin, üst-benin kuruluşu durumu temelden değiştirdi. Bundan önce, suçluluk duygusu pişmanlık ile çakışıyordu; burada belirtebiliriz ki, pişmanlık terimi saldırganlığın edimsel olarak yerine getirilmesinden sonraki tepki için ayrılmalıdır. Bundan sonra, üst-benin herşeyi-bilen olma özelliğinden ötürü, amaçlanan saldırganlık ve yerine getirilen saldırganlık arasındaki ayrım gücünü yitirdi; şimdi bir suçluluk duygusu — tüm dünyanın bildiği gibi — yalnızca edimsel olarak yerine getirilmiş bir şiddet edimi tarafından değil, ama — ruhçözümlemenin tanıdığı gibi — salt amaçlanmış bir şiddet edimi tarafından da üretilebilirdi. Ruhbilimsel durumdaki bu değişmeye bakılmaksızın, iki ilksel içgüdü arasındaki iki-değerlilik çatışması geride aynı etkiyi

bırakır. Suçluluk duygusu ile bilinç arasındaki değişen ilişkiden doğan bilmecenin çözümünü burada arama kışkırtmasını kabul ediyoruz. Kötü edim üzerine pişmanlıktan doğan suçluluk duygusu her zaman bilinçli olmalıyken, buna karşı kötü dürtünün algısından doğan suçluluk duygusu bilinçsiz kalabilir. Ama sorun böyle yalın değildir, ve saplantı sinircesi bununla güçlü bir çelişki içindedir. İkinci çelişki şöyleydi: Üst-beni donattığı düşünülen saldırgan erke bir görüşe göre yalnızca dışsal yetkenin ceza erkesini sürdürür ve onu ruhsal yaşam için saklarken, bir başka görüşe göre ise birinin uygulamaya koyulmamış ve şimdi bu engelleyici yetkeye karşı çevrilen kendi saldırganlığından oluşur. İlk öğreti suçluluk duygusunun tarihi ile, ikincisi ise kuramı ile daha iyi uyuşuyor görünüyordu. Daha yakın irdeleme bu görünürde çözülemez karşıtlığı neredeyse pek fazla çözmüştür; özsel olarak ve ortak olarak geriye kalan şey her iki durumda da ilgilenilen şeyin içeriye doğru yer değiştirmiş bir saldırganlık olduğuydu. Dahası, klinik gözlemler gerçekte üst-bene yüklediğimiz saldırganlığın iki kaynağını ayırdetmemize izin verirler; tekil bir durumda bunlardan biri ya da öteki daha güçlü bir etki uygular, ama genel olarak birlikte etkide bulunurlar.

VIII. 5. Sanırım burası daha önce geçici bir varsayım olarak önerdiğim bir görüşü ciddi olarak irdelemek üzere ortaya koymanın yeridir.[73] En yeni çözümlemeci yazında her tür düşkırıklığının, engellenmiş her içgüdüsel doyumun sonucu olarak suçluluk duygusunda bir artışı getirdiği ya da getirebileceği görüşünün yeğlendiğini görürüz.[74] İnanıyorum ki eğer bunu yalnızca *saldırgan* içgüdüler için geçerli görürsek, büyük bir kuramsal kolaylaştırma başarılacak, ve bu sayıltı ile çelişecek çok az şey bulunacaktır. Çünkü amacına ulaşamamış erotik bir istemin yerini suçluluk duygusunda bir artışın alışını dinamik ve ekonomik zeminlerde nasıl açıklayacağız? Bu ancak dolambaçlı bir yolda, eş deyişle, eğer erotik doyumun engellenmesinin doyumun önüne çıkmış olan kişiye karşı bir parça saldırganlık uyandırdığını ve bu saldırganlığın kendisinin yeniden bastırılması gerektiğini varsayarsak olanaklı görünür. Ama o zaman bastırılmakla ve üst-bene yüklenmekle bir suçluluk duygusuna dönüştürülen şey herşeye karşın yalnızca saldırganlıktır. Eğer ruhçözümlemenin suçluluk duygusunun türeyişine ilişkin bulgularını saldırgan içgüdülere sınırlarsak, birçok süreci daha yalın ve daha duru olarak betimleyebileceğimize inanıyorum. Klinik gerecin yoklanması bize burada ikircimsiz bir yanıt vermez, çünkü varsayımımız gereği iki içgüdü türü hemen hemen hiçbir zaman birbirlerin-

[73][*Standard Edition* bu erken önerinin yerini saptamanın olanaklı olmadığını belirtiyor.]

[74]Özellikle E. Jones, Susan Isaacs, Melanie Klein'de; ama ayrıca, anladığıma göre, Reik ve Alexander'da.

den yalıtılmış ve arı biçimlerinde ortaya çıkmazlar; ama aşırı durumların değerlendirmesi hiç kuşkusuz beklediğim yönü gösterecektir. Durum üzerine daha sınırlı bu görüşten onu baskı sürecine uygulayarak bir ilk üstünlük çıkarmaya itiliyorum. Öğrendiğimiz gibi, sinirce belirtileri özsel olarak yerine getirilmemiş eşeysel dilekler için almaşık doyumlardır. Çözümleme çalışmasının gidişinde hayretle belki de her sinircenin bilinçsiz bir suçluluk duygusu miktarı gizlediğini ve bunun da yine belirtileri birer ceza olarak kullanarak onları sağlamlaştırdığını gördük. Şimdi şu önermeyi formüle etmeye geçebiliriz: Bir içgüdüsel eğilim baskıya uğradığı zaman, libidinal öğeleri belirtilere, ve saldırgan bileşenleri ise suçluluk duygusuna çevrilir. Bu önerme yalnızca ortalama bir yaklaşıklık ile doğru olsa bile, gene de ilgimize değerdir.

VIII. 6. Bu çalışmanın birçok okuru Eros ve ölüm içgüdüsü arasındaki savaşım formülünü çok sık işitmiş oldukları izlenimi altında da olabilirler. Bu formülün insanlığın üzerinde akmakta olan ekinsel süreci nitelendirmesi gerekiyordu; ama bireyin gelişimi ile bağıntı içine de getirilmiş, ve bunların yanısıra genel olarak örgensel yaşamın gizini ortaya serdiği söylenmiştir. Öyle görünüyor ki, bu üç sürecin birbirleri ile ilişkilerini araştırmaktan kaçınamayız. Aynı formülün yinelenmesi hem insanlığın uygarlık sürecinin hem de bireyin gelişiminin o denli de yaşam süreçleri olduklarının ve dolayısıyla yaşamın en evrensel niteliğinden pay almaları gerektiğinin görülmesi tarafından aklanır. Öte yandan, bu evrensel özelliğin kanıtı, tam bu evrensellikten ötürü, tikel koşullar tarafından daraltılmadığı sürece [bu iki süreç arasında] herhangi bir ayrımlaşmaya ulaşmayı başaramaz. Bu yüzden ancak uygarlık sürecinin yaşam sürecinin bir değişkisi olduğunu, bu değişkiye onun için Eros tarafından saptanan, Ananke tarafından, olgusal zorunluklar tarafından uyarılan görevin etkisi altında uğradığını, ve bu görevin bireysel insanları libidinal bağlarla bağlı bir topluma birleştirme görevi olduğunu ileri sürersek bir doyum bulabiliriz. Ama insanlığın uygarlık süreci ve bireysel insanların gelişim — ya da eğitim — süreçleri arasındaki ilişkiyi göz önüne aldığımız zaman, çok fazla duraksama göstermeden her ikisinin genel olarak ayrı türlerdeki nesnelerde işleyen aynı süreç olmasalar bile çok benzer bir doğada oldukları vargısını çıkaracağız. İnsan türünün uygarlık süreci hiç kuşkusuz bireyin gelişimi için söylenebilecek olandan daha yüksek bir düzeyde bir soyutlamadır, ve bu nedenle sezgisel olarak anlaşılması daha güçtür; gene de andırımları izlemeyi bir saplantı düzeyine vardırmamak gerekir. Ama iki sürecin hedeflerinin türdeşliği karşısında — birincide bir bireyin insan kümesine bütünleşmesi, ikincide birçok bireyden birleşmiş bir kümenin kuruluşu — , kullanılan araçların ve ortaya çıkan fenomenlerin benzerliği bizi şaşırtmamalıdır. Olağanüstü öneminden ötürü, bu iki süreci ayırdeden bir

özellikten söz etmeyi çok fazla geciktirmemeliyiz. Bireysel insanın gelişim sürecinde, haz ilkesinin izlencesi, mutluluk doyumunu bulmak başlıca hedef olarak sürdürülür; bir insan topluluğuna bütünleşme ya da uyarlanma bu mutluluk hedefine erişme yolunda yerine getirilmesi gereken kaçınılması güç bir koşul olarak görünür. Eğer bu koşul olmaksızın yapılabilseydi, belki de daha iyi olurdu. Başka türlü anlatırsak, bireysel gelişim bize iki eğilim, mutluluğa doğru eğilim ve başkaları ile topluluk içinde birleşmeye doğru eğilim arasındaki girişimin bir ürünü olarak görünür; birinciye genellikle "bencil," ve ikinciye "başkacıl" deriz. Bu terimlerin ikisi de yüzeyin çok altına geçmezler. Bireysel gelişimde, belirttiğimiz gibi, başlıca vurgu çoğunlukla bencillik eğilimine ya da mutluluk eğilimine düşerken, "ekinsel" eğilim denebilecek olan öteki ise bir kural olarak kısıtlamalar dayatma rolü ile yetinir. Ama ekinsel süreçte durum başka türlüdür; burada insan bireylerden bir birlik kurma hedefi büyük bir ayrımla başlıca sorundur, ve mutluluk hedefi henüz ortada olsa da arkatasara itilmiştir; neredeyse öyle görünür ki, eğer bireyin mutluluğu dikkate alınmasa sanki büyük bir insan topluluğu yaratmanın en iyi yolu elde edilmiş olacaktır. Bireyin gelişim süreci böylece insanlığın uygarlık sürecinde yinelenmeyen özellikler gösteriyor olabilir; bu ilk süreç ancak toplulukla birleşmeyi hedef aldığı ölçüde zorunlu olarak ikincisi ile çakışır.

VIII. 7. Tıpkı bir gezegenin kendi ekseni çevresinde dönerken bir de özekteki cisim çevresinde dönmesi gibi, bireysel insan da kendi yaşam yolunda ilerlerken insanlığın gelişiminden pay alır. Ama puslu gözlerimize kuvvetlerin gökteki oyunları sonsuza dek aynı düzen içersine kitlenmiş görünürler; örgensel olaylarda kuvvetlerin birbirleri ile nasıl savaştıklarını ve çatışmanın sonuçlarının kendilerini nasıl sürekli olarak değiştirdiklerini henüz görebiliriz. Yine böyle, biri bireysel mutluluğa ve öteki insanlığın geri kalanı ile birliğe doğru iki eğilim de her bireyde birbirleri ile savaşmak zorundadır; ve yine böyle bireysel gelişim ve ekinsel gelişim süreçleri birbirleri ile düşmanca bir karşıtlık içinde durmalı ve karşılıklı olarak zemin kazanmalıdırlar. Ama birey ve toplum arasındaki bu savaşım ilksel Eros ve Ölüm içgüdülerinin çözülmesi olası olmayan bir karşıtlığının türevi değildir; libidonun kendi kampı içersindeki bir geçimsizliği imler ve libidonun ben ve nesneler arasında dağılımı konusundaki çekişme ile karşılaştırılabilir; ve bireyde son bir eşitlenmeye izin verir, tıpkı uygarlığın geleceğinde de umut edebileceğimiz gibi — üstelik o aynı uygarlık bugün bireylerin yaşamlarını ne denli eziyor olursa olsun.

VIII. 8. Uygarlık süreci ve bireyin gelişim yolu arasındaki andırım önemli bir bakımdan genişletilebilir. İleri sürülebilir ki, topluluk da bir üst-ben oluşturur ve ekinsel gelişme bunun etkisi altında ilerler. İnsan uygarlığı üzerine bilgili biri için bu andırımı ayrıntıda izlemek çekici bir görev ola-

bilir. Kendimi birkaç çarpıcı noktayı vurgulama görevine sınırlayacağım. Bir uygarlık çığırının üst-beninin bireysel insanmkine benzer bir kökeni vardır; büyük önderlerin kişiliklerinin arkada bıraktıkları izlenim üzerine dayanır — insanlar ki ezici ansal güçleri vardır ya da onlarda insansal eğilimlerden biri en güçlü ve en arı ve bu yüzden sık sık o denli de en tekyanlı anlatımını bulmuştur. Birçok durumda andırım daha da öteye gider, çünkü bu kişiler — her zaman olmasa da yeterince sık olmak üzere — kendi yaşam dönemlerinde başkaları tarafından alayla karşılanırlar, kötü davranışa uğrarlar ve giderek en vahşi yollarda ortadan kaldırılırlar, tıpkı ilksel babanın ancak vahşice öldürülüşünden çok sonra tanrısallığa yükseltilmesi gibi. Bu yazgısal bağlantı için tam olarak İsa'nın kişiliği en çarpıcı örnektir — eğer onu o ilksel olayın bulanık anısından yaşama çağıran mitolojiye ait değilse. Bir başka çakışma noktası ekinsel üst-benin de bütünüyle bireysel üst-ben gibi katı ideal istemler getirmesidir ki, onlara boyun eğmeme "duyunç endişesi" tarafından cezalandırılır. Aslında burada ilgili ruhsal süreçlerin kitleler açısından görüldüklerinde bize bireysel insan durumunda olabileceğinden daha tanıdık gelmeleri ve bilinç için daha erişilebilir olmaları gibi dikkate değer bir durum ortaya çıkar. Bireysel insanda gerilim doğduğunda yalnızca üst-benin saldırganlığı kendini gürültülü kınamalar olarak algılanabilir kılar; oysa istemlerin kendileri arkatasarda sık sık bilinçsiz olarak kalırlar. Eğer onları bilinçli bilgiye çevirirsek, yürürlükteki ekinsel üst-benin buyrukları ile çakıştıklarını görürüz. Bu noktada iki süreç, kümenin ekinsel gelişim süreci ve bireyin kendi gelişim süreci bir bakıma her zaman birbirleri ile örtüşürler. Bu nedenle üst-benin birçok beliriş ve özelliği ekinsel topluluk içindeki davranışında tekil birey durumunda olduğundan daha iyi saptanabilir.

VIII. 9. Ekinsel üst-ben kendi ideallerini oluşturmuş ve istemlerini ortaya koymuştur. Bu sonuncular arasında insanların birbirleri ile ilişkilerini ilgilendirenler törellik başlığı altında biraraya toparlanırlar. Tüm çağlarda insanlar bu törelliğe en büyük değeri vermişlerdir, sanki tam olarak ondan özellikle önemli sonuçlar bekliyorlarmış gibi. Ve gerçekten de törellik her ekinin en yaralı yeri olarak kolayca tanınabilecek bir konu ile ilgilenir. Törebilim öyleyse sağaltıcı bir girişim olarak, şimdiye dek başka ekinsel etkinlikler aracılığıyla erişilememiş olan birşeye üst-benin bir buyruğu aracılığıyla erişme çabası olarak anlaşılacaktır. Daha şimdiden bildiğimiz gibi, önümüzdeki sorun uygarlığa en büyük engelin, insanların birbirlerine karşı saldırganlığa doğru yapısal eğilimlerinin nasıl ortadan kaldırılacağıdır; ve tam bu nedenle üst-benin ekinsel buyruklarından büyük bir olasılıkla en yenisi ile, komşunu kendin gibi sev buyruğu ile özellikle ilgileniyoruz. Sinirce üzerine araştırmamızda ve sinircenin sağaltımında bireyin üst-benine karşı iki kınamada bulunmaya götürülürüz: Buyrukla-

rının ve yasaklarının sertliğinde benin mutluluğu ile çok az kaygılanır, çünkü boyun eğmeye direnci, O'nun içgüdüsel gücünü ve olgusal çevrenin güçlüklerini yeterince hesaba katmaz. Buna göre sağaltım amaçları için sık sık üst-bene karşı çıkmak ve istemlerini indirgemeye çalışmak zorunda kalırız. Ekinsel üst-benin törel istemlerine karşı tam olarak aynı karşıçıkışlar getirilebilir. O da insanların ruhsal yapısının olguları ile yeterince kaygılanmaz; bir buyruk çıkarır ve insanlar için ona boyun eğmenin olanaklı olup olmadığını sormaz. Tersine, insanın beni için ondan istenen herşeyin yerine getirilmesinin ruhbilimsel olarak olanaklı olduğunu, benin O üzerine sınırsız egemenlik uyguladığını varsayar. Bu bir yanılgıdır, ve normal denilen insanlarda bile O'nun denetimi normal sınırların ötesine geçemez. Daha çoğu istenirse, bir bireyde başkaldırı ya da sinirce üretilecek, ya da mutsuz edilecektir. "Komşunu kendin gibi sev" buyruğu insan saldırganlığına karşı en güçlü savunmadır ve ekinsel üst-benin ruhbilimsel olmayan süreçleri için en çarpıcı örnektir. Buyruk yerine getirilemeyecek bir buyruktur; sevginin böylesine büyük ölçek genişletilmesi ancak değerini düşürebilir, güçlüğü ortadan kaldıramaz. Uygarlık tüm bunları dikkate almaz; bize yalnızca düzgüye boyun eğmek ne denli güçse, onun o denli değerli olduğunu anımsatır. Ama günümüz uygarlığında böyle bir düzgüyü izleyen biri ancak onu hiçe sayanlara karşı kendine zarar verir. Saldırganlık uygarlığa karşı nasıl güçlü bir engel olmalıdır, eğer ona karşı savunma saldırganlığın kendisi denli mutsuzluğa yol açabiliyorsa! Doğal Törellik denilen şeyin burada kendini başkalarının olduğundan daha iyi görebilme gibi bir narsissistik doyumdan başka önerecek hiçbirşeyi yoktur. Bu noktada din üzerine dayalı Törellik daha iyi bir öte dünya için verdiği sözü getirir. Sanırım, erdem daha şimdiden yeryüzünde ödüllendirilmedikçe, törellik boş yere öğütler verecektir. Bana da öyle görünüyor ki, insanların iyelikler ile ilişkilerinde gerçek bir değişimin burada her törel buyruktan daha çok yardımcı olabileceği kuşkuya bağışıktır; ama toplumcular durumunda bu kavrayış insan doğası üzerine yeni bir idealistik anlayış tarafından bulanıklaştırılmış ve uygulamaya koyma açısından değersizleştirilmiştir.

VIII. 10. Ekinsel gelişim görüngülerinde bir üst-benin rolünü izlemeyi isteyen irdeleme yolu bana daha başka çıkarsamalar için de bir beklenti yaratıyor görünür. Bir sona ulaşmak için acele ediyorum. Ama kolay kolay kaçınamayacağım bir soru var. Eğer uygarlığın gelişiminin bireyin gelişimi ile böylesine geniş kapsamlı bir benzerliği varsa, eğer aynı araçlarla işliyorsa, uygar eğilimlerin etkisi altında pek çok uygarlık — ya da uygarlık evreleri, ya da belki de bütün insanlık — "sinirceli" olmuştur tanısını koymada haklı olamaz mıyız? Bu sinircelerin [ruh]çözümsel bir ayrıştırması büyük kılgısal önemleri olabilecek sağaltım önerilerine götürebilir.

Ruhçözümlemeyi ekinsel topluluğa taşımaya yönelik böyle bir girişimin saçma olduğunu ya da verimsizliğe yazgılandığını söyleyemem. Ama çok dikkatli olmalıyız ve herşeye karşın yalnızca andırımlarla ilgilendiğimizi ve yalnızca insanlar durumunda değil ama ayrıca kavramlar durumunda da onları içinde doğdukları ve geliştikleri alanlardan koparmanın tehlikeli olduğunu unutmamalıyız. Dahası, topluluk sinircesi tanısı özel bir güçlükle karşı karşıyadır. Bireysel sinircede en yakın ipucu olarak hastayı "normal" olarak varsayılan çevresinden ayıran zıtlığı alırız. Aynı türden bir rahatsızlık tarafından etkilenmiş bir küme durumunda böyle bir arkatasar söz konusu olamaz; başka bir yerden bulunması gerekir. Ve bilgimizin sağaltıcı uygulamasına gelince, hiç kimsede küme üzerine böyle bir sağaltımı dayatacak bir yetke bulunmuyorsa toplumsal sinircenin en doğru çözümlemesinin yararı ne olacaktır? Ama tüm bu güçlüklere karşın, bir gün birinin ekinsel toplulukların patolojisi gibi bir konuyu ele alma girişimini üstleneceğini bekleyebiliriz.

VIII. 11. Çeşitli güdülerden ötürü, insan uygarlığının bir değerlendirmesini vermek amaçlarımın çok uzağına düşüyor. Uygarlığımızın elimizdeki ya da kazanabileceğimiz en değerli şey olduğunu ya da yolunun zorunlu olarak eksiksizliğin ön görülemez yüksekliklerine götüreceğini savunan coşkulu önyargıyı kendimden uzak tutmaya çabaladım. Ekinsel eğilimin hedefleri ve yararlandığı araçlar göz önüne alındığında, bütün çabanın sıkıntıya değmediği ve sonucun ancak bireyin kaçınılmaz olarak dayanılmaz bulacağı bir durum olabileceği vargısına ulaşılacağını düşünen eleştirmeni en azından herhangi bir kızgınlık duymadan dinleyebilirim. Yansızlığım tüm bu şeylere ilişkin bilgimin çok az olması tarafından, ve yalnızca insanın değer yargılarının koşulsuzca onun mutluluk dileklerinden türediklerini, ve dolayısıyla yanılsamalarını uslamlamalarla desteklemeye yönelik bir girişim olduklarını pekinlikle bilmem olgusu tarafından kolaylaştırılıyor. Eğer biri insan uygarlığının akışının zorlayıcı doğasını vurgulayacak ve örneğin doğal seçme pahasına eşeysel yaşamın sınırlanması ya da bir insanlık idealinin kuruluşu eğilimlerinin engellenemeyecek ve saptırılamayacak ve onlara sanki doğa zorunluklarıymış gibi boyunegmemizin bizim için en iyisi olacağı gelişim yönleri olduklarını söyleyecek olursa, bunları çok iyi anlayacağım. Buna yönelik karşıçıkışı, insanlık tarihinde üstesinden gelinemez görülen böyle eğilimlerin sık sık bir yana atıldığı ve yerlerinin başkaları tarafından alındığı düşüncesini de biliyorum. Böylece başka insanların önünde bir peygamber gibi ortaya çıkacak yüreklilikten yoksunum, ve onlara hiçbir avunç sunamadığım yolundaki kınamalar karşısında başımı eğiyorum, çünkü tümünün de, en yabanıl devrimcilerden daha az tutkuyla olmamak üzere en dürüst dindarların da istedikleri temelde budur.

VIII. 12. Bana insan soyu için yazgısal önemdeki soru olarak görünen şey insanlığın ekinsel gelişiminin topluluk yaşamının insan saldırganlık ve kendini-yoketme içgüdüleri tarafından bozulmasını denetlemede başarılı olup olamayacağı ve ne düzeyde başarılı olacağıdır. Belki de bu bakımdan tam olarak içinde yaşadığımız çağ özel bir ilgiye değerdir. İnsanlar şimdi doğa kuvvetleri üzerinde öyle bir düzeye dek egemen olmuşlardır ki, bu kuvvetlerin yardımıyla kolayca en son insana dek birbirlerinin kökünü kazıyabilirler. Bunun bilincindedirler, ve şimdiki rahatsızlıklarının, mutsuzluklarının, endişeli ruh durumlarının büyük bir bölümü bundan ötürüdür.

Ve şimdi her iki "Göksel Güç"ten öteki, ölümsüz Eros eşit ölçüde ölümsüz karşıtı ile kavgada kendini ileri sürmek için çaba gösterecektir. Ama kim sonucu ve sonu önceden görebilir?[75]

[75][Son tümce 1931'de, Hitler belası kendini göstermeye başladığı zaman eklendi.]

ÇÖZÜMLEME

—♦—

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ
(1927c)

I

Kişinin Kendi Ekinini Tanıma Girişiminde Yatan Güçlükler 5
Birey Kendi Ekininin Yazgısı Üzerine Yargısında *Öznellikten,* Kişisel *Eğilimlerinin* Etkisinden Kaçınmalıdır 5
Uygarlık İnsanın Doğal Koşulların Üzerine Yükselmesidir [Freud 'Ekin' Ve 'Uygarlık' Anlatımlarını Özdeş Görür] 5
Uygarlık (1) Doğanın Kuvvetlerine Egemen Olmayı (Uygulayımbilim) Ve (2) Toplumsal Ve Ekonomik İlişkileri Kapsar 5
Uygarlığın Evrensel Bir Çıkar Olmasına Karşın, Gizil Olarak Her Birey Bir Uygarlık Düşmanıdır [=Uygar İnsan Sinircelidir] 6
Uygarlığın Onu Yokedici Bireysel İçgüdüsel Eğilimlere Karşı Baskıcı Ekinsel Yapılar Yoluyla Korunması Gerekir 6
Uygarlığın Baskısı Uygarlığın Giderilebilecek Bir Eksikliği Midir? 6
Uygulayımsal Alandaki Büyük Gelişime Karşın, İnsan Sorunlarının Yönetiminde Benzer Başarı Elde Edilememiştir 6
Zor Ve Baskı İçermeyen Bir Uygarlık Olanaklı Mıdır? 6
Her Uygarlık Zor Üzerine Ve İçgüdüden Vazgeçme Üzerine Kurulmalıdır 6
Tüm İnsanlarda Yokedici Eğilimler, Karşı-Toplumsal, Karşı-Ekinsel Eğilimler Vardır, Ve Davranışı Belirlerler 7
Uygarlık (Kavramsal Olarak Tembel Ve Bilgisiz) Kitle Üzerinde Zor Ve Denetim Olmaksızın Yapamaz 7
Politik Önder Kitlenin Kimliğinin Özetidir 7
Baskının Gerekçeleri: 1) İnsanlar Çalışmayı Sevmezler; 2) Tutkuları Uslarını Dinlemez 7
Freud'a Karşı: İnsanın 'Tembel' Karakteri Ekinsel Düzenlemelerin Bozukluğunun Ürünü Olabilir 7
Karakterli Bireyler Aracılığıyla Kitlenin Ekinsel Dönüşümü Başarılabilir: Uygarlık Düşmanları Bir Azınlığa İndirgenebilir [Salt Zayıf Bir Olasılık] 8
İnsanın Eğitilebilirlik Yeteneği Üzerine Kafa Yormalıyız 8
[Freud Sovyet Deneyi Üzerine Yargıda Bulunma Gibi Bir Amacının Olmadığını Belirtir] 8

II

Uygarlık Ne Yalnızca Ne De Özsel Olarak Şeyleri Üretme Ve Paylaştırma Araçlarından Oluşur: Uygarlığın Daha Sağlam Ruhsal Temeli İçgüdüden Vazgeçmedir (Baskı) 9

Uygarlığın Savunusu/Sürekliliği Zor Yoluyla Sağlanamaz 9
Uygarlığın Sürekliliği İçin Gereken Baskının Kendisi Uygarlaşmalı, Değerlere Yüceltilmelidir 9
Uygarlığın Bileşenleri 9
1) Herkes İçin Eşit Olarak Geçerli Olan İçgüdüsel Kısıtlamalar (Aralarında: İç-Zina, Yamyamlık, Öldürme İsteği) 9
(Sinirceliler Bu İçgüdüsel Kısıtlamaların Sıkıntısını Çeken [Baskıda Başarılı Olamayan] Kümedir) 9
İnsanın Ruhsal Yapısı Tarihsel Değişime Uğrar 10
Üst-Ben Uygarlığın Ruhbilimsel Desteğidir 10
Gene De Tam Olarak İçselleştirilemeyen Yasaklamalar Vardır: Açgözlülük, Saldırganlık, Eşeysel Kösnü 10
2) Belli Toplumsal Sınıfları İlgilendiren Kısıtlamalar: Ezilenlerin Uygarlık Düşmanlığı Ayaklanmaya, Ekinin Kendisini Yoketmeye Dönüşebilir 10
Türesiz Uygarlığın Kalıcı Olması Olanaksızdır, Ne De Buna Hakkı Vardır 11
Ahlak Uygarlık Düzgülerinin İçselleştirilmesidir [Ahlak Baskının, İçgüdü Engellenişinin Tam Başarısıdır] 11
İdealler Ve Sanatsal Değerler De Bir Ekinin İç Bütünlüğünü Sağlamlaştırır [Ekinsel Narsissizm] 11
Her Ekin Başka Ekinlere Yukarıdan Bakar 11
Ekinsel/Ulusal İdealler Ezilenleri Ezenlerle Birlik İçine Kaynaştırır 11
Sanat İçgüdüsel Vazgeçmeyi Almaşık Doyumlar Yoluyla Güçlendirir, Ekinsel Özdeşleşmeyi Ve Türdeşleşmeyi Destekler 12
Uygarlığın En Önemli Bileşenlerinden Biri Dinsel Tasarımlardır 12

III
Soru: "Dinsel Tasarımların Özsel Değeri Nerede Yatar?" 13
Yanıt: Dinsel Tasarımların Özsel Değeri Uygarlık Temeli Olmalarında Yatar 13
Uygarlığın Başlıca Görevi, Varoluş Nedeni Doğaya Karşı Savunmadır 13
Yazgı (Tanım): "Denetim Altına Alınmamış Doğa" 14
İlkel İnsan Doğayı İnsanlaştırır (Freud'un Kendi Sözleri: "Doğabilimin Yerini Ruhbilim Alır") 14
İlkel İnsanlığın Tanrılar Karşısındaki Durumu Çocuğun Baba Karşısındaki Durumu Gibidir 15
İnsan Doğanın Kuvvetlerini Yalnızca Kendi İmgesinde Tanrılar Yapmakla Kalmaz, Ama Soygelişimsel İmgeyi İzleyerek Onlara Baba Karakterini De Verir 15
Doğa Bilimlerinin Gelişimi İle Doğanın Kuvvetleri İnsansal Özelliklerini Yitirdiler 15
Tanrıların Üçlü Görevleri: 1) Doğanın Terörünü Uzaklaştırmak; 2) İnsanı Yazgı İle Uzlaştırmak; 3) Törel İçgüdü-Vazgeçmelerine Karşı Gelecek Dünya Ödülleri Sunmak 15
Tanrılar Doğa Düzenini Belirleyip İşlemeye Bırakırlar, Ve İşleyişine Yalnızca Tansıklar Yoluyla Zaman Zaman Karışırlar 15
Ama Tanrılar Yazgı Konusunda Da Başarısızlığa Uğrarlar: Kendileri Yazgının Altında Dururlar 16
Böylece Tanrıların Başlıca İşlevi Törel Alana Kısıtlandı 16
Tek Tanrı Görüşünün Doğuşu 17

IV
Dinsel Tasarımlar Ekinin Kendini Doğanın Ezici Üstünlüğüne Karşı Savunma Zorunluğundan Doğar 18
Dinsel Tasarımlar Bireye Şimdiden Hazır Olarak Verilirler: Onları Kendisi Yaratmaz 18
Eleştiri: "Totem Ve Tabu" Dinin Kökeni Sorununu Baba-Oğul İlişkisinin Işığında İrdelemesine Karşın- 19
Freud "TvT" Sonrası Çalışmasında Dinin Oluşumunda En Büyük Rolü İnsanın Doğa Karşısındaki Güçsüzlük Ve Çaresizliğine Yükler 19
Eleştiriye Yanıt: "Totem Ve Tabu" Dinlerin Değil Ama Totemizmin Doğuşunu Açıklar 19
RUHÇÖZÜMLEMENİN DİNİN KÖKENİ KURAMINA KATKISI ÇOCUKLUK YAŞANTISININ ÇÖZÜMLEMESİ ÜZERİNE DAYANIR 20
Büyümekte Olan Çocuk Üstün Doğa Güçlerini Baba İmgesine Yükler Ve Böylece Tanrıları Yaratır 20

V
Dinsel Tasarımların Ruhbilimsel İmlemi Nedir? 22
Dinsel Tasarımlar Dış Ve İç Olgular Ve İlişkileri Üzerine Öğretiler Ve Önesürümlerdir (Bunlar Elbette Ruhbilimsel Değildir) 22
Dinsel Öğretilere İnancın Zeminleri: Usdışı Öğretiler Zor Yoluyla Kabul Ettirilir 23
Dinsel Öğretilerin Tanıtlanabilirlikleri Söz Konusu Değildir 23
Freud'un Din İle Anladığı Şey Ruh Çağırma Oturumlarını Da Kapsar 24
Usun Üzerinde Hiçbir Yetke Yoktur 24

VI
Dinsel Öğretiler Deneyimin Ya Da Düşünmenin Sonuçları Değil Ama Yanılsamalardır 27
Yanılsama Dilek Gerçekleşmesi Tarafından Güdülenen İnançtır 28
Felsefecilerin Tanrı "Yorumları" 29

VII
Tıpkı Dinin Bir Yanılsama Olması Gibi, Başka Ekinsel Kazanımlar Da Yanılsamalar Olamaz Mı? 31
Ve Bilim De Bir Yanılsama Olamaz Mı? 31
Ama Bunları Bir Yana Bırakıyoruz, Ve Yalnızca Dinsel Yanılsama İle İlgileniyoruz 31
Freud'a Karşıçıkış: Din Uygarlığın Temeli İse, Bu Temeli Niçin Yıkalım? 31
Freud'un Yanıtı: Dine Karşı Şimdiki Tutum Sürecek Olursa, Bu Durum Uygarlık İçin Daha Tehlikeli Olacaktır 32
Ruhçözümleme Dinin Ruhbilimsel Kökenlerini Çözümleyebilir, Ama "Gerçeklik-Değerini" Bildirme Konumunda Değildir 33
Din Uygarlığa Büyük Hizmetlerde Bulunmuştur: Toplum-Dışı İçgüdüleri Uysallaştırmıştır 33
Ama Din Uygarlığı Bütününde Ussallaştırmayı Başaramamıştır 34
"Her Çağda Törellikten Daha Az Olmamak Üzere Töresizlik De Dinde Destek Bulmuştur 34

Eğitimli İnsanlar Uygarlığa Gözdağı Değildir [Freud'un En Büyük Yanılgılarından Biri] 35
Uygarlığın Temeli Tanrı KORKUSU Mudur? Ve Ceza KORKUSU Kalkarsa Komşunuzu Öldürmek Zorunda Mısınız? 35
Uygarlık Ve Din Arasındaki İlişki Bir Düzeltmeden Geçmelidir [Nasıl? Freud Konuyu Sonraki Bölümde Ele Alır] 35

VIII

'Öldürme!' Buyruğu Kendinde Değeri (Ussallığı) Olan Bir İlke Midir Yoksa Pragmatik Bir Sağgörü Sorunu Mudur? 36
Türe Ve Ceza Salt Pragmatik Sağgörü Sorunudur [Freud Bu 'Ussal' Temellendirmeye Katılmadığını Belirtiyor] 36
Ekinsel Kurumları Tanrısal Yetkeden Bağışlayarak İnsansal Kökenlerini Kabul Etmek Üstünlük Olacaktır 37
İnsansal Ussallık Temelindeki Uygarlığın Sorunları 37
İnsan Usu İçgüdüsel Dürtülere Karşı Yeterince Güçlü Değildir 37
Uygarlığın İlkeleri Toplumsal Zorunluğun Bilincinden (Toplumsal Ussallıktan) Doğmazlar Ama Dinsel (Ruhbilimsel) Kökenlidirler 37
İnsanlık Tarih İçinde Sinircelere Andırımlı Evrelerden Geçer 38
Din İnsanlığın Evrensel Saplantı Sinircesidir 38
Sofuların Evrensel Sinirceyi Kabulleri Bireysel Sinirce Oluşturmalarının Önüne Geçer 39
Şimdi Baskının Etkilerini Ussal Düşüncenin İşlemleri İle Değiştirmenin Zamanı Gelmiştir 39
Freud: Görevimiz İnsanları Uygarlık İle Uzlaştırmaktır 39

IX

Uygarlığın Değerlerinin Dinsel Olarak Güdülenmesi Uygarlık İçin Tehlikedir 41
İnsanlar Sağlam Uslamlamalara Çok Az Açıktırlar Ve İçgüdülere Kolayca Boyun Eğerler 42
Eğitim Bozukluğunun (Sakatlanmış Atropik Bilinç Biçimlerinin Üretiminin) Tüm Sorumlusu Din Midir? 42
Modern Eğitim İzlencesi: 1) Eşeysel Gelişimi Geciktirmek, ve 2) Dinsel Etkiyi Erkene Almak 42
Baskı Düzenini Yenmek Olanaklıdır: İçgüdü Us Tarafından Denetlenir 42
Ruhbilimsel İdeal: Usun Birincilliği 42
Kadınlar Durumunda Daha Erken Eşeysel Baskı Daha Büyük Entellektüel Atropide Sonuçlanır 42
Dinsel Olmayan Bir Eğitim Girişimi 43

X

Freud'a Kötümser-Gerici Karşıçıkışlar: 1) İnsanlığın Kurtuluşu Tasarı Bir Yanılsamadır 45
Kötümser-Gerici Karşıçıkışlar: 2) Uygarlığa Eğitimde Din Dışlansa Bile Yeri Bir Eşdeğer Tarafından Doldurulmalıdır 45
Kötümser-Gerici Karşıçıkışlar: 3) Uygar Eğitim Çocukları Uslarında Ve İçgüdülerinde Baskılamak Zorundadır 45
Kötümser-Gerici Karşıçıkışlar: 4) Dinsel Eğitim Sorunu Pragmatik Bir Sorundur, Bir Gerçeklik Sorunu Değil 45
Kötümser-Gerici Karşıçıkışlar: 5) Bireyin Uygar Ölçünlere Göre Yoğrulması İçin Ussal Olgunlaşması Önlenmelidir 46

Kötümser-Gerici Karşıçıkışlar: 6) Gerçekliği Bilmenin Olanaksızlığı Karşısında, Çocuğu Göreli Uygar Topluma Uyarlamak (Ussal Ve Ruhsal Gelişimini Durdurmak) Bütünüyle Mantıklıdır 46
Freud'un Yanıtları: 1) Ussal 'Yanılsamalar' Düzeltilebilir 46
Freud'un Yanıtları: 2) İnsanlık Çocukluk Sinircesinin Üstesinden Gelecektir 47
Freud'un Yanıtları: 3) Ussal Olan Edimselleşir 47
Freud'un Yanıtları: 4) Usun Birincilliği Çok Uzak Bir Gelecekte Yatar, Ama Erişilemeyecek Denli Uzakta Değil 47
Freud'un Yanıtları: 5) "Tanrımız (=Logos) Ussal İnsan Dileklerini Edimselleştirecektir" 47
Freud'un Yanıtları: 6) İdeal Ereğe Götüren Süreçte Hiçbir Yanılsama Usun Önünde Direnemez 47
Freud'un Yanıtları: 7) Usu Kavramayan Bilinç İçin Dinsel Yanılsamanın Yitişi Dünyasının Da Anlamsızlaşmasıdır: Geriye İnsanlığın Geleceği Konusunda Umutsuzluktan Başka Birşey Kalmaz [Nihilizm Kalır] 48
Freud'un Yanıtları: 8) Bizim Tanrı-Logosumuzun Ussal Ereğine Götüren Yol Yalnızca Bilimin Taşları Tarafından Döşenir 48
** FREUD YALANCI BİLİMİ, POZİTİVİZMİ, BİLİMDE SÜREKLİLİĞİ REDDEDEN "BİLİMSEL DEVRİMLER" MASALINI REDDEDİYOR ** 48
Bilimsel Görüşün Dönüşümleri Gelişmelerdir, İlerlemelerdir, Devrimler Değil 48
Freud Kantçı Kuşkuculuğu, Kendilerinde Şeylerin Bilinemeyeceği Saçmalığını Kınıyor 49

UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI

I

İnsanlar Güç[-İstenci], Başarı, Ve Gönenç Uğruna Yaşarlar, Yaşamdaki Gerçek Değeri Önemsemezler (= Bilmezler) 57
Romain Rolland Freud'un Din Üzerine Yargılarına Bütünüyle Katılır, Ama Dinsel Duygunun Kaynaklarına Değer Vermediği İçin Üzüntü Duyduğunu Bildirir 57
Freud'un Yanıtı: Duygular Bilimsel Olarak Ele Alınmaya Uygun Değildir [Elbette Uygundur, Bilim 'Ölçme' İşine İndirgenmiyorsa] 58
Ruhçözümleme İnsan Ve Dünyası Arasında Kökensel Bir Bağ (Okyanus Duygusu) Tanımaz [İd, Narsissizm, Olgusallık İrdelenecek] 58
"Okyanus Duygusu"nun Ruhçözümsel Çıkarsaması 58
Ben Dışaraya Karşı Herşeyi Dışlayan Saltık Atom (Bir) Gibidir 58
Ama Ben İçeriye Doğru O/İd Yönünde Uzanır 58
Ben Dış Dünyadan Kesin Sınırlarla Ayrılır — Tek Bir Ayrımla: 59
Sevginin Doruğunda Ben Nesnesi İle Birdir, Dışsallık Bir Sınır Olmaya Son Verir 59
Ben Ve 'Dışarsı' (=Başka) Arasındaki Sınırlar Ancak Bir Patoloji Durumunda Bulanıklaşır 59
Bebekte İç Ve Dış Dünya Ayrımının Gelişmesi 59
Bebekte İç (Ben) Ve Dış Dünya Ayrımının Algılanmasında Haz İlkesinin İşlevi 59

Dış Dünya Benden Hazsızlık Ve Acı Kaynağı Olarak (=Düşman, Yabancı, Başka Olarak) Ayrılır 60
İç Acıdan Kaçınma Ve Dış Hazzı Elde Etme Sorunu Düzeltmeler Yoluyla Daha Sonra Çözülür 60
Ben Kökensel Olarak Herşeyi Kapsar, Sonradan Dış Dünyayı Kendisinden Ayırır: "Okyanus Duygusu" Bu Kökensel Kapsamanın Türevidir 60
'Okyanus Duygusu' Salt Bir Artıktır, Kökensel/Birincil Birşey Değil 60
(Freud Buradan Kökensel Olanın Türevsel Olanla Birlikte Bulunuşu Temasına Geçiyor) 60
Ruhsal Alanda Evrensel Sakınım Sorunu 61
Ruhsal Yaşamda Unutma Saltık Olarak Söz Konusu Değildir: Tüm Anı-İzleri Yeniden Bilince Çıkarılabilir 61
Ruhsal Yaşamda Tüm Ön Aşamalar Saklanır: Ve Bu 'Ortadan Kaldırma' Olgusu Yalnızca Düşünce Tarafından Kavranabilir: Duyusal Sezgi Bütünüyle Yararsızdır 63
Okyanus Duygusu Da Herşeyi Kapsayan Ben-Duygusunun Erken Bir Evresine Karşılık Düşer 63
Ama Okyanus Duygusu Dinsel Gereksinimlerin Kaynağı Olamaz 63
Dinsel Duygunun Görgül Kökeni Babanın Koruyuculuğuna Gereksinimde Yatar; Gene De Bunun Arkasında Daha Temel Birşey Yatıyor Olabilir 63
Dinsel Gereksinim Çocukluk Çaresizliğinden Türer 63

II

Freud "Bir Yanılsamanın Geleceği" Dinsel Duygunun En Derin Kaynaklarıyla Değil, Ama Sıradan
İnsanın Dinden Anladığı Şeyle İlgilenir 65
Goethe: Bilim Ve Sanatı Olanın Dini De Vardır, Bilim Ve Sanatı Olmayanın Dini Vardır 65
Dinin İşlevi İnsanları Yaşamın Acılarına Karşı Duyarsızlaştırmak Değildir 66
İnsan Yaşamının Ereği 66
Hayvanların Yaşamı Anlamsızdır [Hayvan Bilinçsiz Nihilisttir, Gizli Varoluşçudur] 66
Ancak Din Yaşamın Ereği Sorusunu Yanıtlayabilir 66
Doğal Bilinç İçin Yaşamın Ereği Mutluluktur, Haz İlkesi Tarafından Belirlenir 66
Haz İlkesi Görünürde Tüm Varoluş İle Geçimsizdir (=Yaşamın Ereğini Saptar) 67
Mutluluk "Yaratılış" Tasarında Unutulmuş Gibidir
Ama Haz İlkesinin Sürekli Egemenliği Ancak Sıkıcı Olabilir: Mutluluk İçin Doyumsuzluk Koşuldur 67
Acının Üç Kaynağı: Bedenin Zayıflığı, Dış Dünya, Başka İnsanlar 67
Acının (Mutsuzluk) En Güçlü Kaynağı Doğa Değil Ama İnsan İlişkileridir 67
Baskıcı Mutluluk Koşulları (İçgüdüsel Vazgeçme, Sarhoşluk, Yoga) 67
Hazsızlığa Ya Da Acıya Karşı Savunma Düzeneği Olarak Yüceltmeler (Çalışma, Sanat, Din) 69
İçgüdüsel Yüceltme (Yerdeğiştirme Düzeneği) 69
Sanat Yaşamı: Olgusallık İlkesinden Kaçışın Bir Yolu 70
[Sanatın Olgusallık İlkesinin Egemenliğinden Bir 'Kaçış' Olarak Yorumu Sanatı Değersizleştirir; Aslında, İçgüdü Her Şeyi Açıklamaya Başladığında,

Hiçbir Şeyin Değeri Ve Anlamı Kalmaz] 71
Çekinik Yaşam: Olgusallık İlkesinden Kaçışın Bir Başka Yolu 71
Sevgi Yaşamı 71
Güzellik Uğruna Yaşam 72
Bireysel Mutluluk Bir Libido Ekonomisi Sorunudur 72

III
Mutluluk Ve Mutsuzluk Üzerine 75
Acının Doğal Kaynaklarını Kaldıramayız 75
Acının Toplumsal Kaynağı Üzerinde Etkili Olabiliriz, Yeter Ki 'İnsanın Ruhsal Doğası' Buna İzin Veriyor Olsun 75
Mutsuzluğun Kaynağı Olarak Uygarlık; 'Mutlu' İlksel Doğa Durumu 75
Modern Uygarlığa Karşı Düşmanlık Nasıl Doğdu? 75
1) Hıristiyanlık Uygarlık Düşmanı Bir Etmen Kapsar: Dünyasal Yaşama Düşmanlık 76
2) Coğrafya Keşifleri De İlkel Halkların Mutluluk İçinde Yaşadıkları Yanılsamasına Neden Oldu 76
Doğa Üzerindeki Güç İnsan Mutluluğunun Biricik Koşulu Değildir (Ama Gene De Bir Koşuludur) 76
Uygarlık/Kültür: 1) Doğa Üzerinde Üstünlük, ve 2) İnsan İlişkilerinde Belirlenimler 78
Uygarlığın 'Yararlı' Olmayan Öğeleri: Güzellik, Temizlik, Düzen 80
Shakespeare'in Babasının Evinin Önünde Bir Gübre Yığını Durudu 80
Napoleon Sabah Tuvaletini Küçük Bir Çamaşır Leğenine Yapardı 80
Uygar/Ekinsel İnsan İlişkileri Değerlendiriliyor 82
Uygar İlişkiler Özenç İlişkileri Değildir; Ussal İstenç Tarafından Belirlenirler 82
Güç Haktır [!] 82
Bireysel Özgürlük Ekinin Bir Armağanı Değildir 83
Uygarlık Eksiksizleşme İle Anlamdaş Değildir 83
Uygarlığın Gelişimi Bireyin Gelişimi Gibidir: 83
1) Karakter Oluşumu (Bireyde Ve Uygarlıkta: Temizlik Ve Düzen) 83
Karakter Oluşumu İçgüdüsel Doğanın Bir Belirlenimidir 83
2) İçgüdü Yüceltmesi 84
3) İçgüdüsel Vazgeçiş (Baskı) 84
İçgüdüsel Baskı Tüm Düşmanlığın Da Nedenidir 84
Soru: Uygarlığın Gelişiminin Kökeninde Hangi Etkiler Yatar? 84

IV
UYGARLIĞIN GELİŞİMİNDE İÇGÜDÜLERİN YERİ 85
Bireysel Ve Toplumsal Gelişim Eşeysel Koşutluk Açısından İnceleniyor 85
Uygarlığın Temelleri: (Ussal) Çalışma Ve (Ruhsal) Sevgi (Ananke Ve Eros) [Görünürde Herşey Yolunda Olmalı] 85
Tabu Düzenlemeleri İlk Tüze İdiler 86
"Eros Ve Ananke (Sevgi Ve Zorunluk) İnsan Ekininin De Ebeveynleri Oldular" 86
Bu Temellerde Doğan Uygarlık Nasıl Oldu Da İnsanları Mutsuz Kılabildi? 86
(Sevgi Uzunlamasına İrdeleniyor) 86
Genital Sevgi En Büyük Doyumu Sunduğu İçin Genital Erotizm Yaşamın

Özek Noktası Oldu 86
Genital Erotizm En Güçlü Acıya Açıktır 87
Genital Erotizme Karşı Evrensel İnsanlık Sevgisi (İçgüdü Hedefinde Engellenir) 87
Tüm İnsanlar Sevgiye Değer Değildirler [Evrensel Sevgi 'Tüm' İnsanları Sevmek Değildir] 87
Aileye Temel Olan Sevgi Hem Kökensel Biçiminde Hem De Hedefinde Engellenmiş Sevecenlik Olarak Etkindir 87
Hedefinde Engellenmiş Sevgi (Sevecenlik) Aile Dışına, Dostluklara Yayılır 87
Ama Sevgi Uygarlığın Çıkarları İle Çatışır 88
Niçin? 88
1) Sevecenlik: Aile Kendi Üyelerini Toplum İçin Yitirmek İstemez 88
2) Sevgi: Kadın Ondan Erkeğini Uzaklaştıran Ekinsel Süreçle Çatışmaya Girer 88
Dişiliğin Karşı-Ekinsel Doğası: Ekinsel Koşulda Kadın Daha Az Baskıcı, Daha Az Yüceltmeci, Ve Daha Sevecendir 88
3) Ekin Tarafından Eşeysel İçgüdü Üzerine Kısıtlamalar Dayatılır 89
Eşeysel İçgüdü Üzerine Ekinsel Kısıtlama Çocuklukta Getirilir (Gecikme Baskı Yerleşimini Güçleştirir) 89
Mutsuzluğun Kökeni "Uygarlığın Basıncı" Mı Yoksa Eşeysel İşlevin Kendisine Özünlü Birşey Midir? 90

V

Sinirce Uygar Eşeysel Baskıya Dayanamamanın Sonucudur 92
Sinirce Belirtileri Ya Kendilerinde Acılı Ya Da Kendileri Acı Kaynakları Olan Almaşık Doyumlardır 92
Uygarlık Ve Eşeysellik Arasındaki Karşıtlık: Eşeysel İçgüdü (Tikel) Sevgi İsterken, Uygarlık (Evrensel) Sevecenlik İster 92
Eros'un Varlığının Özü Çoktan Bir Yapma Amacıdır (Eşeysel Sevgide En Belirgin) 92
Uygarlık Birbirlerine Libidinal Ve Ekonomik Olarak Bağımlı Birey Çiftlerinden Oluştuğu Sürece Hiçbir Sorun Yoktur 92
Ama Uygarlık Tikel Libidoyu Evrenselleştirmeyi, Onu Hedefinde-Engellenmiş Libidoya, Sevecenliğe Dönüştürmeyi İster 92
Uygarlık Sonuçta Eşeysel Yaşamı Kısıtlar; Ama Bu Sürecin Mantığını Tam Olarak Bilmiyoruz 92
Ruhçözümleme Kuramının Kendisinde Çok Temel Bir Baskı Öğesi 92
Hedefinde-Engellenmiş Libido Toplumsal Sevecenlik Olarak İrdeleniyor 92
Uygarlığın Buyruğu: "Komşunu Kendin Gibi Sev" 92
Uygarlık Toplumsal Sevecenliği Buyurur; Ama Tüm Bireyler Sevgi Duygusuna Değer Değildirler 93
"Düşmanlarını Sev" Buyruğu "Komşunu Sev" Buyruğu İle Temelde Aynıdır 94
İnsanların İçgüdüleri Arasında Güçlü Bir Saldırganlık Eğilimi Vardır 94
Evrensel Sevecenliği Bozan (Komşumuzu Sevmemizi Önleyen) Etmen Saldırganlık İçgüdüsüdür 95
Başka Hiçbirşey Kökensel İnsan Doğasına "Komşunu Kendin Gibi Sev" Buyruğundan Daha Aykırı Değildir 95
Ortaklaşacılık Tüm Kötülüğü Mülkiyetten Ve Ondan Türetilen Güçten Kaynaklanıyor Olarak Görür 96

Freud'un Yanıtı: Özel Mülkiyetin Kaldırılması Saldırganlık Dürtüsünü Yalnızca Araçlarından Birinden Yoksun Bırakır; Saldırganlığın Özü Değiştirilmiş Olmaz 96
Özel Mülkiyet Kalksa Bile Eşeysel İlişkiler Alanındaki Ayrıcalık Kalır 96
Eğer Aile De Ortadan Kalksaydı, Sürecin Yönünü Bilemesek Bile İnsanın Saldırgan Doğası Süreci İzlerdi 96
Büyük Kümeler Sevgi İle Bağlansalar Bile, Gene De Saldırganlık Eğilimlerinin Dışavurumu İçin Başka Hedefler Bulurlar ("Küçük Ayrımlar Narsissizmi") 97

VI

Bağımsız Bir Saldırganlık İçgüdüsü Varsayımı Ruhçözümsel Kuramda Önemli Bir Değişim Anlamına Geliyor 'Görünür'; Ama İşin Aslı Böyle Değildir 99
Ruhçözümlemenin En Güç Gelişen Parçası İçgüdüler Kuramı Oldu 99
"Açlık Ve Sevgi" Üzerine Schiller: Bireyin Ve Türün Sakınımı, Öz-Sakınım Ve Eşey İçgüdüleri 99
Libido Yalnızca Ve Yalnızca Nesne-İçgüdülerinin Erkesini Anlatır, Ben-İçgüdüleri İle İlgisizdir 100
Nesne-İçgüdülerinden Biri Olan Sadistik İçgüdü Sevgi İle İlgisizdir 100
Sadizm Eşeysel Yaşama Aittir 100
Sinirce Öz-Sakınım Çıkarları İle Libidonun İstemleri Arasındaki Bir Çatışmanın Sonucudur 100
"Benin Kendisi Libido Yatırımına Hedef Olur: Narsissizm" 100
"Benin Kendisi Libidonun İlk Yeridir" 100
"Narsissistik Libido Nesnelere Yönelir, Nesne-Libido Olur" 100
Ben-İçgüdüleri De Libidinal Oldukları İçin, 'Libido=Genel İçgüdüsel Erke' Görüşü Doğru Gibi Göründü (Jung) 100
Ama İçgüdüler Tümüyle Aynı Türden Olamazlardı 100
Eros'un Dışında Bir De Ölüm İçgüdüsü Olmalıydı 101
Ölüm İçgüdüsü Örgenliğin İçinde Ve Dışında Çalışır 101
Ölüm İçgüdüsü Saldırganlık Ve Yokedicilik İçgüdüsü Olarak Dışarıya Yönelir, Ve Böylece Eros'un Hizmetine Zorlanır 101
Ölüm İçgüdüsünün Dışarda Kısıtlanması İç Saldırganlığı Arttırır 101
Yaşam Ve Ölüm İçgüdüleri Birbirleri İle Karışık Olarak Etkindirler 101
Sadizmde Ve Mazoşizmde Yaşam (Sevgi) Ve Ölüm (Nefret) İçgüdülerinin Karışımı Çok Belirgindir 101
Sadizmde Ve Mazoşizmde Yokedici İçgüdü Erotizm İle Kaynaşmıştır 101
Ama Erotik-Olmayan Bir Saldırganlık Olanaklıdır 101
Kötülük, Şeytan İmgesi Yokedicilik İçgüdüsünün Başka Araçlarla Anlatımıdır 102
Saldırganlık Eğilimi İnsanda Kökensel, Bağımsız İçgüdüsel Bir Eğilimdir [Ama Freud Bunu
Ancak *Görgül* Olarak Türetebilir, Kuramının Mantığından Değil] 103
Saldırganlık İçgüdüsü Uygarlık İçin En Güçlü Engeldir 103
Uygarlık İnsanlığı Tek Bir Bütüne Birleştirmeyi İsteyen Eros'un Hizmetindeki Bir Süreçtir 104
Uygarlığın Anahatları: 1) Emek, Zorunluk (Yeterli Bağ Olamaz); 2) Libidinal Bağlar Gerekir, 3) Saldırganlık İçgüdüsü Bu Bütünü Yoketme Eğilimidir 104
Saldırganlık İçgüdüsü Ölüm İçgüdüsünün Türevidir 104

Uygarlık Eros Ve Yaşam İçgüdüsü Arasındaki Kavgadır 104

VII

Akrabalarımız Hayvanlarda *Bağımsız* Bir Saldırganlık İçgüdüsü Yoktur 105
Uygarlık Saldırganlık İçgüdüsünü Durdurmak İçin Hangi Araçlardan Yararlanabilir? 105
Yeni Bir Yanıt: Saldırganlığı Durdurmanın En Önemli Aracı Onu İçe Yansıtmak, Geldiği Yere, Benin Kendisine Karşı Döndürmektir 105
Saldırganlık Üst-Ben Tarafından Üstlenilir, Ve Bu Duyunç Olarak Saldırganlığı Bene Karşı Uygular 105
Üst-Ben Ve Ben Arasındaki Gerginlik *Suçluluk Duygusu*dur 105
Suçluluk Duygusu Kendini Ceza Gereksinimi Olarak Anlatır 105
Suçluluk Duygusu "Kötü" Edimin Sonucunda Doğar (Ama Bu Yetersiz Bir Açıklamadır) 105
Daha Yeterli Yanıt: Suçluluk Duygusu Yalnızca Edimden Değil Ama Niyetten De Doğar 106
Niyet Niçin Edim İle Eşitlenir? Çünkü Kötülük A Priori Reddedilir 106
İyi Ve Kötü İçin Kökensel (=Doğal[=A Priori]) Bir Ayırdetme Yeteneğini Reddedebiliriz 106
[** Frued Duyuncu Görgül (Soygelişimsel) Olarak Türetme Girişiminde Bulunacak; **] 106
[Özerk 'Saldırganlık İçgüdüsü'nün Geçersizliği Kuramın Bu Çıkarsamaya İzin Vermeyişine Bağlıdır] 106
İyi Ve Kötü Ne Tarafından Belirlenir? 106
Neyin İyi Ve Neyin Kötü Olduğu Yabancı Bir Etki (Yetke) Tarafından Belirlenir 106
İnsan Bu Yabancı Yetkeye Nasıl Altgüdümlü Oldu? 106
Yabancı *Yetke* İnsan Çaresizliğinin Vargısıdır 106
Sonuçta İyilik Ve Kötülük *Sevgi Yitimi Endişesi* Tarafından Belirlenir 106
Sevgi Yitimi Korunma Yitimine De Yol Açar (Sağgörü Sorunu), Ve Bir De Ceza Tehlikesi Doğar 106
Kötülük İnsana Sevgi (Ve Korunma) Yitimi Gözdağını Verendir 106
Dış Yetkeden (Ya Da Cezadan) Gizlenen Ya Da 'Sevgi Yitimi Gözdağından' Uzakta Duran Kötü Edimlere İzin Verilir 106
Dışsal Yetke Üst-Benin Kuruluşu Yoluyla İçselleştirilir 107
Ancak Üst-Ben Kurulduğu Zamandır Ki Duyunçtan Ve Suçluluk Duygusundan Söz Edilebilir 107
Duyunçta Kötülük Edimi Ve Kötülük Niyeti Eşittir, Çünkü Üst-Benden Düşünceler Bile Gizlenemez 107
Bir Paradoks Görünüşü: Durdurulan İçgüdüsel Dürtü Ne Denli Güçlü İse (Çocukluktaki Baskı Ne Denli Zayıf Kalmışsa), Kişi O Denli Ahlaklıdır 107
'Erdemli' İnsan Katı Ve Güvensiz Davranır [Robespierre] 107
Kötü Talih De Duyuncun Üst-Bendeki Gücünü Arttırır 107
Kötü Yazgı Da (Ruhçözümleme Düzleminde) Sevgi Yitimi İle Bağıntılıdır: Ebeveyn Almaşığıdır 108
Dinsel Yazgı Da Tanrısal İstenç Olarak Simgelenen Babanın Sevgisine Bağlıdır 108
Suçluluk Duygusunun İki Kökeni: 1) Yetke Önünde Endişe; 2) Üst-Ben Önünde Endişe 108

Yetke Endişesi İçgüdüsel Doyumdan Vazgeçmeye Zorlar 108
Üst-Ben Endişesi Vazgeçme + Ceza Dayatır 108
Üst-Ben Edimi Değil Ama Dileği/Niyeti De Suçlar: Sürekli Suçluluk Duygusu 109
*** ÖZETLEME *** 109
1) Dış Yetkenin Yarattığı Endişe İçgüdüsel Vazgeçişe Götürür 109
2) İç Yetke Kurulur Ve Onun Önünde Duyulan Duyunç-Endişesi De 109
3) İç Yetke (Üst-Ben) Kötü Edimleri Ve Kötü Niyetleri Eşitler 109
4) Böylece Üst-Ben Suçluluk Duygusunun Ve Ceza Gereksiniminin Kaynağıdır 109
5) BELİRLEYİCİ SORU: Duyunç Uysal İnsanlarda Niçin Daha Serttir? 109
6) Her İçgüdüsel Vazgeçiş Duyuncun Dinamik Kaynağı Olur, Sertliğini Arttırır 109
(İÇGÜDÜSEL VAZGEÇİŞ BURADA *NEDEN*DİR) 110
(2) Ve (6) Çelişmezler 110
*** Ö R N E K ***
1) Saldırganlık İçgüdüsünün Vazgeçilen Her Bölümü Üst-Bende Yoğunlaşacak, Orada Bene Karşı Uygulanacaktır 110
2) Böylece Saldırganlık Dışsal Yetkenin Bir Sürdürülüşü Olmaz, Vazgeçme İle İlgisiz Görünür 110
3) Çocukta Babaya Karşı Soygelişimsel Bir Saldırganlık Eğilimi Gelişmiş Olmalıdır 110
4) Ama Çocuktaki Öç İsteği Çelişkilidir (Korunma) 110
5) Özdeşleşme Yoluyla Çocuk Baba Yetkesini Üstlenir 110
6) Üst-Ben Saldırganlığı Yine Bene Karşı Yöneltir 110
BÜTÜN SORUN SALDIRGANLIK EĞİLİMİNİN *DIŞSAL/KAZANILMIŞ* MI YOKSA *BAĞIMSIZ/DOĞUŞTAN* MI OLDUĞU İLE İGİLİ 110
Saldırganlık Hem Doğuştandır Hem De Kazanılır 110
Suçluluk Duygusu En Sonunda Ödipus Karmaşasından Kaynaklanır: Babaya Karşı Bastırılmış Saldırganlıktır 111
'Pişmanlık' Bilinçli Kötülüğün Sonucudur Ve Duyunç Tarafından Öncelenir (Bir Ruhçözümleme Sorunu Değildir) 112
Ama İlksel Babanın Öldürülmesinde Bir Pişmanlık Duygusu Da Vardı 112
Pişmanlık Babaya Karşı Kökensel İki-Değerli Duygusallığın Sonucudur:—Nefret 112
Saldırganlığa Ve Sevgi Pişmanlığa Yol Açar: Ambivalans Süreklidir 112
Suçluluk Duygusu Eros Ve Ölüm İçgüdüsü Arasındaki Çatışmanın Sonucudur 112
Uygarlık Daha Da Büyük İnsan Birliklerini Amaçlayan İç Erotik Duyguya Dayandığı İçin, Hedefe Suçluluk Duygusunun Daha Da Yeğinlişmesi Eşlik Eder 113

VIII
SUÇLULUK DUYGUSU UYGARLIĞIN GELİŞİMİNDEKİ EN ÖNEMLİ SORUNDUR 114
Uygarlıkta İlerlemenin Bedeli Suçluluk Duygusunun Artışına Bağlı Bir Mutluluk Yitimidir 114
"Duyunç Hepimizi Birer Korkak Yapar" (Dipnot 69) 114
Modern Eğitim İnsan Yaşamında Eşeyselliğin Önemini Gizler Ve Gençleri Onları Hedef Alan Saldırganlık 114

Konusunda Bilinçlendirmez (Dipnot 69) 114
Suçluluk Duygusu Ve Pişmanlık Karşılaştırılıyor 114
Saplantı Sinircesinde Suçluluk Duygusu Belirtiktir 115
Uygarlıktaki Bilinçsiz Suçluluk Duygusu (Üst-Ben Önündeki Bilinçsiz Endişe) Uygarlıktaki Hoşnutsuzluk İçin Örtük Güdüdür 115
Dinler Suçluluk Duygusunun Uygarlıktaki Önemini Gözden Kaçırmamışlardır 115
Hıristiyanlıkta İsa'nın Ölümü Herkese Ortak Bilinçsiz Suçun Kefaretidir [Suç "Totem ve Tabu"da Çıkarsandı] 115
Tümü De Aynı Durumla İlgili 'Üst-Ben,' 'Duyunç,' 'Suçluluk Duygusu,' 'Ceza Gereksinimi,' 'Pişmanlık' Terimleri Tanımlanıyor 115
Duyunç Üst-Benin Yalnızca Bir Bölümüdür, Bütünü Değil 116
Suçluluk Duygusu Üst-Benin Katılığı, Duyuncun Sertliğidir (Bütününde Duyunç Değil) 116
Üst-Ben Duyuncu Önceler; Suçluluk Bilinci İse Üst-Beni De Önceler [Freud'u İzleyebilmek Zamansal/Görgül Sırayı Olmaktan Çok Mantıksal İlişkiyi Önemsemeliyiz] 116
İçgüdüsel Doyumun Engellenmesi Saldırganlık Eğilimini Besler 116
"Pişmanlık Da Duyunçtan Eski Olabilir" 116
Edime Bağlı Suçluluk Duygusu Her Zaman Bilinçlidir 117
Yalnızca Kötü Dürtünün Algısından Doğan Suçluluk Duygusu Bilinçsiz Olabilir 117
Sinirce Belirtileri Özsel Olarak Almaşık Doyumlardır 118
Sinirce Suçluluk Duygusu İçerir Ve Belirtiler Birer Ceza Olarak Kullanılır 118
İçgünün Baskılanışı Libidinal Bileşenleri Belirtilere Ve Saldırgan Bileşenleri İse Suçluluk Duygusuna Dönüştürür 118
Soygelişimsel Ve Özgelişimsel Süreçlerin İlişkisi 118
Bireysel Gelişimde Vurgu Bencillik Üzerine Düşerken, Ekinsel Gelişimde Kısıtlamalar Üzerine Düşer 119
Birey Ve Toplum Arasındaki Karşıtlık Eros Ve Ölüm İçgüdülerin Çözümü Olanaksız Karşıtlığının Ürünü Değildir 119
Topluluk Da Bir Üst-Ben (Duyunç) Oluşturur Ve Uygarlık Bunun Etkisi Altında İlerler 119
Ekinsel Üst-Ben Toplumun Duyuncu Ya Da Törellik Olarak Anlatım Bulur 120
Önümüzdeki Sorun Uygarlığa En Büyük Engel Olan Saldırganlık Eğiliminin Nasıl Ortadan Kaldırılacağıdır 120
Toplumsal Törellik Aşırı Baskıcı Olabilir 121
Ödeve (Törel Buyruğa) Boyun Eğmek Ne Denli Güçse, Ödev O Denli Değerli Sayılır 121
Törel Değer (Uygar Eğilim) Uygarlıktaki (Örtük) Sinircenin, "Topluluk Sinircesi"nin Kökenidir 121
Bireyse Sinirce Durumunda 'Normal' Ölçün Toplumsal Davranış Biçimleridir 122
Toplumsal Sinirce Durumunda 'Normal' Ölçün Nedir? 122
Değer Yargıları Koşulsuzca İnsanın Mutluluk Dileklerinden Türer 122
İnsanlık İçin Yazgısal Önemde Olan Sorun Saldırgan-Yokedici İçgüdüleri, Ölüm İçgüdüsünü, Nefreti Denetlemektir 123

RUHÇÖZÜMLEME METİNLERİ İÇİN SÖZLÜK

—♦—

A

A-Bç *W-Bw* (*Pcpt.-Cs*) Algı-Bilinç dizgesi

acı *Schmerz* (*pain*)

acılı *peinlich*, (*distressing*)

ahlaksal *moralisch*, (*moral*)

aktarım *Übertragung*, (*transference*)

aktarım sinirceleri *Übertragunsneurosen* (*transference neuroses*)

algı *Wahrnehmung*, *perception*

Algı-Bilinç (dizgesi) *Wahrnehmung-Bewußtsein* (*Perception-Consciosness*)

almaşık *Ersatz*, (*substitute*)

amaç, niyet *Absicht* (*purpose, intention*)

amentia ansal gelişmede yetersizliği anlatan eski bir terim. **Dementia** *amentia*dan ayrı olarak, düşünce, yargı ve duygu süreçlerinde bellirli yaşlılık ve çıldırı biçimlerine özgü bozulma.

ampimixis Eşeysel üreme, özellikle iki örgenliğin eşey gözeciklerinin kaynaşması yoluyla.

anagogik *anagogisch* (*anagogic*) kutsal metinlerin alegorik ya da tinsel yorumu. Jung'da bilinçsizin ahlaksal, tinsel ya da ideal eğilimleri ile ilgili

Ananke zorunluk, gereklilik ('reale Not' olgusallığın gerekleri)

anı *Erinnerung* (*memory*)

anı-izi *Erinnerungsspur* (*memory-trace*)

anlık *Geist* (*mind*)

anlıksal (düşünsel) *intellektuell*

ansal, ruhsal *seelische* (*mental*)

ansal yapı *Geistesverfassung*

aracılık *Vermittlung* (*mediation*)

aşağılık duygusu *Minderwertigkeitsgefühl*, (*sense of inferiority*)

aşırı-yatırım *Überbesetzung* (*hypercathexis*)

aygıt *Apparat, apparatus*

ayrılık *Spaltung* (*dissension*)

B

bağlı uyarı *gebunden Erregung* (*bound excitation*)

baskı *Verdrängung* (*repression*)

baskı süreci *Verdrängungsprozess*

bastırmak *unterdrucken* (*supress*)

Bç *Das Bw* (*The Cs*); bilinçli *Das Bewußt* (*the conscious*)

Bç.siz *Das Ubw* (*the Ucs*). Freud'un bu simgeciliğinin hiçbir önemi ve anlamı yoktur. *Ego ve İd*'in yazılışından sonra kendisi bu saçmalıktan vazgeçer (bkz. *Ego ve İd* için J. Stretcher'in sunuş yazısında dipnot 6.

belirti semptom

belirtik *manifest* (*manifest*)

bellek *Gedachtnis* (*memory*)

bellek izleri *Gedachtnisspuren* (*memory traces*)

Ben *das Ich* (*the ego*) Sözcüğün öyküsü için bkz. *Ego ve İd* için J. Stretcher'in sunuş yazısı

ben-ideali *Ichideal*

ben-uyumlu *ichgerecht*, (*ego-syntonic*)

bencillik *Egoismus*

benzeşme *Assimilation* (*assimilation*)

bilinç, *Bewußtsein* (*Bw*), *consciousness* (*Cs*)

bilinçaltı *das Unbewußt* (*the unconscious*)

bilinçlilik *Bewußtheit* (*the attribute of being conscious*)

bilinçsiz (*sft.*) *unbewußt* (*unconscious*) Freud "Bilinçaltı" başlıklı denemesinde (I.7) 'Unterbewußtsein' ya da 'alt-bilinç' anlatımının 'bilinçsiz'i anlatmak için uygun olmadığını belirtir. Türkçe *'bilinçaltı'* sözcüğünde 'alt' sonekinin imlemi yersel değildir.

bilinçsizlik *Unbewußtheit* (*the attribute of being unconscious*)
bilinçli *bewußt* (*conscious*)
büyü *Magie*

Ç

çağrışım *Assoziation, association*
çatışma *Konflikt, conflict*
çığır *Epoche*
çıldırı *Wahnsinn* (*psychosis*); ('*Wahnsinn*' Searl (1925) tarafından '*insanity*' olarak da çevriliyor.)

D

dayanma *Anlehnung*
dayanma-tipi *Anlehnungstypus* (*anaclitic type*)
değişki *Modifikation* (*modification*)
değişmezlik ilkesi *Konstanzprinzip* (*principle of constancy*)
değşinim Freud'un "*Triebschicksal* :: içgüdü yazgısı" anlatımında 'yazgı' sözcüğü İngilizce'ye *vicissitude*/değşinim olarak çevrilir.
dementia bkz. **amentia**
dementia paecox (Yeni Latince) Şizofreni. *Dementia* düşünce, duygu ve yargı yetilerinin bir kötüleşmesidir. *Dementia paecox* sözel olarak 'olgunluk öncesi dementia' anlamına gelir.
deney *Experiment, experiment*
deneyim, yaşantı *Erlebnis/Erfahrung, experience*
depreşme *Rezidiv* (*relapse*)
dilek-dürtüleri *Wunschregungen* (*wishful impulses*)
dinamik *dynamisch*. (Yeti ruhbilimi gibi 'statik' ruhbilimlerle karşıtlık içinde, ruhçözümleme süreç, içgüdü ve gelişim gibi devim imleyen kavramları konu alır.)
direnç *Widerstand, resistance*
dizem *Rhythmus, rhythm*
dizge *System, system*
dolambaçlı yol *Umweg* (*circuitous path, 'détour'*)
doyum *Befriedigung, satisfaction*
duygu *Gefühl* (*emotion, feeling*)
duyu örgeni *Sinnesorgan, sense organ*
duygu yitimi *Apathie* (*apathy*)
duyum *Empfindung* (*sensation*)
duyunç *Gewissen* (*conscience*)
dürtü *Antrieb/Regung* (*impulse*)
düşkü *Sucht* (*mania*)
düşlem üretme *Phantasieren, phantasying*
düzeneksel *mechanisch* (*mechanical*)
düzenli *regulär* (*regular*)
düzlem *Niveau* (*level*)

E

edim *Akt* (*act*)
edimleme *Leistung* (*performance*)
edimsel sinirce *Aktuelneurose* (*Actual neurosis*) Freud erken yazılarında ruhsal çatışmalara bağlı ruhsal sinirceler ve eşeysel işlevlerdeki güncel rahatsızlıkların fizyolojik sonuçlarına bağlı edimsel sinirce arasında bir ayrım yaptı. Edimsel sinirceyi eşeysel aşırılığa bağlı sinir argınlığı ve rahatlatılmamış eşeysel uyarıya bağlı endişe sinircesi olarak ikiye ayırdı. Narsissizm'de (1914*c*) "hipokondriayı sinir-argınlığı ve endişe-sinircesi ile birlikte üçüncü edimsel sinirce olarak sınıflandırma eğilimindeyim" diye yazar.

Freud bu adlandırmayı 1890'larda histeri ve saplantı zorlamasını da kapsamak üzere *yalancı-sinirce* ("savunma nöro-psikozları") ile karşıtlık içinde kullandı.

edimsellik *Wirklichkeit* (*actuality, reality*)
eğinim *Affinität* (*affinity*)
eğretilemeli dil *Bildersprache, figurative language*
ekin *Bildung/Kultur, culture*
ekonomik *ökonomisch* (*economic*) Sözcük ruhçözümlemede 'erke' ile ilgili kavramları belirler ve ruhsal erkenin gelişimi, dağılımı ve kullanımına göndermede bulunur.
ektoderm dışderi
endişe *Agnst* (*anxiety*)
endişe histerisi *Angsthysterie* (*anxiety hysteria*)
eneme *Kastration* (*castration*)
enenme karmaşası *Kastrationskomplex*
erek *Zweck* (*end*)
erinlik buluğ *Pubertät* (*puberty*)
erke *Energie* (*energy*). *Haz İlkesinin Ötesi*, I.

7: "[*Ruhsal*] *aygıtı dolduran erkenin hemen hemen tümü ondaki doğuştan içgüdüsel dürtülerden doğar ...*" Ruhçözümlemede sinirsel ya da ruhsal erke özgürce devinebilir ve bağlı olarak iki biçimde bulunur. Bağlı erke Ben ve ikincil (bilinçli) süreçlere, devinebilir erke ise İde ve birincil (içgüdüsel) süreçlere ait erkedir.

eşey *Geschlecht* (*sex*)
eşeysellik *Sexualität* (*sexuality*)
eşeysizleştirme *Desexualisierung* (*desexualisation*)
evrilme histerisi *Konversionshysterie* (*conversion hysteria*)

G

genlik *Amplitude*
gerginlik *Spannung* (*tension*
gerileme *Regression*
geri-oluşum *Rückbildung* (*involution*)
gizli *latent* (*latent*)
görüngü *Erscheinung* (*appearance, phenomenon*)
gözecik hücre *Bläschen/Zelle* (*vesicle/cell*)
gri beyin kabuğu *graue Hirnrinde* (*grey matter of the cortex*)
güdü *Motiv* (*motive*)

H

haz *Lust* (*pleasure*)
haz ilkesi *Lustprinzip* (*pleause principle*)
hazsızlık *Unlust* (*unpleasure*)
hedef *Ziel* (*aim*)
hermafrodit iki eşeyin özelliklerini birarada gösteren
heyecan *Affekt* (*affection*); *Affektion* (*affection; malady, disorder*) Belli bir gücü olan duygu; örneğin, öfke, korku, üzüntü. Heyecan genel olarak solgunluk, terleme, ağlama vb. gibi bedensel olayların eşliğindedir.
heyecan-durumu *Affektzustand* (*affective state*)
heyecan miktarı *Affektbetrag* (*quota of affect*)
hipokondria birinin sağlığı konusunda abartılmış kaygı

I

ıra *Character* (*character*)

İ

içe-dönme *Introversion* (*intorversion*)
içgüdü *Treib* (*instinct*)
içgüdüsel dürtü *Triebregung* (*instinctual impulse*)
ideal oluşumu *Idealbildung*
iki-değerlilik *Ambivalenz* (*ambivalence*)
imlem *Bedeutung* (*signification*)
inanca *Versicherung* (*assurance*)
inanca vermek *zusichern* (*assure*)
işlev *Funktion/Leistung* (*function*)
itki *Drang* (*urge*)
iyelik *Besitz* (*possession*)
izge tayf *Spektrum*
izlence *Programm*
izlenim *Eindruck* (*impression*)

K

karmaşa *Komplex*
karşı-yatırım *Gegenbestezung* (*anticathexis*)
kavram *Begriff* (*concept*)
Kayra *Vorsehung* (*Proividence*)
kesin buyrum *kategorisch Imperativ*
kıpı *Moment* (*factor*)
Kommunion Ortaklaşma (İng. *Communion*) Hıristiyanlık'ta *Eukarist*'e, İsa'nın son yemeğinin emek ve şarabın kutsanmasıyla anıldığı Hıristiyan törene katılma. *Eukarist* aynı zamanda kutsanan ekmek ve şarabın da adıdır.
korku *Furcht* (*fear*)
kortikal homonculus, Beyin-insanı *Gehirnmännchen* (*cortical homonculus*)
koşul *Bedingung*
kökensel, birincil *ursprünglich* (*original, primary*)
kurgul *spekulativ* (*speculative*)

L

Lapsus linguae *dil sürçmeleri*
libido eşeysel erke (*Sexualenergie*)

M

megalomanya *Größenwahn*. Bene aşırı büyük bir değer yükleme tutumu
melankoli *Melancholie*
metapsikoloji, ruhbilimötesi *Metapsychologie, metapsychology*. Freud tarafından ruhçözümleme kuramını anlatmak için kullanılan sözcük.

metazoan çok gözecikli hayvanlar
morfoloji *Morphologie* (*morphology*)

N

narsissizm *Narsizmus* (*narcissism*) Ernest Jones Freud'a niçin daha doğru *'Narzissismus'* yerine *'Narzismus'* biçimini seçtiğini sorduğunda, 'Kulağa gelişini sevmiyorum' yanıtını alır. Ernest Jones şöyle sürdürür: "Onun için özgünlüğünden, inceliğinden ve değerinden birşeyler katmaksızın yalın tümceler yazmak bile olanaksız görünüyordu: En önemsiz sorunlarda bile sıradanlık ona yabancıydı ve her bir gözlem keskin, iyice inceltilmiş, ve ayırdedici olacaktı :: It seemed impossible for him to write even simple sentences without infusing them with something of his originality, elegance, and dignity. The same was true of his conversation: banality, even in the tritest matters, was alien to him and every remark would be trenchant, well turned, and distinctive."
nesne-libido nesneye yatırılan libido. Karşıt olarak, narsissistik-libido Bene yatırılır.
nesne-sevgisi *Objektliebe* (özneye, benin kendisine yönelik narsissistik sevgi ile karşıtlık içinde)
nice *Quantum* (*quantum*)

O

O *Das Es* (*the ego, id*) Sözcük Nietzsche'de (188-1892, *Also sprach Zarathustra*, sonra Groddek'te (1923, *Das Buch vom Es*) görülür. Freud sözcüğü 1923'ten sonra kullanmaya başlar. Freud ruhsal aygıtı ilkin bilinçsiz, ön-bilinçli, ve bilinçli olarak tanımlar. Daha sonra yapı modelini değiştirerek parçaları O, Ben ve Üst-Ben olarak yeniden adlandırır.
olgusallık *Realität* (*reality*)
olgusallık ilkesi *Realitätsprinzip* (*reality principle*)
oyalanma *Ablenkung* (*deflection, diversion*)

Ö

öz-erotizm, oto-erotizm *Autoerotismus* (*autoerotism*)
ödence tazminat *Kompensation* (*compensation*)
Öbç (önbilinç) *Vbw* (*Pcs, the preconscious*)
öbç önbilinçli *vorbewußt* (*preconscious/foreconscious*)
önbilinçli *vorbewußst* (*preconscious*)
önesürüm *Behauptung* (*assertion*)
önsav *Hypothese*
örgenlik *Organismus* (*organism*)
örgensel *organisch*
özdek/gereç *Stoff/Materie* (*matter/substance*)
özenç (kapris) *Willkür* (*arbitrary will*)
öz-saygı *Selbstgefühl* (*self-regard*)
öz-sakınım *Selbsterhaltung* (*self-preservation*)
özdeşleşme *Identifizierung* (*identification*)
özgünlük *Eigentümlichkeit* (*distinctive character*)

P

parafrenia Paranoya ve paranoid şizofreni için eski bir adlandırma.
paranoya *Paraphrenie, paraphrenia*
pekinlik *Sicherheit* (*certainty*)
petitio principii vargıyı öncüllerde daha baştan içeren aldatıcı bir uslamlama
protist[a] (en) ilk örgenlik[ler]
protozoa[n] (en) ilk hayvancık[lar]
psikoid *psychoid* (ruh-benzeri) bir örgenliğin davranışını yöneten varsayımsal dirimsel ilke

R

ruh *Seele* (*soul*) (İngilizce çeviride *Seele* hemen hemen bir kural olarak 'mind/anlık' ile karşılanır
ruhçözümleme *Psychoanalyise* (*psychoanalyisis*)
ruhsal *seelisch* (*mental*)
ruhsal aygıt *seelische Apparat* (*mental apparatus*)
ruhsal yaşam *Seelenleben* (*mental life*)
ruhsal-fiziksel *psychophysische*

S

sabuklama *Wahn* (*delusion*)
sağaltım *Kur, treatment*
sanrı *Halluzination*
sansür *Zensur* (*censorship*)
sansürcü *Zensor* (*censor*)

saplantı *Fixierung (fixation)*
saplanma *Fixierung (fixation, record)*
saplantı sinircesi *Zwangsneurose (obsessional neurosis)*
savunma *Abwehr (repulsion)*
sevecenlik *Zärtlichkeit (affection)*
sevgi **Liebe** *(love)*
sezgi *Intuition, intuition*
sıkıdenetim *Zensur, censorship*
sinir argınlığı *neurasthenia* aşırı zayıflık, bitkinlik, endişe ile nitelenen bir sinirce biçimi.
sinirce *Neurose. 'Sinirce'* sözcüğü ilk kez 1776'da İskoç hekimi W. Cullen tarafından getirildi ve nedeni anlaşılmayan tüm sinir dizgesi hastalıklarını anlatmak üzere kullanıldı. Daha sonra 1900'daSigmund Freud tarafından yeniden tanımlandı ve ruhçözümlemede bu bugün de geçerli olan tanımdır. Buna göre sinirce ruhsal kökenli bir rahatsızlıktır ve belirtileri ruhsal bir çatışmanın sonuçlarıdır. Bu çatışma bilinçsizdir ve kökenleri çocukluk dönemindedir. Gerçekleşemeyen çocukluk dilekleri saptırılarak bilinçaltında baskılanırlar.
soma beden
sonurgu *Korollar (corallary)*
soygelişim *Phylogenesis*
soygelişimsel *phylogenetisch*
suçluluk bilinci *Schuldbewußtsein (the consciousness of guilt)*
suçluluk duygusu *Schuldgefühl (the sense of guilt)*

Ş

şeylerin durumu *Zustand (state of things)*

T

tanıt, tanıtlama *Beweis (proof)*
tasarım *Vorstellung (idea, representation)*
tepkesel *refletorisch (reflexive)*
tikel *besonder (particular)*
tonik *tonisch (tonic)*
topografik *topisch, topographical* Ruhsal süreçleri bir çizge üzerinde ilgili oldukları bölgelere göre yerleştirme ile ilgili.
törel *ethisch (ethical)*
töz *Substanz (substance)*
türe *Gerectigkeit (justice)*
tüze *Rechts (law, right)*

U

Uphanishadlar Hinduizm. Sanskrit kutsal kitaplara verilen ad. İÖ 200-400 arasında yazıldıkları düşünülür ve eski Hint felsefesinin gizemli ve içrek öğretilerini kapsarlar.
uyarı *Erregung/Reiz (excitation/stimulus)*
uygarlık *Zivilisation*
uygulayım *Technik (tehchnique)*
uylaşım *Konvention (convention)*

Ü

ürkü *Schreck (fright)*
üst-ben *Über-Ich (superego)*
üst-insan *Übermensch (superman)*
üst-yatırım *Überbesetzung (hypercathexis*

V

vazgeçme *Verzicht (renunciation*

W

Weltanschauung dünya görüşü

Y

yadsıma *Versagung (frustration)*
yangı iltihap
yanılgı *Irrtum (error)*
yanılsama *Illusion*
yaralanma sinircesi *traumatische Neurose (traumatic neurosis)*
yasaklama *Verbot (prohibition)*
yatırım *Besetzung (cathexis)*
yeniden-yapılaştırma, -kurma *Rekonstruktion*
yerdeğişimi *Verschiebung (displacement)*
yersel *topisch, topographical (topological)*
yineleme-zorlaması *Wiederholugnszwang (compulsion to repeat)*
yoksunluk *Entbehrung (privation)*
yüceltme *Sublimierung (sublimation)*

BIR YANILSAMANIN GELECEĞİ İÇİN DİZİN

—♦—

A

acı: azaltılması 47
ahlak 16
ahlaksal düzlem 11
altm çağ 6
Amerika 43
Amerikalılar 35
ayaklanmalar 11
azınlık tarafından denetim 7

B

baba 15, 17
baba-karmaşa 19s, 27
baskı: ve ussal düşünce 39
bilim 44, 48; ve uygulayımbilim 6
bilimsel görüşün dönüşümleri 48

C

ceza 36

Ç

çaresizlik 19, 27
çocuk sinirceleri 38

D

deistler 29
devrimler 48
dilek-gerçekleşmesi 28
din: insanlığın evrensel saplantı sinircesi 38; oluşumu 20s; ve us 41
dindar Amerika 17
dinsel eğitim 42
dinsel öğreti 23ss., 28, 31, 47; kapsadıkları gerçeklikler 39; bir bakıma sinirce kalıntıları 39
dinsel olmayan bir eğitim 43
dinsel tasarımlar 18, 22
dinsel yanılsamalar 46
doğa: kuvvetleri 5
doğa durumu 13
doğabilim: yerinin ruhbilim tarafından alınması 15

E

eğilimler: karşı-toplumsal ve karşı-ekinsel 7
eğitimli insanlar 35
ekin düşmanlığı 9
Ekin ve Uygarlık 5
ekinsel ideal 11
ekinsel kurum ve ilkeler: insansal kökenleri 37
ekinsel yatkınlık 34

F

Fransız Devrimi 41

G

gönenç 9

İ

iç-zina 9
içgüdüden vazgeçme 6s, 9
insan: eğitilebilirlik yeteneği 8; İ. ruhu 10; İ. sevgisi 47; sorunlarının yönetimi 6; İ. usu 47; uygarlık ile uzlaşması 39

K

kadınlar: 'fizyolojik' düşünce zayıflığı 42
kitle 7

M

'maymun mahkemesi' 35
Moira (Yazgı) 16

Ö

Ödipus karmaşası 38
öldürme 9; ve yasaklar 19
önderler 7

R

rahipler 34
Reik, Theodor 39
Robespierre 41
ruhçözümleme: Freud'un yaratısı 33
Rus içselciliği 34
Rusya 41

S

sabuklama 28
sanat 12
sanat yaratıları 11s
'sanki' felsefesi 25, 32
Seçilmiş Halk 17
sinirceliler 9
St. Boniface 36

T

Tanrı 29; T. düşüncesinin tarihsel başlangıçları 17; T. Logos 48
Tanrılar 15; üçlü görevleri 15
tansıklar 15
tek bir tanrısal Varlık 17
törellik 34
töresizlik; dinde destek bulmuştur 34
totem hayvanlar 19
Totem ve Tabu 19
totemizm 19
türe 36

U

uluslar 11
us 24; birincilliği 42, 47; U. üstünde hiçbir yetke yok 24
uygarlık: ansal değerleri 9; U. düşmanlığı 11; her bir birey bir U. düşmanı 6

Ü

üst-ben 10
üst-insanlar 14

W

Weltanschauung 33

Y

yamyamlık 9
yanılgı 27
yanılsama 27s
yasalar 37
yazgı 14, 16

Z

zor 6

UYGARLIK VE HOŞNUTSUZLUKLARI İÇİN DİZİN

—♦—

A
acı: üç yönden gözdağı verir 67; toplumsal kaynağı 75
aile 85, 97; kuruluşu 85
Amerika 98
anal-karakter 84
Ananke 86, 118
anti-semitizm 97
Assisili Francis 87

B
baba 86; öldürülmesi 111, 112
bağımsız bir saldırganlık içgüdüsü 99
Batı Avrupa ekini 89
Ben ve Sen: bir olmaları 59
ben-duygusu 59
ben-içgüdüleri 100
bilinçsiz bir suçluluk duygusu 115
bilinçsiz endişe 115
büyük önderler 120

C
Cengiz Han 95
ceza 106, 108; C. gereksinimi 105, 109, 115

Ç
çaresizlik 106; çocukluk Ç. 64
çekinik 71

D
değer yargıları 122
din üzerine dayalı Törellik 121
din: ve Devlet 97; sanat ve bilim ile ilişkisi 65; savunulamaz olması 65
dinler 115
dinsel duygu 65
doğa 76
doğal törellik 121
Doğu: bilgeliği 69
'Düşmanlarını sev' 94
Dünya Savaşının terörü 95
duyunç 105, 107, 115; içgüdüden vazgeçmenin sonucu 109
duyunç-endişesi 109

E
eşeysel sevgi 92
eşeysel yaşamın tam özgürleştirilmesi 96
ekinsel toplulukların patolojisi 122
endişe 115
erdem 107, 121
Eros 86, 92, 101, 112; ve Ölüm içgüdüleri 118s
erotik-olmayan saldırganlık ve yokedicilik 101
estetik bilimi 72

G
Germanik dünya-egemenliği 97
gizemci 64
güç ve hak 82
güzellik 72, 80

H
Haçlılar 95
Havari Paul 97
haz ilkesi 60, 67, 87
haz-ben 60
hedefinde engellenmiş sevgi 88
hoşnutsuzluk [*Unbehagen*] 115
Homo homini lupus 95
Hunlar 95
Hıristiyanlık 76

İ
içgüdü: sadistik 100; İ. yüceltmesi 69, 84
içgüdüsel yaşamın tutucu ırası 100
ilk 'Tüze' 86
ilkel insan 97
ilksel baba 120
insanlık ve suçluluk duygusu 111
İsa 120
İsrail halkı 108
iyi ve kötü 106

K
kaba kuvvet 82
kadınlar 88
karakter 83
kökensel insan doğası 95
'Komşunu kendin gibi seveceksin' 93
kötü duyunç 106
kötülük 96, 106
küçük ayrımlar narsissizmi 97
Kudüs'ün fethi 95

L
Libido 100, 102; süredurumu 92

M
mazoşizm 101
Moğollar 95
mutluluk 67, 69

N
Napoleon: sabah tuvaletini 80
narsissistik libido 100
narsissizm 100
nesne-içgüdüleri 100

O
O 58
oğullar 86
okyanus duygusu 57, 60, 63
olgusallık ilkesi 60
ortaklaşacı ekin 97
Ortaklaşacılar 96

Ö
Ödipus karmaşası 111
ölüm içgüdü 101s, 104, 112
öz-sakınım 100
özel mülkiyet: ortadan kaldırılması 96
özgürlük 83

P
peygamberler 108
pişmanlık 112

R
rahip-dinleri 108
Romalılar 97
ruhsal alanda evrensel sakınım 61
Rusya 97

S
sadistik içgüdü 100
sadizm 100s
saldırganlık eğilimi 94s, 103, 116
saldırganlık: içe yansıtılması 105
saldırganlık (ve yokedicilik) içgüdüsü 101, 104
sanat 66
sanat yapıtlarının hazzı 70
Schiller 64, 99
sevecenlik 88
sevgi 99; doruğu 59
sevgi yitimi endişesi 106
Shakespeare 80
sinirce 100; belirtileri 118
Sovyetler 97
suçluluk bilinci 109
suçluluk duygu su 114s, 107; her zaman bilinçli 117; iki kökeni 108
sınırsız narsissizm 64

T
talih 107
Tanrı 65
Tanrının gözde çocukları 108
temizlik ve düzen 80
Timurlenk 95
topluluk sinircesi 122
toplumsal endişe 106
toplumsal sinirce 122
Totem ve Tabu 86
tövbe 108
türe 82
tüze 86

U
uygarlık 104; U. ve eşeysellik arasındaki

karşıtlık 92

Ü
üst-ben: 105, 115; ve uygarlık 120

V
Voltaire 66

Y
yaşamdaki gerçek değer 57
yaşam: ereği 66s
Yahudi halkı 97
yazgı 108
yineleme zorlaması 100
yüceltme 69, 84

İdea Yayınevi CD ve Kitapları (2000 Temmuz)

101	***noeta*** • Descartes (ELEKTRONİK KİTAP / FELSEFE) (CD-ROM)	DESCARTES
102	***noeta*** • Hegel (ELEKTRONİK KİTAP / FELSEFE) (CD-ROM)	HEGEL
103	***noeta*** • Spinoza (ELEKTRONİK KİTAP / FELSEFE) (CD-ROM)	SPİNOZA
104	***noeta*** • Doğabilim (ELEKTRONİK KİTAP / DOĞABİLİM) (CD-ROM)	DERLEME*
105	***noeta*** • Freud (ELEKTRONİK KİTAP / RUHBİLİM) (CD-ROM)	FREUD
1	Eros Ve Uygarlık (RUHBİLİM; FELSEFE)	MARCUSE
2	Platon (FELSEFE)	COPLESTON
3	Hegel (FELSEFE)	COPLESTON
4	Sokrates (FELSEFE)	COPLESTON
5	Spinoza (FELSEFE)	COPLESTON
6	Tinin Görüngübilimi (FELSEFE)	HEGEL
7	Aristoteles (FELSEFE)	COPLESTON
8	Descartes (FELSEFE)	COPLESTON
9	Tek Boyutlu İnsan (FELSEFE)	MARCUSE
10	Aydınlanma (FELSEFE)	COPLESTON
11	Kant (FELSEFE)	COPLESTON
12	Alman İdealizmi (FELSEFE)	COPLESTON
13	Us ve Devrim (FELSEFE; TOPLUMBİLİM)	MARCUSE
14	Helenistik Felsefe (FELSEFE)	COPLESTON
15	Sartre (FELSEFE)	COPLESTON
16	Mantık Bilimi (T-A) (FELSEFE)	HEGEL
17	Felsefe Tarihi (FELSEFE)	SAHAKIAN
20	Ruhbilimin Öncüleri (RUHBİLİM)	FANCHER
22	Arı Usun Eleştirisi (FELSEFE)	KANT
23	Modern Alman Felsefesi (FELSEFE)	BUBNER
24	Modern Fransız Felsefesi (FELSEFE)	DESCOMBES
26	Orta Çağların Tini (TARİH)	ARTZ
32	Törebilim (T-L) (FELSEFE)	SPİNOZA
34	İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme (T-İ) (GÖRGÜCÜLÜK)	HUME
38	İnsanı Anlamak I (FELSEFE)	KAUFMANN
39	Özdek ve Devim (T-İ) (DOĞABİLİM;FELSEFE)	MAXWELL
40	Söylem • Kurallar • Meditasyonlar (T-F) (T-L)	DESCARTES
41	Nihilizm ve Materyalizm (FELSEFE)	COPLESTON
42	Leibniz (FELSEFE)	COPLESTON
43	İnsanı Anla[ma]mak II (NİHİLİZM;VAROLUŞÇULUK)	KAUFMANN
• 44	Söylem, İnceleme, Monadoloji (FELSEFE)	DESCARTES,SPINOZA,LEIBNIZ
• 45	Savunma, Fedon (FELSEFE)	PLATON
• 46	7'nci Mektup, Dion (FELSEFE; TARİH)	PLATON, PLUTARK
• 47	Hegel Üzerine Yorumlar I (YORUM)	KAUFMANN, AVINERI
48	Estetik Boyut (FELSEFE)	MARCUSE
• 50	Doğa Felsefesi i - Mekanik (FELSEFE)	HEGEL

* ***noeta*** Doğabilim'in Kapsamındaki Yazarlar: Maxwell, Hegel, Einstein, Schrödinger, Born, Newton

• 51 **Doğal Felsefenin Matematiksel İlkeleri** (DOĞABİLİM)	NEWTON
• 52 **Özdek ve Devim** (DOĞABİLİM)	MAXWELL
• 53 **Özel ve Genel Görelilik Kuramı** (DOĞABİLİM)	EINSTEIN
• 54 **Uzay, Zaman, Özdek I** (DOĞAB.)	MAXWELL, EINSTEIN, SCHRÖDINGER, BORN
• 55 **Kurallar • Meditasyoniar** (FELSEFE)	DESCARTES
56 **Kapalı Dünyadan Sonsuz Evrene** (FELSEFE)	KOYRÉ
58 **Hobbes • Locke** (FELSEFE)	COPLESTON
59 **Berkeley • Hume** (FELSEFE)	COPLESTON
60 **Yararcılık ve Pragmatizm** (FELSEFE)	COPLESTON
• 61 **Törebilim** (FELSEFE)	SPİNOZA
62 **Metapsikoloji** (RUHBİLİM)	FREUD
63 **Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları • Bir Yanılsamanın Geleceği** (RUHBİLİM)	FREUD

(T-L) TÜRKÇE-LATİNCE (T-F) TÜRKÇE-FRANSIZCA (T-A) TÜRKÇE-ALMANCA;
(T-İ) TÜRKÇE-İNGİLİZCE; • İDEA GENÇLİK ARŞİVİ

⇨ genel olarak içgüdüsel saldırganlık ile değil, özel olarak bilinçsiz nefret iledir. İçgüdü ile değil, içgüdünün baskılanması iledir.

Ve o çok-şekilli bilinçsiz saldırganlık dürtüsü baskının üstünlüğünü değil, tam tersine zayıflığını ele verir: Çatışma insanın probleminin su yüzüne çıkmasıdır — ilk ve son kez çözülmek üzere. Ölüm İçgüdüsü ve Eros arasındaki kavganın yazgısını insanın *ussal özü* belirler. Ve Logos Eros'un hizmetindedir, Ölüm İçgüdüsünün değil. İnsanlığın özü bilinçsiz dürtüye boyun eğmek değil, ama onun kökenini bilince çıkarmaktır. Ve onu bilmek, ruhçözümleme kuramının başından sonuna dek savunmuş ve doğrulamış olduğu gibi, onu yenmektir.

Aziz Yardımlı

"Saldırganlık eğiliminin insanda kökensel, bağımsız içgüdüsel bir eğilim olduğu duruş noktasını kabul ediyorum, ve uygarlığın en güçlü engeli onda bulduğu görüşüne geri dönüyorum. ... Şimdi ekleyebiliriz ki, uygarlık tekil insan bireyleri, ondan sonra aileleri, daha sonra ırkları, halkları, ulusları daha büyük bir birliğe, insanlık birliğine kaynaştırmayı isteyen Eros'un hizmetindeki bir süreçtir. Niçin bunun olması gerektiğini bilmiyoruz; bu tam olarak Eros'un işidir. Bu insan kitlelerinin libidinal olarak birbirlerine bağlanmaları gerekecektir; yalnızca zorunluk, yalnızca emek topluluğunun üstünlüğü onları birarada tutamayacaktır. Ama insanın doğal saldırganlık içgüdüsü, birinin herkese ve herkesin birine karşı düşmanlığı bu uygarlık izlencesinin karşısında durur. Bu saldırganlık içgüdüsü Eros'un yanında bulduğumuz ve dünyanın egemenliğini onunla paylaşan ölüm içgüdüsünün türevi ve başlıca temsilcisidir. Ve şimdi, sanırım, uygarlığın gelişiminin anlamı bundan böyle bizim için bulanık değildir. Bize, insan soyunun ortasında yer aldığı gibi, Eros ve Ölüm arasındaki, yaşam içgüdüsü ve ölüm içgüdüsü arasındaki kavgayı gösteriyor olmalıdır. Bu kavga genel olarak yaşamın özsel içeriğidir, ve bu nedenle kültürel gelişim kısaca insan türünün yaşam kavgası olarak betimlenebilir. Ve Devlerin bu kavgasını çocuk bakıcılarımız Gökler üzerine ninni söylemekle yatıştırmaya çalışırlar."

Sigmund Freud
Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları

3 RUHBİLİM
978 975 397 079 2

789753 970792

idea

